

Co-funded
by the European Union

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Co-funded and implemented
by the Council of Europe

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE

Building a Europe
for and with children
Construire une Europe
pour et avec les enfants

IZBOLJŠANJE MLADOLETNIŠKEGA KAZENSKOPRAVNEGA SISTEMA IN OKREPITEV IZOBRAŽEVANJA TER USPOSABLJANJA ZAPORSKEGA OSEBJA V REPUBLIKI SLOVENIJI (KOMPONENTA I)

Skupni projekt Evropske unije in Sveta Evrope

Analiza tožilske in sodne prakse, povezane z mladoletniškim kazenskopravnim sistemom, s poudarkom na mladoletnih storilcih kaznivih dejanj (Rezultat 2)

Končna različica – Marec 2023

**Pripravila Dr Jasmina Arnež, Inštitut za kriminologijo, Univerza v Ljubljani
Urednica: Dr Susanna Grejfer, neodvisna strokovnjakinja Sveta Evrope**

Ta dokument je bil pripravljen s finančno podporo Evropske unije in Sveta Evrope. Za njegovo vsebino sta odgovorni izključno avtorici. Stališča, izražena v tem dokumentu, na noben način ne odražajo uradnega mnenja Evropske unije ali Sveta Evrope.

Vse pravice pridržane. Brez predhodnega pisnega dovoljenja Direktorata za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ali publishing@coe.int) ni dovoljeno nobenega dela ali celote te publikacije prevajati, kopirati ali prenašati v kakršni koli obliki in s kakršnim koli sredstvom, elektronskim (internet itd.) ali mehanskim, vključno s fotokopiranjem, snemanjem ali katerim koli sistemom za shranjevanje ali priklic informacij.

Vse zahteve v zvezi z reprodukcijo ali prevodom celotnega ali dela tega dokumenta je treba nasloviti na Direktorat za komunikacije.

Vso drugo korespondenco v zvezi s to publikacijo naslovite na Oddelek za otrokove pravice; children@coe.int.

Projekt sofinancira Evropska unija prek instrumenta tehnične podpore, sofinancira in izvaja pa ga Svet Evrope v sodelovanju z Evropsko komisijo, Generalnim direktoratom za podporo strukturnim reformam (DG REFORM).

Kazalo vsebine

Seznam nacionalnih zakonov, omenjenih v besedilu	6
1 Povzetek	7
2 Uvod.....	14
2.1 Cilji raziskave in raziskovalna vprašanja	14
2.2 Raziskovalne metode.....	15
2.3 Utemeljitev vzorca	17
3 Ozadje	19
3.1 Sedanji pravni okvir mladoletniškega pravosodja v Sloveniji.....	19
3.1.1 Policija in tožilska diskrecija	19
3.1.2 Sodna raven.....	20
3.2 Etika mladoletniškega pravosodja v Sloveniji	22
4 Podatki o kaznivih dejanjih in mladoletniškem prestopništvu	23
4.1 Vrste kaznivih dejanj in trendi na področju mladoletniške kriminalitete	24
4.2 Vrste kaznivih dejanj in trendi na področju kazenskega pregona in njegovega odvračanja	31
4.3 Podatki o kaznivih dejanjih in mladoletniškem prestopništvu: Povzetek ugotovitev in priporočila	33
5 Podatki, povezani s pravnomočnimi odločitvami.....	35
5.1 Vrsta pravnomočne odločitve.....	35
5.1.1 Tožilstvo	35
5.1.2 Sodišče	42
5.2 Obrazložitev pravnomočnih odločitev	48
5.2.1 Tožilstvo	48
5.2.2 Sodišča	52
5.3 Podatki o pravnomočni odločitvi: Povzetek ugotovitev in priporočila.....	57
6 Podatki v zvezi s storilci kaznivih dejanj.....	61
6.1 Demografski podatki	61
6.1.1 Starost	61
6.1.2 Spol	63
6.1.3 Državljanstvo in narodnost	65
6.1.4 Družinska struktura in socialno-ekonomski položaj.....	69
6.2 Izobraževanje, izostajanje iz šole in prostočasne dejavnosti.....	78
6.3 Pretekla institucionalna obravnava in kriminalna preteklost	90
6.4 Podatki v zvezi s storilci kaznivih dejanj: Povzetek ugotovitev in priporočila	93
7 Podatki o postopku.....	94
7.1 Prizadevanja sodišč in tožilcev, da spoznajo mladoletnega storilca kaznivega dejanja in njegovo družino.....	94

7.1.1	Tožilska raven.....	95
7.1.2	Sodna raven.....	100
7.2	Izločitev otroka iz škodljivega okolja	114
7.3	Pripor in omejevalni ukrepi brez pridržanja.....	116
7.3.1	Vrste omejevalnih ukrepov in razlogi zanje	117
7.3.2	Trajanje pripora in njegova uporaba v skrajnem primeru.....	118
7.3.3	Pripor mladoletnika skupaj z drugimi mladoletniki in/ali odraslimi	119
7.4	Otrokova pravica do zagovornika	122
7.4.1	Tožilska raven.....	122
7.4.2	Sodna raven.....	123
7.5	Otrokova pravica za zaslišanja.....	125
7.5.1	Tožilska raven.....	126
7.5.2	Sodna raven.....	128
7.6	Spoštovanje in kršitve drugih procesnih pravic	132
7.6.1	Sodna raven – pripravljalni postopek	132
7.6.2	Sodna raven – seja senata ali glavna obravnava	133
7.6.3	Sodna raven – drugo	135
7.7	Pravna sredstva	136
7.7.1	Pogostost pritožb.....	136
7.7.2	Stranke, razlogi za pritožbe in izidi pritožb	137
7.8	Trajanje postopka.....	140
7.8.1	Tožilski spisi	141
7.8.2	Sodni spisi.....	145
7.9	Podatki o postopku: Povzetek ugotovitev in priporočila	155
8	Podatki o individualizaciji in izvrševanju sankcij	161
8.1	Splošne težave pri izvrševanju kazenskih sankcij zoper mladoletnike,.....	161
8.1.1	Trajanje sankcij	161
8.1.2	Odložitev sankcije zaradi pobega mladoletnika	164
8.1.3	Sprememba vzgojnih ukrepov	164
8.1.4	Ustavitev in spremljanje vzgojnih ukrepov	168
8.2	Težave pri izvrševanju posebnih kazenskih sankcij zoper mladoletnike, ki pridejo v navzkrižje z zakonom	172
8.2.1	Ukor	172
8.2.2	Navodila in prepovedi.....	172
8.2.3	Nadzorstvo centra za socialno delo.....	174
8.2.4	Namestitev v vzgojni zavod.....	174
8.2.5	Namestitev v prevzgojni dom	176

8.2.6 Namestitev v zavod za usposabljanje ter varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu ter varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti.....	178
8.3 Podatki o individualizaciji in izvrševanju kazenskih sankcij: Povzetek ugotovitev in priporočila	183
9 Podatki v zvezi s težavami s telesnim in duševnim zdravjem, duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami	189
9.1 Vrsta težav	189
9.2 Presoja težav in zaščitni ukrepi, ki se sprejmejo za zaščito otroka ali pomoč pri njegovem vnovičnem vključevanju in rehabilitaciji	195
9.3 Podatki v zvezi s težavami s telesnim in duševnim zdravjem, duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami: Povzetek ugotovitev in priporočila	198
10 Podatki o povratništvu	199
10.1 Tožilska raven.....	199
10.2 Sodna raven.....	202
10.3 Podatki o povratništvu: povzetek ugotovitev in priporočila	206
11 Celotni seznam priporočil	207
Viri	221

Seznam nacionalnih zakonov, omenjenih v besedilu

Kratica	Uradno slovensko ime	Dodatne informacije
Predlog ZOMSKD	Zakon o obravnavanju mladoletnih storilcev kaznivih dejanj (ZOMSKD), EVA: 2018-2030-0046 – predlog, 24. 12. 2019	Predlog Zakona o obravnavanju mladoletnih storilcev kaznivih dejanj Opomba: v besedilu naveden kot predlog ZOMSKD ali ZOMSKD.
KZ	Kazenski zakonik (KZ), Ur. l., št. 63/94	Prejšnji Kazenski zakonik (iz leta 1994) (pred spremembami leta 2008), ki ima veljavne le določbe, ki urejajo kazensko odgovornost mladoletnikov in sankcije za mladoletne storilce kaznivih dejanj.
KZ-1	Kazenski zakonik (KZ-1), Ur. l., št. 55/08	Kazenski zakonik iz leta 2008.
URS	Ustava Republike Slovenije	Ustava Republike Slovenije.
ZKP	Zakon o kazenskem postopku (ZKP), Ur. l., št. 63/94	Zakon o kazenskem postopku (iz leta 1994).
ZKP-O	Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku (ZKP-O) Ur. l., št. 200/20	Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku.
ZIKS-1	Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1), Ur. l., št. 22/00	Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (iz leta 2000).
ZOOMTVI	Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI) Ur. l., št. 200/20	Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (iz leta 2020).
ZS	Zakon o sodiščih (ZS), Ur. l. št. 19/94	Zakon o sodiščih (iz leta 1994).
ZM-1	Zakon o prekrških-1 (ZP-1), Ur. l. št. 7/03	Zakon o prekrških (iz leta 2003).

1 Povzetek

V tem poročilu so predstavljeni izsledki analize konkretnih primerov v kazensko-pravnih zadevah, ki se nanašajo na mladoletne storilce. Analiza je bila opravljena v Sloveniji leta 2022. Splošni namen študije konkretnih primerov je bil odkriti in raziskati težave v mladoletniškem kazensko-pravnem sistemu v Sloveniji v praksi ter podati priporočila za nadaljnje raziskave in ukrepanje.

Dodana vrednost te študije v primerjavi z delom, opravljenim v drugih delih tega projekta, je v tem, da nam proučevanje konkretnih primerov omogoča, da pogledamo onkraj normativnega okvira in predvidenega delovanja sistema ter ocenimo, kako se normativne rešitve izkažejo na terenu in kako se postopki izvajajo v praksi. Poleg tega nam omogoča, da zajamemo pozitivne in negativne vidike izvajanja kazenskih postopkov, v katere so vključeni otroci storilci in ki se pojavljajo v praksi ter jih na normativni ravni morda ni preprosto napovedati.

Poročilo je sestavljeno iz desetih vsebinskih poglavij, vsako od njih pa obravnava sicer ločene, vendar povezane teme, ki se nanašajo na značilne elemente mladoletniške kriminalitete in njene obravnave v Sloveniji v konkretnih zadevah. Poročilo temelji na podrobni analizi 170 zadev s štirih slovenskih okrožnih sodišč in 149 zadev z okrožnih državnih tožilstev. Analiza prinaša kvantitativna in kvalitativna dognanja glede mladoletniške Kriminalitete v Sloveniji. Poleg tega poročilo temelji na pogovorih z delavci na zadevnem področju, sodniki in državnimi tožilci, vključenimi v mladoletniško kazensko pravosodje v Sloveniji, ter njihovih pripombah k osnutkom analize sodne prakse. Utemeljitev in metodologija za študijo sta predstavljeni v uvodnem poglavju 2.

V poglavju 3 so zgoščeno pojasnjene glavne predpostavke, na katerih temelji sistem obravnave kaznivih dejanj mladoletnikov v Sloveniji, razložena pa sta tudi način, na katerega naj bi se zadeve obravnavale, in etika sistema. To poglavje, ki je večinoma teoretično, ponuja izhodišče za nadaljnjo obravnavo načina, na katerega se zadeve v praksi obravnavajo, in bralcu omogoča, da prepozna morebitna neskladja med normativnim okvirom in njegovim praktičnim izvajanjem.

Podatki o kaznivih dejanjih in mladoletniški kriminaliteti

Vrste kaznivih dejanj iz vzorca, ki so jih storili mladoletniki, v splošnem odražajo mladoletniško kriminaliteto v Sloveniji med letoma 2015 in 2019. Kar zadeva število in vrste kaznivih dejanj, mladoletniška kriminaliteta v Sloveniji ostaja razmeroma nespremenjena.

Poleg tega je večina kaznivih dejanj, ki jih storijo mladoletniki, s področja kaznivih dejanj zoper premoženje. Čeprav statistični podatki kažejo, da se je v referenčnem obdobju povečalo število nasilnih kaznivih dejanj in kaznivih dejanj, povezanih z mamili, ki so jih storili mladoletniki, na podlagi velikosti vzorca ni mogoče izpeljati takih splošnih sklepov. Kljub temu bi bilo treba višje stopnje kriminalitete vedno previdno razlagati ob upoštevanju med drugim spremenjenih socialno-ekonomskih okoliščin, družbene občutljivosti na nekatere vrste vedenja ter nacionalnih ali lokalnih praks na področju policijskega dela.

Poleg tega mladoletni storilci pogosto storijo kaznivo dejanje v sodelovanju z drugimi. Mladoletni storilci kaznivih dejanj iz vzorca so imeli v 38 % zadev pomagače. Vendar bi bilo treba mladoletniško kriminaliteto kot na skupini temelječe vedenje v Sloveniji in drugje umestiti v kontekst. Članstvo v skupini je zapleteno področje, ki lahko presega jasne pravne kategorije mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Vrstniške skupine zajemajo otroke, ki so mlajši od praga starosti za kazensko odgovornost, in velikokrat odrasle ter svojim članom pogosto omogočajo redke vire spoštovanja.

Odvračanje kazenskega pregona oziroma preusmeritev (angl. diversion) se v splošnem uporablja v skladu z zakonskimi določbami. Državno tožilstvo je uporabilo odvrčanje kazenskega pregona in mladoletnike preganjalo za podobne vrste kaznivih dejanj. Zadeve, pri katerih je prišlo do odvrčanja kazenskega pregona, so bile po opisih v spisih lažje kot tiste, ki jih je obravnavalo sodišče.

Kljub temu morda obstajajo nekatera neskladja pri tožilskem odvrčanju kazenskega pregona, saj npr. nekatera podobno huda kazniva dejanja niso preganjana oziroma nekatera podobno lažja kazniva dejanja niso preusmerjena. Poleg tega državno tožilstvo včasih v pravomočni odločitvi o zadevi ni ustrezno pojasnilo razlogov za odvrčanje kazenskega pregona. Najpomembneje pa je, da pogosto ni jasno, kako državno tožilstvo preizkusi, ali je odvrčanje kazenskega pregona v največjo korist otroka na podlagi njegovih osebnih in družinskih okoliščin. V 93 % tožilskih spisov državno tožilstvo pred sprejetjem take odločitve ni pridobilo poročila organov socialnega varstva. Deležniki so pojasnili, da čeprav to ni idealno, bi pomembno povečanje števila zahtevkov za poročila preobremenilo organe socialnega varstva, ki bi jih predložili in ki so se že zdaj zasuti z delom.

Podatki o pravomočnih odločitvah

Poročilo obravnava dve vrsti pravomočnih odločitev: odločitve o odvrčanju kazenskega pregona in zavrženju na ravni državnega tožilstva ter odločitve, sprejete na ravni sodišč.

Če pogledamo tožilske odločitve, podatki kažejo, da državno tožilstvo mladoletne storilce kaznivih dejanj pogosto preusmeri iz kazenskega pravosodja. Vendar, poleg zgoraj omenjene problematike, obstaja pomanjkanje podatkov glede morebitnega povratništva, zato državni tožilci morda niso seznanjeni s prejšnjimi tožilskimi odločitvami glede konkretnega mladoletnega storilca kaznivega dejanja.

Poleg tega se po različnih okrožjih poravnavanje ne izvaja enako, zlasti zaradi različnih praks in dostopnosti poravnalcev. Take prakse niso zadovoljive, ker bi lahko privedle do neenake obravnave otrok iz različnih delov države.

Pri odloženem pregonu so bila opažena nekatera neskladja glede obsega naloženega dela v splošno korist, časa, določenega mladoletnikom za opravo nalog, ki so jim dodeljene, in vprašanj v zvezi z lastnimi dohodki mladoletnikov pri odločanju o odškodnini ali drugih vrstah plačila.

Poleg tega so se odvrčanje kazenskega pregona na tožilski ravni in zavrženja na podlagi načela smotrnosti na ravni sodišč prekrivala. Kljub temu jih je bilo težko podrobneje proučiti, ker nobeni konkretni podatki ne omogočajo razlikovanja med različnimi kategorijami zavrženj.

Pri obravnavi pravomočnih sodnih odločitev, ki vsebujejo izrek sankcije mladoletnim storilcem kaznivih dejanj, se zdi, da je politika slovenskih okrožnih sodišč glede sankcioniranja primerna. Zunajzavodski vzgojni ukrepi so bili izrečeni 92 % obdolženih mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, zavodski vzgojni ukrepi pa 7,5 %. Mladoletniški zapor se uporablja kot skrajni ukrep. Moralo bi se razmisliti o namestitvi v zavod za usposabljanje, saj je ta ukrep redko izrečen, poleg tega pa prinaša nekaj konceptualnih in praktičnih težav. Varnostni ukrepi obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti/v zavodu so redki in so izpostavljeni praktičnim težavam.

Sodna obrazložitev pravomočnih odločitev je na normativni ravni zadovoljiva. Pravomočne sodne odločitve vsebujejo sklicevanja na cilje vzgojnih ukrepov, kakor so navedeni v KZ. Kljub temu se zdi, da niso vedno dovolj individualizirane na podlagi konkretnih življenjskih okoliščin

mladoletnika. Sodišča primerno pojasnjujejo cilje naloženih vzgojnih ukrepov ali sankcij in se, čeprav posredno, sklicujejo na načela mednarodnega prava, ki ureja otrokom prijazno pravosodje. Kljub temu sta med šibkejšimi točkami sistema vloga organov socialnega varstva in njihova sposobnost, da sodstvu svetujejo glede najustrežnejših vzgojnih ukrepov za posameznega mladoletnika.

Podatki v zvezi s storilci kaznivih dejanj

Šesto poglavje obravnava značilne podatke o mladoletnih storilcih kaznivih dejanj in njihovih ozadjih.

Še zlasti obstaja razhajanje med starostnimi skupinami mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, ko storijo kaznivo dejanje in ko odločitev državnega tožilstva ali sodišča postane pravnomočna, kar verjetno kaže, da tožilski in sodni postopki proti mladoletnim storilcem kaznivih dejanj predolgo trajajo.

Kar zadeva konkretne značilnosti storilcev kaznivih dejanj, vzorec potrjuje, da je večina mladoletnih storilcev moškega spola. Ko gre za kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, kazniva dejanja, povezana z mamili, ter cestnoprometna kazniva dejanja so njihovi mladoletni storilci skoraj izključno moškega spola. Poleg tega med mladoletnimi storilci kaznivih dejanj prevladujejo nekatere skupine prebivalstva, državljanov in etničnih manjšin. Mladoletni storilci kaznivih dejanj prihajajo iz različnih družinskih ozadij in struktur ter so socialno-ekonomsko ranljiva skupina.

Med starostjo in izobrazbenimi stopnjami mladoletnih storilcev kaznivih dejanj so razhajanja, kar kaže, da ti mladoletniki zaostajajo ali se ne vključujejo v formalno izobraževanje. Iz šole je redno izostajalo 60 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca, med katerimi je bilo nesorazmerno število deklet, dijakov nekaterih narodnosti in etničnih skupin, mladoletnih invalidov in oseb s težavami z zlorabo psihoaktivnih snovi ter osnovnošolcev.

Z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj se zaradi njihovih socialnih in družinskih težav pogosto ukvarja več inštitucij (še pred storitvijo kaznivega dejanja). S številnimi mladoletnimi storilci kaznivih dejanj, ki so storili kaznivo dejanje in še niso dosegli praga starosti za kazensko odgovornost, ki so bili preusmerjeni na tožilski ravni ali ki jim je bil izrečen ukrep ali kazen, se ukvarjajo organi socialnega varstva. Treba bi bilo premisliti o zgodnjem ukrepanju, da bi se preprečilo poslabšanje socialnih in družinskih težav, ki bi lahko pri mladoletnikih povzročilo razvoj prestopniškega vedenja.

Podatki o postopku

Za informirano tožilsko odločitev, da je odvratanje kazenskega pregona v največjo korist otroka, je bistveno pridobivanje informacij o okoliščinah otrok in njihovih družin ter o zunajdružinskih okoliščinah.

V okviru vzorca državni tožilci v prizadevanju, da spoznajo mladoletnega storilca kaznivih dejanj in njegovo družino pred preusmeritvijo zadeve, za informacije o mladoletniku niso zaprosili njegovih staršev, pa tudi niso povabili družin, socialnih delavcev ali drugih strokovnjakov na pogovor. V 7 % preusmerjenih zadev so pridobili poročilo organov socialnega varstva. Policija je v 3 % zadev pridobila poročilo organov socialnega varstva pred ovadbo mladoletnika ali ga je skupaj z ovadbo poslala državnemu tožilstvu. Državno tožilstvo in policija sta v 1 % oziroma 7 % zavrženih ovadb informacije pridobila od mladoletnikove šole ali drugega vzgojnega zavoda, v katerega mladoletnik ni bil nameščen.

Na ravni sodišč so ta v pripravljalnih postopkih v 92 % zadev zaslišala mladoletnike in rutinsko pridobila informacije o njihovih osebnih in družinskih okoliščinah. Sodišča so v pripravljalnih postopkih v 95 % zadev zaslišala mladoletnikove starše. Sodišča so v okviru pripravljalnega postopka v 97 % pregledanih spisov pridobila poročilo organov socialnega varstva, v 22 % so informacije pridobila od vzgojnega zavoda, v katerem je bil mladoletnik nameščen, v 9 % pa so jih pridobila od mladoletnikove šole ali vzgojnega zavoda, v katerem ni bil nameščen. Sodišča so v 7 % zadev postavila izvedence, in sicer psihologe, otroške in mladostniške psihiatre ter klinične psihologe.

Sodišča so na seji senata ali glavni obravnavi v 88 % zadev zaslišala mladoletnika, v 75 % zadev mladoletnikove starše, od vzgojnih zavodov, v katerih so bili mladoletniki nameščeni, otrokove šole in drugih virov (organi socialnega varstva iz druge regije, poročila socialnih pedagogov itd.) pa so informacije pridobila v 16 %, 3 % oziroma 2 %. V 9 % zadev so postavila zdravnika, psihiatra, psihologa ali vzgojitelja, da oceni mladoletnika.

Sodišča so oceno mladoletnika dopolnila z zaslišanji otroka, staršev in socialnih delavcev na seji senata ali glavni obravnavi. Večina sodnih postopkov iz vzorca je trajala več kot leto dni. Temeljita, vendar hitra enkratna ocena otroka v hitreje izvedenem sodnem postopku bi bila zanj mogoče najkoristnejša. Vendar pa bi to lahko bilo mogoče le, če bi bili organi socialnega varstva, državna tožilstva in sodišča specializirani za mladoletniške kazenske zadeve in bi se ukvarjali zgolj z njimi.

Potrebni je več raziskav, da se v skladu s 458. členom ZKP ali 43. členom predloga ZOMSKD opredeli aktivnejša vloga organov socialnega varstva v sodnih postopkih proti mladoletnim prestopnikom. Treba je pripraviti postopke za opredelitev števila, zgradbe in kakovosti poročil organov socialnega varstva, da se zagotovi boljša podlaga za individualizacijo sodnih sankcij. Vloga socialnih delavcev pri sodišču bi morala biti premišljena tako, da njihovi pogovori z mladoletnikovimi starši dodatno prispevajo k poročilom organov socialnega varstva, ne pa da jih podvajajo.

Sodniki za mladoletnike so otroka iz njegovega okolja izvzeli v 1 % zadev med pripravljalnim postopkom, v 4 % zadev pa na seji senata ali glavni obravnavi.

Sodišča so redko uporabljala pripor. Ko so to storila, so primerno obrazložila in utemeljila svojo odločitev. Kljub temu pa so sodišča za 64 % mladoletnikov odredila pripor z odraslimi in le za 18 % z otroki. V 18 % zadev informacije o namestitvi mladoletnika niso bile znane. Potreba, da sodnik po pridobitvi mnenja uprave zavoda za prestajanje kazni zapora izda pisni sklep o priporu mladoletnika z odraslimi, je zdaj del 473. člena ZKP-O in 67. člena predloga ZOMSKD. Gre za dobrodošlo in nujno normativno spremembo. Kljub temu bi se moralo število priporov, ki jih odredijo sodišča, dolgoročno zmanjšati. Poleg tega otroci ne bi smeli biti priprti z odraslimi. Treba bi bilo ustanoviti priporni center ali enoto, namenjeno samo mladoletnikom.

Z nedavnimi postopkovnimi spremembami (ZKP-O) glede otrokove pravice do stalnega pravnega zastopanja, pravice do zaslišanja in pravice do obveščenosti ter starševskega ali skrbniškega spremstva so se zgodili dobrodošli premiki.

V praksi obstajajo razhajanja glede tega, kdaj sodišča opravijo glavno obravnavo in kdaj sejo senata.

Pritožbe zoper prvostopenjske sodne odločbe so bile redke in neenakomerno porazdeljene po pregledanih okrožjih.

Ena bolj obžalovanja vrednih težav se je nanašala na trajanje postopkov. 13 % postopkov s tožilskim zavrženjem in 69 % sodnih postopkov proti mladoletnikom je trajalo več kot leto dni. Zamude se kopičijo v sodnih postopkih proti mladoletnim storilcem kaznivih dejanj, ne da bi katera od institucij delovala posebej počasi v primerjavi z drugimi. Številne težave glede trajanja sodnega postopka nastajajo, ker sodniki za mladoletnike obravnavajo tako postopke proti odraslim (spolna kazniva dejanja, družinsko nasilje) kot postopke proti mladoletnikom.

Za nekatere od teh težav bi bila lahko rešitev specializacija na ravni sodišč in na tožilski ravni. To bi omogočilo bolj usmerjen in skladnejši sistem, ki bi državnim tožilcem in sodnikom omogočil, da se posvetijo posameznim mladoletnim storilcem kaznivih dejanj in v okviru kazenskega postopka ter poznejši fazi izvrševanja sankcij zagotovijo sistem za stalno spremljanje.

Podatki o individualizaciji in izvrševanju kazenskih sankcij

Sodišča običajno izrečejo sankcije za zakonsko dovoljeno dobo. Včasih zunajzavodski in zavodski vzgojni ukrepi trajajo dlje, kot to dovoljuje zakon, ker imajo sodišča težave s spremljanjem izvrševanja vzgojnih ukrepov in pravočasno opravilo zaključne seje.

Če različna okrožna sodišča ali različni sodniki z istega okrožnega sodišča vodijo ločene postopke, včasih proti istemu mladoletniku sočasno izrečejo dva ali več vzgojnih ukrepov. Če sodišče v istem postopku odloča o dveh kaznivih dejanjih in želi izreči sankcijo, bi moralo uporabiti pravila o izreku sankcij „v steku“, prilagojena vzgojnim ukrepom. Če se postopki vodijo ločeno, mora sodišče, ki izreče najstrožji vzgojni ukrep ali ki zadnje izreče enako strogo sankcijo, izreči enotno sankcijo. Poleg tega bi sodišče moralo spremljati izvrševanje izrečenega enotnega vzgojnega ukrepa.

Mladoletniki včasih pobegnejo iz vzgojnih zavodov ali prevzgojnih domov. Čas, ko je mladoletnik na begu iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, se trenutno všteva v dobo ukrepa. Če otrok pobegne iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, ga policija lahko privede nazaj. Vzgojni zavod, prevzgojni dom ali organi socialnega varstva bi morali sodišče in policijo obvestiti o pobegu mladoletnika v primeru zavodskega vzgojnega ukrepa ali o nesodelovanju v primeru zunajzavodskega vzgojnega ukrepa. Sodišče lahko odredi prisilno privedbo mladoletnika nazaj v zavod ali izda za njim tiralico v primeru zunajzavodskih vzgojnih ukrepov.

Preden sodišče odredi prisilno privedbo ali za njim izda tiralico in odredi mladoletnikovo vrnitev v zavod, bi morali sodnik in socialni delavci, ki jih postavi sodišče, ali drugi specializirani strokovnjaki zaslišati otroka, da ugotovijo razloge za njegov pobeg. Poleg tega bi otrok moral biti ustrezno obveščen o svoji pravici do pritožbe v primeru kršitve njegovih pravic. Čas, ko je mladoletnik na begu iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, bi se moral vedno všteji v dobo ukrepa.

Sodišča redko nadomestijo zunajzavodske vzgojne ukrepe zaradi mladoletnikovega nesodelovanja. V takih primerih pogosto ne skličejo obravnave, na kateri bi obravnavala nesodelovanje mladoletnika in po potrebi nadomestila izrečeni vzgojni ukrep. Spremljanje izvrševanja vzgojnih ukrepov je zahtevno zaradi števila zadev, ki jih sodniki obravnavajo, in poteka zakonsko dovoljene najdaljše dobe vzgojnega ukrepa pred možnostjo sklica obravnave. Če bi se sodniki ukvarjali le z mladoletniškimi kazenskimi zadevami, bi se lahko pogosteje posvetovali z organi socialnega varstva in tako začeli nadomestitev vzgojnega ukrepa takoj, ko bi izvedeli za otrokovo kršitev vzgojnega ukrepa ali njegove spremenjene okoliščine. To sodelovanje bi bilo lahko uspešnejše, če bi se nekateri socialni delavci ukvarjali le z mladoletniškimi kazenskimi zadevami in če bi bili z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj ter njihovimi družinami v rednih stikih, v okviru katerih bi preverjali izvrševanje vzgojnih ukrepov.

Čakanje na pravnomočnost odločitve o nadomestitvi vzgojnega ukrepa je s pravnega vidika razumno. Kljub temu pa se v praksi lahko izkaže za težavno, če je razlog za nadomestitev oddaje v vzgojni zavod v oddajo v prevzgojni dom mladoletnikov spor z drugimi mladoletniki v vzgojnem zavodu in/ali njegova nezmožnost vključitve v institucionalno okolje.

Sodišče včasih ni opravilo zaključne seje ob koncu izvedbe ukrepa, zlasti v primeru nadzorstva organov socialnega varstva ali navodil in prepovedi, poleg tega pa ni izdalo pravnomočne odločbe o uradni ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa. Sodišča so včasih Ministrstvo za pravosodje zgolj obvestila, da se je izvrševanje vzgojnega ukrepa ustavilo zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa. Ob zaključku zadeve je pogosto manjkala zakonsko določena odločitev o uradni ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa. Sodišče bi moralo vzgojni ukrep uradno ustaviti, če mladoletnik zaradi spremenjenih okoliščin, razvoja ali potreb ne potrebuje zdravljenja ali pomoči, ki jo prejema. Prav tako bi sodišče moralo izvrševanje vzgojnega ukrepa ustaviti, če je zakonsko dovoljena doba vzgojnega ukrepa potekla.

Organi socialnega varstva, vzgojni zavodi in prevzgojni domovi sodišču redno (vsakih šest mesecev) poročajo o napredku izrečenih vzgojnih ukrepov. Vendar so poročila o izvrševanju vzgojnih ukrepov včasih splošna in ne dovolj podrobna glede konkretnih nalog, ki jih je naložilo sodišče.

Sodniki vidijo ukor kot nujno možnost sankcioniranja, kadar mladoletnik stori kaznivo dejanje in je proti njemu uveden kazenski postopek, vendar med kazenskim postopkom izboljša svoje vedenje, njegove osebne in družinske okoliščine pa so stabilne.

Čeprav sodišča izrekajo konkretna navodila in prepovedi, organi socialnega varstva te vzgojne ukrepe včasih izvršujejo v obliki nadzorstva organa socialnega varstva. Navodila in prepovedi začnejo pogosto izvrševati dolgo po tem, ko jih sodišča izrečejo. Poleg tega sodišča redko spremenijo izrečena navodila in prepovedi, tudi če poročila organov socialnega varstva kažejo, da mladoletnik ne sodeluje. Potrebni je več raziskav, da se ugotovi, točno s katerimi organizacijskimi težavami se pri izvrševanju in spremljanju izrečenih navodil in prepovedi spoprijemajo organi socialnega varstva in sodišča.

V nekaterih primerih so srečanja socialnih delavcev z mladoletniki v okviru nadzorstva organa socialnega varstva redka in opravljena na hitro ter zlasti odvisna od pripravljenosti in volje posameznega socialnega delavca. Medtem ko nekateri socialni delavci spremljajo mladoletnika in poskušajo vzpostaviti odnos, v okviru katerega lahko pozitivno vplivajo na mladoletnikov razvoj in opustitev kaznivega ravnanja, so drugi z otrokom v stiku zgolj po telefonu. Take nedosledne prakse niso zadovoljive. Socialni delavec bi moral biti z mladoletnikom v osebnem in rednem stiku.

Namestitev v prevzgojni dom je nujen vzgojni ukrep za mladoletne storilce hudih kaznivih dejanj ali povratnike, ki jim ponuja organizirano in varno okolje za opustitev kaznivega ravnanja. Ena od težav v zvezi s tem ukrepom je preprosta dostopnost mamil v prevzgojnem domu. V nadaljnjih raziskavah bi bilo treba proučiti, ali so sistemi nagrajevanja pravični in pregledni ter ali je pristop ničelne tolerance do prepovedanih drog v institucionalnih okoljih, kjer imajo mladoletniki dostop do drog in se lahko z njimi zasvojijo, smiselni.

Mladoletnikom bi morala biti po njihovem odpustu iz prevzgojnega doma na voljo ustrezna pokazenska podpora, vključno s pravico do namestitve v skupnosti.

Ena od težavnejših tem je, da se zdi, da ni institucije, primerne za namestitev mladoletnikov, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep nastanitve v zavod za usposabljanje. Poleg tega v primeru, ko sodišče

izreče varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu, otroka ni mogoče namestiti v nobeno institucijo. Institucija za mladoletne prestopnike s pridruženimi osebnostnimi motnjami, zasvojenostmi itd., ki bi združevala zagotavljanje vzgoje, socialnega varstva, psihološke in psihiatrične pomoči ter varnosti mladoletnikom, pri katerih obstaja nevarnost samopoškodovanja ali poškodovanja drugih, ne obstaja.

Sodišča uporabljajo mladoletniški zapor kot skrajni ukrep.

Podatki v zvezi s težavami s telesnim in duševnim zdravjem, duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami

Analiza kaže pomembne deleže različnih težav v vzorcu mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. S telesnim zdravjem je imelo težave 18 % mladoletnikov iz sodnega vzorca (kjer so bili podatki dostopni), z duševnim zdravjem 16 %, z duševnim razvojem 17 %, 5 % jih je imelo osebnostne motnje, 44 % jih je imelo čustvene in vedenjske težave, 28 % pa druge ugotovljene težave.

Zveza med mladoletnim prestopništvom ter težavami s telesnim in duševnim zdravjem ter duševnim razvojem, osebnostnimi motnjami, čustvenimi in vedenjskimi ter drugimi težavami je zapletena. Pogosto pride do medsebojnega vplivanja številnih različnih kategorij težav, ki mladoletnike porine v prestopništvo. Težko je določiti, točno kateri mehanizmi pri tem delujejo ali povzročijo vzročnost.

Sodišča so duševno zdravje mladoletnikov presojala v 14 % zadev, v 10 % zadev pa so presojala druge težave otrok. Sodišča ali druge institucije so v 7 % zadev sprejeli posebne zaščitne ukrepe za zaščito otrok s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami. V 7 % zadev so sprejeli ukrepe za rehabilitacijo in ponovno vključitev mladoletnikov s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami. Presoj, zaščitnih ukrepov in rehabilitacijskih ukrepov ni bilo toliko, kot je bilo ugotovljenih težav.

Presojanje težav mladoletnikov ni zadovoljivo, do njega pa pogosto pride prepozno v otrokovem življenju. Kadar pa se presoja opravi, ni nujno, da privede tudi do pomembne in individualizirane podpore. Otrokove težave s telesnim ali duševnim zdravjem, težave z duševnim razvojem, osebnostne motnje, čustvene in vedenjske ter druge težave se lahko poslabšajo in prispevajo k njegovemu kriminalnemu vedenju.

Podatki o povratništvu

Na tožilski oziroma sodni ravni je bilo 29 % oziroma 40 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj povratnikov, ki jim je bil vzgojni ukrep ali sankcija izrečena vsaj za eno prejšnje kaznivo dejanje.

Otroci iz tožilskih oziroma sodnih vzorcev so v povprečju storili 3,4 oziroma 4,6 kaznivega dejanja. Pri večini je šlo za storitev kaznivih dejanj zoper premoženje.

Za prejšnje sankcije proti mladoletnikom s kriminalno preteklostjo se je vedelo v 76 % tožilskih in 94 % sodnih spisov. Sodišča so te sankcije spremenila v 15 % oziroma 19 % zadev. Pri tem je v glavnem šlo za spremembo iz nadzorstva organa socialnega varstva v namestitve v vzgojni zavod ali iz namestitve v vzgojni zavod v namestitev v prevzgojni dom.

2 Uvod

2.1 Cilji raziskave in raziskovalna vprašanja

Splošni namen Sklopa 2 je bil opraviti analizo konkretnih zadev v zadevah na področju mladoletniškega kazenskega prava, da bi odkrili in raziskali težave v mladoletniškem pravosodju v Sloveniji ter podali priporočila za nadaljnje raziskave in ukrepanje. Zbiranje podatkov je trajalo dva meseca (od julija 2022 do avgusta 2022). Nato so bili proučeni podatki o pravnih (materialnih in procesnih) ter praktičnih težavah pri obravnavi zadev na področju mladoletniškega kazenskega prava na tožilski in sodni ravni. Sklop 2 je zajemal naslednjo nalogo in raziskovalna vprašanja.

Naloga: Razumevanje zadev na področju mladoletniškega kazenskega prava in ukrepov državnega tožilca/sankcij sodišča.

Raziskovalna vprašanja:

Splošno:

Analiza je bila – izhajajoč iz mednarodnih in nacionalnih pravnih standardov glede pravic otrok¹, mladoletniškega kazenskega pravosodja² in otrokom prijaznega pravosodja³ – osredotočena na načine, na katere državni tožilci in sodišča obravnavajo zadeve na področju mladoletniškega kazenskega prava. Kot zanimive vidike smo obravnavali tudi pravne in praktične težave obravnave zadev na področju mladoletniškega kazenskega prava ter način njihovega reševanja.

Konkretno:

(1) Podlaga za to analizo so bile konkretne potrebe, ki jih je v svojih izhodiščih navedlo Ministrstvo za pravosodje (MP). Posebna pozornost je bila namenjena sodni praksi, ki je omenjala otroke s težavami z duševnim zdravjem, težavami z duševnim razvojem in/ali otroke, ki so imeli hkrati težave z duševnim zdravjem, kognitivnim razvojem in/ali čustvene in vedenjske težave, vključno z omembami:

- presoj duševnega zdravja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj,
- vključenosti strokovnjakov za duševno zdravje v mladoletniške kazenske zadeve, ki so jih obravnavali državni tožilci in sodišča,
- posebnih zaščitnih ukrepov za zaščito otrok s težavami z duševnim zdravjem, kognitivnim razvojem in/ali čustvenimi in vedenjskimi težavami,
- ukrepov ali sankcij, konkretno namenjenih zagotavljanju podpore rehabilitaciji in ponovni vključitvi mladoletnih storilcev kaznivih dejanj s težavami z duševnim zdravjem, kognitivnim razvojem in/ali čustvenimi in vedenjskimi težavami.

(2) Upoštevani so bili mednarodni pravni standardi o otrokovih pravicah, mladoletniškem pravosodju in otrokom prijaznem pravosodju, po katerih bi moral biti glavni cilj sodnih ukrepov proti otrokom njihova rehabilitacija in vnovična vključitev v družbo (prvi odstavek 40. člena

¹ Zlasti Konvencija ZN o otrokovih pravicah (KZNOP).

² Kot so Standardna minimalna pravila ZN o kazenskem pravosodju za mladoletnike (Pekinška pravila), Smernice ZN za preprečevanje mladoletniškega prestopništva (Riadske smernice), Pravila ZN za zaščito mladoletnikov, ki jim je bila odvzeta prostost (Havanska pravila), Smernice za ukrepanje glede otrok v kazenskem pravosodju (Dunajske smernice), Splošna pripomba št. 10 Odbora ZN za pravice otroka o pravicah otrok v kazenskem pravosodju in na ravni EU Direktiva 2016/800 o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku.

³ Zlasti Smernice Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje.

KZNOP), ter izhodišča MP. Posebna pozornost je bila namenjena temu, ali so v konkretnih zadevah kakršnekoli omembe preprečevanja nadaljnjega prestopništva ter otrokove vnovične socializacije in vnovične vključitvovključno s:

- sodnimi obrazložitvami izrečenih ukrepov ali sankcij v zvezi z otrokovo dobrobitjo in zaščito,
- izrecnimi cilji ponovne socializacije ali ponovne vključitve,
- tveganji, ki izhajajo iz izreka nekaterih sankcij,
- premisleki o morebitnem ali ugotovljenem povratništvu mladoletnega storilca kaznivega dejanja.

(3) Nazadnje je bila v skladu z mednarodnimi pravnimi standardi o otrokovih pravicah, mladoletniškem kazenskem pravosodju in otrokom prijaznem pravosodju posebna pozornost namenjena splošnim skupnim načelom, kakor so določena s Konvencijo Združenih narodov o otrokovih pravicah⁴:

- otrokova korist (3. člen KZNOP),
- otrokova pravica do zaslišanja (12. člen KZNOP),
- Odvzem prostosti/pripor le v skrajnem primeru (37.b člen KZNOP),
- spodbujanje odvracanja kazenskega pregona ali drugih alternativ kazenskemu pravosodju (tretji odstavek 40. člena KZNOP).

2.2 Raziskovalne metode

Zajet je bil vzorec spisov zadev na področju mladoletniškega kazenskega prava z okrožnih državnih tožilstev in s kazenskih oddelkov okrožnih sodišč na območjih, za katera so pristojna višja sodišča (v Ljubljani, Mariboru, Kopru in Celju), v obdobju petih let; za leto 2019 in štiri leta prej.

Pregledanih je bilo 170 spisov z okrožnih sodišč (približno 40 na okrožno sodišče) in 149 spisov z okrožnih državnih tožilstev (približno 35 na okrožno državno tožilstvo).⁵ V spodnjih preglednicah je prikazano, koliko zadev je bilo pregledanih v posamezni instituciji.

Državno tožilstvo					
	Kraj	Število	Odstotek	Veljavno	Zbirmo
	1 (Celje)	40	27 %	27 %	27 %
	2 (Koper)	43	29 %	29 %	56 %
	3 (Ljubljana)	35	23 %	23 %	79 %
	4 (Maribor)	31	21 %	21 %	100 %
	Skupaj	149	99 %	100 %	

Preglednica 1: Število pregledanih spisov na državno tožilstvo

⁴ V nadaljevanju: KZNOP.

⁵ V idealnem primeru bi zbrali spise z vseh okrožnih državnih tožilstev in z vseh kazenskih oddelkov okrožnih sodišč v Sloveniji, vendar je bil vzorec zadev zaradi časovnih omejitev projekta omejen na približno 300 spisov v zadnjih petih letih z oddelkov v Ljubljani, Mariboru, Kopru in Celju.

Okrožno sodišče					
	Kraj	Število	Odstotek	Veljavno	Zbirno
	1 (Celje)	43	25 %	25 %	25 %
	2 (Koper)	38	22 %	22 %	47 %
	3 (Ljubljana)	45	26 %	26 %	74 %
	4 (Maribor)	45	26 %	26 %	100 %
	Skupaj	171	99 %	100 %	

Preglednica 2: Število pregledanih spisov na okrožno sodišče

Državno tožilstvo

Pri 149 spisih, pridobljenih z okrožnih državnih tožilstev, je šlo za zadeve, v katerih je državni tožilec ukrepal brez zahteve za uvedbo kazenskega postopka. To število je bilo dodatno razčlenjeno glede na naslednje štiri pravne podlage, ki jih lahko državni tožilec uporabi za zavrženje mladletniške kazenske zadeve:

- (1) načelo smotrnosti (21 zadev),
 - (2) kaznivo dejanje majhnega pomena (38 zadev),
 - (3) alternativni postopki odvratanja kazenskega pregona – poravnavanje (23 zadev) in odložen kazenski pregon (39 zadev).
- Poleg tega smo pregledali zadeve, pri katerih je državni tožilec ukrepal brez zahteve za uvedbo kazenskega postopka, ker:
- (4) poteka izvrševanje kazni ali vzgojnega ukrepa (28 zadev).

Sodišča

Z okrožnih sodišč smo pridobili 170 spisov. Izhodišča MP so nam pomagala oblikovati vzorec zadev in opredeliti naslednje konkretne teme:

- (1) zadeve, ki jih je sodnik za mladoletnike zavrzel z uporabo načela smotrnosti, zaradi kaznivega dejanja majhnega pomena ali ker izvrševanje kazni ali vzgojnega ukrepa že poteka (54 zadev);
 - (2) zadeve, ki jih je sodnik za mladoletnike odstopil senatu za mladoletne storilce kaznivih dejanj, ki se je odločil za izrek sankcije, natančneje:
 - (a) institucionalnega/zavodskega vzgojnega ukrepa (37 zadev),
 - (b) neinstitucionalnega/zunajzavodskega vzgojnega ukrepa (76 zadev);
 - (3) zadeve, v katerih je šlo za mladoletnega povratnika, ki je opredeljen kot storilec vsaj dveh kaznivih dejanj.
- Poleg tega so bile (tudi v skladu z izhodišči MP) proučene vse zadeve, v katerih je sodišče:
- (4) izreklo kazen mladletniškega zapora (2 zadevi);
 - (5) izreklo ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu/na prostosti (1 zadeva);
 - (6) izreklo ukrep namestitve v zavod za usposabljanje;
 - (7) odredilo pripor.

Zadeve, pri katerih je šlo za mladoletne povratnike in v katerih je sodišče odredilo pripor, so bile že vključene v kategorije, v katerih je sodišče izreklo institucionalni/zavodski ali neinstitucionalni/zunajzavodski vzgojni ukrep. Točno število zadev iz teh dveh kategorij je navedeno in analizirano v ustreznih delih tega poročila. V vzorcu sta bili le dve zadevi, v katerih je sodišče izreklo kazen mladletniškega zapora, ena zadeva, v kateri je izreklo varnostni ukrep

obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti, zadev, v katerih bi izreklo ukrep namestitve v zavod za usposabljanje, pa ni bilo.

2.3 Utemeljitev vzorca

Časovni okvir dejavnosti

Raziskovalna dejavnost je trajala devet mesecev (od aprila do decembra 2022) – v tem času je bil izpogajen dostop do spisov, spisi pa so bili zbrani v obdobju od aprila do junija 2022. Zbiranje podatkov je potekalo od julija do avgusta 2022, ti podatki pa so bili nato analizirani od septembra do decembra 2022. Šteli smo, da je največ zadev, ki bi jih lahko za namene te raziskovalne dejavnosti kakovostno in zadovoljivo analizirali, 319. Kakršno koli povečanje skupnega števila zadev bi negativno vplivalo na analizo in kakovost rezultatov raziskave.

Geografski obseg

Za analizo smo izbrali štiri mesta. Ljubljana (glavno mesto, osrednja Slovenija) in Maribor (drugo največje mesto, severovzhodna Slovenija) sta bolj mestni okolji. Koper (jugovzhodna Slovenija) in Celje (osrednjevzhodna Slovenija) sta bolj podeželski okolji. Izbira mest je zagotovila široko geografsko zastopanost. Omogočila je ustrezne primerjave med različnimi geografskimi regijami države ter med večjimi in manjšimi kraji.

Poleg tega so za ta štiri mesta pristojna štiri višja sodišča v Sloveniji, kar omogoča dodaten večstranski vpogled v mogoče razlike med njimi. Analizirane zadeve sestavljajo reprezentativen vzorec mogočih različnih praks. Glede na časovne omejitve projekta dodatna razpršitev jurisdikcij ne bi prispevala k rezultatom projekta.

Časovni obseg

Zadeve so bile izbrane glede na določen časovni okvir od leta 2019 do pet let prej, da se omogoči analiza izrečenih ukrepov in sankcij v razmeroma novejših zadevah ter upoštevajo časovne omejitve raziskovalne dejavnosti. Proučevanje starejših zadev ne bi prikazalo trenutnih strokovnih praks, saj so se te morda spremenile od trenutka, ko je sodišče obravnavalo take zadeve. Kar zadeva vprašanja, ki jih običajno najdemo v sistemu, se je analiza zadev iz obdobja pred covidom-19 zdela bolj povedna kot analiza zadev, obravnavanih med epidemijo in po njej. Te so bile nedvomno podvržene drugačni dinamiki in drugačnim vprašanjem, kar bi bilo sicer zanimivo proučevati, vendar bi presehalo obseg te študije.

Vrsta raziskave

Čeprav so bile opravljene omejene kvantitativne ocene, se je raziskovalna dejavnost v glavnem nanašala na poglobljeno kvalitativno analizo navedenih raziskovalnih vprašanj. Taka študija velja za ključno pri razumevanju vrzeli in težav v slovenskem mladoletniškem kazenskem pravosodju. Zato smo se odločili, da bomo uporabili obvladljiv vzorec 319 zadev, da lahko pridobimo predvsem boljši vpogled v konkretna vprašanja na področju mladoletniškega kazenskega pravosodja, ne pa celotne kvantitativne slike.

Tovrstna analiza je omogočila boljši vpogled v vprašanja, povezana s posameznimi zadevami, ter način, na katerega se ta kažejo. Zagotovila je tudi možnost poglobljenega proučevanja posameznih zadev, kar je omogočilo odkrivanje globlje dinamike. Kvalitativni pristop ni bil le lažje izvedljiv, temveč tudi boljši.

Na podlagi analize vzorca šestih spisov z Okrožnega državnega tožilstva v Ljubljani in devetih spisov z Okrožnega sodišča v Ljubljani, pridobljenih marca 2022, smo pripravili osnutek raziskovalnega orodja v obliki mreže za zbiranje podatkov. S to mrežo smo razvrstili in analizirali

zgoraj navedenih 319 zadev. Za razvoj, oblikovanje in tehnično izdelavo spletne mreže za zbiranje podatkov ter njeno vzpostavitev in podatkovno analizo smo uporabili spletno aplikacijo 1.KA, ki jo je razvila Univerza v Ljubljani in ki je popolnoma skladna s predpisi o varstvu podatkov.

Podatke v mreži za zbiranje podatkov smo razvrstili v sedem skupin, in sicer na:

- (1.) podatke o kaznivem dejanju,
- (2.) podatke o pravnomočni odločitvi,
- (3.) demografske podatke o storilcu kaznivega dejanja,
- (4.) podatke o postopku,
- (5.) podatke o telesnem in duševnem zdravju, kognitivni razvitosti itd.,
- (6.) podatke o povratništvu,
- (7.) druge podatke – posebnosti zadev in splošne opombe.

Pomanjkljivosti raziskave: Zbrani spisi so zadostovali za izvedbo kvalitativne študije, ki kaže trende na tožilskem in sodnem področju. Kljub temu je bil vzorec premajhen za pripravo podlage za dokončne ugotovitve o mladoletniškem kazenskem pravu v Sloveniji. Analizirani spisi so se nanašali na štiri okrožja, in ne na vsa sodišča in državna tožilstva v Sloveniji. Zato so bile pri analizi morda izpuščene konkretne prakse posameznih državnih tožilstev in sodišč. V nekaterih spisih oziroma v spisih z nekaterih sodišč in državnih tožilstev so manjkali podatki, podatke pa je zbiralo devet ljudi. Nepopolni spisi in nepopolno zbiranje podatkov so morda privedli do nedoslednih vnosov v mrežo za zbiranje podatkov, kar se je včasih pokazalo v obliki različnega števila pregledanih zadev v preglednicah in diagramih v tem poročilu. Ta neskladja so morda deloma vplivala na izsledke, niso pa vplivala na analizo trendov v praksi.

3 Ozadje

3.1 Sedanji pravni okvir mladoletniškega kazenskopravnega sistema v Sloveniji

3.1.1 PolICIJA in tožilska diskrecIJA

V Sloveniji mora policija vsako kazensko ovadbo proti mladoletniku poslati državnemu tožilcu. Odvracanje kazenskega pregona na ravni policije ni mogoče. Če so dokazi, da je mladoletnik storil kaznivo dejanje, mora državni tožilec na podlagi načela zakonitosti kazenskega pregona podati zahtevo za uvedbo kazenskega postopka. Za to pravilo veljajo štiri izjeme, ko lahko državni tožilec ukrepa brez zahteve za uvedbo kazenskega postopka:

(1) *načelo smotrnosti (brezpogojno zavrženje)* – če gre za lažje kaznivo dejanje (tj. kaznivo dejanje, za katero je zakonsko predpisana kazen zapora do treh let ali denarna kazen), se lahko državni tožilec odloči, da ne bo zahteval uvedbe kazenskega postopka. To lahko stori, če oceni, da uradno ukrepanje sodstva ni potrebno (prvi odstavek 466. člena Zakona o kazenskem postopku (ZKP));

(2) *kaznivo dejanje majhnega pomena (brezpogojno zavrženje)* – državni tožilec zavrže kazensko ovadbo, če je podana nesorazmernost med majhnim pomenom kaznivega dejanja in posledicami, ki bi jih povzročil kazenski pregon (161. člen in prvi odstavek 451. člena ZKP). Pomen kaznivega dejanja je majhen, če je njegova nevarnost zaradi narave ali teže dejanja neznatna, če so škodljive posledice neznatne ali če jih ni ali če okoliščine, v katerih ga je mladoletnik storil, upravičujejo tako odločitev. Hkrati mora biti stopnja mladoletnikove krivde nizka ali morajo biti podane druge okoliščine, ki upravičujejo takšno tožilsko odločitev;

(3) *alternativni postopki odvracanja kazenskega pregona* – pri kaznivih dejanjih, za katera je predpisana kazen zapora do petih let, se lahko državni tožilec odloči, da ne bo zahteval uvedbe kazenskega postopka, temveč da bo namesto tega zadevo reševal drugače:

(a) s poravnavanjem – državni tožilec lahko kazensko ovadbo odstopi v poravnavanje, in če je to uspešno, zavrže ovadbo,

(b) z odložitvijo kazenskega pregona (pogojno zavrženje) – državni tožilec lahko odloži kazenski pregon za kaznivo dejanje, če mladoletnik opravi naslednje naloge za zmanjšanje škodljivih posledic kaznivega dejanja:

(i) odprava ali poravnava škode,

(ii) plačilo v korist javne ustanove ali nevladne organizacije v javnem interesu,

(iii) delo v splošno korist (drugi odstavek 466. člena ter 161.a in 162. člen ZKP);

(4) *izvrševanje kazni ali vzgojnega ukrepa že poteka* – če izvrševanje kazni ali vzgojnega ukrepa že poteka, sme državni tožilec odločiti, da ne bo zahteval uvedbe kazenskega postopka za drugo mladoletnikovo kaznivo dejanje. To lahko stori, ko ugotovi, da glede na težo tega kaznivega dejanja ter glede na kazen oziroma vzgojni ukrep, ki se izvršuje, postopek in izrek kazenske sankcije zanj ne bi imela smisla (tretji odstavek 466. člena ZKP).

Če državni tožilec ne zavrže ovadbe proti mladoletniku na podlagi načela smotrnosti, majhnega pomena kaznivega dejanja, izvrševanja kazni ali vzgojnega ukrepa v teku ali alternativnih postopkov odvracanja kazenskega pregona (pa tudi, kadar so ti neuspešni), zahteva uvedbo kazenskega postopka.

3.1.2 Sodna raven

V Sloveniji ni specializiranih sodišč za mladoletnike ali sodišč za družinske zadeve⁶, ki bi obravnavala le zadeve s področja mladoletniškega kazenskega prava. Za vodenje pripravljalnega postopka in prvostopenjsko odločanje o kaznivih dejanjih, ki jih storijo mladoletniki, so pristojna okrožna sodišča.

V *pripravljalnem postopku* sodnik za mladoletnike obravnava zadeve s področja mladoletniškega kazenskega prava. Namen te faze je ugotoviti dejstva, ki se nanašajo na kaznivo dejanje, in oceniti zrelost mladoletnega storilca kaznivega dejanja, njegovo osebnost, potrebe ter družinske in življenjske okoliščine. Sodnik se mora v okviru pripravljalnega postopka srečati s starši mladoletnega storilca kaznivega dejanja, njegovimi skrbniki in drugimi, ki lahko dajo o njem potrebne podatke. Poleg tega mora zahtevati poročilo organa socialnega varstva o mladoletnikovih okoliščinah.

Sodnik lahko v pripravljalnem postopku postavi izvedenca, ki bo pregledal mladoletnika, pošlje otroka v diagnostični center in/ali ga postavi pod nadzorstvo organa socialnega varstva ali izroči drugi družini. Izjemoma lahko sodnik zoper mladoletnika odredi pripor zaradi nevarnosti pobega, oviranja poteka kazenskega postopka ali nevarnosti ponovitve kaznivega dejanja, dokončanja poskušene kaznivega dejanja ali storitve kaznivega dejanja, s katerim grozi.

Ko sodnik preizkusi vse okoliščine, ki se nanašajo na kaznivo dejanje in mladoletnikovo življenje, pošlje spis državnemu tožilcu. Državni tožilec lahko sodišču predlaga, da ustavi postopek ali da otroku izreče sankcijo. Sodnik za mladoletnike lahko:

- (1) *zavrže zadevo z uporabo načela smotrnosti, zaradi kaznivega dejanja majhnega pomena ali ker izvrševanje kazni ali vzgojnega ukrepa že poteka;*
- (2) *odstopi zadevo senatu za mladoletne storilce kaznivih dejanj, ki odloči o izreku sankcije* (468.–477. člen ZKP).

Senat za mladoletnike sestavljajo sodnik za mladoletnike in dva sodnika porotnika, izvoljena izmed profesorjev, učiteljev, vzgojiteljev in drugih oseb, ki imajo izkušnje z vzgojo mladoletnikov (462. člen ZKP). Senat odloči, ali je mladoletnik storil kaznivo dejanje, in če je, izreče naslednjo sankcijo:

(1) *vzgojni ukrep:*

- (a) ukor,
- (b) navodila in prepovedi (11 različnih možnosti⁷),

⁶ Na kazenske oddelke okrožnih sodišč so za reševanje zadev s področja mladoletniškega kazenskega prava razporejeni nekateri sodniki, ki poleg tega obravnavajo tudi manj zadev s področja kazenskega prava za odrasle (predvsem zadeve na področju družinskega in spolnega nasilja). Okrožna sodišča imajo tudi oddelke za družinsko sodstvo, ki obravnavajo zlasti civilnopravne zadeve, kot so razveze zakonske zveze, preživnine, stiki staršev z otroki in obratno, očetovske pravice in odvzem roditeljske pravice. Oddelki za družinsko sodstvo ne obravnavajo zadev s področja mladoletniškega kazenskega prava.

⁷ Drugi odstavek 77. člena Kazenskega zakonika (KZ): „Sodišče lahko izreče mladoletniku naslednja navodila in prepovedi: (1) osebno se opravičiti oškodovancu; (2) poravnati se z oškodovancem tako, da mladoletnik s plačilom, z delom ali kako drugače povrne škodo, ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem; (3) redno obiskovati šolo; (4) usposabljanje se za poklic ali sprejeti zaposlitev, ki ustreza njegovemu znanju, sposobnosti in nagnjenju; (5) nastaniti se pri določeni družini, v domu ali drugje; (6) opraviti delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti; (7) zdraviti se v ustrezni zdravstveni organizaciji; (8) obiskovati vzgojno, poklicno, psihološko ali drugo podobno posvetovalnico; (9)

- (c) nadzorstvo organa socialnega varstva,
- (d) namestitev v vzgojni zavod,
- (e) namestitev v prevzgojni dom,
- (f) namestitev v zavod za usposabljanje ali

(2) *kazen*:

- (a) denarna kazen,
 - (b) mladoletniški zapor
- kot *glavni kazni*,
- (c) prepoved vožnje motornega vozila,
 - (d) izgon tujca iz države
- kot *stranski kazni*.

Senat odloča na seji senata ali na glavni obravnavi, denarno kazen, kazen zapora ali institucionalni/zavodski vzgojni ukrep pa lahko izreče le na glavni obravnavi. Če so izpolnjeni nekateri pogoji, lahko sodišče mladoletnemu storilcu kaznivega dejanja izreče tudi enega od naslednjih *varnostnih ukrepov*:

- (1) obvezno psihiatrično zdravljenje in varstvo v zdravstvenem zavodu,
- (2) obvezno psihiatrično zdravljenje na prostosti,
- (3) odvzem voznškega dovoljenja,
- (4) odvzem predmetov (70.–94. člen Kazenskega zakonika (KZ) iz leta 1995).

V zvezi z izrekom vzgojnega ukrepa ali kazni je ključna starost storilca kaznivega dejanja. Sodišče lahko izreče kazen le starejšim mladoletnikom (starim 16 in 17 let) in izjemoma (hudo kaznivo dejanje; visoka stopnja kazenske odgovornosti). Teža/narava kaznivega dejanja je le eno od izbirnih meril za vzgojni ukrep. Pomembnejša postane, ko sodišče odloča, ali naj se mladoletni storilec kaznivega dejanja odda v prevzgojni dom (72. člen KZ iz leta 1995). Mladoletni storilec kaznivega dejanja lahko ostane v vzgojnem zavodu ali prevzgojnem domu do tri leta (drugi odstavek 79. člena, tretji odstavek 80. člena in tretji odstavek 81. člena KZ). Sodnik pri svojem odločanju o ustrezni sankciji, zlasti pri vzgojnih ukrepih, upošteva predvsem osebnost mladoletnika, njegovo zrelost in potrebe, ne pa teže storjenega kaznivega dejanja (73. in 75. člen KZ iz leta 1995).

Ko sodišče izreče sankcijo, mora organ socialnega varstva, vzgojni zavod ali prevzgojni dom vsakih šest mesecev poročati sodniku za mladoletnike o poteku obravnave mladoletnega storilca kaznivega dejanja. Sodniki za mladoletnike lahko v primeru pozitivnih rezultatov obravnave ali če se pokažejo okoliščine, ki jih ni bilo takrat, ko so o tem odločali, ali zanje niso vedeli, so pa take, da bi vplivale na odločitev, ustavijo izvrševanje vzgojnega ukrepa ali ga spremenijo. Ugotovitve glede uspeha ali neuspeha pri izvajanju vzgojnega ukrepa narekujejo spremembo odločbe, da se bolje doseže namen (83. člen KZ iz leta 1995).

udeležiti se programov socialnega treninga; (10) opraviti preizkus znanja prometnih predpisov; (11) prepoved vožnje motornega vozila pod pogoji, pod katerimi je mogoče to sankcijo izreči polnoletnim.“

3.2 Etika mladoletniškega kazenskopravnega sistema v Sloveniji

Temelji etike mladoletniškega kazenskopravnega sistema, usmerjene v dobrobit in osredotočene na potrebe, so bili večinoma postavljeni v 50. letih 20. stoletja v okviru tedanjega progresivnega jugoslovanskega kazenskega prava. Jugoslovanski kazenski zakonik iz leta 1951 je mladoletnike razdelil na dve starostni skupini, in sicer mlajše (14–16) ter starejše mladoletne storilce kaznivih dejanj (17–18), in, kar je pomembno, določil kazenski postopek, osredotočen na mladoletnikovo osebnost in potrebe ter spoznavanje njegovih osebnih in družinskih okoliščin. V skladu z novelo jugoslovanskega kazenskega zakonika iz leta 1959 je sodišče mlajšim mladoletnim storilcem kaznivih dejanj (starim med 14 in 16 let) lahko izrekalo le vzgojne ukrepe, starejšim mladoletnim storilcem kaznivih dejanj (starim med 16 in 18 let) pa predvsem vzgojne ukrepe. Sodišče je starejšemu mladoletnemu storilcu kaznivih dejanj lahko izreklo kazen mladoletniškega zapora le, če vzgojni ukrepi niso bili primerni (Filipčič 2013: 507–509).

Slovenija je leta 1991 postala samostojna država, leta 1994 pa je sprejela nov KZ in ZKP, ki sta začela veljati 1. januarja 1995. Po KZ iz leta 1995, katerega del se še vedno uporablja za mladoletne storilce kaznivih dejanj, je starost za kazensko odgovornost 14 let. Poleg tega so tri skupine mladoletnikov in storilcev kaznivih dejanj:

- (1) otroci, mlajši od 14 let, ki jih ne obravnavajo sodišča, temveč organi socialnega varstva,
- (2) mlajši mladoletniki, stari 14 in 15 let, ki jim lahko sodišče izreče le vzgojni ukrep,
- (3) starejši mladoletniki, stari 16 in 17 let, ki jim sodišče praviloma izreče vzgojni ukrep, le izjemoma pa kazen (denarno kazen ali kazen mladoletniškega zapora).

Mlajši polnoletniki so posamezniki, ki kaznivo dejanje storijo kot odrasli, tj. stari 18 let ali več, ki pa v času sojenja še niso dopolnili 21 let. Ti storilci kaznivih dejanj so predvsem kazensko odgovorni in kaznovani kot odrasli. Če sodišče na podlagi osebnosti mlajšega polnoletnika in okoliščin, v katerih je storil kaznivo dejanje, presodi, da bi bilo bolje izreči vzgojni ukrep kot kazen zapora, mu lahko izreče nekatere vzgojne ukrepe. Sodišča v praksi redko uporabljajo to normativno možnost.

V skladu s 73. členom KZ iz leta 1995 je namen vzgojnih ukrepov in kazni za mladoletnike, da se mladoletnim storilcem kaznivih dejanj z varstvom in s pomočjo, z nadzorstvom nad njimi, njihovim strokovnim usposabljanjem in razvijanjem njihove osebne odgovornosti zagotovijo njihova vzgoja, prevzgoja in pravilen razvoj.

V drugem odstavku 453. člena ZKP je navedeno, da vsi organi, ki sodelujejo v postopku proti mladoletniku, v vseh postopkih, v katerih je mladoletnik obravnavan, ravnajo obzirno ter upoštevajo njegovo duševno razvitost, občutljivost in osebne lastnosti. Tako lahko poskrbijo, da kazenski postopek ne bi škodljivo vplival na mladoletnikov razvoj. V postopku proti mladoletnikom se ima organ socialnega varstva tudi pravico seznaniti s potekom postopka, dajati med postopkom predloge in opozarjati na dejstva in dokaze, ki so pomembni za pravilno odločbo. Kadar državni tožilec zahteva uvedbo postopka proti mladoletniku, mora to vselej sporočiti organu socialnega varstva (prvi in drugi odstavek 458. člena ZKP). V skladu s 461. členom ZKP morajo organi, ki sodelujejo v postopku proti mladoletniku, in drugi zavodi, od katerih so zahtevana sporočila, poročila ali mnenja, postopati kar se da hitro, da se postopek čim prej konča.

Slovenija ni nikoli uzakonila zakonika, ki bi urejal le področje mladoletniškega prestopništva, čeprav je poskušala pripraviti kazenski zakonik, namenjen prav mladoletnim storilcem kaznivih dejanj. Ta poskus se je končal s predlogom Zakona o obravnavanju mladoletnih storilcev kaznivih

dejanj (ZOMSKD).⁸ V skladu z nedavnim začetnim poročilom Evropske komisije in Sveta Evrope (2021) Slovenija ni nikoli sprejela ZOMSKD zaradi nekaterih izzivov, ki jih v zakonodajnem postopku ni bilo mogoče ustrezno obravnavati.

Cilj tega poročila, pripravljenega v okviru Rezultata 2 projekta Evropske unije in Sveta Evrope „Izboljšanje mladletniškega kazenskopravnega sistema“ v Sloveniji (Komponenta I), je analizirati tožilske in sodne spise ter proučiti pravne (materialne in procesne) ter praktične izzive pri trenutnem obravnavanju zadev na področju mladletniškega kazenskega prava na ravni državnih tožilstev in sodišč. Namen tega je priskrbeti MP z raziskavo podprto podlago za pregled obstoječega predloga ZOMSKD ali pripravo novega zakonika za obravnavo mladletnih storilcev kaznivih dejanj ob upoštevanju vprašanj, povezanih z obravnavo mladletnih storilcev kaznivih dejanj, ki imajo težave z duševnim zdravjem ter čustvene, vedenjske in razvojne težave.

V tem poročilu je uporabljen celosten pristop, v okviru katerega je obravnavana medsebojna povezanost vseh institucij, ki se ukvarjajo z mladletnimi prestopniki. Za razumevanje vplivov institucionalnega stika je nujno predpostaviti soodvisnost vseh agencij, ki se ukvarjajo z mladletnimi prestopniki – s področja vzgoje in izobraževanja, socialnega varstva, obravnave otroškega in mladostniškega duševnega zdravja, preprečevanja, preiskovanja, odkrivanja in pregona kaznivih dejanj ter izvrševanja kazenskih sankcij itd. Opiranje na policijo, okrožna državna tožilstva in sodišča za mladletnike pri obravnavi čustvenih in vedenjskih težav otrok bi moralo biti še naprej skrajno sredstvo (*ultima ratio*). Hkrati bi morala priporočila o oblikovanju novih agencij in/ali ukrepov za obravnavo mladletnih prestopnikov (npr. pozivi k vzpostavitvi forenzičnih psihiatričnih oddelkov za mladletnike itd.) temeljiti na dodatnih poglobljenih raziskavah trenutnih vzrokov za mladletniško prestopništvo in današnjih potrebah mladletnikov. Vsak stik s sistemom (znotraj sodstva ali programa odvracanja kazenskega pregona, ki obravnava mladletnike v okviru zgodnjega ukrepanja in/ali skrbi za duševno zdravje) lahko povzroči stigmatizacijo in dodatno škoduje mladletnikom, namesto da bi preprečil njihovo prestopniško vedenje. Zato bi moralo previdno izvajati tudi mladletniško pravosodje, usmerjeno v dobrobit. Vsakršna reforma bi morala preprečiti porivanje mladletnikov v sistem ne le na podlagi teže njihovih kaznivih dejanj, temveč tudi samega predhodnega stika z agencijo in okoliščin, na katere mladletniki ne morejo vplivati, vključno z ugledom njihove družine in socialno prikrajšanostjo (McAra in McVie 2005, 2007, 2012).

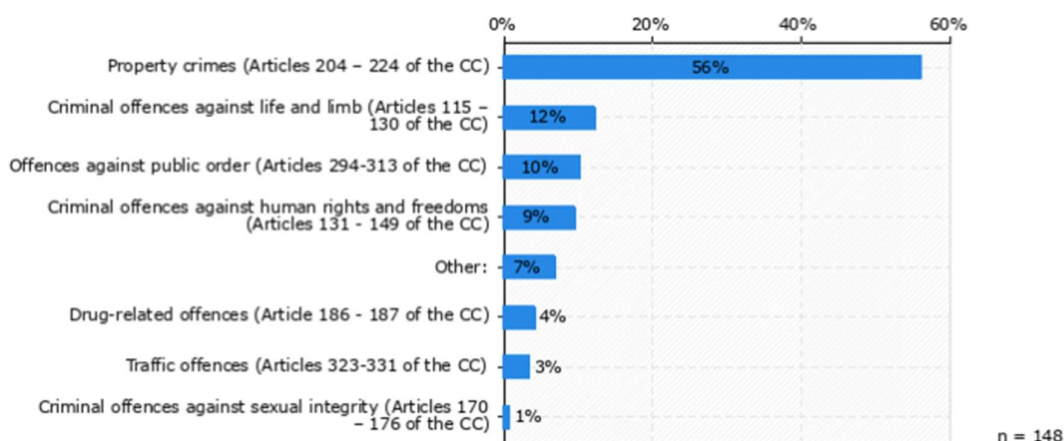
4 Podatki o kaznivih dejanjih in mladletniškem prestopništvu

Ta del poročila vključuje predstavitev zbranih podatkov o kaznivih dejanjih in mladletniškem prestopništvu. Vrste kaznivih dejanj, uporabljenih v vzorcu, ki so jih storili mladletniki, so bile zbrane za štiri okrožja. Ti podatki so bili nato obravnavani v okviru statističnih podatkov na državni ravni (evidence kriminalitete, ki jo vodi policija). Analizirali smo trende na področju nasilnih kaznivih dejanj in kaznivih dejanj, povezanih z mamili, ter lokalne posebnosti na področju mladletniškega prestopništva in praks na področju policijskega dela. Nazadnje smo primerjali kazniva dejanja, pri katerih so okrožna državna tožilstva uporabila odvracanje kazenskega pregona, in kazniva dejanja, za katera so bili mladletniki ovađeni in obravnavani na sodišču.

⁸ Zakon o obravnavanju mladletnih storilcev kaznivih dejanj (ZOMSKD).

4.1 Vrste kaznivih dejanj in trendi na področju mladoletniške kriminalitete

V zadevah, pri katerih je državno tožilstvo uporabilo odvrtačanje kazenskega pregona, je 56 % mladoletnikov storilo kazniva dejanja zoper premoženje, 13 % pa nasilna kazniva dejanja – kazniva dejanja zoper življenje in telo (12 %) ter zoper spolno nedotakljivost (1 %). V vzorcu na ravni okrožnih državnih tožilstev je bilo 4 % kaznivih dejanj, povezanih z mamili. Kakor je prikazano na *sliki 1*, so mladoletniki, za katere je bilo na tožilski ravni uporabljeno odvrtačanje kazenskega pregona, v 10 % zadev storili kazniva dejanja zoper javni red in mir, v 9 % zadev pa kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine. 7 % zadev je spadalo v kategorijo „drugo“, pri čemer se je več kot tretjina nanašala na družinsko nasilje, ki je v KZ opredeljeno v okviru kaznivih dejanj zoper zakonsko zvezo, družino in mladino. Na tožilski ravni so bila v kategoriji „drugo“ zajeta tudi kazniva dejanja zoper splošno varnost ljudi in premoženja, gospodarstvo in pravni promet. V 3 % zadev iz vzorca so bila storjena kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa.

Slika 1: Vrste kaznivih dejanj iz vzorca, ki so jih storili mladoletniki (tožilska raven)

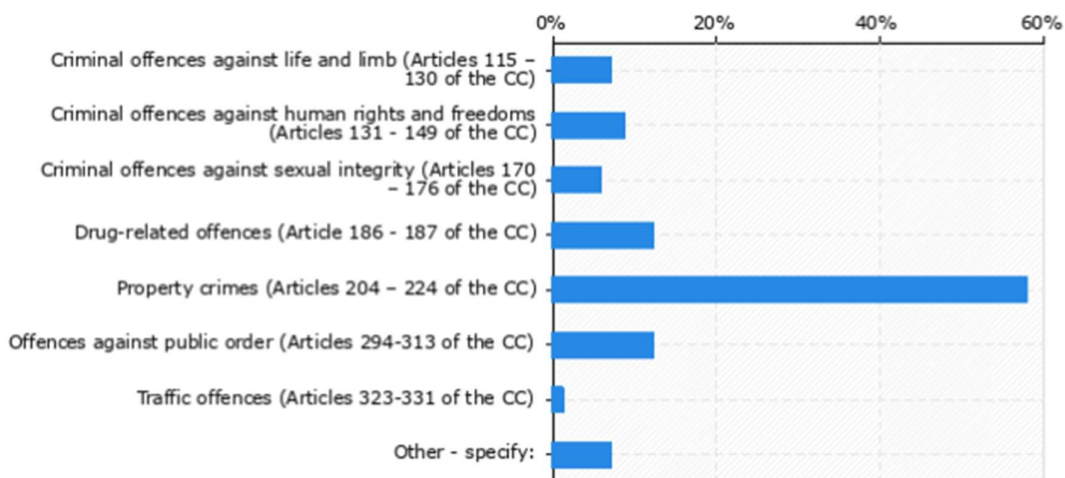
Property crimes (Articles 204 -224 of the CC)	Kazniva dejanja zoper premoženje (204.–224. člen KZ)
Criminal offences against life and limb (Articles 115 – 130 of the CC)	Kazniva dejanja zoper življenje in telo (115.–130. člen KZ)
Offences against public order (Articles 294-313 of the CC)	Kazniva dejanja zoper javni red in mir (294.–313. člen KZ)
Criminal offences against human rights and freedoms (Articles 131 – 149 of the CC)	Kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine (131.–149. člen KZ)
Other:	Drugo:
Drug-related offences (Articles 186 -187 of the CC)	Kazniva dejanja, povezana z mamili (186. in 187. člen KZ)
Traffic offences (Articles 323-331 of the CC)	Kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa (323.–331. člen KZ)
Criminal offences against sexual integrity (Articles 170-176 of the CC)	Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost (170.–176. člen KZ)
n=148	n = 148

Mladoletniki so storili kazniva dejanja zoper premoženje v 58 % *sodnih zadev*, v 13 % pa nasilna kazniva dejanja – kazniva dejanja zoper življenje in telo (7 %) ter zoper spolno nedotakljivost (6 %). V vzorcu na ravni sodišč je bilo 12 % kaznivih dejanj povezanih z mamili. Kakor je prikazano v *preglednici 3* in na *sliki 2*, so na sodni ravni mladoletniki, zoper katere je bil uveden

kazenski postopek, v 12 % zadev storili kazniva dejanja zoper javni red in mir, v 9 % zadev pa kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine. Podobno kot pri zadevah, pri katerih je državno tožilstvo uporabilo odvrčanje kazenskega pregona, je 7 % sodnih zadev spadalo v kategorijo „drugo“, pri čemer se jih je malo manj kot polovica nanašala na družinsko nasilje. V sodnih spisih so bila v kategoriji „drugo“ zajeta tudi kazniva dejanja zoper pravosodje, pravni promet, gospodarstvo ter splošno varnost ljudi in premoženja. V 1 % zadev iz vzorca so bila storjena kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa.

Vrste kaznivih dejanj								
		Enote					Omembe	
		Pogostost	Veljavno	% – veljavno	Primereno	% – primerno	Pogostost	%
	Kazniva dejanja zoper življenje in telo (115.–130. člen KZ)	12	171	7 %	172	7 %	12	6 %
	Kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine (131.–149. člen KZ)	15	171	9 %	172	9 %	15	8 %
	Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost (170.–176. člen KZ)	10	171	6 %	172	6 %	10	5 %
	Kazniva dejanja, povezana z mamili (186. in 187. člen KZ)	21	171	12 %	172	12 %	21	11 %
	Kazniva dejanja zoper premoženje (204.–224. člen KZ)	99	171	58 %	172	58 %	99	52 %
	Kazniva dejanja zoper javni red in mir (294.–313. člen KZ)	21	171	12 %	172	12 %	21	11 %
	Kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa (323.–331. člen KZ)	2	171	1 %	172	1 %	2	1 %
	Drugo – navedite:	12	171	7 %	172	7 %	12	6 %
	SKUPAJ		171		172		192	100 %

Preglednica 3: Vrste kaznivih dejanj iz vzorca, ki so jih storili mladoletniki (sodna raven)

Slika 2: Vrste kaznivih dejanj iz vzorca, ki so jih storili mladoletniki (sodna raven)

Criminal offences against life and limb (Articles 115 – 130 of the CC)	Kazniva dejanja zoper življenje in telo (115.–130. člen KZ)
Criminal offences against human rights and freedoms (Articles 131 – 149 of the CC)	Kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine (131.–149. člen KZ)
Criminal offences against sexual integrity (Articles 170-176 of the CC)	Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost (170.–176. člen KZ)
Drug-related offences (Articles 186 -187 of the CC)	Kazniva dejanja, povezana z mamili (186. in 187. člen KZ)
Property crimes (Articles 204-224 of the CC)	Kazniva dejanja zoper premoženje (204.–224. člen KZ)
Offences against public order (Articles 294-313 of the CC)	Kazniva dejanja zoper javni red in mir (294.–313. člen KZ)
Traffic offences (Articles 323-331 of the CC)	Kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa (323.–331. člen KZ)
Other – specify	Drugo – navedite:

Vrste kaznivih dejanj iz vzorca, ki so jih storili mladoletniki, v splošnem odražajo kazniva dejanja, ki so jih v Sloveniji storili mladoletniki med letoma 2015 in 2019, pri čemer pa je nekaj odstopanj.

Večina kaznivih dejanj, ki jih storijo mladoletniki v Sloveniji, so kazniva dejanja zoper premoženje. Med letoma 2015 in 2019⁹ je bilo med vsemi kaznivimi dejanji, ki so jih v Sloveniji storili mladoletniki, 62,2 %, 61,9 %, 60,2 %, 60,2 % in 54,6 % kaznivih dejanj zoper premoženje. To je primerljivo s podatki, pridobljenimi iz vzorca zbranih zadev, v okviru katerega na kazniva dejanja zoper premoženje odpade 56 % (na tožilski ravni) in 58 % (na sodni ravni) vseh zadev.

⁹ To poročilo temelji na evidenci kriminalitete za obdobje od leta 2015 do 2019, ki jo vodi policija, namen tega pa je vključiti analizo v Final Draft Research and Gap Analysis (Lot 1) Report (Končni osnutek poročila o raziskavi in analizi vrzeli (Sklop 1)). Poleg tega, da je leto 2020 zunaj časovnega obsega študije, to leto tudi ne bi bilo najbolj reprezentativno glede stopenj mladoletniške kriminalitete zaradi več zaprtij med pandemijo covid-19. Statistični podatki za leto 2021 bi lahko prikazali drugačno sliko, ko gre za mladoletniško prestopništvo, čeprav ni predvideno, da bi razhajanja močno vplivala na analizo. V Sloveniji se vrste kaznivih dejanj, ki jih storijo mladoletniki, iz leta v leto rahlo spreminjajo, vendar glavne skupine ostajajo razmeroma nespremenjene.

Na državni ravni je bilo v obdobju 2015–2019 med vsemi mladoletniškimi kaznivimi dejanji¹⁰ 3,8 %, 3,8 %, 4,5 %, 5,5 % in 7 % nasilnih kaznivih dejanj. V vzorcih v tej študiji je bilo zajeto več nasilnih kaznivih dejanj, in sicer 13 % tako na tožilski kot tudi sodni ravni, med katerimi je bilo na tožilski ravni 1 %, v sodnih zadevah pa 6 % kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost. Kakor smo navedli na začetku tega poročila (*Utemeljitev vzorca*), je zajeti vzorec premajhen, da bi lahko sklepali, da je v Sloveniji v obdobju 2015–2019 prišlo do povečanja nasilne mladoletniške kriminalitete v Sloveniji, ki mu je sledil upad. V splošnem sta absolutno število in delež nasilnih kaznivih dejanj, ki so jih storili mladoletniki, kmalu po letu 2000 začela upadati, najnižja 1,5-odstotna raven pa je bila dosežena leta 2013. Po letu 2013 se je začela znova povečevati, leta 2020 pa je znašala 8,2 % (Balazic in drugi, 2022). Odstotek nasilnih kaznivih dejanj iz vzorca je skladen s tem trendom.

V obdobju 2015–2019 je bilo med mladoletniškimi kaznivimi dejanji v Sloveniji 7,9 %, 6,1 %, 11,3 %, 8,8 % in 8,9 % kaznivih dejanj, povezanih z mamili¹¹. V vzorcu zadev, pri katerih je državno tožilstvo uporabilo odvrčanje kazenskega pregona, so bili 4 % kaznivih dejanj povezani z mamili, pri mladoletniških sodnih zadevah pa je bil odstotek kaznivih dejanj, povezanih z mamili, večji, in sicer je znašal 12 %. V Sloveniji posedovanje mamil za lastno uporabo ni kaznivo dejanje; gre za prekršek, ki ga sodišča obravnavajo, vendar ne v kazenskem postopku. Prekrški, npr. prometni prekrški ali grafiti, so bagatelni delikti, ki se običajno kaznujejo z globo v skladu z Zakonom o prekrških (ZP-1). Razumljivo je, da je število kaznivih dejanj, ki so povezana z mamili in ki jih obravnavajo sodišča, večje od števila tovrstnih kaznivih dejanj, za katera se državno tožilstvo odloči, da bo uporabilo odvrčanje kazenskega pregona. Zato je v sodnem vzorcu odstotek kaznivih dejanj, povezanih z mamili, večji od odstotka, ki ga izkazujejo podatki iz evidence policije na državni ravni. Če mladoletnik v Sloveniji stori kaznivo dejanje neupravičene proizvodnje in prometa z mamili iz 196. člena KZ ali kaznivo dejanje omogočanja uživanja mamil iz 197. člena KZ, bodo taka kazniva dejanja običajno huda, odvrčanje kazenskega pregona pa manj verjetno.

Poleg tega je pomembno, da vsakršno povečanje nasilnih kaznivih dejanj ali dejanj, povezanih z mamili, ki jih storijo mladoletniki v Sloveniji in drugje, razlagamo previdno. Treba se je izogibati poenostavljenim sklepom, zlasti pa se je treba vzdržati trditev, da je zadnja generacija mladine hujša od vseh prejšnjih generacij, da so razlogi za njihovo nasilno vedenje ali uživanje mamil naključni ali nesmiselni, da so mamila ali nasilje znak moralnega propada družbe ali da bi bilo treba mladoletnike ostreje kaznovati. Namesto osredotočanja na individualno odgovornost otrok ali njihovih družin bi pojasnjevanje mladoletniških kaznivih dejanj in odzivanje nanje morala upoštevati strukturne determinante nasilnega prestopništva ali prestopništva, povezanega z mamili (Billingham in Irwin-Rogers 2022; glej tudi Firmin 2020 in Arnež 2022).

Morebitno povečanje nasilnih kaznivih dejanj in kaznivih dejanj, povezanih z mamili, v Sloveniji bi bilo treba umestiti v širši socialno-ekonomski okvir družbene škode, ki lahko prizadene nekatere mladoletnike, kar je podrobneje obravnavano v 6. poglavju tega področja. Višje stopnje kriminalitete so lahko tudi posledica spremenjene občutljivosti glede nekaterih vrst kaznivih dejanj ali premikov pri praksah na področju policijskega dela v zvezi z vsemi kaznivimi dejanji ali posamičnimi vrstami prestopništva. V zadnjih letih so v vse segmente družbenega življenja prodrli pristopi ničelne tolerance do fizičnega, spolnega, psihičnega in drugih oblik nasilja. Posledično je

¹⁰ V skladu z dokumentom Final Draft Research and Gap Analysis (Lot 1) Report (Končni osnutek poročila o raziskavi in analizi vrzeli (Sklop 1)) so nasilna kazniva dejanja vključevala vzetje življenja, telesno poškodovanje, posilstvo in druge oblike spolnega nasilja.

¹¹ V skladu z dokumentom Final Draft Research and Gap Analysis (Lot 1) Report (Končni osnutek poročila o raziskavi in analizi vrzeli (Sklop 1)) kazniva dejanja, povezana z mamili, vključujejo neupravičeno proizvodnjo in promet z mamili (196. člen KZ) ter omogočanje uživanja mamil (197. člen KZ).

mogoče, da več ljudi prijavi nasilje, kar privede do višjih stopenj nasilnih kaznivih dejanj. Podobno lahko večja prisotnost policije in spremenjena policijska taktika privedeta do višjih stopenj kaznivih dejanj, povezanih z mamili, v statističnih podatkih na državni ravni ali vzorcih te študije.

Ko gre za obravnavane spise, je bila v enem okrožju¹² zaznana višja stopnja kaznivih dejanj, povezanih z mamili, in sicer je ta na sodni ravni znašala 28 %, medtem ko je povprečna stopnja za druga okrožna sodišča znašala 12 %. Po podrobnem pregledu sodnih spisov je analiza razkrila, da so bila vsa kazniva dejanja, povezana z mamili, v tem okrožju posledica posebne policijske akcije pred nekim nočnim klubom, kjer se je mladina zbirala ob koncih tedna. Povečanje kaznivih dejanj, povezanih z mamili, v tem okrožju v obdobju 2015–2019 verjetno odraža spremembe na področju policijskega dela (ali pretiranega policijskega delovanja v zvezi s posamezno skupino otrok) in ne nujno skrb vzbujajočega trenda povečevanje prometa z mamili in njihovega uživanja. Večina opisov kaznivih dejanj, povezanih z mamili, ki smo jih zbrali iz tega okrožja, je podobna spodnjima, pri čemer taki primeri v drugih okrožjih morda niso bili tako strogo obravnavani oziroma tudi morda niso bili tako strogo obravnavani v istem okrožju v drugem časovnem okviru:

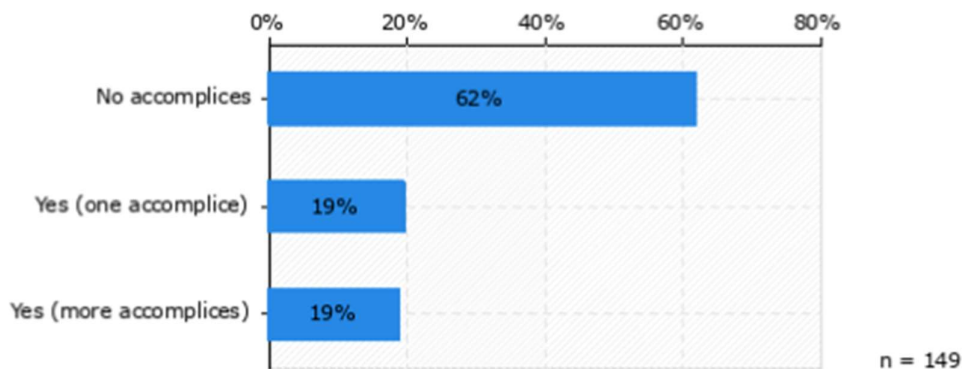
Policija je prijela mladoletnega storilca kaznivega dejanja, ki je imel pri sebi plastično vrečko z 0,13 grama konoplje. Policija je menila, da je imel konopljo pri sebi zaradi prodaje, saj je imel mladoletni storilec kaznivega dejanja tudi plastično vrečko na zadržgo, stal pa je pred barom/ nočnim klubom, kjer se zbira mladina.

Mladoletni storilec kaznivega dejanja je pred barom/ nočnim klubom prodal 0,52 grama konoplje.

Podobno moramo biti previdni, kadar mladoletniško kriminaliteto razlagamo kot na skupini temelječe vedenje. V vzorcu tožilskih spisov je bilo 62 % mladoletnikov, ki so kaznivo dejanje storili sami, 38 % pa jih je imelo soudeležence. V 11 % zadev so bili soudeleženci otroci, mlajši od 14 let, v 28 % mlajši mladoletniki (stari 14 in 15 let), v 44 % starejši mladoletniki (stari 16 in 17 let), v 35 % odrasli, v 7 % zadev pa starost ni bila znana. V sodnih spisih sta bila odstotka glede storilcev s soudeleženci in brez njih enaka; mladoletnikov, ki so sami storili kaznivo dejanje, je bilo 62 %, 38 % pa jih je imelo soudeležence. V sodnih spisih so bili v 2 % zadev soudeleženci otroci, mlajši od 14 let, v 29 % mlajši mladoletniki (stari 14 in 15 let), v 45 % starejši mladoletniki (stari 16 in 17 let), v 52 % odrasli, v 8 % zadev pa starost ni bila znana.¹³

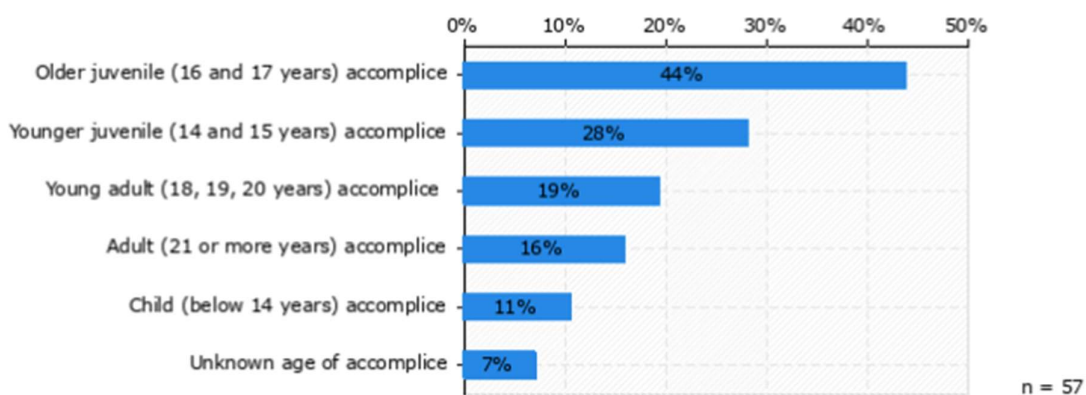
¹² Ker je Slovenija razmeroma majhna država, smo se zaradi ohranitve anonimnosti zadevne policije odločili, da ne imenujemo oziroma razkrijemo konkretnega okrožja.

¹³ V podatkih o starosti pomagačev seštevek odstotkov znaša več kot 100 %, ker so imeli nekateri mladoletniki več kot enega pomagača. Med 38 % tožilskih spisov, ki so se nanašali na zadeve, v katerih so imeli mladoletni storilci kaznivih dejanj pomagače, so imeli mladoletniki enega pomagača v 19 % zadev, v 19 % zadev pa so imeli več kot enega pomagača. V sodnih spisih sta ta odstotka znašala 22 % (en pomagač) in 16 % (več kot en pomagač).

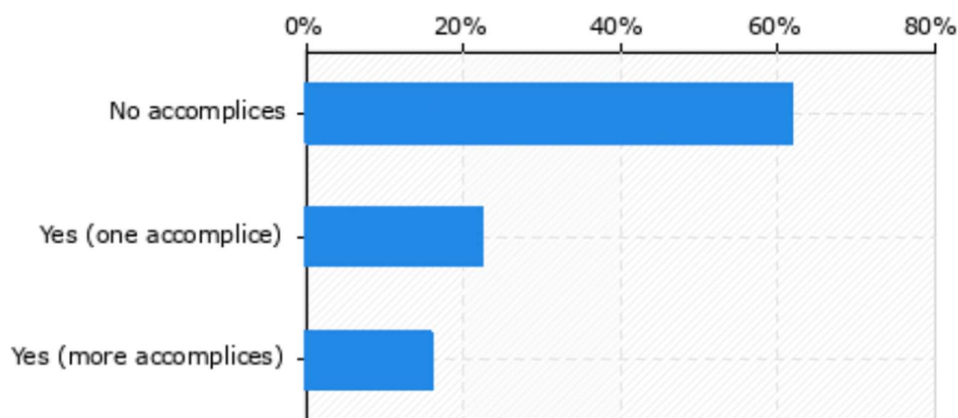
Slika 3: Soudeleženci na tožilski ravni

No accomplices	Brez soudeleženca
Yes (one accomplice)	Da (en soudeleženec)
Yes (more accomplices)	Da (več soudeležencev)
n=149	n = 149

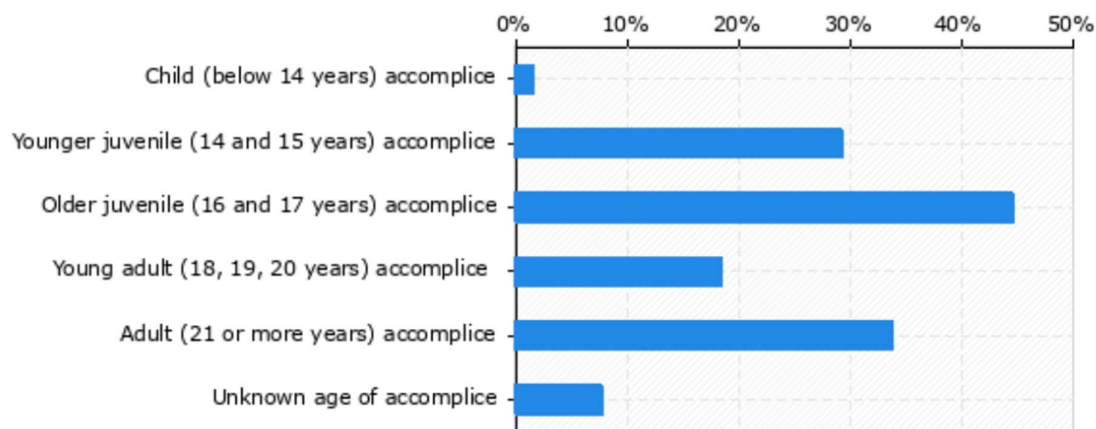
Slika 4: Starost soudeležencev na tožilski ravni

Older juvenile (16 and 17 years) accomplice	Starejši mladoletni soudeleženec (star 16–17 let)
Younger juvenile (14 and 15 years) accomplice	Mlajši mladoletni soudeleženec (star 14–15 let)
Young adult (18, 19, 20 years) accomplice	Mladi odrasli soudeleženec (star 18–20 let)
Adult (21 or more years) accomplice	Odrasli soudeleženec (star 21 let ali več)
Child (below 14 years) accomplice	Otrok soudeleženec (mlajši od 14 let)
Unknown age of accomplice	Neznana starost soudeleženca
n=57	n = 57

Slika 5: Pomagači na sodni ravni

No accomplices	Brez soudeleženca
Yes (one accomplice)	Da (en soudeleženec)
Yes (more accomplices)	Da (več soudeležencev)

Slika 6: Starost pomagačev na sodni ravni

Child (below 14 years) accomplice	Otrok soudeleženec (mlajši od 14 let)
Younger juvenile (14 and 15 years) accomplice	Mlajši mladoletni soudeleženec (star 14–15 let)
Older juvenile (16 and 17 years) accomplice	Starejši mladoletni soudeleženec (star 16–17 let)
Young adult (18, 19, 20 years) accomplice	Mladi odrasli soudeleženec (star 18–20 let)
Adult (21 or more years) accomplice	Odrasli soudeleženec (star 21 let ali več)
Unknown age of accomplice	Neznana starost soudeleženca

Pojasnila, da naj bi se pri mladoletniškem prestopništvu združevali podobni mladostniki, ki radi tvegajo, ali ustanovljale hudodelske združbe, so posledica kulturnih ali bioloških domnev o mladini. Tovrstne domneve ustvarjajo dvojice odrasli/otroci in žrtev/storilec, pri tem pa potiskajo ob stran družbene in strukturne vidike kriminalitete (glej kritiko takih pristopov v Billingham in Irwin-Rogers (2022: 8)). Prikazani podatki o starosti soudeležencev kažejo, da je članstvo v skupini zapleteno in lahko presega jasne pravne kategorije mladoletnih storilcev kaznivih dejanj po KZ.

Vrstniške skupine pogosto vključujejo otroke pod pragom starosti za kazensko odgovornost in v visokih stopnjah odrasle. Poleg tega so člani takih skupin pogosto hkrati storilci kaznivih dejanj in žrtve, tj. izpostavljeni so izkoriščanju za kazniva dejanja in izkoriščajo druge za kazniva dejanja, kar v splošnem odraža njihovo marginalnost (Firmin 2020). Da bi se izognili senzacionalizaciji mladoletniškega prestopniškega vedenja in vključenosti v hudodelske združbe, bi morali življenja mladoletnikov razumeti v okviru njihovih okoliščin ter upoštevati, da se ranljivi mladoletniki pogosto obrnejo na enako ranljive vrstnike kot edinstvene vire podpore in spoštovanja (Cohen 1955; Briggs 2010; Filipčič 2013: 499–500; Wroe 2021).

4.2 Vrste kaznivih dejanj in trendi na področju kazenskega pregona in njegovega odvrtačanja

V prejšnjem poglavju tega poročila smo vrste kaznivih dejanj, pri katerih je državno tožilstvo uporabilo odvrtačanje kazenskega pregona, primerjali s tistimi, pri katerih je zahtevalo uvedbo kazenskega postopka proti mladoletniku. Ugotovljena razlika med kaznivimi dejanji, na podlagi katerih je državni tožilec zavrgel kazensko ovadbo, in tistimi, ki so privedla do uvedbe kazenskega postopka, je bila majhna.

Državno tožilstvo uporablja odvrtačanje kazenskega pregona in kazenski pregon za podobne vrste kaznivih dejanj. Kljub temu je analiza opisov kaznivih dejanj iz vzorca na tožilski in sodni ravni razkrila, da državno tožilstvo odvrtačanje kazenskega pregona običajno uporablja pri *lažjih* kaznivih dejanjih mladoletnikov ne glede na vrsto kaznivega dejanja. To ugotovitev odražajo naslednji opisi kaznivih dejanj zoper premoženje, nasilnih kaznivih dejanj in kaznivih dejanj, povezanih z mamili, na tožilski ravni v primerjavi s sodno ravno, ki so bili kot primeri zbrani iz spisov:

Kazniva dejanja zoper premoženje

- Tožilska raven

Mladoletnik je s parkiranega avtomobila snel registrski tablici.

Mladoletnik je vzel kos sira s police v prodajalni, ga pojedel med sprehajanjem po prodajalni in odšel iz prodajalne, ne da bi plačal kos sira, ki je stal 0,49 EUR.

- Sodna raven

Mladoletni storilec kaznivega dejanja in njegov mladoletni sosterilec sta oškodovancu ukradla motorno kolo, vredno 900,00 EUR.

Mladoletni storilec kaznivega dejanja in dva sosterilci neznanne starosti so s pištolo oropali blagovnico in vzeli 645,00 EUR. Mladoletni storilec kaznivega dejanja je enemu prodajalcu zagrozil, da ga bo ustrelil.

Nasilna kazniva dejanja

- Tožilska raven

Mladoletnik je „v becu“ udaril s pestjo sošolko, jo porinil in brcnil v zadnjico. Branila se je tako, da je poskušala z roko odbiti brco, zaradi česar je utrpela lažjo poškodbo.

Mladoletnik, njegov mladi odrasli sosterilec [bratranec] in njegov odrasli sosterilec [stric] so pristopili k oškodovancu na gradbišču, kjer je delal [skupaj z mladoletnikovim stricem], in ga udarjali v glavo in telo.

- Sodna raven

Mladoletni storilec kaznivega dejanja je na parkirišču bara oškodovancu povzročil lažjo telesno poškodbo tako, da je s preklopnim nožem porezal kožo na oškodovančevem vratu v predelu pod brado, nato pa je oškodovanca večkrat brcnil v različne dele telesa.

Mladoletni storilec kaznivega dejanja je pristopil k mladoletnemu oškodovancu in začel teči za njim, nato pa ga je z rokami prijel okoli vratu in ga peljal ob sebi do bližnje lokacije. Mladoletni storilec kaznivega dejanja je porinil oškodovanca in ga večkrat udaril v obraz, zaradi česar je oškodovanec padel na kolena, nato pa ga je mladoletni storilec kaznivega dejanja porinil v grm in brcnil v glavo. Oškodovanec je padel, mladoletni storilec kaznivega dejanja pa ga je znova brcnil in pobegnil s kraja izvršitve kaznivega dejanja. Oškodovanec je utrpel hude telesne poškodbe. Mladoletni storilec kaznivega dejanja je tudi očmu grozil, da ga bo ubil, dvignil je stol in ga z njim napadel, nato pa je skozi okno vanj vrgel vrtnarske škarje, ki pa ga niso zadele.

Kazniva dejanja, povezana z mamili

- Tožilska raven

V nekem delu raziskovalnega mesta ¹⁴ so policisti opazili, da mladoletnik in dva prijatelja kadijo ročno zvito cigareto, ki je vsebovala konopljo.

Mladoletnik je kupil konopljo, jo prinesel v garažo, pred tremi sošolci zvil džojnt, ga prižgal in jim ga ponudil. Zaradi tega je enemu od sošolcev postalo slabo.

- Sodna raven

Policija je mladoletnega storilca kaznivega dejanja preiskala in v plastični vrečki našla 4,32 grama konoplje. Ker je imel mladoletni storilec kaznivega dejanja pri sebi tudi dve plastični vrečki na zadrgo in mlinček za konopljo s sledmi konoplje ter je stal pred priljubljenim barom/nočnim klubom, je policija sklepala, da je nameraval prodati konopljo.

Mladoletni storilec kaznivega dejanja je imel pri sebi 35,00 grama konoplje, elektronsko tehtnico, kovinski mlinček in 45 vrečk na zadrgo.

Analiza spisov je razkrila, da državno tožilstvo pri lažjih kaznivih dejanjih uporablja odvrčanje kazenskega pregona, za hujša kazniva dejanja pa zahteva uvedbo kazenskega postopka. Vendar včasih iz tožilskih spisov ni mogoče jasno razbrati, kakšna so bila merila za kazenski pregon/zahtevo za uvedbo kazenskega postopka v sodnih zadevah, ki so se zdele lažja (na podlagi opisa kaznivega dejanja) in pri katerih bi bilo mogoče uporabiti odvrčanje kazenskega pregona.

Kazniva dejanja zoper premoženje

Mladoletni storilec kaznivega dejanja je vstopil v prodajalno z oblačili v nakupovalnem centru, vzel par čevljev in odšel iz prodajalne, ne da bi plačal. Čevlji so stali 45,99 EUR.

¹⁴ V preostalih delih tega poročila bodo mesta, omenjena v spisih, navedena kot „raziskovalna mesta“ z dodano številko, da se zagotovi anonimnost udeležencev in okrožij.

Nasilna kazniva dejanja

Mladoletni storilec kaznivega dejanja je na osnovnošolskem igrišču grozil mlajšemu sošolcu, da ga bo udaril, da mu bo vzel telefon in da ga ne bo spustil domov, če z bližnjega grma ne pobere zrelega sadeža in mu ga prinese.

Kazniva dejanja, povezana z mamili

Mladoletni storilec kaznivega dejanja je dal trem drugim mladoletnikom cigareto, napolnjeno s konopljo, za uživanje, nato pa so jo skupaj izmenjaje pokadili.

Po drugi strani je državno tožilstvo včasih odvracanje kazenskega pregona uporabilo v zadevah, v katerih se je zdelo, da je teža kaznivih dejanj enaka kot pri tistih kaznivih dejanjih, za katera je državno tožilstvo zahtevalo uvedbo kazenskega postopka. V teh zadevah (in splošneje v zadevah, kjer je bilo uporabljeno odvracanje kazenskega pregona) iz tožilskih spisov ali obrazložitve pravnomočne odločitve državnega tožilca ni bilo vedno mogoče jasno razbrati, zakaj so bile ravno te zadeve izbrane za odvracanje kazenskega pregona (razen zaradi zakonsko predpisane manjše teže kaznivega dejanja), druge pa ne. V pregledanih tožilskih spisih je bilo malo podatkov o osebnih in družinskih okoliščinah mladoletnikov. Državno tožilstvo v 93 % zadev, pri katerih je uporabilo odvracanje kazenskega pregona, ni pridobilo poročila organa socialnega varstva. 466. člen ZKP in 58. člen ZOMSKD določata, da lahko državno tožilstvo uporabi odvracanje kazenskega pregona pri kaznivih dejanjih, za katera je predpisana kazen zopora do petih let (poravnavanje ali odložitev kazenskega pregona) ali treh let (načelo smotrnosti). Poleg tega mora biti odvracanje kazenskega pregona v največjo korist otroka in korist njegovega razvoja na podlagi tega, kar državno tožilstvo ve o njegovih osebnih in družinskih okoliščinah.

V okviru tega projekta smo to temo obravnavali na okrogli mizi, ki smo jo imeli 8. decembra 2022 z državnimi tožilci. Državni tožilci so na okrogli mizi pojasnili, da odvracanje kazenskega pregona uporabljajo zlasti na podlagi informacij, ki jih pridobijo od policije. Seznanili smo jih z ugotovitvijo, da policija v 97 % zadev, v katerih je bilo uporabljeno odvracanje kazenskega pregona, ni poslala poročila organa socialnega varstva. Državni tožilci so pojasnili, da kadar je neki mladoletnik vedenjsko problematičen ali kadar ima osebne ali družinske težave, jih policija o tem obvesti, to pa vpliva na njihovo odločitev, da ne uporabijo odvracanja kazenskega pregona. Predlog, da bi organi socialnega varstva za vsakega mladoletnika, ki ga obravnava policija, poslali poročilo, bi bil dobrodošel, vendar se zaradi organizacijskih težav zdi utopičen. Natančneje, izmenjave z državnimi tožilci so pokazale, da organi socialnega varstva nimajo dovolj osebja in da je njihovo delo pretirano zbirokratizirano. Zato bi pričakovane, da organi socialnega varstva za vsakega mladoletnika, ki stori bagatelni delikt, predložijo poročilo, lahko privedlo do dodatnih zaostankov pri hujših kaznivih dejanjih.

4.3 Podatki o kaznivih dejanjih in mladoletniški kriminaliteti: Povzetek ugotovitev in priporočila

Povzetek ugotovitev:

- Vrste kaznivih dejanj iz vzorca, ki so jih storili mladoletniki, v splošnem odražajo mladoletniško kriminaliteto v Sloveniji med letoma 2015 in 2019. Večina kaznivih dejanj, ki jih storijo mladoletniki, je s področja kaznivih dejanj zoper premoženje. Kar zadeva število in vrste kaznivih dejanj, **mladoletniška kriminaliteta v Sloveniji ostaja razmeroma nespremenjena.**

- Vzorec je bil premajhen, da bi lahko sklenili, da je v obdobju 2015–2019 prišlo do povečanja števila nasilnih kaznivih dejanj in dejanj, povezanih z mamili. Višje stopnje kriminalitete bi bilo treba vedno previdno razlagati ob upoštevanju med drugim spremenjenih socialno-ekonomskih okoliščin, družbene občutljivosti na nekatere vrste vedenja ter nacionalnih ali lokalnih praks na področju policijskega dela. **Dodatno bi bilo treba proučiti in premisliti taktiko policijskega dela v nekaterih delih države ter pri tem po možnosti nadomestiti opazovanje nekaterih skupin mladoletnikov z javnozdravstvenim pristopom k nasilnim kaznivim dejanjem in kaznivim dejanjem, povezanim z mamili.** Javnozdravstveni pristopi k preprečevanju nasilja in uživanja mamil si z obravnavanjem osnovnih dejavnikov tveganja, ki povečujejo verjetnost, da bodo mladoletniki postali žrtve ali storilci kaznivih dejanj na področju nasilja ali prometa z mamili, prizadevajo izboljšati zdravje in varnost mladoletnikov.
- Mladoletni storilci kaznivih dejanj iz vzorca so imeli v 38 % zadev pomagače. V Sloveniji in drugje bi bilo treba mladoletniško kriminaliteto kot na skupini temelječe vedenje umestiti v kontekst. Članstvo v skupini je zapleteno področje, ki lahko presega jasne pravne kategorije mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Vrstniške skupine zajemajo otroke, ki so mlajši od praga starosti za kazensko odgovornost, in velikokrat odrasle ter svojim članom pogosto omogočajo redke vire spoštovanja. **Mladoletnike iz marginaliziranih okolij bi bilo treba bolje vključiti v šolo in druge institucije, da se jim zagotovijo družbeno sprejemljivi viri priznanja, dostojanstva in spoštovanja.**
- V pregledanem vzorcu zadev je državno tožilstvo odvracanje kazenskega pregona in kazenski pregon mladoletnikov uporabilo za podobne vrste kaznivih dejanj, ki so bila po opisih iz spisov *lažja* od tistih, ki jih je obravnavalo sodišče. **Odvračanje kazenskega pregona je v splošnem v skladu s sedanjim ZKP in ZOMSKD.**
- Morda obstajajo nekatera neskladja pri tožilskem odvracanju kazenskega pregona (npr. nekatera podobno huda kazniva dejanja niso preganjana oziroma nekatera podobno lažja kazniva dejanja niso preusmerjena). Državno tožilstvo včasih v pravnomočni odločitvi o zadevi ni ustrezno pojasnilo razlogov za odvracanje kazenskega pregona. Najpomembneje pa je, da pogosto ni jasno, kako državno tožilstvo preizkusi, ali je odvracanje kazenskega pregona v največjo korist otroka na podlagi njegovih osebnih in družinskih okoliščin. V 93 % tožilskih spisov državno tožilstvo ni pridobilo poročila organov socialnega varstva. **Državni tožilci bi lahko v svojih pravnomočnih odločitvah temeljiteje obrazložili, zakaj so uporabili odvracanje kazenskega pregona.** Organi socialnega varstva se spoprijemajo z organizacijskimi in kadrovskimi težavami **Potrebne so dodatne raziskave delovanja organov socialnega varstva v Sloveniji, da bi lahko predlagali načine, na katere bi ti lahko uspešno sodelovali z državnimi tožilci in sodišči, ter jim priskrbeli informacije o otrokovih osebnih in družinskih okoliščinah.**

Priporočila:

- **Taktika policijskega dela**

Priporočamo, da se dodatno prouči in premisli taktika policijskega dela v nekaterih delih države ter pri tem po možnosti opazovanje nekaterih skupin mladoletnikov nadomesti z javnozdravstvenim pristopom k nasilnim kaznivim dejanjem in kaznivim dejanjem, povezanim z mamili.

- **Vključevanje**

Priporočamo, da se več pozornosti nameni boljšemu vključevanju mladoletnikov iz marginaliziranih okolij v šole in druge institucije, da se jim zagotovijo družbeno

sprejemljivi viri priznanja, dostojanstva in spoštovanja, da bi se tako preprečilo, da mladoletniško prestopništvo postane dejavnost za vrstniško sprejemanje.

- **Sodelovanje organov socialnega varstva in individualne ocene**

Priporočamo oblikovanje novih in učinkovitejših načinov, na katere lahko organi socialnega varstva uspešno sodelujejo z državnimi tožilci in sodišči ter jim priskrbijo informacije o otrokovih osebnih in družinskih okoliščinah, da se tako okrepi individualizacija ukrepov in sankcij.

5 Podatki, povezani s pravnomočnimi odločitvami

To poglavje poročila prinaša informacije o pravnomočnih tožilskih in sodnih odločitvah. Na podlagi podatkov Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije najprej predstavljamo število zadev, v katerih je državno tožilstvo v obdobju 2015–2019 v celjskem, koprskem, ljubljanskem in mariborskem okrožju uporabilo odvracanje kazenskega pregona, in razloge za odvracanje kazenskega pregona: načelo smotrnosti, kaznivo dejanje majhnega pomena, odložitev kazenskega pregona in vzgojni ukrep v teku. Prikazani so vidiki, ki se nanašajo na število mladoletnikov, za katere je državno tožilstvo zahtevalo uvedbo kazenskega postopka, na število zadev, ki so jih sodišča zavrgla, ter na število vzgojnih ukrepov in kazni, ki so jih sodišča izrekla.¹⁵ Poleg tega so navedeni dejavniki, ki lahko vplivajo na pravnomočne tožilske in sodne odločitve, pri čemer smo se osredotočili na razloge za tovrstne odločitve. Pri tej nalogi smo bili pozorni na omenjanje prednosti odvracanja kazenskega pregona, preprečevanja nadaljnega prestopništva, otrokove ponovne socializacije in ponovne vključitve ter osrednjih načel mednarodnega prava in otrokovih pravic v pravnomočnih odločitvah.

5.1 Vrsta pravnomočne odločitve

5.1.1 Drjavno tožilstvo

Zajem zadev za raziskovanje odvracanja kazenskega pregona v obdobju 2015–2019 v tej raziskavi ni bil naključen, temveč smo jih na podlagi ustreznosti skrbno izbrali izmed vnaprej določenega števila zadev v posamezni kategoriji odvracanja kazenskega pregona v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru. Za proučevanje trendov glede odvracanja kazenskega pregona v primerjavi s kazenskim pregonom v štirih okrožjih ter glede tega, katere vrste odvracanja kazenskega pregona prevladujejo in zakaj prevladujejo, smo od Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije pridobili statistične podatke o pravnomočnih tožilskih odločitvah v mladoletniških kazenskih zadevah v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru v obdobju 2015–2019.

¹⁵ V okviru te raziskave smo Vrhovno sodišče Republike Slovenije zaprosili za podatke o številu mladoletniških kazenskih zadev, ki so jih okrožna sodišča v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru v obdobju 2015–2019 zavrgla, in številu zadev, v katerih so izrekla sankcije. Vrhovno sodišče je naši prošnji ugodilo, vendar do trenutka, ko smo spisali to poglavje poročila, podatkov nismo prejeli. Zato smo pri analizi vrst pravnomočnih sodnih odločitev uporabili javno dostopne podatke Statističnega urada Republike Slovenije, ki so bili uporabljeni tudi za pripravo dokumenta Final Draft Research and Gap Analysis (Lot 1) Report (Končni osnutek poročila o raziskavi in analizi vrzeli (Sklop 1)). Med podatki, ki so bili pridobljeni od Vrhovnega državnega tožilstva in so prikazani v Preglednici 4, ter podatki Statističnega urada Republike Slovenije, ki so uporabljeni v razdelku 5.2.1 tega poročila, so morda razhajanja. Razlike so zanemarljive za ugotovitve o trendih na področju mladoletniških kazenskih zadev.

Leto in okrožje	Odvračanje kazenskega pregona – načelo smotrnosti	Odvračanje kazenskega pregona – kaznivo dejanje majhnega pomena	Odvračanje kazenskega pregona – poravnavanje	Odvračanje kazenskega pregona – odložitev kazenskega pregona	Odvračanje kazenskega pregona – vzgojni ukrep v teku	Sodišče – zadeve po pripravljalnem postopku na predlog državnega tožilstva	Sodišče – odstop senatu za mladoletnike v izrek sankcije
2015	83	261	12	130	58	191	572
CE	3	33	1	21	6	18	21
KP	2	9	1	15	16	14	33
LJ	65	194	4	53	35	126	405
MB	13	25	6	41	1	33	113
2016	38	236	11	91	21	170	550
CE	5	36	3	22	0	21	43
KP	2	9	0	5	1	6	32
LJ	26	162	7	42	11	99	360
MB	5	29	1	22	9	44	115
2017	32	209	19	123	17	108	472
CE	2	18	0	30	1	13	39
KP	2	9	0	17	1	6	31
LJ	24	159	18	48	7	68	314
MB	4	23	1	28	8	21	88
2018	40	230	13	93	17	97	487
CE	1	19	2	21	1	16	50
KP	7	15	0	16	2	1	31
LJ	27	169	10	15	8	58	318
MB	5	27	1	41	6	22	88
2019	44	243	23	122	37	174	562
CE	9	22	2	32	0	28	44
KP	10	10	6	24	1	8	28
LJ	22	179	13	40	33	114	388
MB	3	32	2	26	3	24	102
SKUPAJ	237	1 179	78	559	150	740	2 643

Preglednica 4: Odvrčanje kazenskega pregona na tožilski ravni (2015–2019)

Državno tožilstvo je v obdobju 2015–2019 v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru obravnavalo 5586 mladoletniških kazenskih zadev. Pri 2203 zadevah ali 40 % zadev je uporabilo odvrčanje kazenskega pregona, pri 3383 zadevah ali 60 % zadev pa je zahtevalo uvedbo kazenskega postopka. Sodišče je v 13 % kazenskih postopkov po pripravljalni fazi zavrlo zadevo, senatu za mladoletnike pa jo je odstopilo v 47 %.

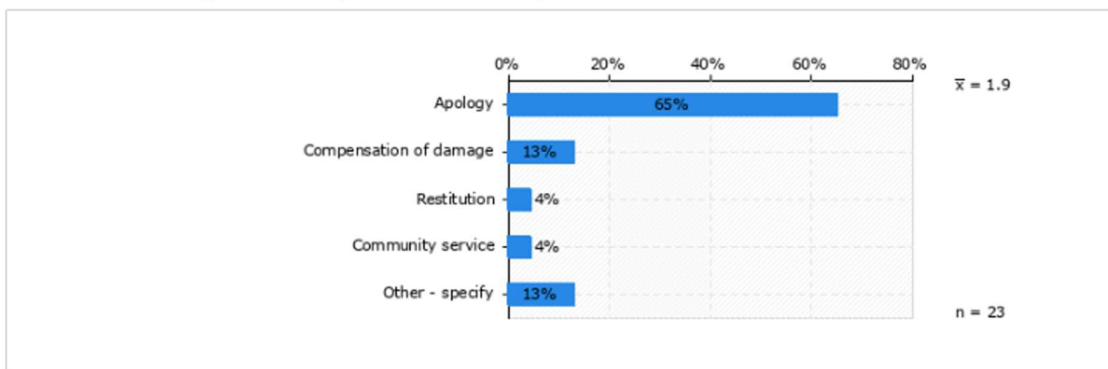
Zadeve, ki jih je sodišče zavrlo, so podrobneje proučene v naslednjem poglavju. Podatki v preglednici 4 kažejo, da je v pregledanem štiriletnem obdobju pri vsaj 53 % mladoletniških kazenskopravnih zadevah prišlo do uporabe odvrčanja kazenskega pregona s strani državnega tožilstva oziroma zavrženja zadeve s strani sodišča. Ker pa lahko sodišča po seji senata ali glavni obravnava zadevo zavržejo tudi na podlagi načela smotrnosti, zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja ali ker poteka izvrševanje vzgojnega ukrepa, je odstotek zavrženj še večji od tistega v tožilskih statističnih podatkih.

Predstavljeni podatki kažejo, da državno tožilstvo pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj v Sloveniji pogosto uporabi odvrčanje kazenskega pregona, zaradi česar mladoletniški kazenskopravni sistem ne obravnava številnih mladoletnikov, ki storijo kaznivo dejanje. Kljub

temu ni znano število mladoletnikov, za katere je državno tožilstvo uporabilo odvrčanje kazenskega pregona, nato pa so bili zaradi ponavljanja kaznivih dejanj obravnavani v okviru mladoletniškega kazenskoprnega sistema. V tej študiji nismo imeli na voljo podatkov o povratništvu, poleg tega pa v Sloveniji ni institucije, ki bi na državni ravni sistematično vodila evidenco o povratništvu.

Statistični podatki o različnih vrstah odvrčanja kazenskega pregona na tožilski ravni, prikazani v preglednici 4, razkrivajo, da je poravnavanje redko uporabljeno; natančneje, v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru so bili v obdobju 2015–2019 po uspešnem poravnavanju zavrženi le 3 % zadev. Državno tožilstvo je odvrčanje kazenskega pregona zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja uporabilo v 54 % zadev, v 25 % zadev je odvrčanje kazenskega pregona uporabilo po uspešni odložitvi pregona, v 11 % ga je uporabilo na podlagi načela smotnosti, v 7 % pa zaradi vzgojnega ukrepa, ki je že potekal.

Na okrogli mizi z državnimi tožilci z dne 8. decembra 2022 so državni tožilci navedli, da ima večina okrožij težave s poravnavanjem, ker je malo poravnalcev, ki bi bili specializirani le za mladoletniške kazenske zadeve. Nespecializirani poravnalci ne razumejo namena mladoletniškega kazenskega postopka in običajno mladoletniku naložijo, da bi se moral oškodovancu opravičiti. Državni tožilci menijo, da opravičila niso dovolj individualizirana, ter dajejo prednost odložitvi kazenskega pregona, pri čemer mora otrok opraviti konkretnjšo nalogo. Poleg tega je bilo navedeno, da poravnalec ni samostojen poklic in da tovrstno delo ni donosno, zaradi česar se usposobljene osebe zanj redko zanimajo. Primeri poravnavanja iz vzorca razkrivajo, da je v 65 % zadev poravnalec naložil opravičilo, v 13 % poravnavo škode, v 4 % vrnitev predmetov, v 4 % splošno koristno delo, v 13 % zadev pa druge naloge (esej o sebi v vlogi oškodovanca, prepoved stika z oškodovancem, opravičilo in poravnava škode).

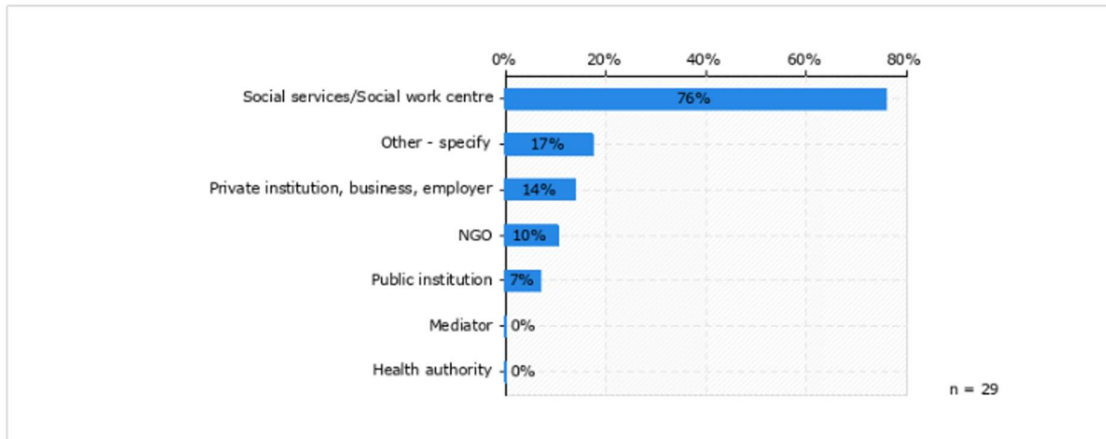

Slika 7: Vsebina sporazuma – poravnavanje

Apology	Opravičilo
Compensation of damage	Poravnava škode
Restitution	Vrnitev predmetov
Community service	Splošno koristno delo
Other – specify	Drugo – navedite:
$\bar{x}=1.9$	$\bar{x} = 1,9$
$n=23$	$n = 23$

Odložitev kazenskega pregona je pogosteje uporabljena kot poravnavanje, vendar je to odvisno tudi od razpoložljivosti in sodelovanja podpornih organizacij (organov socialnega varstva, nevladnih organizacij, izvajalcev prostovoljnega dela itd.) v posameznem okrožju. Kjer take organizacije obstajajo in smiselno sodelujejo z državnimi tožilci, državno tožilstvo pogosteje uporablja odložitev kazenskega pregona. V obravnavanem vzorcu so v 76 % zadev sodelovali organi socialnega varstva, v 17 % druge institucije (organ za probacijo, dom upokojencev,

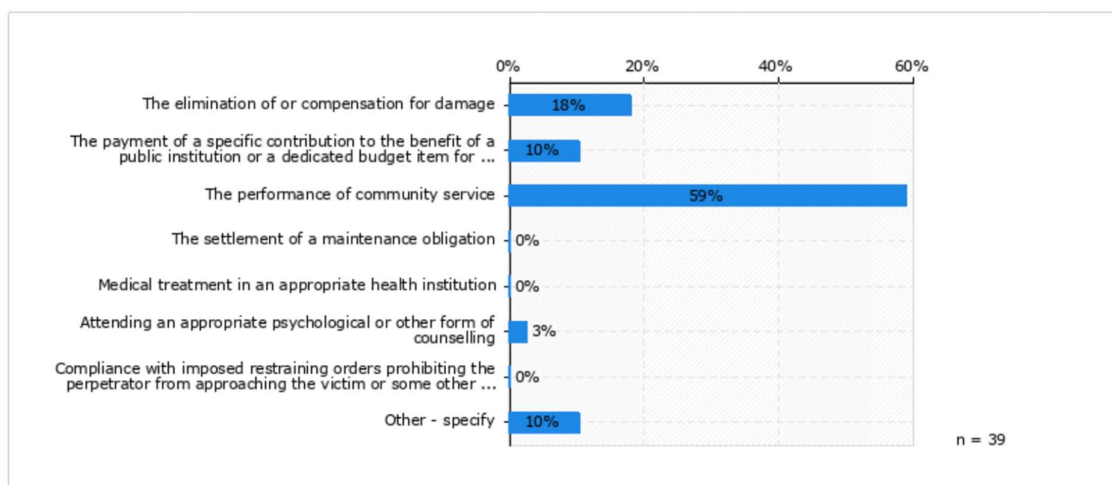
gradbenik, ki je nadzoroval ročno delo mladoletnika, klub hoje, športni in mladinski center), v 14 % zasebna podjetja, v 10 % nevladne organizacije, v 7 % zadev pa javne ustanove.

Slika 8: Organi, vključeni v izpolnitev navodila/naloge – odložitev kazenskega pregona

Social services/Social work centre	Organ socialnega varstva/center za socialno delo
Other – specify	Drugo – navedite:
Private institution, business, employer	Zasebna institucija, podjetje, delodajalec
NGO	Nevladna organizacija
Public institution	Javna ustanova
Mediator	Poravnalec
Health authority	Zdravstveni organ
n=29	n = 29

V primerih odložitve kazenskega pregona iz vzorca so bili v 59 % vseh ukrepov naloženi oprava dela v splošno korist, v 18 % odprava in poravnava škode, v 10 % plačilo prispevka v korist javne ustanove ali nevladne organizacije v javnem interesu, v 10 % druge naloge (poravnava škode in delo v splošno korist, opravičilo), v 3 % pa obiskovanje psihološke ali druge posvetovalnice.

Slika 9: Naložena navodila/naloga – odložitev kazenskega pregona

The elimination of or compensation for damage	Odprava ali poravnava škode
---	-----------------------------

The payment of a specific contribution to the benefit of a public institution or a dedicated budget item for ...	Plačilo določenega prispevka v korist javne ustanove ali na namensko proračunsko postavko za ...
The performance of community service	Oprava dela v splošno korist
The settlement of a maintenance obligation	Poravnava preživninske obveznosti
Medical treatment in an appropriate health institution	Zdravljenje v ustreznem zdravstvenem zavodu
Attending an appropriate psychological or other form of counselling	Obiskovanje ustrezne psihološke ali druge posvetovalnice
Compliance with imposed restraining orders prohibiting the perpetrator from approaching the victim or some other ...	Upoštevanje izrečene prepovedi približevanja oškodovancu ali kakšni drugi ...
Other - specify	Drugo – navedite:
n=39	n = 39

Pri odložitvah kazenskega pregona so bile opažene različne prakse glede naložitve oprave dela v splošno korist. Natančneje, državni tožilci so v podobnih primerih določili različni delovni čas in dobo ukrepa. Poleg tega je mladoletnik v enem primeru moral v šestih mesecih opraviti 120 ur dela v splošno korist. Otrok je 120 ur dela opravil v devetih mesecih in petnajstih dneh, delati pa je začel 21 dni po tem, ko bi moral delo že opraviti. Organ socialnega varstva je potreboval šest mesecev in deset dni, da je našel ustrezno institucijo za opravo mladoletnikovega dela v splošno korist. Na okrogli mizi, ki je potekala decembra 2022, so državni tožilci predlagali, da se rok za izpolnitev mladoletnikove naloge v okviru odložitve kazenskega pregona podaljša tudi v ZKP ali novem zakonu, ne pa le v *Navodilih Vrhovnega državnega tožilstva*, saj so organi socialnega varstva preobremenjeni in bi morali imeti dovolj časa za organizacijo svojega dela. Ta predlog se glede na roke v *slakah 10, 11 in 12* zdi smiseln. Kljub temu je potrebnih več raziskav, da se točno ugotovijo razlogi za zamude in kako jih preprečiti.

Ko je državni tožilec v zadevah iz vzorca naložil odpravo ali poravnavo škode, storjene oškodovancu, mladoletnik pa ni imel dohodkov, so škodo plačali mladoletnikovi starši. Vzgojna vrednost takega ukrepa je vprašljiva, poleg tega pa obstaja tveganje za neenako obravnavo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz različnih socialno-ekonomskih okolij. Državni tožilci so na okrogli mizi pojasnili, da povračilo škode naložijo le, če ima mladoletnik lastne dohodke ali štipendijo. V točki (2) tretjega odstavka 60. člena predloga ZOMSKD je navedeno, da lahko državno tožilstvo plačilo prispevka v korist javne ustanove ali v drug namenski sklad naloži le, če ima mladoletnik lastne dohodke. Morda bi bilo dobro preveriti, ali enako velja za škodo, tudi če se narava njenega povračila razlikuje od prostovoljnega plačila ali denarne sankcije.

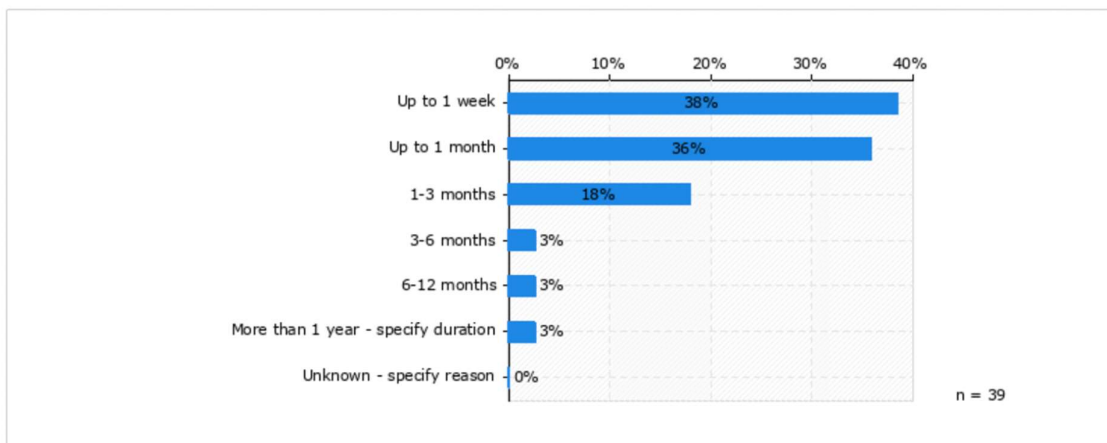
Različne stopnje posameznih vrst odvracanja kazenskega pregona, prikazane v *preglednici 4*, ne odražajo nujno pripravljenosti oziroma nepripravljenosti državnih tožilstev ali državnih tožilcev, da uporabijo odvracanje kazenskega pregona. Običajno je odvracanje kazenskega pregona odvisno od razpoložljivosti tovrstne infrastrukture, ki omogoča ali onemogoča alternativne postopke. Poleg tega je odvracanje kazenskega pregona v splošnem pogostejše v večjih mestih (Ljubljana, Maribor), kjer živi več ljudi; tam je več mladoletniškega prestopništva, zato državno tožilstvo preusmeri več zadev iz mladoletniškega pravosodja.

Kot je bilo povedano na okrogli mizi decembra 2022, v vseh okrožjih postopke odvracanja kazenskega pregona običajno izvajajo svetovalci državnih tožilcev (pošiljanje dopisov, oprava

srečanj z mladoletnikom in oškodovancem, pisanje prvega osnutka končne odločitve itd.).¹⁶ Državni tožilci svetovalce nadzorujejo. Kljub temu redko komunicirajo z mladoletniki v okviru odvrčanja kazenskega pregona.

V nekaterih spisih iz vzorca so manjkali zapisniki zaslišanj v okviru odložitve kazenskega pregona. Neobstoje zapisnikov je bil morda naključje, ki bi ga lahko pripisali zgolj pregledanemu vzorcu. Kljub temu je pomembno pojasniti, da so zapisniki bistveni za preglednost tožilskega odločanja.

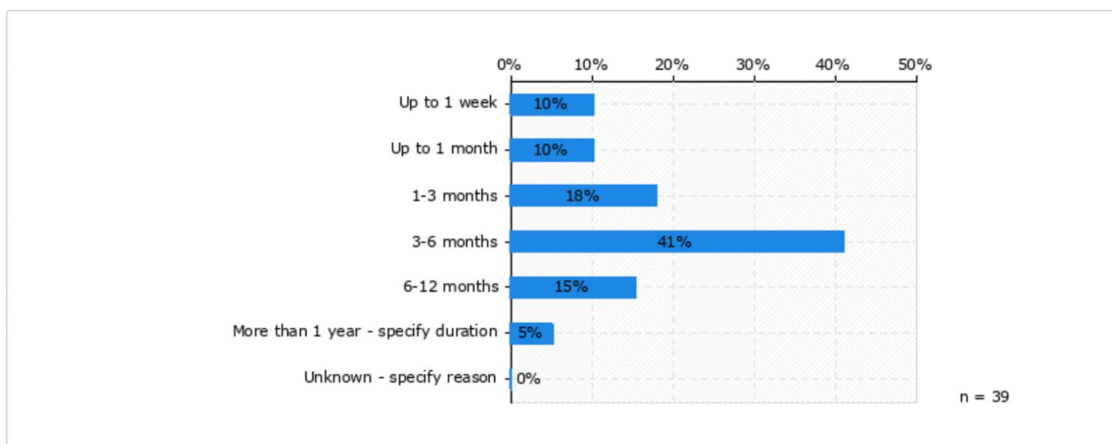
Nazadnje so državni tožilci na okrogli mizi pozdravili širitev možnosti poravnavanja, odložitve kazenskega pregona in načela smotnosti v izjemnih primerih na nekatera kazniva dejanja, za katera je v KZ predpisana najmanj petletna kazen zapor, kakor je bilo predlagano v predlogu ZOMSKD. Prav tako so državni tožilci menili, da bi organi socialnega varstva morali skrbneje nadzorovati izpolnjevanje nalog mladoletnikov. Kakor je bilo omenjeno, so državni tožilci menili, da bi novi zakon moral podaljšati rok za mladoletnikovo izpolnitev obveznosti v okviru odložitve kazenskega pregona, kar se zdi občutljiv predlog. Še vedno je potrebnih več raziskav, da se proučijo razlogi za zamude in ugotovi, kako jih odpraviti. V zvezi z odložitvijo kazenskega pregona je bilo ugotovljeno, da od trenutka, ko državni tožilec opredeli nalogo, do trenutka, ko jo mladoletnik izpolni, in od trenutka, ko otrok izpolni nalogo, do trenutka, ko tožilec zavrže zadevo, mine veliko časa (*slike 10, 11 in 12*).

Slika 10: Čas (od nesprožitve kazenskega postopka do opredelitve naloge) – odložitve kazenskega pregona

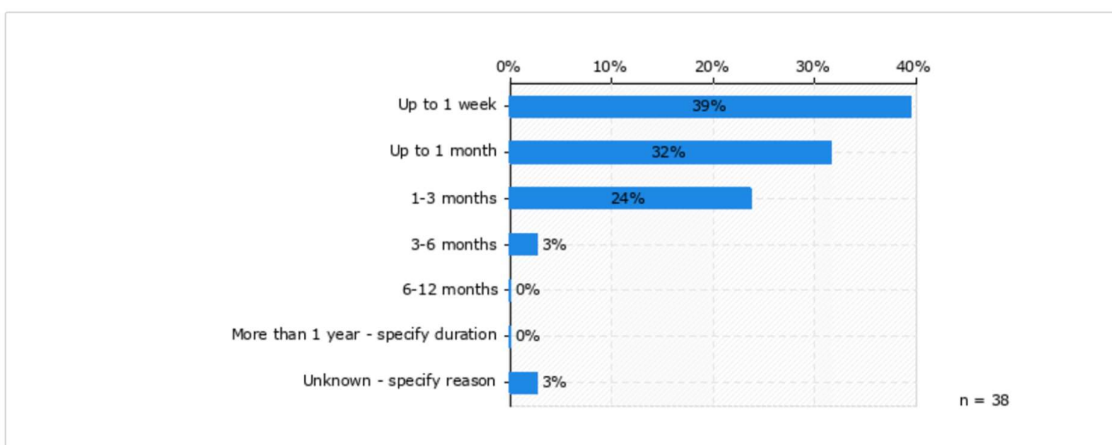
Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
More than 1 year – specify duration	Več kot 1 leto – navedite trajanje
Unknown – specify reason	Ni znano – navedite razlog
n=39	n = 39

¹⁶ V skladu s 137. členom Zakona o državnem tožilstvu (ZDT-1) strokovni sodelavci izdelujejo osnutke tožilskih aktov, pod vodstvom državnega tožilca vodijo postopke pogojno odloženega pregona in opravljajo drugo strokovno delo po odredbi državnega tožilca.

Slika 11: Čas (od opredelitve naloge do izpolnitve naloge) – odložitel kazenskega pregona

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
More than 1 year – specify duration	Več kot 1 leto – navedite trajanje
Unknown – specify reason	Ni znano – navedite razlog
n=39	n = 39

Slika 12: Čas (od izpolnitve naloge do zavrženja zadeve) – odložitel kazenskega pregona

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
More than 1 year – specify duration	Več kot 1 leto – navedite trajanje
Unknown – specify reason	Ni znano – navedite razlog
n=38	n = 38

5.1.2 Sodišče

V tej študiji smo obravnavali nespremenjeno število zadev iz vsake kategorije zavržen in sankcij, kakor je opisano v razdelku 2.2 tega poročila, da bi raziskali vrste vzgojnih ukrepov in drugih sankcij, ki so jih v obdobju 2015–2019 izrekla sodišča v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru. V teh spisih smo proučili sodno odločanje in individualizacijo sankcij, ugotovitve pa so predstavljene v naslednjih poglavjih tega poročila. Da bi lahko raziskali, katere vrste vzgojnih ukrepov in kazni so prevladovali v obdobju 2015–2019, smo od Statističnega urada Republike Slovenije pridobili statistične podatke o pravnomočnih sodnih odločbah v mladoletniških kazenskih zadevah.

Povzeti statistični podatki v *preglednicah 5 in 6* kažejo, da so sodišča v obdobju 2015–2019 v 92 % zadev izrekla zunajzavodski vzgojni ukrep, v 7,5 % zavodski vzgojni ukrep, v 0,5 % pa kazen mladoletniškega zapor. Sodišča v pregledanem časovnem okviru niso izrekla statistično pomembnega števila varnostnih ukrepov zoper mladoletne storilce kaznivih dejanj, kar se ujema s podatki iz vzorca, predstavljenimi v razdelku 2.2 tega poročila.

Leto	Skupaj izrečenih sankcij	Zavodski vzgojni ukrepi v %				Kazni	
		Namestitev v vzgojni zavod v %	Namestitev v prevzgojni dom v %	Namestitev v zavod za usposabljanje v %	Zavodski vzgojni ukrepi skupaj v %	Mladoletniški zapor v %	Denarna kazen v %
2015	315	4,1	3,2	0,3	7,6	0,6	0,0
2016	319	4,1	4,1	0,0	8,2	0,6	0,0
2017	269	4,9	3,7	0,0	8,6	1,1	0,0
2018	226	6,2	1,3	0,0	7,5	0,4	0,0
2019	220	4,5	0,9	0,0	5,5	0,0	0,0
SKUPAJ	1 349	4,8	2,6	0,06	7,5	0,5	0,0

Preglednica 5: Vrste sankcij, izrečenih mladoletnim storilcem kaznivih dejanj (2015–2019)

Leto	Skupaj izrečenih sankcij	Zunajzavodski vzgojni ukrepi v %			
		Ukor	Navodila in prepovedi	Nadzorstvo organa socialnega varstva	Zunajzavodski vzgojni ukrepi skupaj v %
2015	315	11,4	9,5	70,8	91,7
2016	319	10,3	21,9	58,9	91,1
2017	269	11,5	28,3	50,6	90,4
2018	226	14,2	27,0	50,4	91,6
2019	220	12,3	22,7	59,5	94,5
SKUPAJ	1 349	11,9	21,9	58,0	92,0

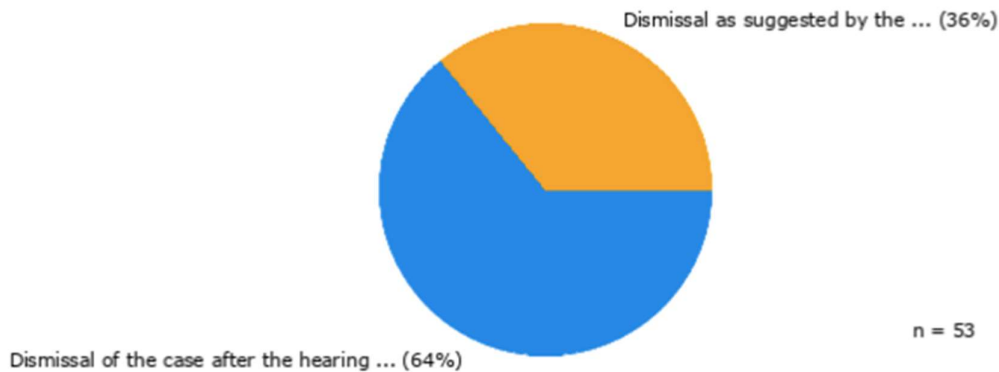
Preglednica 6: Vrste zunajzavodskih vzgojnih ukrepov, izrečenih mladoletnim storilcem kaznivih dejanj (2015–2019)

Preglednica 7, ki jo je objavil Statistični urad Republike Slovenije, kaže, da so slovenska sodišča v obdobju 2015–2019 po seji senata ali glavni obravnavi zavrгла 1349 mladoletniških kazenskih zadev. To skupaj s podatki Vrhovnega državnega tožilstva, prikazanimi v *preglednici 4*, in podatki Statističnega urada Republike Slovenije, prikazanimi v *preglednicah 5 in 6*, razkriva, da so sodišča zavrгла približno polovico zadev, ki so bile senatom za mladoletnike odstopljene v izrek sankcij.

	2015	2016	2017	2018	2019	SKUPAJ
Število sodnih zavrženj	315	319	269	226	220	1 349

Preglednica 7: Zavrženja po seji senata ali po glavni obravnavi na sodni ravni

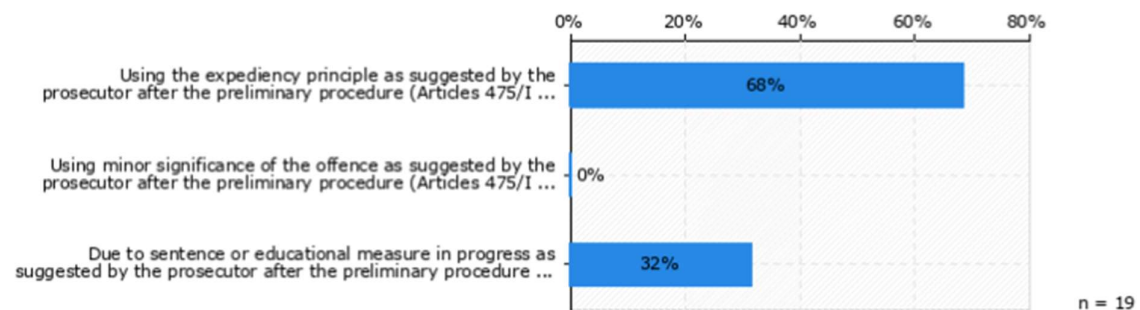
Sodni statistični podatki v Sloveniji ne razlikujejo med fazami (po pripravljalnem postopku ali seji senata/glavni obravnavi) in vrstami (na podlagi načela smotrnosti, zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja ali ker izvrševanje vzgojnega ukrepa že poteka) zavrženja. Da bi natančno ugotovili faze in razloge, zaradi katerih so sodišča v obdobju 2015–2019 večinoma zavržla zadeve, bi morali ročno pregledati vsa sodna zavrženja v zadevnem časovnem okviru, kar presega obseg te raziskave. Pri 54 zadevah, ki so jih sodišča zavržla in ki smo jih pregledali, je bilo po seji senata ali glavni obravnavi zavrženih 64 %, po pripravljalnem postopku na predlog tožilca pa 36 % zadev.

Slika 13: Zavrženja na sodni ravni (faza sodnega zavrženja)

Dismissal as suggested by the ... (36%)	Zavrženje na predlog ... (36 %)
Dismissal of the case after the hearing ... (64%)	Zavrženje zadeve po glavni obravnavi ... (64 %)

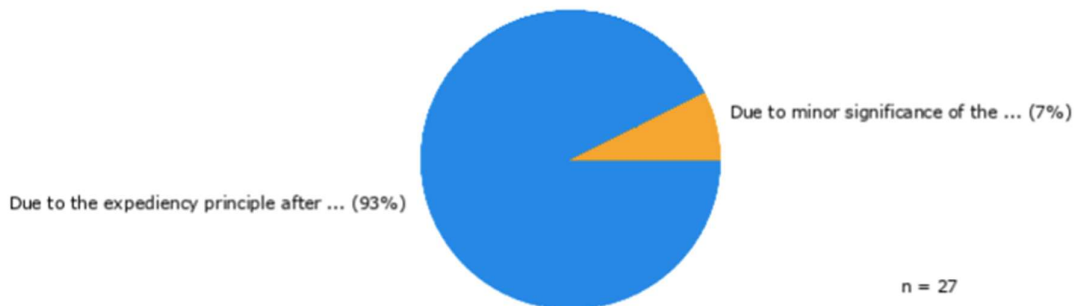
Pri proučevanju razlogov za sodno zavrženje zadev iz vzorca je bilo ugotovljeno, da je bilo po pripravljalnem postopku 68 % zadev zavrženih na podlagi načela smotrnosti, 32 % pa, ker je sodišče mladotnemu storilcu kaznivih dejanj že izreklo vzgojni ukrep ali kazen v prejšnjem kazenskem postopku. Po seji senata ali glavni obravnavi je bilo 93 % zadev zavrženih na podlagi načela smotrnosti, 3 % pa zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja. Zadeve, ki jih je sodišče zavržlo, ker je ugotovilo, da mladoletnik ni storil kaznivega dejanja, niso bile pregledane.

Slika 14: Zavrženja po pripravljalnem postopku – razlogi za zavrženje

Using the expediency principle as suggested by the prosecutor after the preliminary procedure (Articles 475/I ...)	Na podlagi načela smotrnosti na predlog tožilca po pripravljalnem postopku (prvi odstavek 475. člena ...)
Using minor significance of the offence as suggested by the prosecutor after the preliminary procedure (Articles 475/I...)	Zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja na predlog tožilca po pripravljalnem postopku (prvi odstavek 475. člena ...)

Due to sentence or educational measure in progress as suggested by the prosecutor after the preliminary procedure...	Ker kazen ali vzgojni ukrep že poteka, na predlog tožilca po pripravljalnem postopku ...
n=19	n = 19

Slika 15: Zavrženja po seji senata/glavni obravnavi – razlogi za zavrženje

Due to the expediency principle after ... (93 %)	Na podlagi načela smotrnosti po ... (93 %)
Due to minor significance of the ... (7%)	Zaradi majhnega pomena ... (7 %)
n=27	n = 27

Ključno je bilo tudi razumeti, iz točno katerih razlogov so sodišča zavrгла zadeve na podlagi načela smotrnosti po pripravljalnem postopku, seji senata ali glavni obravnavi. Sodišča so v pregledanih sodnih spisih iz vzorca nekatere zadeve zavrгла na podlagi načela smotrnosti, ker so ocenila, da je šlo za lažje kaznivo dejanje, mladoletnikove okoliščine pa so bile stabilne. Tožilstvo bi moralo v takih zadevah uporabiti odvrčanje kazenskega pregona.

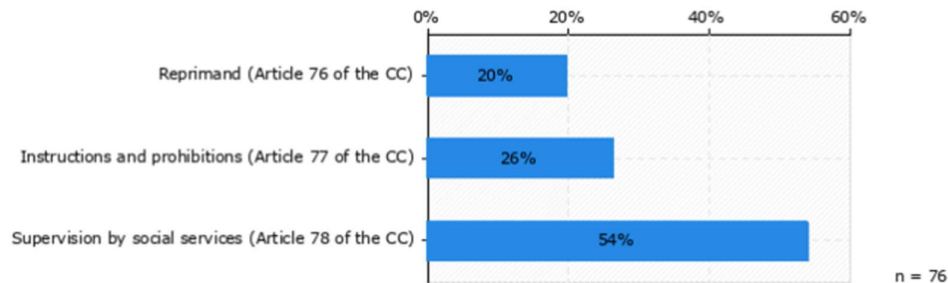
V drugih spisih so sodišča zadeve zavrгла na podlagi načela smotrnosti, ker je celoten postopek zoper mladoletnika predolgo trajal. Mladoletniki so že dopolnili osemnajst let ali več, zato so sodišča ugotovila, da uradno ukrepanje sodnega organa zoper njih ni več potrebno. Čeprav sodišča tako odločitev sprejmejo po temeljitem premisleku v posamezni zadevi in čeprav se z zavrženjem na podlagi načela smotrnosti preprečuje kriminalizacija mladoletnikov, to hkrati signalizira, da nekateri mladoletniki, ki storijo kaznivo dejanje, ki je dovolj hudo za uvedbo kazenskega postopka, morda ne bodo nikoli prejeli podpore v obliki vzgojnih ukrepov. To lahko podaljša težave, ki pri njih sprožajo prestopniško vedenje, in zavre opustitev kaznivega ravnanja.

Pri pregledu razlogov za sodna zavrženja je bilo mogoče opaziti, da sodišča deloma združujejo kategorije zavrženj. Sodišča v svojih pravnomočnih odločbah o zavrženju zadeve niso vedno primerno razlikovala med zavrženji na podlagi načela smotrnosti (prvi odstavek 466. člena ZKP) in zavrženji zaradi izvrševanja ukrepa (tretji odstavek 466. člena ZKP). Sodišča pri obeh kategorijah kot podlago za zavrženje običajno navajajo načelo smotrnosti (prvi odstavek 466. člena ZKP in prvi oziroma tretji odstavek 62. člena ZOMSKD). V zbranih podatkih so sodna zavrženja razvrščena glede na opis razlogov za zavrženje, ne pa glede na člen ZKP, naveden v pravnomočni odločbi.

Pri analizi vzgojnih ukrepov in drugih sankcij, ki so jih izrekla sodišča, je bil poudarek zlasti na njihovi učinkovitosti in stopnji individualizacije. Te ugotovitve so podrobneje predstavljene v 8. poglavju tega poročila. Pri tem lahko ugotovimo, da so slovenska kazenska sodišča za mladoletnike prizanesljiva, saj se 92 % vseh izrečenih sankcij nanaša na zunajzavodske vzgojne

ukrepe. V 92 % zadev slovenska sodišča ocenjujejo, da je optimalen način, da se mladoletni storilec kaznivega dejanja preneha prestopniško vesti in opusti kaznivo ravnanje, v grobem ta, da ostane v domačem okolju in je vključen v socialne mreže.

V 8. poglavju poročila so raziskane stopnje individualizacije zunajzavodskih in zavodskih vzgojnih ukrepov v Sloveniji ter težave, ki nastajajo pri njihovem praktičnem izvrševanju. V tem poglavju so predstavljene vrste vzgojnih ukrepov in druge sankcije proti mladoletnikom iz vzorca. 54 % zunajzavodskih vzgojnih ukrepov iz vzorca se je nanašalo na nadzorstvo organa socialnega varstva, 26 % na navodila in prepovedi, 20 % pa na ukore.

Slika 16: Vrste zunajzavodskih vzgojnih ukrepov iz vzorca

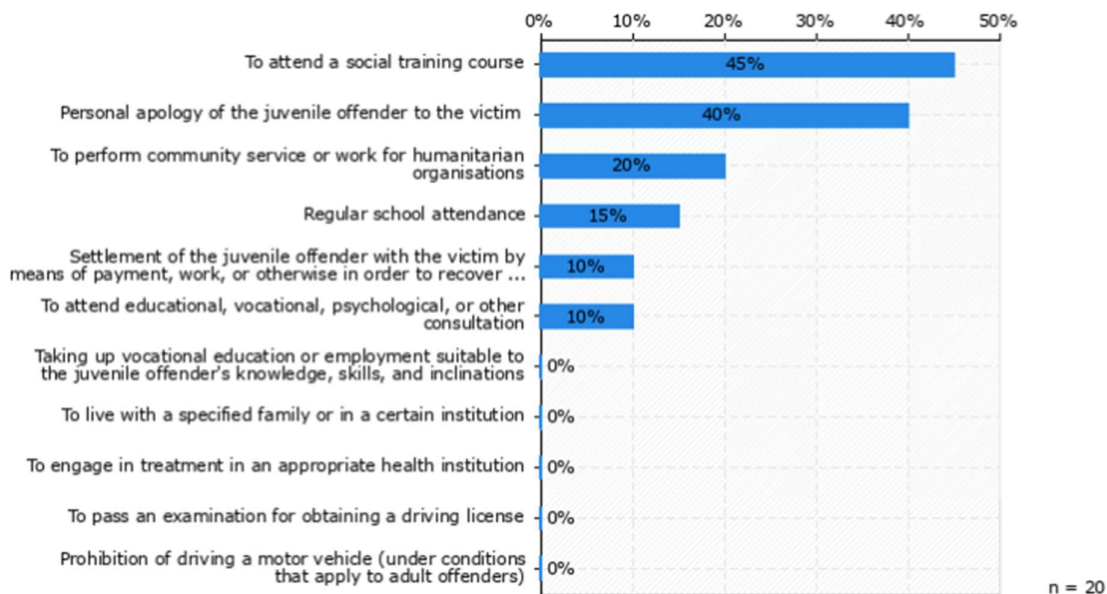
Reprimand (Article 76 of the CC)	Ukor (76. člen KZ)
Instructions and prohibitions (Article 77 of the CC)	Navodila in prepovedi (77. člen KZ)
Supervision by social services (Article 78 of the CC)	Nadzorstvo organa socialnega varstva (78. člen KZ)
n=76	n = 76

Pri sodno izrečenih navodilih in prepovedih (slika 17) se je 45 % mladoletnikov moralo udeležiti programa socialnega treninga, 40 % pa se jih je moralo opravičiti oškodovancu. Zadnje je presenetljivo glede na to, da tožilci menijo, da opravičila v okviru poravnave niso dovolj individualizirana. Zdi se, da je mnenje sodišč drugačno ali da tako odločitev upravičujejo dodatne informacije o mladoletnikovih osebnih in družinskih okoliščinah, ki jih pridobijo. Druga izrečena navodila in prepovedi iz vzorca so se nanašali na opravo dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti (20 %), redno obiskovanje šole (15 %), poravnavo z oškodovancem (10 %) ter obiskovanje vzgojne, poklicne, psihološke ali druge posvetovalnice (10 %).¹⁷

Kadar so sodišča izrekla navodila in prepovedi v okviru nadzorstva organa socialnega varstva (slika 18), so mladoletniku običajno naložila: redno obiskovanje šole (24 %), obiskovanje vzgojne, poklicne, psihološke ali druge posvetovalnice (24 %), opravo dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti (14 %), opravičilo oškodovancu (14 %), udeležbo programa socialnega treninga (11 %), poravnavo z oškodovancem (8 %), usposabljanje za poklic ali sprejem zaposlitve (5 %) ali zdravljenje v zdravstveni organizaciji (3 %).

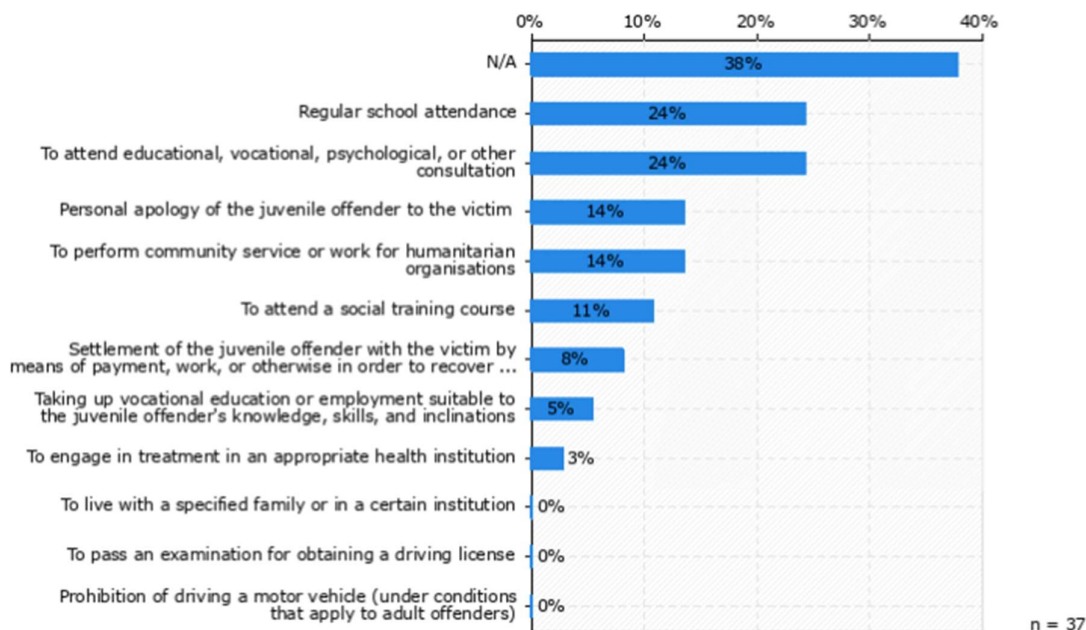
Sodišča iz vzorca niso izrekla navodil, ki bi se nanašala na nastanitev pri določeni družini, opravo preizkusa znanja prometnih predpisov ali prepoved vožnje motornega vozila.

¹⁷ Pri podatkih o navodilih in prepovedih, prikazanih na slikah 17 in 18, seštevek odstotkov presega 100 %, ker lahko sodišča izrečejo eno ali več navodil in prepovedi.

Slika 17: Vrste navodil in prepovedi iz vzorca

To attend a social training course	Udeležba programa socialnega treninga
Personal apology of the juvenile offender to the victim	Osebo opravičilo mladoletnega storilca kaznivega dejanja oškodovancu
To perform community service or work for humanitarian organisations	Oprava dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti
Regular school attendance	Redno obiskovanje šole
Settlement of the juvenile offender with the victim by means of payment, work, or otherwise in order to recover...	Poravnava z oškodovancem tako, da mladoletni storilec kaznivega dejanja s plačilom, delom ali kako drugače povrne škodo ...
To attend educational, vocational, psychological, or other consultation	Obiskovanje vzgojne, poklicne, psihološke ali druge posvetovalnice
Taking up vocational education or employment suitable to the juvenile offender's knowledge, skills, and inclinations	Usposabljanje za poklic ali sprejem zaposlitve, ki ustreza njegovemu znanju, sposobnosti in nagnjenju
To live with a specified family or in a certain institution	Nastanitev pri določeni družini ali v domu
To engage in treatment in an appropriate health institution	Zdravljenje v ustrezni zdravstveni organizaciji
To pass an examination for obtaining a driving license	Oprava preizkusa znanja prometnih predpisov
Prohibition of driving a motor vehicle (under conditions that apply to adult offenders)	Prepoved vožnje motornega vozila (pod pogoji, pod katerimi je mogoče to sankcijo izreči polnoletnim storilcem kaznivih dejanj)
n=20	n = 20

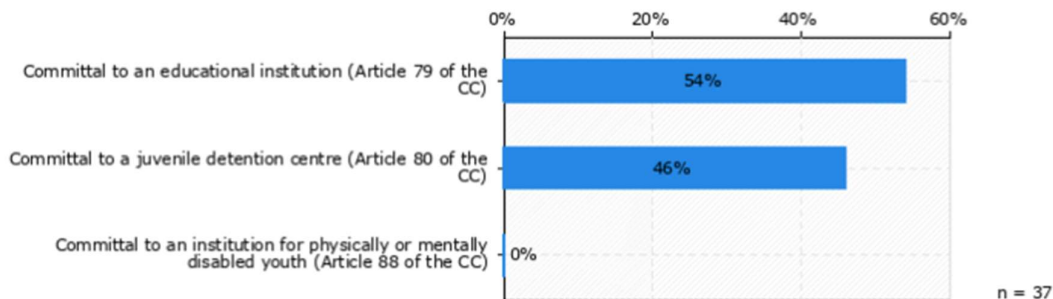
Slika 18: Vrste navodil in prepovedi iz vzorca poleg nadzorstva organa socialnega varstva

N/A	Ni relevantno
Regular school attendance	Redno obiskovanje šole
To attend educational, vocational, psychological, or other consultation	Obiskovanje vzgojne, poklicne, psihološke ali druge posvetovalnice
Personal apology of the juvenile offender to the victim	Osebno opravičilo mladoletnega storilca kaznivega dejanja oškodovancu
To perform community service or work for humanitarian organisations	Oprava dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti
To attend a social training course	Udeležba programa socialnega treninga
Settlement of the juvenile offender with the victim by means of payment, work, or otherwise in order to recover...	Poravnava z oškodovancem tako, da mladoletni storilec kaznivega dejanja s plačilom, delom ali kako drugače povrne škodo ...
Taking up vocational education or employment suitable to the juvenile offender's knowledge, skills, and inclinations	Usposabljanje za poklic ali sprejem zaposlitve, ki ustreza njegovemu znanju, sposobnosti in nagnjenju
To engage in treatment in an appropriate health institution	Zdravljenje v ustrezni zdravstveni organizaciji
To live with a specified family or in a certain institution	Nastanitev pri določeni družini ali v domu
To pass an examination for obtaining a driving license	Oprava preizkusa znanja prometnih predpisov
Prohibition of driving a motor vehicle (under conditions that apply to adult offenders)	Prepoved vožnje motornega vozila (pod pogoji, pod katerimi je mogoče to sankcijo izreči polnoletnim storilcem kaznivih dejanj)
n=37	n = 37

V 16. členu predloga ZOMSKD je navedeno, da lahko sodišče naloži mladoletnemu storilcu kaznivega dejanja, da se poravnava z oškodovancem tako, da s plačilom povrne škodo, le, če ima mladoletnik dohodek. ZOMSKD dopolnjuje 77. člen sedanjega KZ z naslednjimi novimi in/ali podrobneje opredeljenimi navodili in prepovedmi: zdravljenje mladoletnika zaradi zlorabe psihoaktivnih snovi brez njegove privolitve; širši seznam vrst institucij, v katerih lahko mladoletniki obiskujejo vzgojno, poklicno ali psihološko posvetovalnico; prepoved približevanja, ki otroku

preprečuje navezovanje stika z neko osebo ali skupino vrstnikov ali približanje posameznemu kraju. Državni tožilci in sodniki so se na okrogli mizi 8. decembra 2022 strinjali s takimi spremembami.

Sodišča so pri 7,5 % sankcij, izrečenih mladoletnikom v obdobju 2015–2019, ocenila, da je treba mladoletne storilce kaznivih dejanj izločiti iz domačega okolja in da jih je treba v okviru zavodskega vzgojnega ukrepa intenzivneje zdraviti. V zvezi z vzorcem je bil namen proučiti enako število namestitev v vzgojni zavod in prevzgojni dom. Na koncu je bilo ugotovljeno, da se je 54 % zavodskih vzgojnih ukrepov nanašalo na namestitev v vzgojni zavod, 46 % pa na namestitev v prevzgojni dom (*slika 19*).

Slika 19: Vrste zavodskih vzgojnih ukrepov iz vzorca

Committal to an educational institution (Article 79 of the CC)	Oddaja v vzgojni zavod (79. člen KZ)
Committal to a juvenile detention centre (Article 80 of the CC)	Oddaja v prevzgojni dom (80. člen KZ)
Committal to an institution for physically or mentally disabled youth (Article 8a of the CC)	Oddaja v zavod za usposabljanje (81. člen KZ)
n=37	n = 37

Pristopili smo k iskanju vseh ukrepov nastanitve v zavod za usposabljanje, kazni mladoletniškega zapora in varnostnih ukrepov obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu/na prostosti v obdobju 2015–2019. Pri tem pa smo ugotovili, da so sodišča v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru v navedenem časovnem okviru izrekla le dve kazni mladoletniškega zapora in en varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti. Individualizacija vzgojnih ukrepov in kazni oziroma njen neobstoj sta podrobneje proučena v 8. poglavju tega poročila.

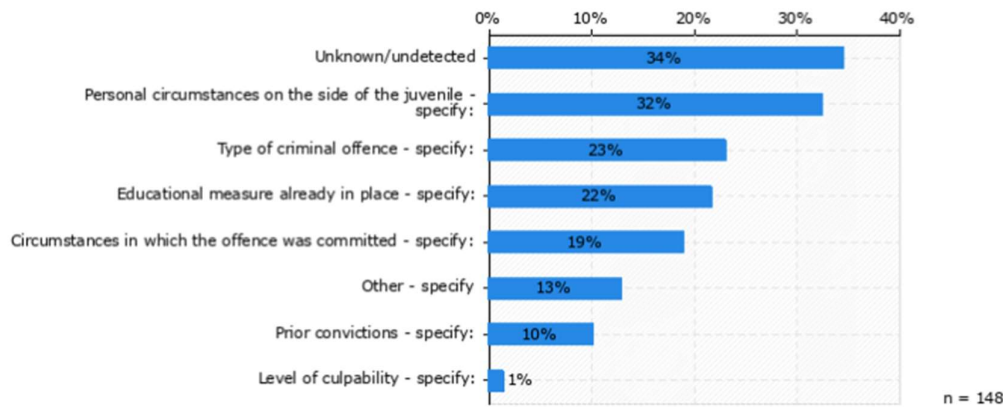
5.2 Obrazložitev pravnomočnih odločitev

5.2.1 Državno tožilstvo

Kakor je ponazorjeno na *sliki 20*, 34 %¹⁸ analiziranih pravnomočnih tožilskih odločitev ni vsebovalo razlogov, zaradi katerih je bilo v posamezni zadevi uporabljeno odvracanje kazenskega pregona oziroma je bila zadeva zavržena, razen besedila iz prvega in tretjega odstavka 466. člena ZKP (npr. da je za kaznivo dejanje predpisana kazen do treh let zapora ali denarna kazen in gre torej za lažje kaznivo dejanje). V 32 % pregledanih tožilskih spisov so se razlogi za pravnomočno odločitev o odvracanju kazenskega pregona nanašali na mladoletnikove okoliščine in osebnostne

¹⁸ Podatki o razlogih za uporabo odvracanja kazenskega pregona pri posamezni zadevi, prikazani na *sliki 20*, kažejo, da seštevek odstotkov presega 100 %. V nekaterih pravnomočnih odločitvah je bilo navedenih več razlogov, zaradi katerih se je državni tožilec odločil za odvracanje kazenskega pregona. Enako velja za *sliki 21* in *22*.

lastnosti; v 23 % na vrsto kaznivega dejanja; v 22 % na to, da izvrševanje vzgojnega ukrepa že poteka; v 19 % na okoliščine, v katerih je otrok storil kaznivo dejanje; v 10 % na prejšnje obsodbe; v 1 % na stopnjo krivde; v 13 % pa so bili navedeni drugi razlogi.

Slika 20: Navedeni razlogi za pravno močno tožilsko odločitev o odvracanju kazenskega pregona/zavrženju

Unknown/undetected	Ni znano/ni zaznano
Personal circumstances on the side of the juvenile - specify:	Osebnostne okoliščine na strani mladoletnika – navedite:
Type of criminal offence - specify:	Vrsta kaznivega dejanja – navedite:
Educational measure already in place - specify:	Izvrševanje vzgojnega ukrepa že poteka – navedite:
Circumstances in which the offence was committed - specify:	Okoliščine, v katerih je bilo storjeno kaznivo dejanje – navedite:
Other - specify	Drugo – navedite:
Prior convictions - specify:	Prejšnje obsodbe – navedite:
Level of culpability - specify:	Stopnja krivde – navedite:
n=148	n = 148

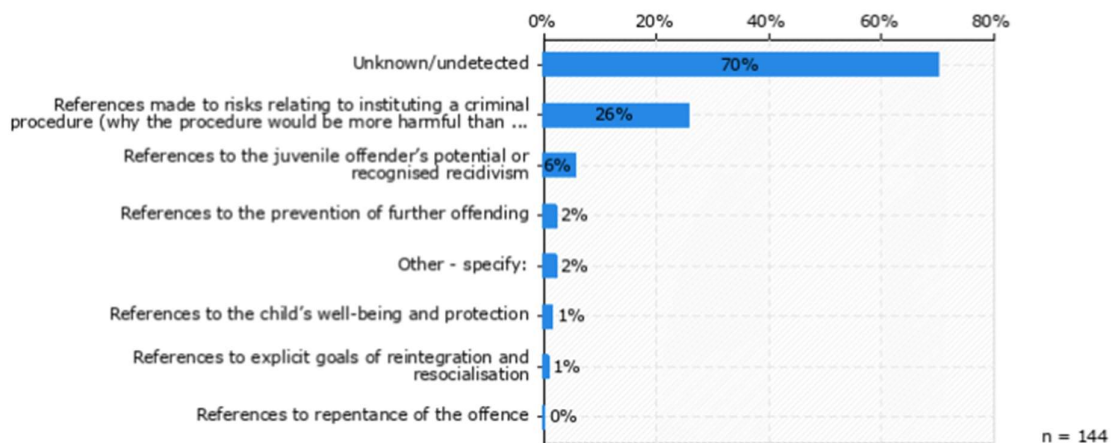
V 466. členu ZKP je navedeno, da lahko državni tožilec od mladoletnikovih staršev, skrbnikov, drugih oseb ali ustanov zahteva informacije, da ugotovi mladoletnikove osebne lastnosti ali njegove osebne in družinske okoliščine. Če je potrebno, lahko te osebe in mladoletnika pokliče na sestanek na državnem tožilstvu. Zahteva lahko tudi poročilo organa socialnega varstva, da ugotovi ustreznost postopka odvracanja kazenskega pregona proti mladoletniku.

Analiza je pokazala, da v spisih ni znakov, da bi državni tožilec od staršev zahteval informacije o mladoletniku ali da bi družino in socialne delavce poklical na sestanek. Kakor je navedeno v razdelku 4.2 tega poročila, državno tožilstvo v 93 % preusmerjenih zadev tudi ni pridobilo poročila organa socialnega varstva.

Na okrogli mizi, ki je potekala 8. decembra 2022, so državni tožilci, kakor je že povzeto v razdelku 4.2 poročila, pojasnili, da se običajno opirajo na informacije o mladoletniku, ki jih policija predloži skupaj z ovadbo. Če policija državnega tožilstva ne opozori na družinske težave in če ne gre za hudo kaznivo dejanje mladoletnika, državni tožilec zavrže zadevo na podlagi načela smotrnosti ali odloči o sprožitvi poravnave ali odložitvi kazenskega pregona. Državni tožilci so še dodali, da jih pri odločitvah usmerjajo Navodila Vrhovnega državnega tožilstva, ki določajo kriterije, ki naj jih državni tožilci upoštevajo pred odvracanjem kazenskega pregona: mladoletnikova kriminalna preteklost, povračilo škode, škoda, ki jo je oškodovanec povzročil mladoletniku, mladoletnikovo vedenje po storitvi kaznivega dejanja, ali je oškodovanec izzval mladoletnikovo prestopniško vedenje in predvidena sankcija sodišča v primeru zahtevanja uvedbe kazenskega postopka.

Kljub temu Navodila Vrhovnega državnega tožilstva niso zakonski akt. Pri večini pravnomočnih odločitev, proučenih v tej študiji, ni bilo obrazloženo, kako so se državni tožilci oprli na ta navodila. Poleg tega so bili razlogi za odvracanje kazenskega pregona, navedeni na *sliki 20*, v obrazložitvah pravnomočnih odločitev državnega tožilstva pogosto združeni. Državni tožilci so npr. pri pojasnjevanju odločitve o odvracanju kazenskega pregona v posamezni zadevi navajali osebne in družinske okoliščine, to pa so pojasnili tako, da so navedli, da mladoletnik še ni bil obsojen.

Kot je razvidno s *slike 21*, v 70 % pravnomočnih odločitev o odvracanju kazenskega pregona nameni odvracanja niso bili navedeni. Pri 26 % preusmerjenih zadev je bilo v pravnomočni odločitvi navedeno, da bi bil kazenski postopek škodljivejši od odvracanja kazenskega pregona. Kljub temu so državni tožilci to odvracanje redko individualizirali s konkretnimi omembami glede mladoletnikovega življenja.

Slika 21: Omenjanje namenov odvracanja kazenskega pregona/zavrženja v tožilskih spisih

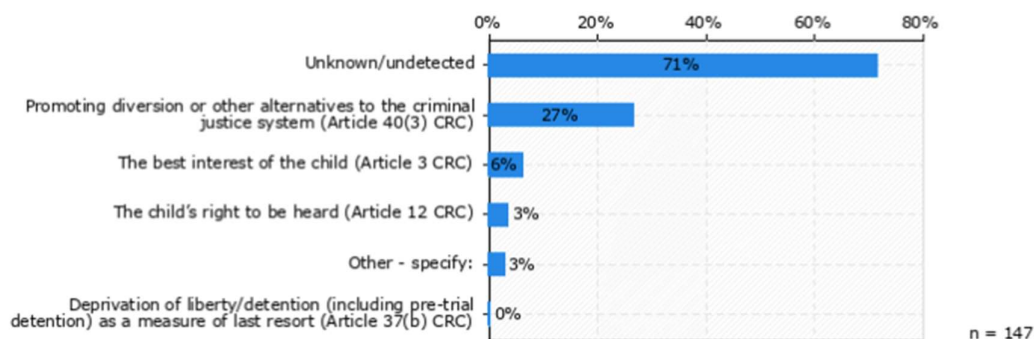
Unknown/undetected	Ni znano/ni zaznано
References made to risks relating to instituting a criminal procedure (why the procedure would be more harmful than ...)	Sklicevanje na tveganja v zvezi s sprožitvijo kazenskega postopka (zakaj bi bil postopek škodljivejši od ...)
References to the juvenile offender's potential or recognised recidivism	Sklicevanje na morebitno ali ugotovljeno povratništvo mladoletnega storilca kaznivega dejanja
References to the prevention of further offending	Sklicevanje na preprečevanje nadaljnega prestopništva
Other - specify:	Drugo – navedite:
References to the child's well-being and protection	Sklicevanje na otrokovo dobrobit in zaščito
References to explicit goals of reintegration and resocialisation	Sklicevanje na izrecne cilje ponovne vključitve in ponovne socializacije
References to repentance of the offence	Sklicevanje na kesanje za storitev kaznivega dejanja
n=144	n = 144

Eden od namenov te študije je bil proučiti, ali so bila zavrženja na tožilski ravni učinkovita in ali so preusmerila otroke, ki ne potrebujejo vzgojnega ukrepa zaradi čustvenih in/ali vedenjskih težav. Zadnjega ni bilo vedno mogoče analizirati, ker ni bilo podatkov o preteklih in/ali poznejših obravnavah mladoletnikov za kazniva dejanja. Poleg tega so pri pravnomočnih odločitvah razen navajanja zakonskih razlogov, vsebovanih v besedilu členov ZKP, pogosto manjkale informacije o razlogih za tožilčevo odločitev o odvracanju kazenskega pregona v konkretni zadevi.

Državni tožilci so na okrogli misli pojasnili, kakšen je njihov miselni proces pri sprejemanju odločitve o odvrčanju kazenskega pregona, in prosili, naj jih policija obvesti, če je mladoletnik še posebej vedenjsko problematičen. Kljub temu je neobstoj konkretnih obrazložitev pravnomočnih odločitev o tem, zakaj je odvrčanje kazenskega pregona (ne pa kazenski postopek) v največjo korist otroka, nezadovoljivo, zlasti ob upoštevanju predlaganega 8., 9 in 58. člena ZOMSKD.

V 8. členu predloga ZOMSKD je določeno, da imajo postopki odvrčanja kazenskega pregona prednost pred kazenskimi postopki proti mladoletnikom. Zato bi državno tožilstvo moralo razmisliti o odvrčanju kazenskega pregona, preden zahteva uvedbo kazenskega postopka proti otroku. V 9. členu je kot v sedanjem ZKP navedeno, da bi največja korist otroka morala biti ključno vodilno načelo v kazenskih postopkih proti mladoletnikom. Pojasnilo, zakaj je odvrčanje kazenskega pregona v največjo korist otroka, je torej bistveno. V 58. členu ZOMSKD je tudi izrecno navedeno, da bi državni tožilec pri odločanju o odvrčanju kazenskega pregona moral poleg pogojev, ki jih določa zakon, ki ureja kazenski postopek, upoštevati tudi, ali bo odvrčanje kazenskega pregona prispevalo k optimalnemu razvoju otroka.

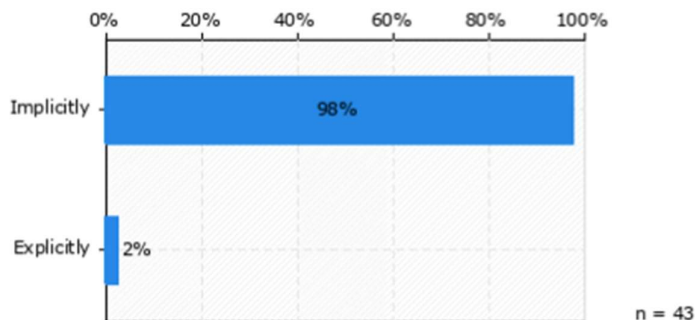
Nazadnje, kot je tudi razvidno s *slike 22*, v 71 % pregledanih tožilskih zadev niso bila omenjena načela mednarodnega prava o otrokom prijaznem pravosodju. V 27 % zadev sta bila omenjena spodbujanje odvrčanja kazenskega pregona in zavedanje, da bi bilo tako odvrčanje lahko koristnejše od sprožitve kazenskega postopka, v 6 % je bila navedena največja korist otroka, v 3 % otrokova pravica do zaslišanja, v 3 % zadev pa so bila omenjena druga načela. V kategoriji „drugo“ so se pravnomočne odločitve o odvrčanju kazenskega pregona v posamezni zadevi opirale na načelo sorazmernosti in ekonomske razloge. Natančneje, v njih je bilo navedeno, da bi bila sprožitev kazenskega postopka nesorazmerno draga glede na majhno težo storjenega kaznivega dejanja in škodo, povzročeno z njim. Pri pravnomočnih tožilskih odločitvah, ki so se sklicevale na mednarodna načela o otrokom prijaznem pravosodju, so bila ta sklicevanja v 98 % pregledanih zadev posredna, kakor je prikazano na *sliki 23*.

Slika 22: Sklicevanje na mednarodna načela o otrokom prijaznem pravosodju – pravnomočne tožilske odločitve

Unknown/undetected	Ni znano/ni zaznano
Promoting diversion or other alternatives to the criminal justice system (Article 40(3) CRC)	Spodbujanje odvrčanja kazenskega pregona ali drugih alternativ kazenskemu pravosodju (tretji odstavek 40. člena KZNOP)
The best interest of the child (Article 3 CRC)	Otrokova korist (3. člen KZNOP)
The child's right to be heard (Article 12 CRC)	Otrokova pravica do zaslišanja (12. člen KZNOP)
Other - specify:	Drugo – navedite:

Deprivation of liberty/detention (including pre-trial detention) as a measure of last resort (Article 37(b) CRC)	Odvzem prostosti/pripor le v skrajnem primeru (37.b člen KZNOP),
n=147	n = 144

Slika 23: Mednarodna načela o otrokom prijaznem pravosodju – posredna in neposredna sklicevanja

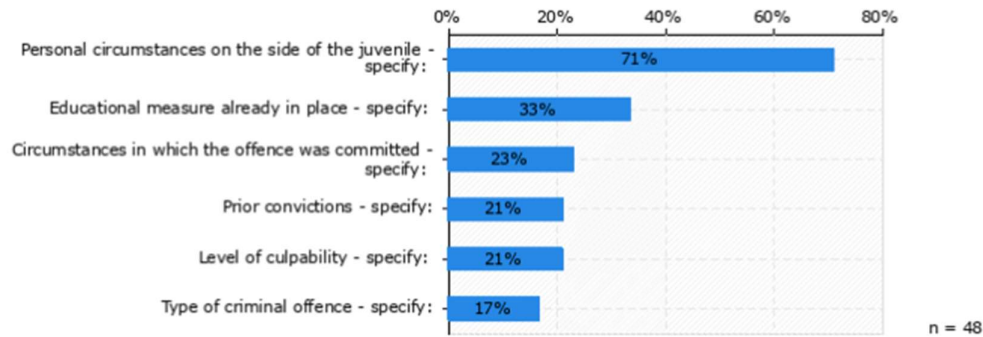
Implicitly	Posredno
Explicitly	Neposredno
n=43	n = 43

5.2.2 Sodišča

Kakor je prikazano na *sliki 24*, se je 71 %¹⁹ pregledanih sodnih zavrženj sklicevalo na mladoletnikove okoliščine in osebne lastnosti, 33 % na izvrševanje vzgojnega ukrepa v teku, 23 % na okoliščine, v katerih je mladoletnik storil kaznivo dejanje, 21 % na prejšnji izrek kazenskih sankcij zoper mladoletnika, 21 % na stopnjo krivde mladoletnega storilca kaznivega dejanja, 17 % pa na vrsto kaznivega dejanja.

V pravnomočnih sodnih odločitvah se sklicevanje na mladoletnikove osebne in družinske okoliščine zdi bolj smiselno kot v pravnomočnih tožilskih odločitvah. Vsaj kar zadeva vzorec, je sodišče v 97 % zadev informacije o mladoletniku pridobilo od organa socialnega varstva. Organi socialnega varstva so v 77 % zadev pripravili poročilo na podlagi pogovorov z mladoletnikom, v 84 % so se srečali s starši, v 11 % pa so ga obiskali na domu. Socialni delavci, ki jih je postavilo sodišče, so se v 91 % zadev srečali z vsaj enim od staršev otroka. Sodišča so opravila zaslišanje mladoletnika (ki vključuje tudi pogovor o njegovih osebnih in družinskih okoliščinah) v 92 % zadev. Informacije so redko pridobila od drugih virov: V 22 % so jih pridobila od vzgojnih zavodov, v 9 % od šol, v 3 % pa od drugih institucij ali strokovnjakov, zlasti psihologov in psihiatrov.

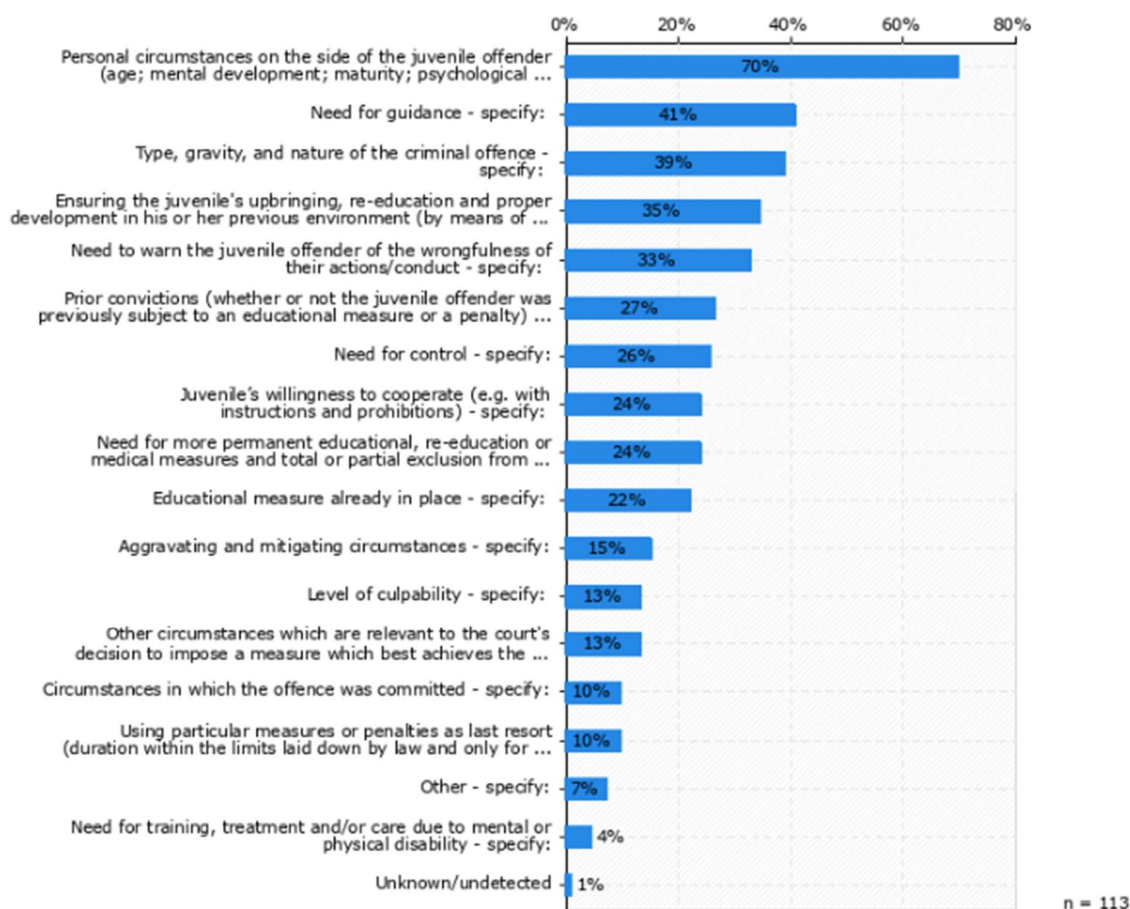
¹⁹ Pri podatkih o razlogih za sodno zavrženje na *sliki 24* seštevke odstotkov presega 100 %. V nekaterih pravnomočnih odločbah je bilo navedenih več razlogov, zaradi katerih je sodišče zavrglo zadevo. Enako velja za *slike 25, 26 in 27*.

Slika 24: Navajanje razlogov za sodno zavrženje

Personal circumstances on the side of the juvenile - specify:	Osebnostne okoliščine na strani mladoletnika – navedite:
Educational measure already in place - specify:	Izvrševanje vzgojnega ukrepa že poteka – navedite:
Circumstances in which the offence was committed - specify:	Okoliščine, v katerih je bilo storjeno kaznivo dejanje – navedite:
Prior convictions - specify:	Prejšnje obsodbe – navedite:
Level of culpability - specify:	Stopnja krivde – navedite:
Type of criminal offence - specify:	Vrsta kaznivega dejanja – navedite:
n=48	n = 48

Kadar so sodišča zbrala informacije o mladoletnikovih okoliščinah in osebnostnih lastnostih, so se nanje sklicevala v 70 % pravnomočnih odločb, s katerimi so izrekla vzgojni ukrep ali drugo sankcijo. Sodišča so druge razloge, prikazane na *sliki 25* (potreba po vodenju, narava kaznivega dejanja, zagotovitev vzgoje v mladoletnikovem okolju itd.), navajala zlasti na podlagi pogojev, ki jih KZ določa za izrek določenih vrst vzgojnih ukrepov (zunajzavodski v primerjavi z zavodskimi; vzgojni ukrep v primerjavi s kaznijo itd.).

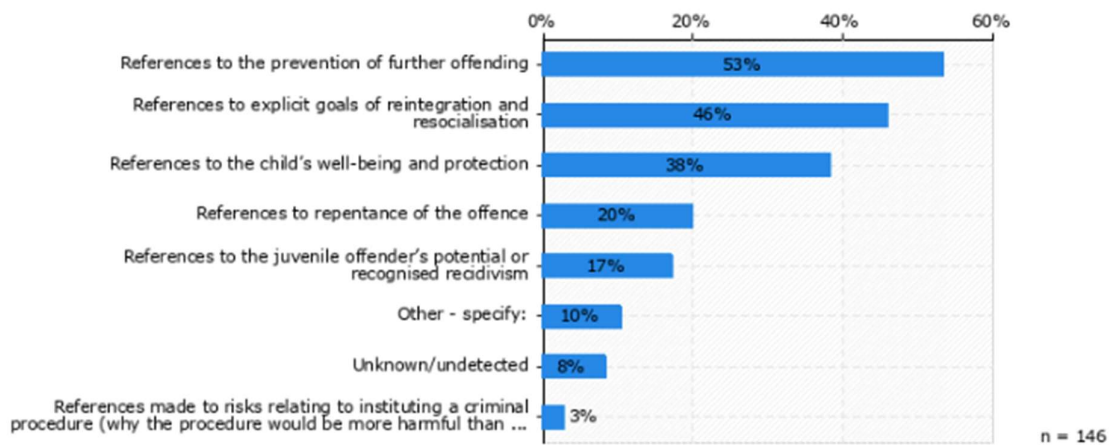
Slika 25: Navajanje razlogov za izrek vzgojnih ukrepov ali drugih sankcij

Personal circumstances on the side of the juvenile offender (age; mental development; maturity; psychological ...)	Osebnosti okoliščine na strani mladoletnega storilca kaznivega dejanja (starost; duševna razvitost; zrelost; psihološka ...)
Need for guidance - specify:	Potreba po vodenju – navedite:
Type, gravity, and nature of the criminal offence - specify:	Vrsta, teža in narava kaznivega dejanja – navedite:
Ensuring the juvenile's upbringing, re-education and proper development in his or her previous environment (by means of...)	Zagotovitev mladoletnikove vzgoje, prevzgoje in pravilnega razvoja v njegovem dotedanjem okolju (s pomočjo ...)
Need to warn the juvenile offender of the wrongfulness of their actions/conduct - specify:	Potreba po opozoritvi mladoletnega storilca kaznivega dejanja na nepravilnost njegovega ravnanja – navedite:
Prior convictions (whether or not the juvenile offender was previously subject to an educational measure or a penalty) ...	Prejšnje obsodbe (ali je bil mladoletnemu storilcu kaznivega dejanja v preteklosti izrečen vzgojni ukrep ali kazen) ...
Need for control - specify:	Potreba po nadzoru – navedite:
Juvenile's willingness to cooperate (e.g. with instructions and prohibitions) - specify:	Pripravljenost mladoletnika na sodelovanje (npr. pri navodilih in prepovedih) – navedite:
Need for more permanent educational, re-education or medical measures and total or partial exclusion from ...	Potreba po trajnejših vzgojnih, prevzgojnih ali zdravstvenih ukrepih in popolna ali delna izločitev iz ...
Educational measure already in place - specify:	Izvrševanje vzgojnega ukrepa že poteka – navedite:
Aggravating and mitigating circumstances - specify:	Obteževalne in olajševalne okoliščine – navedite:

Level of culpability - specify:	Stopnja krivde – navedite:
Other circumstances which are relevant to the court's decision to impose a measure which best achieves the...	Druge okoliščine, ki vplivajo na to, da sodišče izreče tisti ukrep, s katerim bo najboljše dosežen ...
Circumstances in which the offence was committed - specify:	Okoliščine, v katerih je bilo storjeno kaznivo dejanje – navedite:
Using particular measures or penalties as last resort (duration within the limits laid down by law and only for...	Uporaba nekaterih ukrepov ali kazni kot skrajno sredstvo (trajanje v mejah, določenih z zakonom, le toliko ...)
Other - specify:	Drugo – navedite:
Need for training, treatment and/or care due to mental or physical disability - specify:	Potreba po usposabljanju, zdravljenju in/ali skrbi zaradi motnje v duševnem ali telesnem razvoju – navedite:
Unknown/undetected	Ni znano/ni zaznano
n=113	n = 113

Čeprav je na normativni ravni taka obrazložitev pravnomočnih odločb zadovoljiva, je bilo ugotovljeno, da se sodišča včasih splošno sklicujejo na namene vzgojnih ukrepov, kakor so navedeni v KZ. Včasih se pravnomočne odločbe ne individualizirajo s sklicevanjem na konkretne okoliščine v mladoletnikovem življenju. Ta ugotovitev pa ne pomeni nujno, da pri sodnem odločanju ne obstaja tak pravni silogizem, temveč da ga sodišča v svojih pravnomočnih odločbah včasih ne opišejo.

V skladu z ugotovitvami analize je glavno razlogovanje sodišč osredotočeno na različne vrste namenov, ki bi jih imel vzgojni ukrep ali druga sankcija; *slika 26* kaže, da so se sodišča najpogosteje sklicevala na preprečevanje nadaljnjega prestopništva (56 %), izrecne cilje ponovne vključitve in ponovne socializacije (46 %), otrokovo dobrobit in zaščito (38 %), mladoletnikovo kesanje za kaznivo dejanje (20 %) ter njegovo morebitno ali ugotovljeno povratništvo (17 %). Pri zavrženju obtožb zoper mladoletnike so se sodišča sklicevala na tveganje za uvedbo kazenskega postopka (3 %). Poleg tega je bilo tveganje za uvedbo kazenskega postopka navedeno kot najpogostejši razlog v okviru kategorije „drugo“ (10 %).

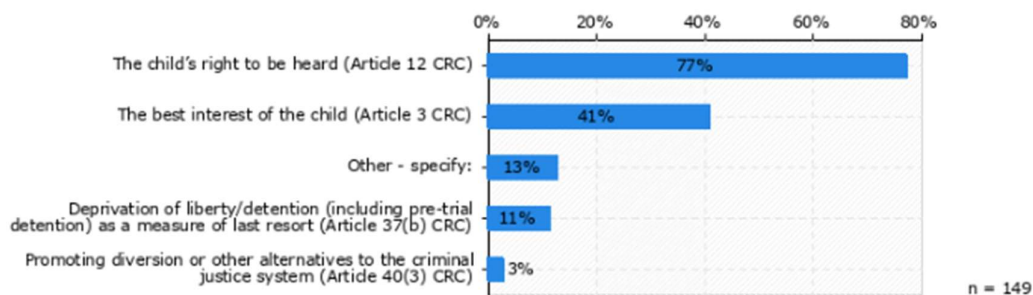

Slika 26: Sklicevanja na namene vzgojnih ukrepov ali druge sankcije v pravnomočni odločbi

References to the prevention of further offending	Sklicevanje na preprečevanje nadaljnjega prestopništva
---	--

References to explicit goals of reintegration and resocialisation	Sklicevanje na izrecne cilje ponovne vključitve in ponovne socializacije
References to the child's well-being and protection .	Sklicevanje na otrokovo dobrobit in zaščito
References to repentance of the offence	Sklicevanje na kesanje za storitev kaznivega dejanja
References to the juvenile offender's potential or recognised recidivism	Sklicevanje na morebitno ali ugotovljeno povratništvo mladoletnega storilca kaznivega dejanja
Other - specify:	Drugo – navedite:
Unknown/undetected	Ni znano/ni zaznano
References made to risks relating to instituting a criminal procedure (why the procedure would be more harmful than ...	Sklicevanje na tveganja v zvezi s sprožitvijo kazenskega postopka (zakaj bi bil postopek škodljivejši od ...)
n=146	n = 146

V 86 % sodnih zadev se je pravnomočna sodna odločba sklicevala na načela mednarodnega prava o otrokom prijaznem pravosodju, vsa sklicevanja pa so bila posredna. Kakor je prikazano na *sliki 27*, so se sodišča v 77 % zadev sklicevala na otrokovo pravico do zaslišanja, v 41 % na otrokovo korist, v 11 % na odvzem prostosti le v skrajnem primeru, v 3 % pa na spodbujanje odvracanja kazenskega pregona in drugih alternativ kazenskemu pravosodju. 13 % pravnomočnih odločb se je sklicevalo na „drugo“. V tej analizi je bila ta kategorija uporabljena za zbiranje primerov, v katerih se pravnomočne odločbe niso sklicevale na mednarodna načela o otrokom prijaznem pravosodju.

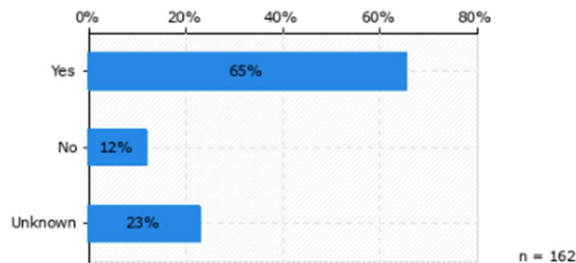

Slika 27: Sklicevanje na mednarodna načela o otrokom prijaznem pravosodju – pravnomočne sodne odločbe

The child's right to be heard (Article 12 CRC)	Otrokova pravica do zaslišanja (12. člen KZNOP)
The best interest of the child (Article 3 CRC)	Otrokova korist (3. člen KZNOP)
Other - specify:	Drugo – navedite:
Deprivation of liberty/detention (including pre-trial detention) as a measure of last resort (Article 37(b) CRC)	Odvzem prostosti/pripor le v skrajnem primeru (37.b člen KZNOP)
Promoting diversion or other alternatives to the criminal justice system (Article 40(3) CRC)	Spodbujanje odvracanja kazenskega pregona ali drugih alternativ kazenskemu pravosodju (tretji odstavek 40. člena KZNOP)
n=149	n = 149

Pri analizi pravnomočnih sodnih odločb smo proučili tudi težnje sodišč, da upoštevajo predloge organov socialnega varstva glede najprimernejšega vzgojnega ukrepa za mladoletnika (*slika 28*). Pokazalo se je, da so organi socialnega varstva svoje mnenje o sankciji zoper otroka podali v 88 % zadev. V 65 % teh zadev je sodišče upoštevalo njihova priporočila. Če je sodišče izreklo drugačno

sankcijo, je to običajno storilo iz naslednjih razlogov: menilo je, da bi morale biti nadzorstvo mladoletnika intenzivnejše, zaradi česar bi mu bilo treba izreči tudi strožjo sankcijo, in obratno; mladoletnik je bil povratnik, prejšnje sankcije pa niso bile dovolj, da bi mu pomagale, da opusti kaznivo ravnanje; ugodilo je predlogu oškodovanca in tožilca, ne pa predlogu organa socialnega varstva; mladoletnik je že postal polnoleten, njegove družinske okoliščine pa so se stabilizirale; sodišče se je odločilo, da bo zavrglo zadevo.

Slika 28: Sodišče je ugodilo predlogu organa socialnega varstva pri izbiri vzgojnega ukrepa/sankcije

Yes	Da
No	Ne
Unknown	Ni znano
n=162	n = 162

Na okrogli mizi, ki je potekala 8. decembra 2022, so sodniki povedali, da rajši vidijo, če jim organi socialnega varstva dajo konkretne predloge glede vzgojnega ukrepa ali sankcije, za katero menijo, da bi lahko koristila mladoletnikovemu razvoju. Sodniki so še povedali, da se brez takega priporočila počutijo slabo opremljene za odločanje o najprimernejšem ukrepu za otroka. Menili so, da se določanje sankcij v mladoletniških kazenskih zadevah razlikuje od sankcioniranja polnoletnih storilcev kaznivih dejanj, nepravno vedenje o mladoletnikovem življenju, ki ga podajo socialni delavci, pa je bistveno.

5.3 Podatki o pravnomočni odločitvi: Povzetek ugotovitev in priporočila

Povzetek ugotovitev:

- slovensko državno tožilstvo pogosto preusmeri mladoletne storilce kaznivih dejanj iz kazenskega pravosodja. Preusmeritev, tj. odvratanje kazenskega pregona bi bilo treba dodatno spodbujati in mu dajati prednost. Hkrati **bi bilo treba sistematično evidentirati podatke o povratništvu**, da se omogoči raziskovanje uspešnosti postopkov odvratanja kazenskega pregona.
- **Poravnavanje se po različnih okrožjih neenako izvaja** zaradi praktičnih težav. Take prakse niso zadovoljive, saj lahko privedejo do neenake obravnave otrok na podlagi okolij, iz katerih prihajajo. **Poravnalci, ki so vključeni v mladoletniške kazenske zadeve, bi morali biti specializirani in bi morali razumeti namen kazenskega postopka proti otroku. Premisliti bi bilo treba o prostovoljni in nepoklicni naravi vloge poravnalca.**
- **Pri naložitvi oprave dela v splošno korist v okviru odložitve kazenskega pregona bi moral biti poudarek na enakosti praks glede dolžine dela in števila delovnih ur.**
- Pri naložitvi nalog v okviru odložitve kazenskega pregona **bi bilo treba mladoletniku dati dovolj časa za izpolnitev naloge.** Poleg tega bo podaljšanje rokov v zakonodaji organom socialnega varstva pomagalo pri organizaciji svojega dela.

- Kar zadeva plačilo škode in prispevanje v korist javne ustanove ali na namensko proračunsko postavko v okviru odvratanja kazenskega pregona, **bi bilo treba več pozornosti nameniti mladoletnikovemu dohodku ali štipendiji ter otrokovemu socialno-ekonomskemu ozadju.**
- **Poravnavanje, odložen kazenski pregon in zavrženje na podlagi načela smotrnosti bi morali biti v izjemnih okoliščinah razširjeni** na nekatera kazniva dejanja, za katera je v KZ predpisana kazen zapora vsaj petih let.
- **Potrebni je več raziskav o razmerju med odvratanjem kazenskega pregona na tožilski ravni in sodnimi zavrženji na podlagi načela smotrnosti.**
- **Državni tožilci in sodniki bi morali** v svojih pravnomočnih odločitvah iz pravnih razlogov, zaradi preglednosti in iz statističnih razlogov **razlikovati med zavrženji na podlagi načela smotrnosti in zavrženji, ker izvrševanje vzgojnega ukrepa že poteka.**
- **Državna tožilstva in okrožna sodišča bi morala zbirati podatke o različnih kategorijah zavrženj. Te podatke bi bilo treba zbirati tudi na državni ravni.**
- **Politika sankcioniranja, ki jo izvajajo slovenska okrožna sodišča, je ustrezna.** Zunajzavodski vzgojni ukrepi so bili izrečeni 92 % obdolženih mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, zavodski vzgojni ukrepi pa 7,5 %. Mladoletniški zapor se uporablja kot skrajni ukrep. Moralo bi se razmisliti o namestitvi v zavod za usposabljanje, saj je ta ukrep redko izrečen, poleg tega pa prinaša nekaj konceptualnih in praktičnih težav (glej razdelek 8.2.6 tega poročila). Varnostni ukrepi obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti/v zavodu so redki in so izpostavljeni praktičnim težavam (glej razdelek 8.2.6 tega poročila).
- Sodišča podpirajo nova in/ali podrobnejša navodila ali prepovedi. **Širitev navodil in prepovedi bi lahko omogočila boljšo individualizacijo sankcij proti mladoletnikom.**
- **Državno tožilstvo včasih v pravnomočni odločitvi o zadevi ni ustrezno pojasnilo razlogov za odvratanje kazenskega pregona.** Potrebne so nadaljnje raziskave organizacije državnega tožilstva v mladoletniških kazenskih zadevah in delovanja organov socialnega varstva v Sloveniji, da se predlagajo načini, na katere lahko državni tožilci zahtevajo informacije o mladoletniku od njegovih staršev ali organov socialnega varstva ali pokličejo družino in socialne delavce na sestanek. Ni jasno, ali bi bile zakonske zahteve za državno tožilstvo glede postopka pred odločitvijo o zavrženju zadeve (npr. obvezno poročilo organa socialnega varstva, „zaslišanje“, na katero bi tožilec povabil otroka, njegove starše, socialne delavce in druge pomembne osebe v otrokovem življenju, kjer bi se zadeva obravnavala pred zavrženjem) koristne.
- **Pravnomočne tožilske odločitve o odvratanju kazenskega pregona bi bile lahko temeljitejše pri sklicevanju na namene odvratanja kazenskega pregona v primerjavi s kazenskim postopkom, največjo koristjo otroka in drugimi načeli mednarodnega prava o otrokom prijaznem pravosodju.**
- **Sodna obrazložitev pravnomočnih odločitev je na normativni ravni zadovoljiva.** Pravnomočne sodne odločitve vsebujejo sklicevanja na cilje vzgojnih ukrepov, kakor so navedeni v KZ. **Kljub temu niso vedno dovolj individualizirane na podlagi konkretnih življenjskih okoliščin mladoletnika.** Sodišča primerno pojasnjujejo cilje naloženih vzgojnih ukrepov ali sankcij in se, čeprav posredno, sklicujejo na načela mednarodnega prava, ki ureja otrokom prijazno pravosodje.
- **Premisliti bi bilo treba o vlogi organov socialnega varstva pri svetovanju sodstvu glede najustreznjšega vzgojnega ukrepa za posameznega mladoletnika ob upoštevanju organizacijskih težav, ki trenutno pestijo slovenske organe socialnega varstva.**

Priporočila:

- **Odvračanje kazenskega pregona**

Priporočamo nadaljnje spodbujanje odvracanja kazenskega pregona in dajanje prednosti odvracanju kazenskega pregona na tožilski ravni. Hkrati priporočamo sistematično evidentiranje podatkov o povratništvu, da se omogočita raziskovanje in vrednotenje uspešnosti ukrepov odvracanja kazenskega pregona.

- **Poravnavanje**

Priporočamo, da so poravnalci, ki obravnavajo mladoletniške kazenske zadeve, specializirani in da razumejo namen kazenskega postopka proti otrokom ter da se razmisli o prostovoljni in nepoklicni naravi vloge poravnalca.

- **Odložen kazenski pregon**

Priporočamo, da je pri naložitvi **oprave dela v splošno korist** v okviru odložitve kazenskega pregona poudarek na enakosti praks glede dolžine dobe tovrstnega dela in števila delovnih ur.

Priporočamo, da se pri naložitvi posameznih **nalog** v okviru odložitve kazenskega pregona podaljšajo roki v zakonodaji in praksi, da se mladoletnikom da dovolj časa, da izpolnijo nalogo, ter da se organom socialnega varstva omogoči, da ustrezno organizirajo svoje delo.

Priporočamo, da se izberejo **ukrepi**, ki bodo najverjetneje omogočili mladoletnikovo prevzgojo in ponovno socializacijo, pri čemer je treba upoštevati mladoletnikove konkretne individualne okoliščine in potrebe.

Priporočamo, da se pri naložitvi **denarnih nalog**, kot sta plačilo škode in prispevanje v korist javne ustanove ali na namensko proračunsko postavko v okviru ukrepa odvracanja kazenskega pregona, več pozornosti nameni mladoletnikovemu dohodku ali štipendiji ter otrokovemu socialno-ekonomskemu ozadju.

- **Utemeljevanje ukrepov in sankcij ter izboljševanje individualiziranih odločitev**

Priporočamo, da se vse odločitve in ukrepi, izrečeni mladoletnikom, ustrezno utemeljijo in da se v vseh zadevah na področju mladoletniškega pravosodja navedejo ustrezni razlogi za neko odločitev. Zlasti priporočamo, da državni tožilci in sodniki v svojih pravnomočnih odločitvah razlikujejo med zavrženji na podlagi načela smotrnosti in zavrženji, ker izvrševanje vzgojnega ukrepa že poteka.

Priporočamo, da se v primerih, kadar obstaja mnenje, da je to najugodnejša pot do mladoletnikove prevzgoje in ponovne socializacije, ukrepi, kot so poravnavanje, odložitev kazenskega pregona in zavrženje na podlagi načela smotrnosti, razširijo na nekatera kazniva dejanja, za katera je v KZ predpisana kazen zapora vsaj petih let.

Poleg tega priporočamo, da se veljavni ukrepi navodil in prepovedi razširijo in postanejo podrobnejši, da se omogoči boljša individualizacija sankcij proti mladoletnikom in ustrezno upošteva največja korist otroka.

- **Vloga organov socialnega varstva**

Priporočamo, da se temeljito premisli o vlogi organov socialnega varstva pri svetovanju sodstvu glede najustrežnejšega vzgojnega ukrepa za posameznega mladoletnika ob upoštevanju organizacijskih težav, ki trenutno pestijo slovenske organe socialnega varstva, in da se namenijo zadostni viri, da se bodo lahko organi socialnega varstva specializirali in opravljali pomembno svetovalno vlogo v zadevah na področju mladoletniškega pravosodja.

- **Zbiranje podatkov za preglednost, spremljanje in vrednotenje**

Priporočamo, da državna tožilstva in okrožna sodišča zbirajo podatke o različnih kategorijah zavrženj. Te podatke bi bilo treba zbirati tudi na državni ravni.

6 Podatki v zvezi s storilci kaznivih dejanj

To poglavje poročila obravnava podatke, zbrane o mladoletnikih v okviru vzorca. V prvem podpoglavju so predstavljeni demografski podatki o storilcih kaznivih dejanj (starost, spol, državljanstvo, narodnost, družinska struktura in socialno-ekonomski položaj). V tem poglavju so prikazane izobrazba in težave mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v zvezi z izostajanjem iz šole, vključno z razmerjem med nekaterimi značilnostmi mladoletnikov, izostajanjem iz šole in mladoletniško kriminaliteto. Obravnavane so tudi pristočasne dejavnosti otrok. V zadnjem delu tega poglavja so predstavljeni podatki o mladoletnikih in pretekla institucionalna obravnava družin s strani organov socialnega varstva, policije, državnega tožilstva in sodstva. Obdelano je tudi povratništvo mladoletnikov v širokem pomenu izraza, tj. znaki, da je mladoletnik že storil kaznivo dejanje ne glede na pravnomočno sodno odločbo.

Poudarjamo, da se podatki nanašajo le na prvega mladoletnega storilca dejanja, navedenega v posameznem spisu, tudi če je imel soudeležence.

6.1 Demografski podatki

6.1.1 Starost

V okviru zbiranja podatkov so bile pridobljene informacije o starosti mladoletnega storilca kaznivega dejanja v trenutku storitve kaznivega dejanja in v trenutku sprejetja pravnomočne tožilske ali sodne odločitve. Ugotovljeno je bilo, da se starost, pri kateri so mladoletniki iz vzorca storili kazniva dejanja, približno ujema s povprečno starostjo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v obdobju 2015–2019²⁰, ki jo navajajo podatki policije.

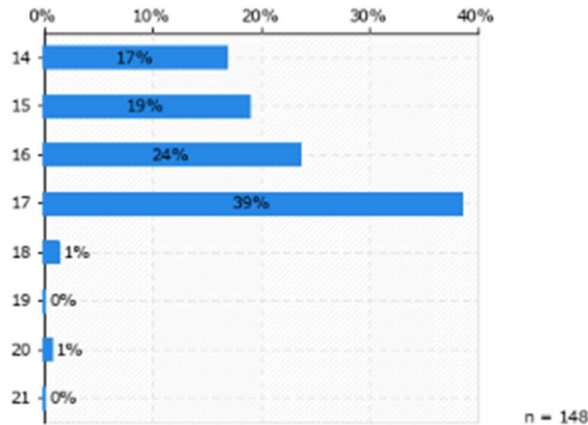
Po podatkih iz evidence policije (*preglednica 8*) je bilo 42,9 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj mlajših mladoletnikov (starih 14 in 15 let), 64,3 % pa starejših mladoletnikov (starih 16 in 17 let). V trenutku storitve kaznivega dejanja je bilo 36 % otrok iz vzorca, ki jih je obravnavalo državno tožilstvo, mlajših mladoletnikov (starih 14 in 15 let), 63 % starejših mladoletnikov (starih 16 in 17 let), 2 % pa sta bila stara 18 let ali več (*slika 29*). V pregledanih sodnih spisih je bilo 41 % otrok mlajših mladoletnikov, 58 % starejših mladoletnikov, 2 % pa sta bila starejša od 18 let (*slika 30*).²¹

	14-letniki		15-letniki		16-letniki		17-letniki		Skupaj
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	
2015	128	14,3 %	219	24,6 %	284	31,8 %	330	37,0 %	892
2016	135	16,3 %	211	25,5 %	282	34,1 %	261	31,5 %	828
2017	159	17,7 %	236	26,2 %	287	31,9 %	281	31,2 %	900
2018	181	19,4 %	237	25,4 %	275	29,5 %	306	32,8 %	932
2019	178	19,7 %	230	25,4 %	292	32,3 %	266	29,4 %	905
SKUPAJ	781	17,5 %	1 133	25,4 %	1 420	31,9 %	1 444	32,4 %	4 457

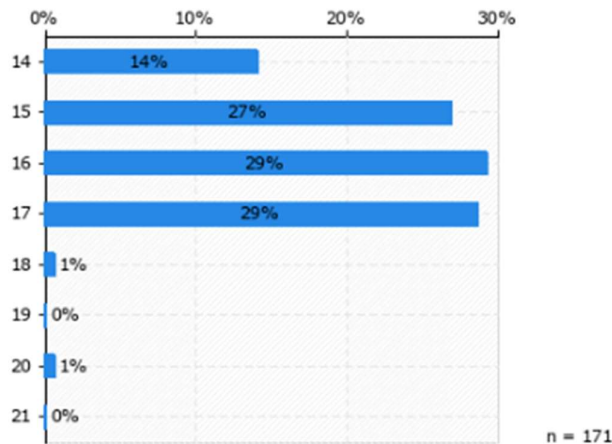
Preglednica 8: Starostna struktura mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v Sloveniji (2015–2019), podatki policije

²⁰ V tem delu poročilo temelji na evidenci kriminalitete za obdobje od 2015 do 2019, ki jo vodi policija, namen tega pa je vključiti analizo v Final Draft Research and Gap Analysis (Lot 1) Report (Končni osnutek poročila o raziskavi in analizi vrzeli (Sklop 1)). Obstajajo lahko rahla razhajanja pri podatkih, ki jih je zbrala policija, ki se kažejo tako, da seštevek odstotkov včasih presega 100 %. Kljub temu so pomanjkljivosti z vidika ugotovitev glede trendov v mladoletniških kazenskih zadevah zanemarljive.

²¹ Predvidevamo, da zaradi napak pri vnosu podatkov ali obravnave mladih odraslih kot mladoletnikov podatki, zbrani iz tožilskih in sodnih vzorcev, vključujejo mladoletnike, ki so bili v trenutku storitve kaznivega dejanja stari 18 let in več.

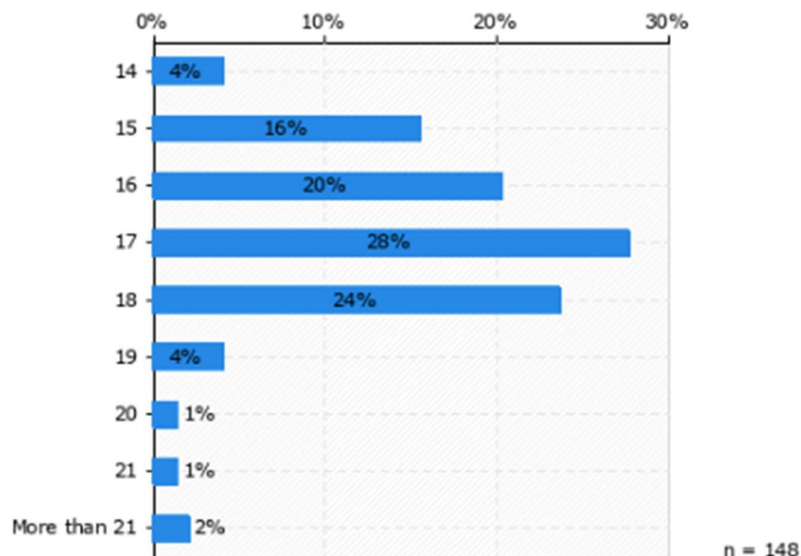

Slika 29: Starostna struktura mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca v trenutku storitve kaznivega dejanja – tožilski spisi

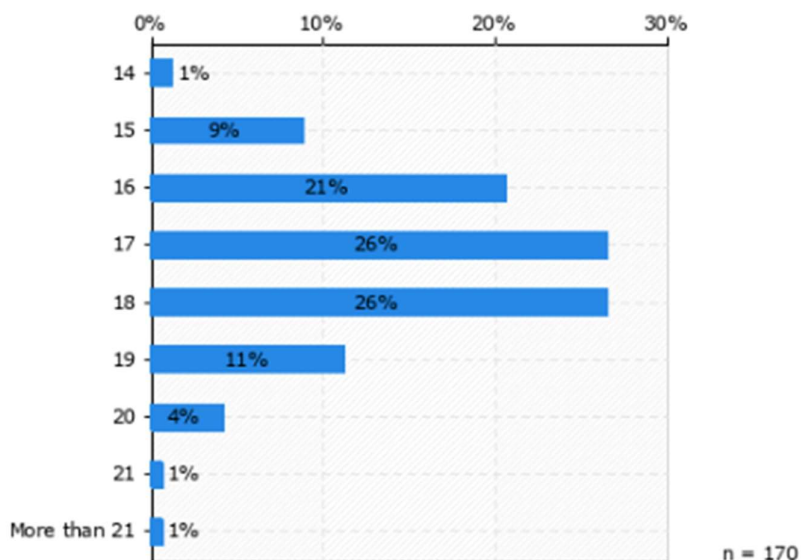
Slika 30: Starostna struktura mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca v trenutku storitve kaznivega dejanja – sodni spisi

Kljub temu zbrani podatki o starosti storilcev kaznivih dejanj ob sprejetju pravnomočne tožilske ali sodne odločitve razkrivajo, da so bili mladoletniki precej starejši v trenutku, ko je bil postopek proti njim končan. V trenutku, ko je državno tožilstvo zavrglo zadevo proti obravnavanemu mladoletniku, je bilo le 20 % otrok mlajših mladoletnikov (starih 14 in 15 let), 48 % jih je bilo starejših mladoletnikov (starih 16 in 17 let), 8 % pa jih je bilo starih 18 let ali več (slika 31). V trenutku, ko je sodišče izdalo pravnomočno odločbo, je bilo 10 % otrok mlajših mladoletnikov, 46 % je bilo starejših mladoletnikov, 43 % pa jih je bilo starejših od 18 let (slika 32). Razlike pri starostnih skupinah mladoletnih storilcev kaznivih dejanj med trenutkom storitve kaznivega dejanja in sprejetja pravnomočne tožilske ali sodne odločitve so večinoma posledica dolgotrajnih tožilskih in sodnih postopkov. Take zamude niso zadovoljive, saj bi morale biti odločanje v okviru mladoletniškega pravosodja hitro, da se čim prej pripomore k mladoletnikovemu razvoju in opustitvi kaznivega ravnanja.

Slika 31: Starostna struktura mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca v trenutku sprejetja pravnomočnih odločitev – tožilski spisi

More than 21	Starejši od 21 let
n=148	n = 148

Slika 32: Starostna struktura mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca v trenutku sprejetja pravnomočnih odločitev – sodni spisi

More than 21	Starejši od 21 let
n=170	n = 170

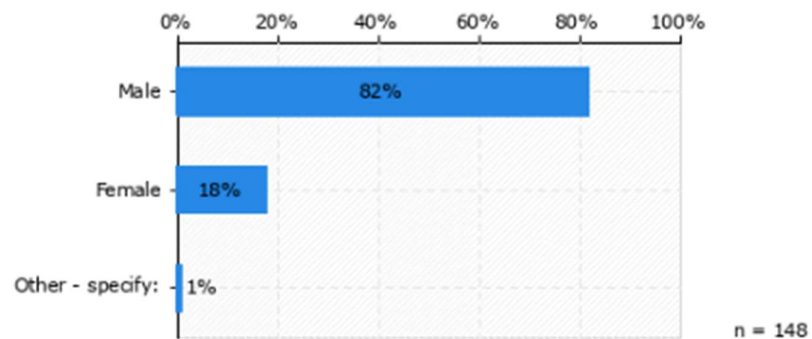
6.1.2 Spol

Spol otrok in mladoletnikov iz vzorca se je približno ujema s podatki policije o spolu v obdobju 2015–2019. Po podatkih policije je bilo v obdobju 2015–2019 78,26 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj moškega, 21,7 % pa ženskega spola. V vzorcu pregledanih tožilskih zadev je bilo 82 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj moškega, 18 % pa ženskega spola (slika 33). Na

sodni ravni je bilo 87 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj moškega spola, 12 % ženskega spola, 1 % pa je bil transspolen (slika 34).

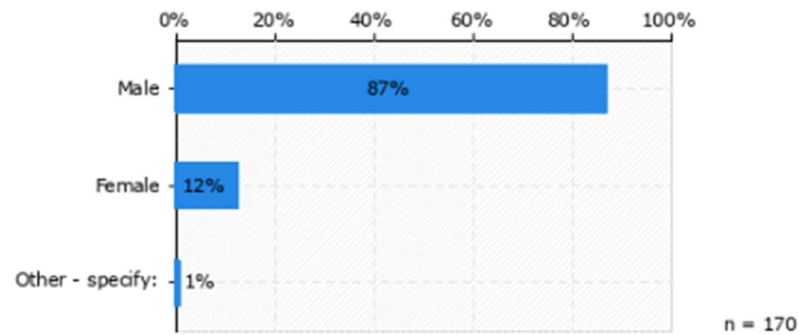
	Moški spol		Ženski spol		Skupaj
	Število	%	Število	%	
2015	684	76,7 %	208	23,3 %	892
2016	682	82,4 %	146	17,6 %	828
2017	690	76,7 %	210	23,3 %	900
2018	721	77,4 %	211	22,6 %	932
2019	707	78,1 %	198	21,9 %	905
SKUPAJ	3 484	78,26 %	1 045	21,7 %	4 457

Preglednica 9: Spol mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v Sloveniji (2015–2019), podatki policije

Slika 33: Spol mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca – tožilski spisi

Male	Moški spol
Female	Ženski spol
Other – specify:	Drugo – navedite:
n=148	n = 148

Slika 34: Spol mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca – sodni spisi

Male	Moški spol
Female	Ženski spol

Other – specify:	Drugo – navedite:
n=170	n = 170

Mladoletniško prestopništvo je podobno kot kriminaliteta v splošnem tradicionalno moški pojav. Večina mladoletnih storilcev kaznivih dejanj je moških. Čeprav se je v obdobju 2000–2010 število mladoletnih storilk kaznivih dejanj povečalo, je v zadnjem desetletju delež mladoletnih storilk kaznivih dejanj ostal razmeroma nespremenjen in je znašal približno 20 %. Delež žensk v vzorcu je bil celo manjši od slovenskega povprečja. Proučili smo tudi vrste kaznivih dejanj, ki so jih storili mladoletniki iz vzorca. Medtem ko so storilci kaznivih dejanj zoper premoženje tako mladoletniki kot tudi mladoletnice, pri čemer je precej večje absolutno število mladoletnikov, pa so storilci kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, kaznivih dejanj, povezanih z mamili, in kaznivih dejanj zoper varnost javnega prometa skoraj izključno mladoletniki (*preglednica 10*²²).

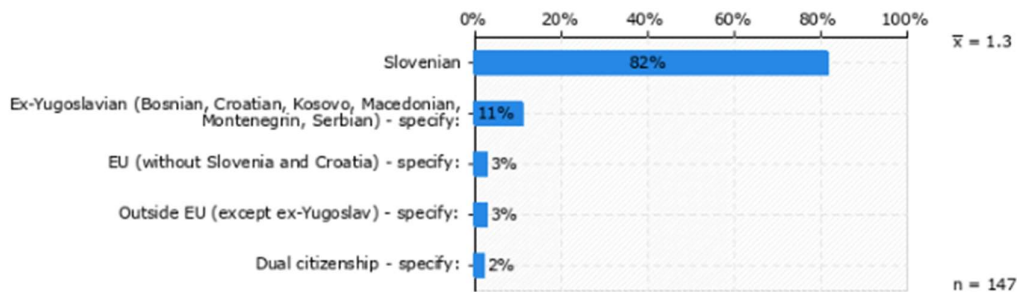
Spol	Vrste kaznivih dejanj							Drugo – navedite:
	Kazniva dejanja zoper življenje in telo (115.–130. člen KZ)	Kazniva dejanja zoper človekove pravice in svobosčine (131.–149. člen KZ)	Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost (170.–176. člen KZ)	Kazniva dejanja, povezana z mamili (186. in 187. člen KZ)	Kazniva dejanja zoper premoženje (204.–224. člen KZ)	Kazniva dejanja zoper javni red in mir (294.–313. člen KZ)	Kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa (323.–331. člen KZ)	
Moški spol	9	11	10	20	85	18	2	11
	5,42 %	6,63 %	6,02 %	12,05 %	51,20 %	10,84 %	1,20 %	6,63 %
Ženski spol	3	4	0	1	12	3	0	1
	12,50 %	16,67 %	0,00 %	4,17 %	50,00 %	12,50 %	0,00 %	4,17 %
Drugo – navedite:	0	0	0	0	1	0	0	0
	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %
SKUPAJ	12	15	10	21	98	21	2	12
	6,28 %	7,85 %	5,24 %	10,99 %	51,31 %	10,99 %	1,05 %	6,28 %

Preglednica 10: Spol mladoletnega storilca kaznivega dejanja/ vrsta kaznivega dejanja iz vzorca – sodni spisi

6.1.3 Državljanstvo in narodnost

V vzorcu pregledanih zadev na tožilski ravni je bilo 82 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj državljanov Slovenije, 11 % jih je bilo državljanov držav nekdanje Jugoslavije, 3 % so bili iz EU (razen Slovenije in Hrvaške), 3 % iz držav zunaj EU (razen držav nekdanje Jugoslavije, ki niso članice EU), 2 % pa je bilo dvojnih državljanov (*slika 35*). Zaradi anonimnosti te skupine niso bile dodatno razčlenjene po posameznih državljanstvih (ali narodnostih v naslednjih delih tega podpoglavja).

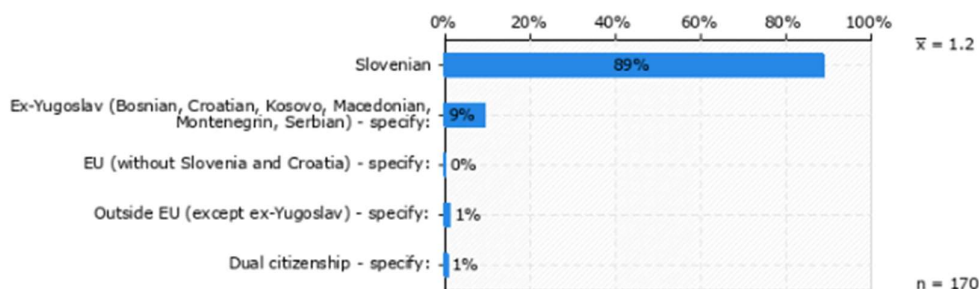
²² V *preglednici 10* je število storilcev kaznivih dejanj večje od števila pregledanih spisov na sodni ravni, ker je orodje za zbiranje podatkov, ki smo ga uporabili, omogočilo, da pri kategoriji „vrste kaznivih dejanj“ vnesemo več zadetkov. V nekaterih zadevah je mladoletna oseba storila več kaznivih dejanj.

Slika 35: Državljanstvo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca – tožilski spisi

Slovenian	Slovenija
Ex-Yugoslavian (Bosnian, Croatian, Kosovo, Macedonian, Montenegrin, Serbian) - specify;	Države nekdanje Jugoslavije (Bosna, Hrvaška, Kosovo, Makedonija, Črna gora, Srbija) – navedite;
EU (without Slovenia and Croatia) - specify;	EU (brez Slovenije in Hrvaške) – navedite;
Outside EU (except ex-Yugoslav) - specify;	Zunaj EU (razen držav nekdanje Jugoslavije) – navedite;
Dual citizenship - specify:	Dvojno državljanstvo – navedite;
$\bar{x}=1.3$	$\bar{x} = 1,3$
n=147	n = 147

V vzorcu analiziranih zadev na sodni ravni je bilo 89 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj državljanov Slovenije, 9 % jih je bilo državljanov držav nekdanje Jugoslavije, 1 % je bil iz držav zunaj EU (razen držav nekdanje Jugoslavije, ki niso članice EU), 1 % pa jih je bilo dvojnih državljanov (slika 36).

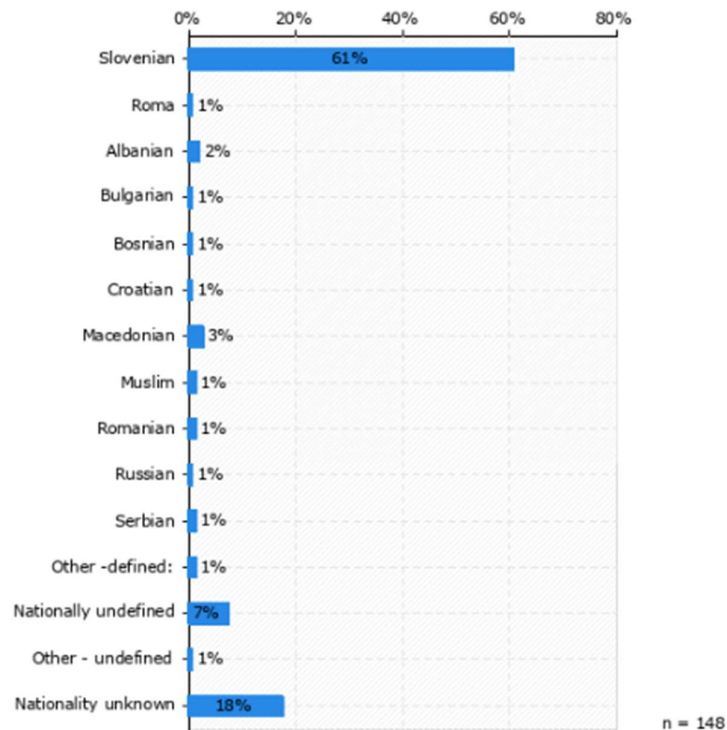

Slika 36: Državljanstvo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca – sodni spisi

Slovenian	Slovenija
Ex-Yugoslavian (Bosnian, Croatian, Kosovo, Macedonian, Montenegrin, Serbian) - specify;	Države nekdanje Jugoslavije (Bosna, Hrvaška, Kosovo, Makedonija, Črna gora, Srbija) – navedite;
EU (without Slovenia and Croatia) - specify;	EU (brez Slovenije in Hrvaške) – navedite;
Outside EU (except ex-Yugoslav) - specify;	Zunaj EU (razen držav nekdanje Jugoslavije) – navedite;
Dual citizenship - specify:	Dvojno državljanstvo – navedite;
$\bar{x}=1.2$	$\bar{x} = 1,2$
n=170	n = 170

V okviru analize so bili zbrani tudi podatki o narodnosti mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Slovenska državna tožilstva in sodišča redno evidentirajo te podatke v okviru pripravljanih podatkov o storilcih kaznivih dejanj. V vzorcu tožilskih zadev je bilo 61 % Slovencev, 8 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj ni navedlo svoje narodnosti, v 18 % zadev pa je narodnost

storilca kaznivega dejanja ostala neznana. Druge narodnosti in etnične skupine so bile: Romi (1 %), Albanci (2 %), Bolgari (1 %), Bosanci (1 %), Hrvati (1 %), Makedonci (3 %), Muslimani (1 %), Romuni (1 %), Rusi (1 %), Srbi (1 %) in drugi – opredeljeni (1 %) (slika 37).²³

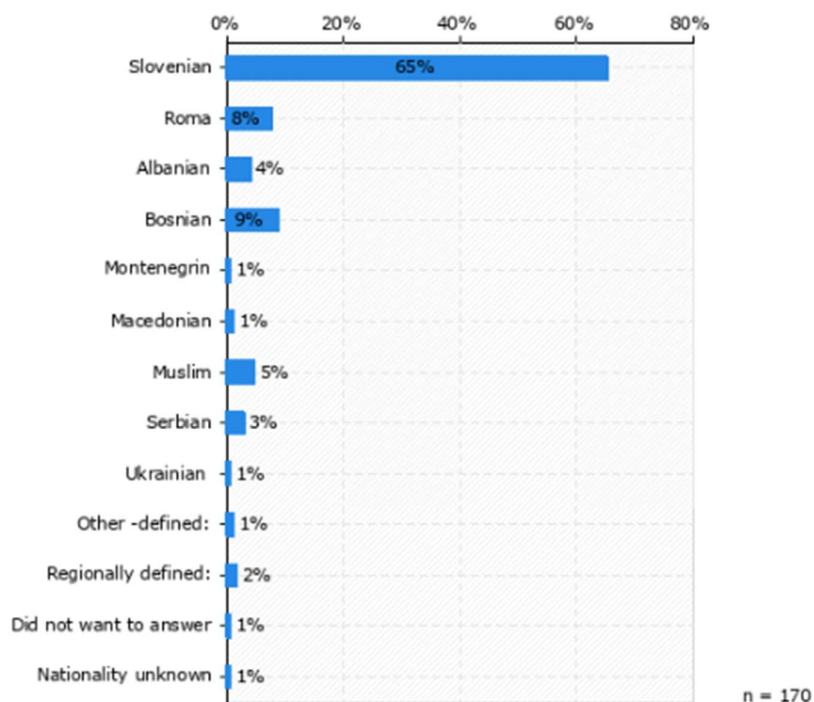
Slika 37: Narodnost mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca – tožilski spisi

Slovenian	Slovinci
Roma	Romi
Albanian	Albanci
Bulgarian	Bolgari
Bosnian	Bosanci
Croatian	Hrvati
Macedonian	Makedonci
Muslim	Muslimani
Romanian	Romuni
Russian	Rusi
Serbian	Srbi
Other - defined:	Drugi – opredeljeni:
Nationally undefined	Narodnostno neopredeljeni
Other - undefined	Drugi – neopredeljeni:
Nationality unknown	Neznana narodnost
n=148	n = 148

V vzorcu sodnih spisov je bilo 65 % Slovencev, 9 % Bosancev, 8 % Romov, 5 % Muslimanov, 4 % so bili Albanci, 3 % pa Srbi. Druge narodnosti so bile: Črnogorci (1 %), Makedonci (1 %),

²³ Pojem „Muslimani“ kot etnična skupina je oznaka za Muslimane, ki govorijo srbohrvaško, naseljeni pa so na ozemlju nekdanjih jugoslovanskih republik, in kot taka zajema različne južnoslovanske skupnosti islamske etnokulturne tradicije. Pred letom 1993 se je večina današnjih Bošnjakov opredeljevala kot etnični Muslimani ali pripadniki nekaterih manjših skupin. Oznaka „Muslimani“ običajno ne vključuje jugoslovanskih neslovanskih muslimanov, kot so Albanci, Turki in Romi. Danes pa se nekateri Bošnjaki opredeljujejo kot Bosanci, drugi pa kot Muslimani.

Ukrajinci (1 %) in drugi – opredeljeni (1 %). 3 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj niso navedli narodnosti, v 1 % spisov pa je narodnost ostala neznana (slika 38).

Slika 38: Narodnost mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca – sodni spisi

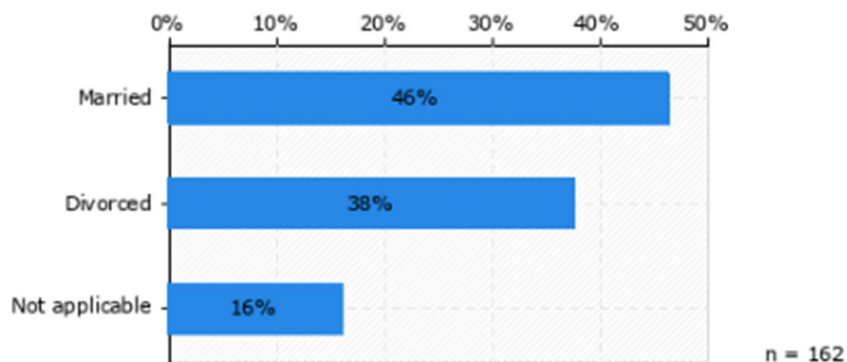
Slovenian	Slovenci
Roma	Romi
Albanian	Albanci
Bosnian	Bosanci
Montenegrin	Črnogorci
Macedonian	Makedonci
Muslim	Muslimani
Serbian	Srbi
Ukrainian	Ukrajinci
Other -defined:	Drugi – opredeljeni:
Regionally defined:	Regionalno opredeljeni:
Did not want to answer	Niso želeli odgovoriti na vprašanje
Nationally undefined	Narodnostno neopredeljeni
n=170	n = 170

Po podatkih iz vzorca se zdi, da kot storilci kaznivih dejanj v mladoletniškem kazenskoopravnem sistemu prevladujejo nekateri državljani in pripadniki narodnosti. Natančneje, 65 % vseh otrok iz sodnega vzorca je bilo Slovencev, 8 % jih je bilo Romov, 5 % pa Muslimanov. Po zadnjem uradnem popisu prebivalstva iz leta 2002 (podatki za nov popis so bili zbrani leta 2021, vendar še niso bili temeljito analizirani in objavljeni) je bil delež Slovencev v celotnem prebivalstvu v Sloveniji 83,1-odstoten, 0,17 % prebivalcev se je opredelilo kot Romi, 0,5 % pa kot Muslimani (Šircelj 2003). Obstaja razlog za prepričanje, da je prekomerna zastopanost še večja, kot kažejo podatki. Da bi se izognili stigmatizaciji, se pripadniki skupnosti iz nekdanje Jugoslavije in romske skupnosti včasih sami opredelijo kot Slovenci ali pripadniki drugih narodov (Skalar 2020).

6.1.4 Družinska struktura in socialno-ekonomski položaj

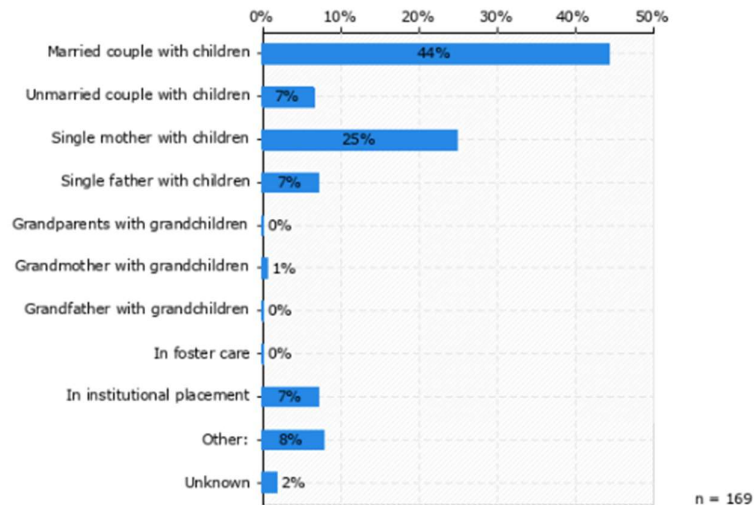
V tožilskih spisih so redno manjkali podatki o osebnih in družinskih okoliščinah mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in njihovih družin. Natančneje, državno tožilstvo v 93 % zadev ni pridobilo poročila organa socialnega varstva, kakor je navedeno v razdelkih 4.2 in 5.2.1 tega poročila. Zato sta predstavljena samo mladoletnikova družinska struktura in socialno-ekonomski položaj, kot ju kažejo pregledani sodni spisi.

V 46 % proučenih sodnih spisov so bili mladoletnikovi starši poročeni, v 38 % pa ločeni. V 16 % zadev je otrok živel pri enem od staršev ali pri obeh starših, ki nista bila poročena (*slika 39*). Poleg poročenih parov, ki jih je bilo v sodnem vzorcu 44–46 %, je bilo 32 % staršev samohranilcev (25 % samohranilk in 7 % samohranilcev), pri 7 % družin je šlo za neporočene pare z otroki, 8 % pa jih je živelo v drugi obliki družinske strukture: ločeni starši/eden od staršev je umrl, otrok pa je živel z drugim od staršev in očimom ali mačeho; poročeni starši, vendar je otrok živel le pri enem od staršev, da ne bi preostalih članov družine motil s svojimi vedenjskimi težavami; otrok, ki je živel s svojim partnerjem; ločeni starši in otrok, ki so živeli v skupnem gospodinjstvu; otrok, ki je živel sam v najeti sobi. V 7 % zadev je otrok prebival v okviru institucionalne namestitve na podlagi pravnomočne odločitve organa socialnega varstva, sodišča za družinske zadeve ali kazenskega sodišča za mladoletnike. V 1 % zadev je mladoletnik živel pri enem od starih staršev, družinska struktura pa ni bila znana v 2 % zadev (*slika 40*).

Slika 39: Zakonski stan staršev – sodni spisi

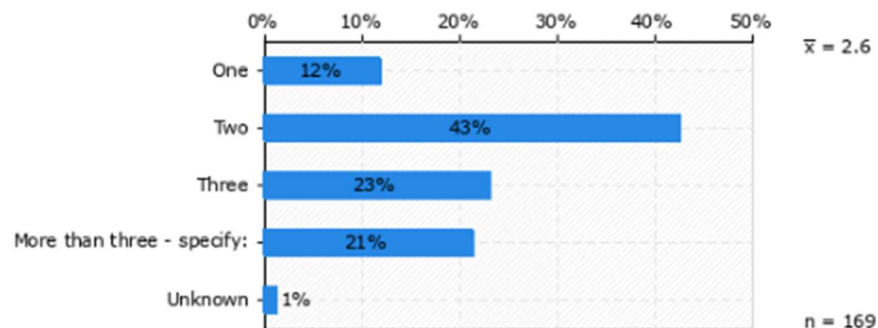
Married	Poročeni
Divorced	Ločeni
Not applicable	Ni relevantno
n=162	n = 162

Slika 40: Družinska struktura – sodni spisi

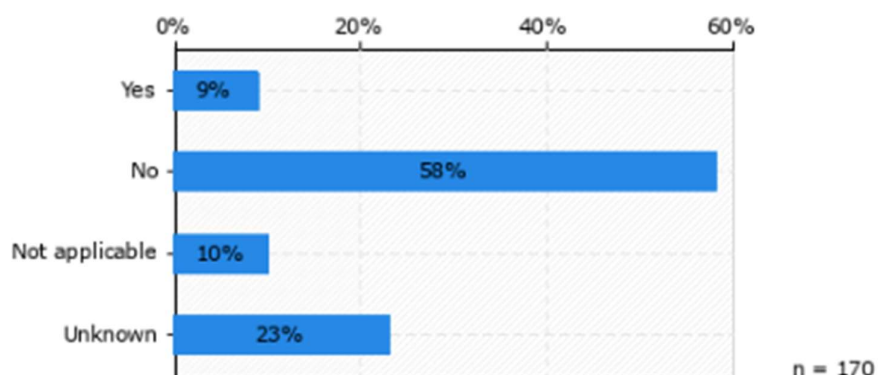
Married couple with children	Poročen par z otroki
Unmarried couple with children	Neporočen par z otroki
Single mother with children	Samohranilka z otroki
Single father with children	Samohranilec z otroki
Grandparents with grandchildren	Stari starši z vnuki
Grandmother with grandchildren	Babica z vnuki
Grandfather with grandchildren	Dedek z vnuki
In foster care	Rejništvo
In institutional placement	Institucionalna namestitve
Other: Unknown	Drugo:
Unknown	Ni znano
n=169	n = 169

V 12 % zadev iz vzorca je bil mladoletni storilec kaznivega dejanja edinec. Pri 43 % družinskih struktur iz vzorca sta bila dva otroka, pri 23 % so bili trije otroci, v 21 % zadev pa so bili več kot trije otroci. V 1 % zadev število otrok v družini ni bilo znano (slika 41). Če je mladoletni storilec kaznivega dejanja imel sorojence, so bili ti v 9 % zadev udeleženi v kriminalni dejavnosti, v najmanj 58 % pa ne. V 23 % zadev kriminalna dejavnost sorojencev ni bila znana. V približno 10 % kriminalna dejavnost sorojencev ni prišla v poštev, ker je bil storilec kaznivega dejanja edinec (slika 42).

Slika 41: Število otrok v družini – sodni spisi

One	Eden
Two	Dva
Three	Trije
More than three - specify:	Več kot trije – navedite:
Unknown	Ni znano
$\bar{x}=2.6$	$\bar{x}= 2,6$
n=169	n = 169

Slika 42: Udeležba sorojencev v kriminalni dejavnosti – sodni spisi

Yes	Da
No	Ne
Not applicable	Ni relevantno
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

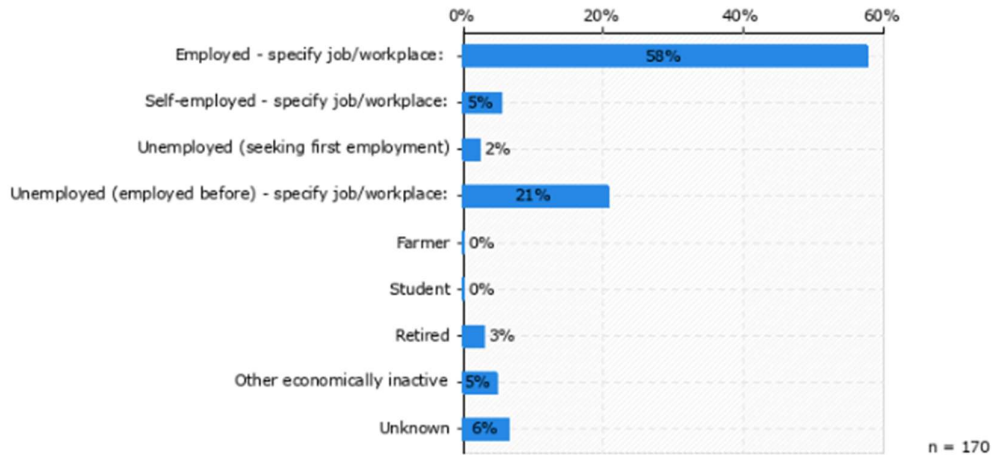
63 % prvih od staršev mladoletnih storilcev kaznivih dejanj²⁴ je bilo zaposlenih ali samozaposlenih, 33 % pa jih ni bilo ekonomsko aktivnih: 23 % jih je bilo brezposelnih, 3 % so bili upokojeni, 5 % pa jih je bilo drugače ekonomsko nedejavnih (npr. invalidi, ki so prejeli invalidnino). V 6 % ekonomska dejavnost enega od staršev ni bila znana. Ta odstotek je bil pri drugem staršu še višji. Natančneje, v 25 % zadev ekonomska dejavnost drugega od mladoletnikovih staršev ni bila znana. Če je bilo v sodnih spisih mogoče razbrati ekonomsko dejavnost drugega od staršev, so bili ti v 44 % zadev zaposleni ali samozaposleni, v 21 % brezposelni, v 3 % upokojeni, v 1 % kmetje, v 8 % pa drugače ekonomsko nedejavni.

Po podatkih Statičnega urada Republike Slovenije je povprečna stopnja brezposelnosti v Sloveniji v obdobju 2015–2019 znašala 6,6 %, in sicer največ 9 % leta 2015, najmanj pa 4,5 % leta 2019²⁵. Razčlenjeno po poklicih je bilo v obdobju 2015–2019 11,42 % oseb z osnovnošolsko izobrazbo brezposelnih, in sicer največ 14,3 % leta 2016, najmanj pa 8,4 % leta 2018. V istem obdobju je bilo brezposelnih 7,26 % oseb s poklicno srednješolsko izobrazbo (največ 10,5 % leta 2015, najmanj pa 5,3 % leta 2018). V obdobju 2015–2019 je bilo brezposelnih 6,8 % oseb s strokovno ali splošno srednješolsko izobrazbo (največ 9,5 % leta 2015, najmanj pa 4,2 % leta 2019). V obdobju 2015–

²⁴ V mreži za zbiranje podatkov, uporabljeni za vnos podatkov, zbranih iz pregledanih spisov, so bile informacije o prvem od staršev navedene v spisu v kategoriji „prvi od staršev“, o drugem staršu pa v kategoriji „drugi od staršev“. Če informacije o katerem koli od staršev niso bile znane, je bilo to navedeno v kategoriji „neznano“.

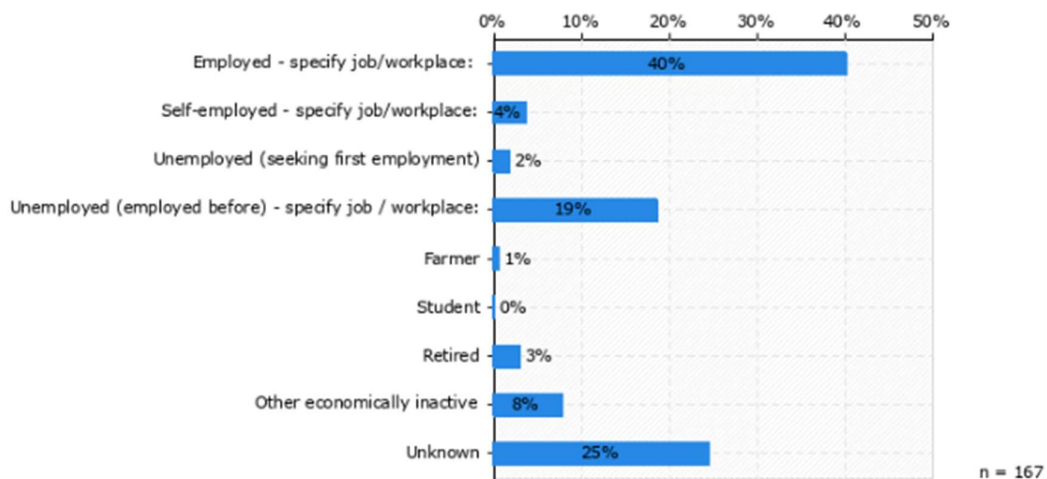
²⁵ Stopnja zaposlenosti po izobrazbi, spolu, regiji v Sloveniji (2015–2019): <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0762112S.px/table/tableViewLayout2/>.

2019 je bilo brezposelnih 4,7 % (največ 6,1 % leta 2016, najmanj pa 3 % leta 2019) oseb z višješolsko poklicno in visokošolsko strokovno ali univerzitetno izobrazbo.

Slika 43: Ekonomska dejavnost prvega od staršev – sodni spisi

Employed - specify job/workplace:	Zaposlen – navedite delo/delovno mesto:
Self-employed - specify job/workplace:	Samozaposlen – navedite delo/delovno mesto:
Unemployed (seeking first employment)	Brezposeln (iskalec prve zaposlitve)
Unemployed (employed before) - specify job/workplace:	Brezposeln (zaposlen prej) – navedite zaposlitev/delovno mesto:
Farmer	Kmet
Student	Študent
Retired	Upokojen
Other economically inactive	Drugače ekonomsko nedejaven
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

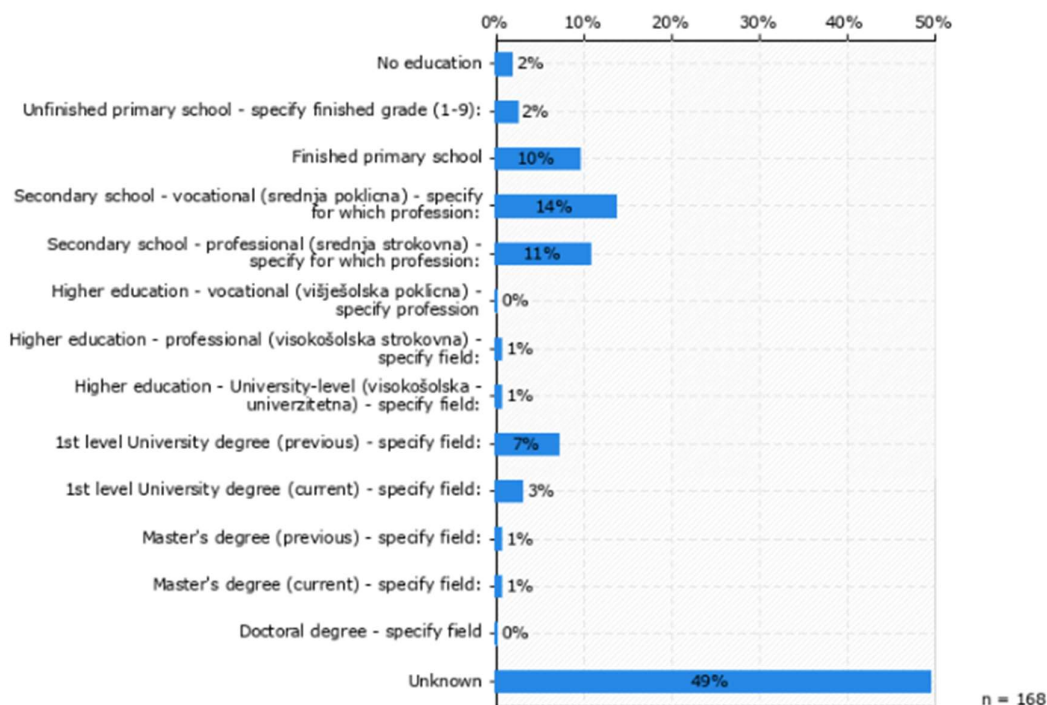
Slika 44: Ekonomska dejavnost drugega od staršev – sodni spisi

Employed - specify job/workplace:	Zaposlen – navedite delo/delovno mesto:
Self-employed - specify job/workplace:	Samozaposlen – navedite delo/delovno mesto:
Unemployed (seeking first employment)	Brezposeln (iskalec prve zaposlitve)
Unemployed (employed before) - specify job/workplace:	Brezposeln (zaposlen prej) – navedite zaposlitev/delovno mesto:

Farmer	Kmet
Student	Študent
Retired	Upokojen
Other economically inactive	Drugače ekonomsko nedejaven
Unknown	Ni znano
n=167	n = 167

Stopnje brezposelnosti staršev mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca so bile 3,5-krat višje od slovenskega povprečja. Ta prekomerna zastopanost kaže, da so mladoletni storilci kaznivih dejanj in njihove družine socialno-ekonomsko ranljiva skupina. Zato bi si vsaka politika, katere namen je odvracati mladoletnike od kaznivih dejanj, morala prizadevati, da se otroci in njihovi starši vključijo v smiselno izobraževanje in zaposlitev, prilagojeno trenutnim potrebam trga dela.

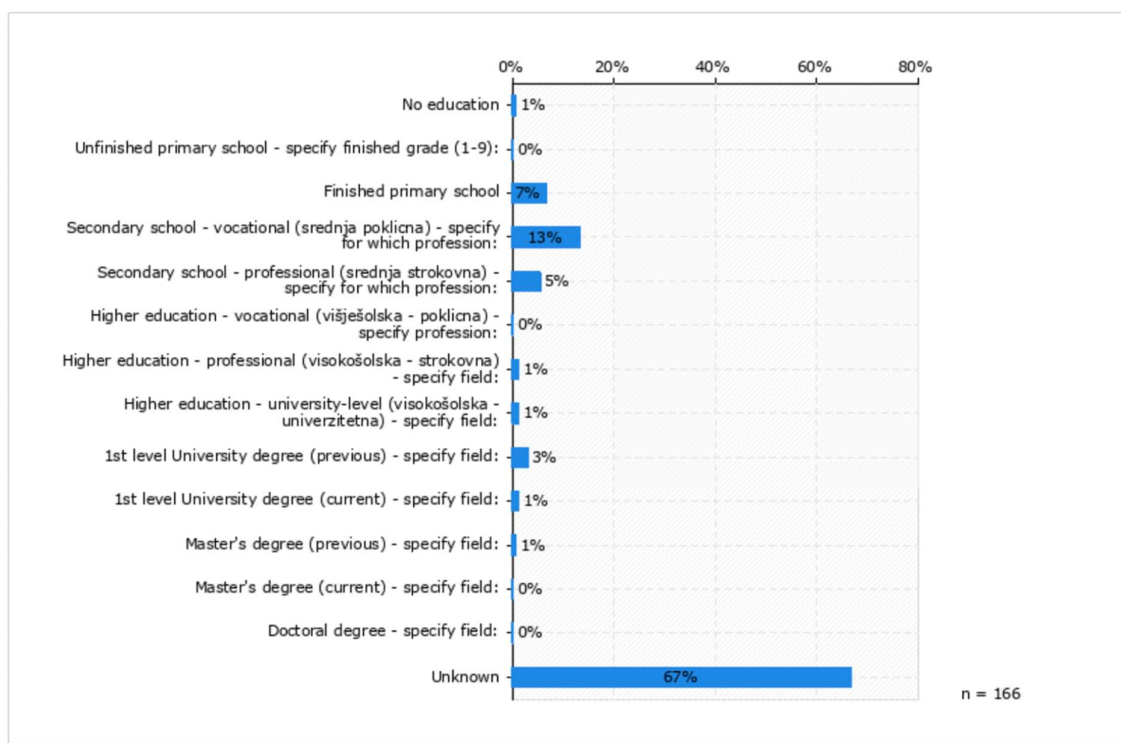
Pri zbiranju podatkov smo želeli zajeti tudi izobrazbeno stopnjo obeh staršev mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Vendar so bili podatki o izobrazbi staršev v spisih navedeni le v 51 % zadev za prvega od staršev in 33 % za drugega od staršev, kar pa ne omogoča izpeljave dokončnega sklepa. V zadevah, v katerih je bila znana stopnja izobrazbe prvega od staršev, 2 % staršev ni imelo formalne izobrazbe. 2 % sta bila vpisana v osnovno šolo, vendar je nista nikoli končala, 10 % pa je končalo osnovno šolo. 14 % staršev je končalo poklicno srednjo šolo, 11 % pa strokovno srednjo šolo. 1 % je imel visokošolsko strokovno izobrazbo, 11 % prvostopenjsko univerzitetno izobrazbo, 2 % pa magistrsko izobrazbo (slika 45). Pri drugem od staršev 1 % ni imel formalne izobrazbe, 7 % jih je končalo osnovno šolo, 13 % poklicno srednjo šolo, 5 % strokovno srednjo šolo, 1 % je imel visokošolsko strokovno izobrazbo, 5 % prvostopenjsko univerzitetno izobrazbo, 1 % pa magistrsko izobrazbo (slika 46).

Slika 45: Dokončana stopnja izobrazbe staršev (prvega od staršev) – sodni spisi

No education	Brez izobrazbe
Unfinished primary school - specify finished grade (1-9);	Nedokončana osnovna šola – navedite dokončani razred (1.–9.):
Finished primary school	Dokončana osnovna šola

Secondary school - vocational (srednja poklicna) – specify for which profession;	Srednja poklicna izobrazba – navedite, za kateri poklic:
Secondary school - professional (srednja strokovna) -specify for which profession;	Srednja strokovna izobrazba – navedite, za kateri poklic:
Higher education - vocational (višješolska poklicna) - specify profession	Višješolska poklicna izobrazba – navedite, za kateri poklic:
Higher education - professional (visokošolska strokovna) - specify field:	Visokošolska strokovna izobrazba – navedite področje:
Higher education - University-level (visokošolska - univerzitetna) - specify field;	Visokošolska univerzitetna izobrazba – navedite področje:
1st level University degree (previous) - specify field:	Prvostopenjska univerzitetna izobrazba (prej) – navedite področje:
1st level University degree (current) - specify field:	Prvostopenjska univerzitetna izobrazba (trenutno) – navedite področje:
Master's degree (previous) - specify field:	Magistrska izobrazba (prej) – navedite področje:
Master's degree (current) - specify field:	Magistrska izobrazba (trenutno) – navedite področje:
Doctoral degree - specify field	Doktorska izobrazba – navedite področje:
Unknown	Ni znano
n=168	n = 168

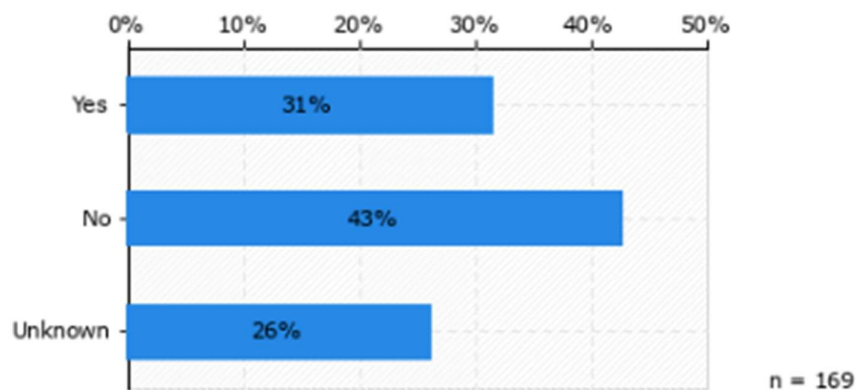

Slika 46: Dokončana stopnja izobrazbe staršev (drugega od staršev) – sodni spisi

No education	Brez izobrazbe
Unfinished primary school - specify finished grade (1-9);	Nedokončana osnovna šola – navedite dokončani razred (1.–9.):
Finished primary school	Dokončana osnovna šola
Secondary school - vocational (srednja poklicna) – specify for which profession;	Srednja poklicna izobrazba – navedite, za kateri poklic:
Secondary school - professional (srednja strokovna) -specify for which profession;	Srednja strokovna izobrazba – navedite, za kateri poklic:

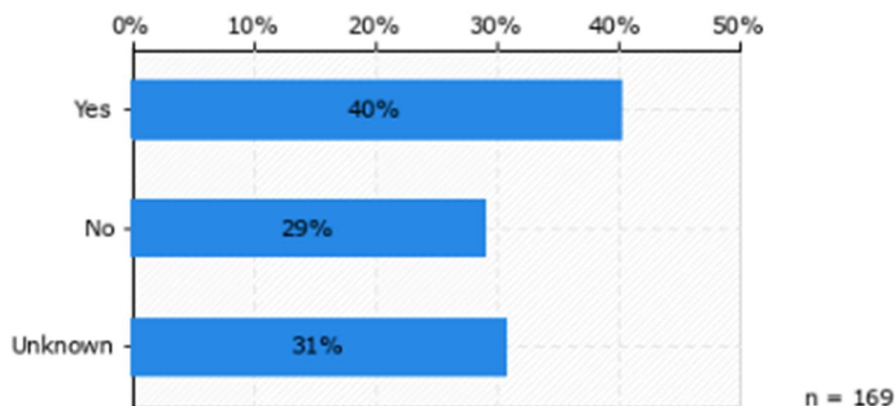
Higher education - vocational (višješolska poklicna) - specify profession	Višješolska poklicna izobrazba – navedite, za kateri poklic:
Higher education - professional (visokošolska strokovna) - specify field:	Visokošolska strokovna izobrazba – navedite področje:
Higher education - University-level (visokošolska - univerzitetna) - specify field;	Visokošolska univerzitetna izobrazba – navedite področje:
1st level University degree (previous) - specify field:	Prvostopenjska univerzitetna izobrazba (prej) – navedite področje:
1st level University degree (current) - specify field:	Prvostopenjska univerzitetna izobrazba (trenutno) – navedite področje:
Master's degree (previous) - specify field:	Magistrska izobrazba (prej) – navedite področje:
Master's degree (current) - specify field:	Magistrska izobrazba (trenutno) – navedite področje:
Doctoral degree - specify field	Doktorska izobrazba – navedite področje:
Unknown	Ni znano
n=166	n = 166

Predvidevamo, da je bila stopnja izobrazbe staršev, kadar so informacije o izobrazbi staršev manjkale, nizka ali da niso pridobili formalne kvalifikacije, zaradi česar sodišča tega niso navedla v svojih spisih. V sodnem vzorcu je 31 % družin prejelo tudi socialne prejemke ali druge oblike socialnih transferjev, ki so jim pomagali z vidika ekonomskega položaja. V 26 % zadev stanje družine glede socialnih prejemkov ni bilo znano (slika 47). 40 % družin je imelo v lasti nepremičnino, 29 % pa ne, medtem ko v 31 % zadev stanje družine glede nepremičnine ni bilo znano (slika 48).

Slika 47: Družina prejemnica socialnih prejemkov – sodni spisi

Yes	Da
No	Ne
Unknown	Ni znano
n=169	n = 169

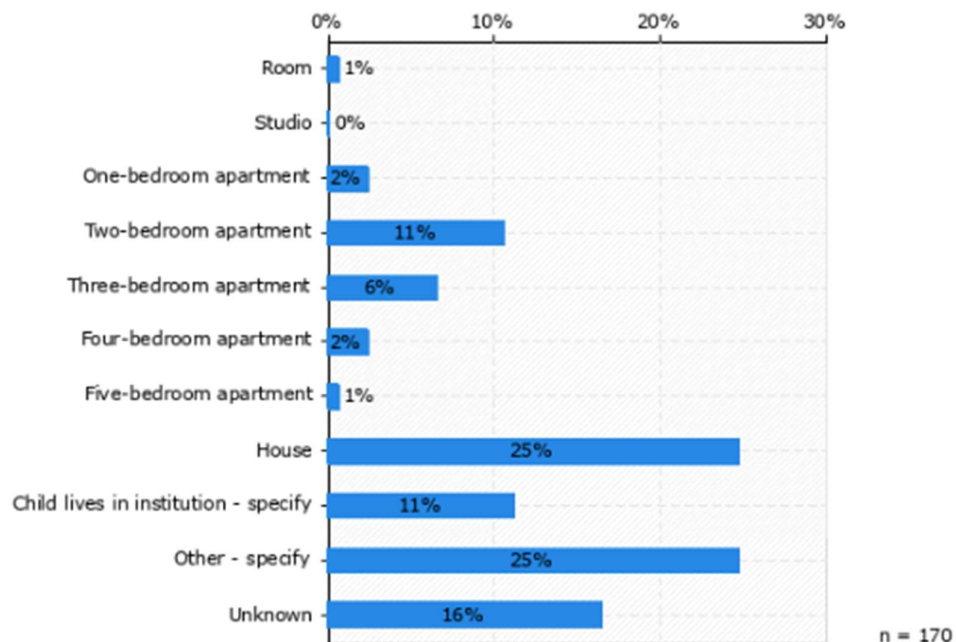
Slika 48: Nepremičnina v lasti družine – sodni spisi

Yes	Da
No	Ne
Unknown	Ni znano
n=169	n = 169

Po svojih najboljših močeh smo pregledali tudi nastanitev družin mladoletnih storilcev kaznivih dejanj (slika 49). Ta v 16 % zadev ni bila znana. 25 % družin je bivalo v hiši, 21 % v različnih velikih stanovanjih, 25 % pa v drugih oblikah nastanitve, vključno s sobo v stanovanju starih staršev, najeto enoposteljno sobo samo za mladoletnega storilca kaznivega dejanja, kočico s spalnimi prostori, zavetiščem in leseno hišo v romskem naselju. 11 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj je bivalo v instituciji na podlagi pravomočne odločitve organa socialnega varstva, sodišča za družinske zadeve ali kazenskega sodišča.

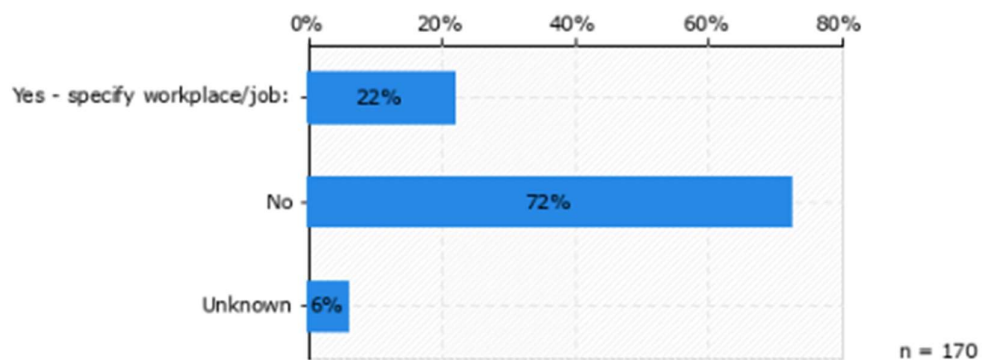
V Sloveniji številne družine, zlasti na podeželju, bivajo v hišah ali stanovanjih skupaj z drugimi družinskimi člani (starimi starši, sorojenci in njihovimi družinami itd.), zato bivanje v hiši ali večjem stanovanju ni nujno znak izobilja ali neobstoja finančnih potreb. Poleg tega je petina mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca delala (slika 50), kar lahko kaže na potrebo po prispevanju k družinskemu proračunu pri zgodnejši starosti kot povprečni mladostnik. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je v obdobju 2015–2019 delala 36,6 % mladih (starih 15–24 let).²⁶ Predvidevamo, da je precejšen delež tega odraslih, starih od 18 do 24 let.

²⁶ Delovno aktivne osebe, stare 15–24 let, v Sloveniji (2015–2019): <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0762003S.px/table/tableViewLayout2/>.

Slika 49: Nastanitev družine – sodni spisi

Room	Soba
Studio	Garsonjera/enosobno stanovanje
One-bedroom apartment	Dvosobno stanovanje
Two-bedroom apartment	Trisobno stanovanje
Three-bedroom apartment	Štirisobno stanovanje
Four-bedroom apartment	Petsobno stanovanje
Five-bedroom apartment	Šestsobno stanovanje
House	Hiša
Child lives in institution - specify	Otrok biva v instituciji – navedite:
Other - specify	Drugo – navedite:
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

Slika 50: Delovno aktivni mladoletni storilci kaznivih dejanj – sodni spisi

Yes - specify workplace/job:	Da – navedite delovno mesto/delo:
No	Ne
Unknown	Ni znano

6.2 Izobraževanje, izostajanje iz šole in prostočasne dejavnosti

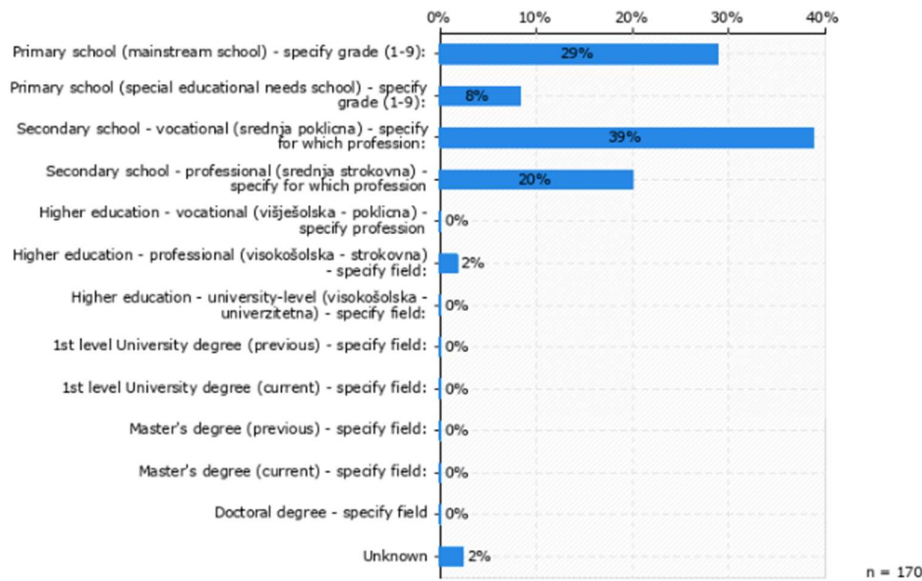
Otrokovo trenutno izobraževanje

Ta del poročila obravnava informacije o izobraževanju mladoletnikov – v skupnosti, vzgojnem zavodu ali prevzgojnem domu v trenutku izdaje pravnomočne sodne odločbe. Zaradi neobstoja poročil organov socialnega varstva v večini tožilskih spisov, kakor je navedeno v razdelkih 4.2 in 5.2.1, so v tem poročilu analizirani le izobraževanje mladoletnikov, njihovo izostajanje iz šole ter prostočasne dejavnosti na sodni ravni.

Kakor je navedeno v razdelku 6.1.1 in na *sliki 32* tega poročila, je bil 1 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj osnovnošolske starosti, 9 % pa je bilo 15-letnikov. V osnovnošolsko izobraževanje je bilo vključenih 37 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj (29 % jih je obiskovalo redno šolo, 8 % pa šolo s prilagojenim programom). Čeprav je bilo 47 % otrok iz vzorca srednješolske starosti (16 in 17 let), jih je srednjo šolo obiskovalo 59 % iz vzorca; večina je obiskovala poklicno ali strokovno srednjo šolo, nekateri pa splošno srednjo šolo. 43 % mladoletnikov je bilo ob izdaji pravnomočne sodne odločbe starih 18 let ali več, vendar sta bila le 2 % iz vzorca vključena v visokošolsko izobraževanje. Pri 2 % na podlagi spisa ni bilo mogoče razbrati izobrazbenega položaja mladoletnika (*slika 51*).

Starostne razlike in razlike med izobrazbenimi stopnjami mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz sodnega vzorca kažejo, da ti mladoletniki deloma zaostajajo ali se ne vpisujejo v formalno izobraževanje. Vrzel je najbolj očitna pri starostni skupini mladih odraslih, starejših od 18 let, ki je obsegala 43 % sodnega vzorca, kljub temu pa sta bila le 2 % iz vzorca vključena v visokošolsko izobraževanje. V sodnih spisih so bili nekateri znaki, da so bili ti mladi odrasli vključeni v prijavljeno ali neprijavljeno delo ali brezposelni. Vendar so v teh spisih pogosto manjkale informacije, ki bi zadostovale za določitev njihovih izobrazbenih ali poklicnih poti. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bilo v letu 2018/19 v formalno izobraževanje vključenih 91,74 % 18-letnikov.²⁷

²⁷ Delež 18-letnikov, vpisanih v formalno izobraževanje v Sloveniji (2018/19): <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0951315S.px/table/tableViewLayout2/>

Slika 51: Izobraževanje mladoletnega storilca kazniviga dejanja v trenutku pravnomočne odločbe – sodni spisi

Primary school (mainstream school) - specify grade (1-9):	Osnovna šola (redna šola) – navedite razred (1.–9.):
Primary school (special educational needs school) – specify grade (1-9):	Osnovna šola (šola s prilagojenim programom) – navedite razred (1.–9.):
Secondary school - vocational (srednja poklicna) - specify for which profession:	Srednje poklicno izobraževanje – navedite, za kateri poklic:
Secondary school - professional (srednja strokovna) -specify for which profession	Srednje strokovno izobraževanje – navedite, za kateri poklic:
Higher education - vocational (višješolska - poklicna) -specify profession	Višješolsko poklicno izobraževanje – navedite, za kateri poklic:
Higher education - professional (visokošolska - strokovna) - specify field:	Visokošolsko strokovno izobraževanje – navedite področje:
Higher education - university-level (visokošolska - univerzitetna) - specify field:	Visokošolsko univerzitetno izobraževanje – navedite področje:
1st level University degree (previous) - specify field:	Prvostopenjsko univerzitetno izobraževanje (prej) – navedite področje:
1st level University degree (current) - specify field:	Prvostopenjsko univerzitetno izobraževanje (trenutno) – navedite področje:
Master's degree (previous) - specify field:	Magistrsko izobraževanje (prej) – navedite področje:
Master's degree (current) - specify field:	Magistrsko izobraževanje (trenutno) – navedite področje:
Doctoral degree - specify field:	Doktorsko izobraževanje – navedite področje:
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

V okviru analize ni bilo mogoče zbrati informacij o stopnjah uradne izključitve iz šole, ker jih sodišča v svojih spisih ne evidentirajo sistematično. Kljub temu smo zbrali podatke o številu mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz sodnega vzorca, ki so izostali iz šole zaradi neopravičenega izostajanja od pouka in/ali zaradi trajne izključitve, izključitve za določen čas ali neuradne izključitve.

Izostajanje iz šole je podobno kot izključitev iz šole prepoznano kot dejavnik tveganja za razvoj mladostniškega prestopništva (Arnez in Condry 2021; Halsey in De Vel-Palumbo 2020, Sanders, Liebenberg in Munford 2020, Wolf in Kupchik 2017, McAra in McVie 2010). „Pot od šole do zapora“ simbolizira hitro trajektorijo, ki jo poganjajo kaznovalni odzivi na nekatere prestopke mladostnikov ali prezrtje izostajanja iz šole in ranljivosti otrok, ki jo sprožijo.

60 % mladostnikov iz vzorca, ki so jih obravnavala sodišča, ni obiskovalo šole (slika 52). Najpogosteje so iz šole izostali iz naslednjih razlogov, ponazorjenih s primeri iz spisov:

(1) *moteče vedenje v šoli* (otroka ni mogoče vzgojno obvladati, zanemarja šolske naloge, druži se z vedenjsko težavnimi vrstniki; otrok se stalno moteče vede, odkar je prišel iz vzgojnega zavoda; pri otroku se pojavljajo nenadne vedenjske spremembe; pri otroku so se vedenjske težave pojavile ob koncu osnovnošolskega izobraževanja, pred tem pa je bil zelo marljiv učenec in učno zelo uspešen; otrok grozi učiteljem in ne prevzema odgovornosti za svoja dejanja; otrok je bil izključen iz osnovne šole s prilagojenim programom, ker je tam storil kaznivo dejanje);

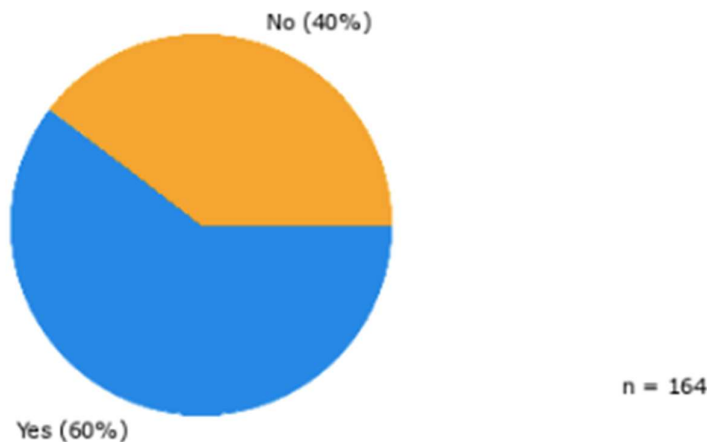
(2) *izobraževalne težave* (šola je pretežka za otroka, zato neopravičeno izostaja od pouka; otrok ne kaže zanimanja in ne želi nadaljevati izobraževanja; otrok kaže čustvene in vedenjske težave, zaradi katerih je njegov učni uspeh padel; otrok se ne more vključiti v izobraževalni proces, je žrtev ustrahovanja, poleg tega pa so se pri njem pojavile zdravstvene težave);

(3) *neopravičeno izostajanje od pouka* (otrok „šprica“ šolo);

(4) *duševno zdravje in zloraba psihoaktivnih snovi* (otrok ima težave z zlorabo psihoaktivnih snovi in kaže agresivno vedenje; v šoli so evidentirali neopravičen izostanek otroka, ko je bil zaradi težav z duševnim zdravjem v bolnišnici; pri otroku so se pojavili fizični simptomi (slabost), nato pa je začel izostajati od pouka in se družiti z vedenjsko težavnimi vrstniki);

(5) *socialno-družinski razlogi* (otrok živi v zapletenem socialno-družinskem položaju; otrok je zaradi ločitve staršev in pogostih selitev večkrat zamenjal osnovno šolo; otrok je bil izpostavljen družinskemu nasilju in ločitvi staršev; otrok beži od doma; starši so otroka zanemarjali);

(6) *socialno-ekonomski razlogi* (otrok ni imel denarja za avtobus do šole, poleg tega pa je bilo premrzlo, da bi šel peš).

Slika 52: Izostajanje mladostnikov storilcev kaznivih dejanj iz šole – sodni spisi

No (40%)	Ne (40 %)
Yes (60%)	Da (60 %)
n=164	n = 164

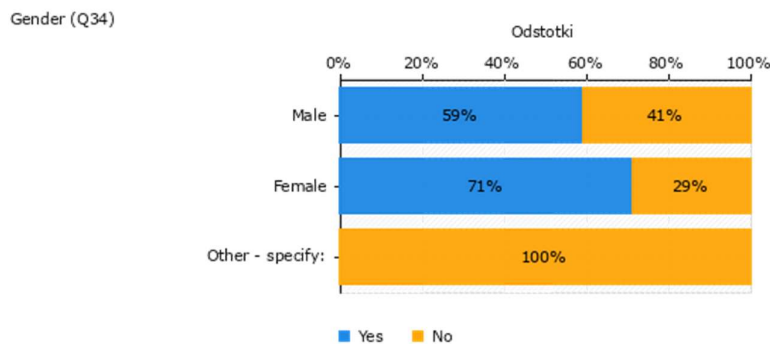
Kategorije razlogov, zaradi katerih so mladoletniki iz vzorca izostajali iz šole, kažejo, da so dejavniki, ki sprožijo izostajanje iz šole, neopravičeno izostajanje od pouka in/ali izključitev, zapleteni in med seboj prepleteni. Šole pogosto ne morejo prepoznati otrokovih potreb in ranljivosti. Posledično so šolske izključitvene prakse in politike zasnovane kot eden od širših procesov socialnega izljučenja nekaterih otrok in njihovih družin (Carlen, Gleeson in Wardhaugh 1992).

V tradicionalno bolj kaznovanih jurisdikcijah, kot sta ZK in ZDA, so izključeni mladoletniki in otroci, ki so obravnavani v okviru kazenskega pravosodja, med najranljivejšimi, pri čemer imajo številni učne težave ter težave z duševnim zdravjem in zasvojenostjo. Poleg tega so pri izključitvah iz šole in v vseh delih mladoletniškega kazenskopravnega sistema še naprej prekomerno zastopani mladoletniki temnopoltega in azijskega porekla, mladoletniki, ki pripadajo etničnim manjšinam, in tisti iz revnejših socialno-ekonomskih okolij (McCluskey in drugi 2019; Meiners 2013).

Čprav je slovenski mladoletniški kazenskopravni sistem naravnano na dobrobit in odvrčanje kazenskega pregona, je analiza sodnih spisov razkrila, da bi bilo treba znova premisliti o pomenu in poti kaznovanja mladoletnikov v Sloveniji. Z uporabo ugotovljene korelacije med otrokovim spolom, narodnostjo, invalidnostjo in zlorabo psihoaktivnih snovi na eni ter izostajanjem iz šole na drugi strani bomo pokazali, zakaj.

Kakor je prikazano v razdelku 6.1.2 in na *sliki 34* tega poročila, je bilo v sodnem vzorcu le 18 % mladoletnih storilk kaznivih dejanj. Kljub temu je 71 % deklet iz vzorca izostajalo iz šole pred uvedbo kazenskega postopka proti njim ali po njegovi uvedbi (*slika 53*). Obstaja več mogočih razlag za prekomerno zastopanost deklet v vzorcu izostankov iz šole, vzorec pa je premajhen za izpeljavo dokončnih sklepov.

Morda dekleta prevzamejo več odgovornosti v družini, kar privede do njihovih pogostih izostankov iz šole. Morda šole učenkam oziroma dijakinjam, ki imajo učne, čustvene in vedenjske težave, zagotavljajo manj podpore (Sanders, Liebenberg, Munford 2018). Razlog je lahko tudi ta, da šole zaradi teorije o „dvojni odklonskosti“ pri ženskem spolu pogosteje izključijo dekleta iz šole ali prezrejo njihovo izostajanje iz šole (glej na primer Smart 1977; Heidensohn 1989; Lloyd 1995). Kazniva dejanja in druge vedenjske težave se zdijo manj sprejemljivi, kadar gre za ženske in dekleta. Pri vedenjskih prestopkih ženske in dekleta kršijo disciplinska pravila, zakon in spolno določene socialne norme glede dobrega vedenja. Taki predsodki lahko pri osebah ženskega spola v primerjavi z osebami moškega spola privedejo do hitrejše uporabe institucionalnih izključitvenih praks.

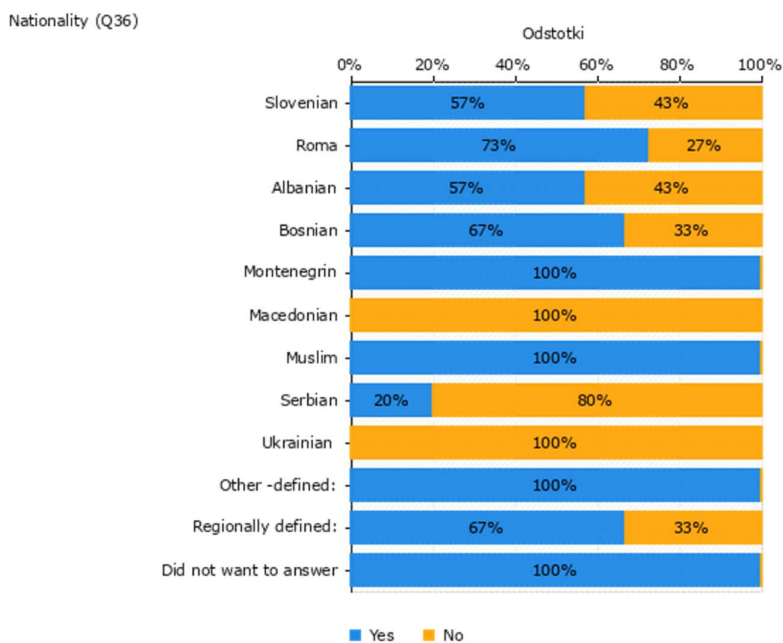
Slika 53: Korelacije med spolom mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in njihovim izostajanjem iz šole – sodni spisi

Gender (Q34)	Spol (V34)
--------------	------------

Male	Moški spol
Female	Ženski spol
Other – specify:	Drugo – navedite:
Yes	Da
No	Ne

Poleg tega je iz šole izostajalo 57 % otrok slovenske narodnosti iz vzorca. Pri romskih učencih/dijakih se je številka skupaj z vsemi otroki, ki so se opredelili kot Muslimani (slika 54), povzpela na 73 %, pri čemer je bilo 65 % vseh otrok iz vzorca Slovencev, 8 % je bilo Romov, le 5 % pa je bilo Muslimanov, kakor je navedeno v razdelku 6.1.3 tega poročila.

Prekomerna zastopanost otrok, ki so pripadniki nekaterih narodnosti in etničnih skupin, pri izostajanju iz šole je skrb vzbujajoča. Potrebni je več raziskav, da se ugotovi, kako so morda mladoletniki, ki pripadajo nekaterim narodnostim in etničnim skupinam, znotraj izobraževalnega sistema izpostavljeni strožjim kaznovanim ukrepom, kriminalizaciji in subtilnejšim oblikam diskriminacije. Pregledani sodni spisi kažejo, da otroci, ki pridejo v Slovenijo iz tujine (zlasti zaradi ekonomske migracije družine), in romski otroci pogosto niso dobro vključeni v šolski sistem. Jezikovne in kulturne ovire lahko privedejo do disciplinskih odzivov na podlagi primanjkljajev (Wroe 2021). Ker ti otroci težko sledijo šolskemu učnemu načrtu, je verjetneje, da bodo neopravičeno izostajali od pouka in si poiskali družbo podobno nezadovoljnih vrstnikov, ki pogosto postanejo njihov edini vir identifikacije in spoštovanja (Cohen 1955; Willis 1977, Briggs 2010, Billingham in Irwin-Rogers 2022).

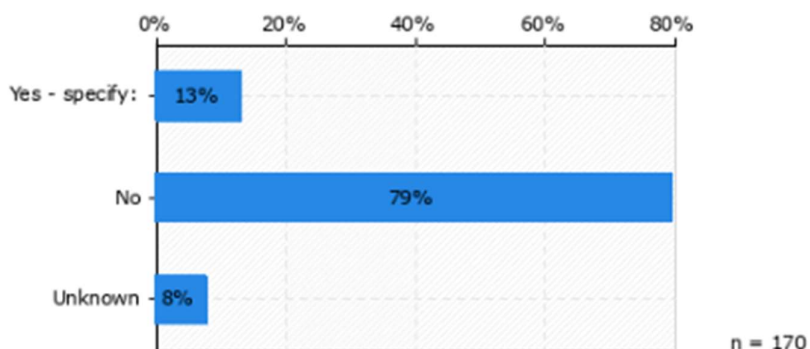

Slika 54: Korelacije med narodnostjo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in njihovim izostajanjem iz šole – sodni spisi

Nationality (Q36)	Narodnost (V36)
Slovenian	Slovinci
Roma	Romi
Albanian	Albanci
Bosnian	Bosanci

Montenegrin	Črnogorci
Macedonian	Makedonci
Muslim	Muslimani
Serbian	Srbi
Ukrainian	Ukrajinci
Other -defined:	Drugi – opredeljeni:
Regionally defined:	Regionalno opredeljeni:
Did not want to answer	Niso želeli odgovoriti na vprašanje
Yes	Da
No	Ne

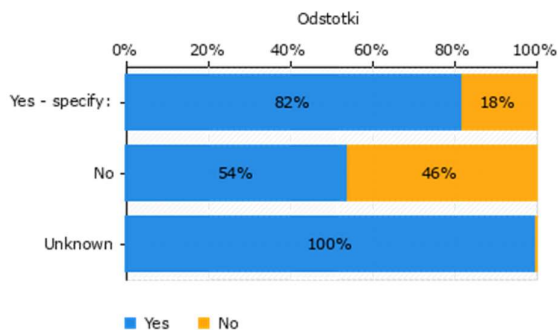
Poleg tega je tudi verjetneje, da bodo iz šole izostajali mladoletniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju ter tisti, ki imajo težave z zlorabo psihoaktivnih snovi. Čeprav je imelo 13 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca motnje v telesnem in duševnem razvoju (slika 55), je iz šole izostajalo 82 % mladoletnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, ki so storili kazniva dejanja (slika 56). Med zbiranjem podatkov je bila sprejeta široka opredelitev invalidnosti, ki je segala od telesne oviranosti do čustvenih in vedenjskih težav ter težav z duševnim zdravjem. Mladoletniki iz vzorca so imeli nekatere od naslednjih oblik motenj: hiperkinetična motnja, govorna in jezikovna motnja, posebne vzgojno-izobraževalne potrebe, kronične prebavne težave, disleksija, motnja pozornosti in hiperaktivnosti (ADHD), epilepsija, okvara sluha, tesnoba, depresija, diagnosticirane čustvene in vedenjske težave, Aspergerjev sindrom in pridružene osebnostne motnje. Pogostejše izostajanje iz šole mladoletnikov z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju je skrb vzbujajoče in kaže na to, da morajo šole izboljšati zgodnje prepoznavanje potreb in ranljivosti svojih učencev. Čimprejšnja obravnava mladoletnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju lahko pomaga preprečiti poslabšanje težav in prispeva k izboljšanju vedenjskih težav, vključno z mladoletniškim prestopništvom.

Slika 55: Motnje v telesnem in duševnem razvoju mladoletnih storilcev kaznivih dejanj – sodni spisi

Yes – specify:	Da – navedite:
No	Ne
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

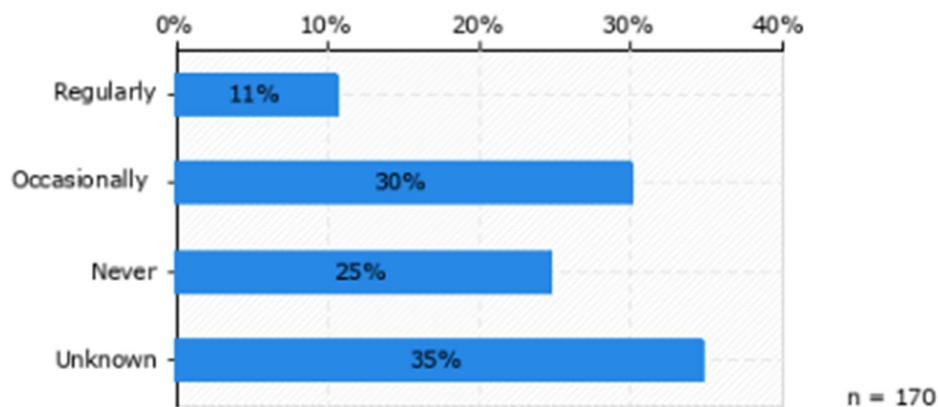
Disability (Q52)

Slika 54: Korelacije med motnjami v telesnem in duševnem razvoju mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in njihovim izostajanjem iz šole – sodni spisi

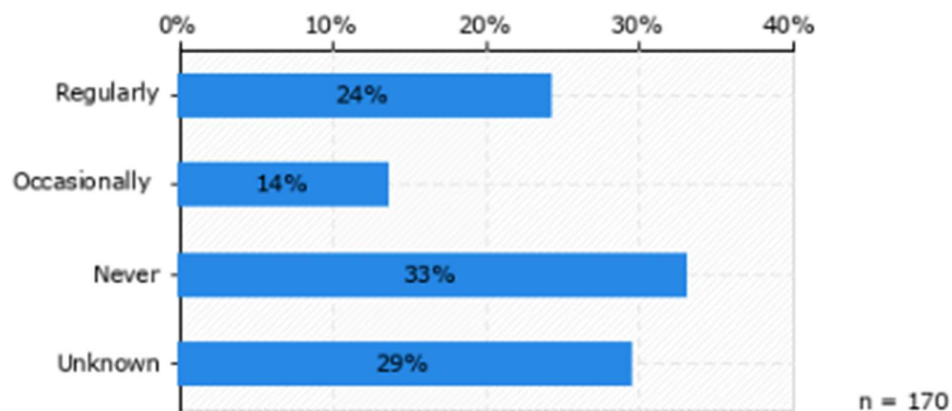
Disability (Q52)	Motnje v telesnem in duševnem razvoju (V52) (V52)
Yes – specify:	Da – navedite:
No	Ne
Unknown	Ni znano
Yes	Da
No	Ne

Podobni trendi so bili ugotovljeni pri pregledu korelacije med zlorabo alkohola in psihoaktivnih snovi pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj in njihovem izostajanju iz šole. 11 % mladoletnikov iz vzorca je redno uživalo alkohol (slika 55), 24 % pa jih je redno uživalo mamila (slika 56). Kljub temu je iz šole izostajalo 89 % rednih uživalcev alkohola in 85 % rednih uživalcev mamil (sliki 57 in 58). Zloraba alkohola in mamil je pogosto simptom drugih težav v mladoletnikovem življenju. Če zloraba psihoaktivnih snovi privede do izostajanja mladoletnika iz šole, bi šole morale pripraviti hitre zaščitne odzive, ne pa prezreti ali disciplinirati takega mladoletnika.

Slika 55: Zloraba alkohola pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj – sodni spisi

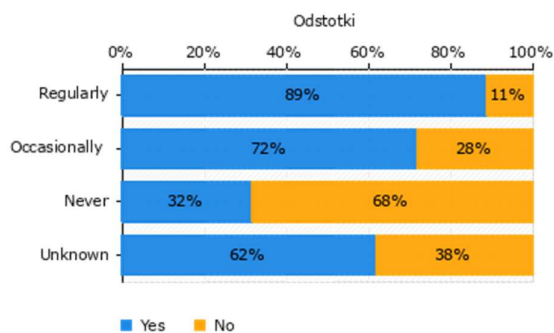
Regularly	Redno uživanje
Occasionally	Občasno uživanje
Never	Nikoli
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

Slika 56: Zloraba mamil pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj – sodni spisi

Regularly	Redno uživanje
Occasionally	Občasno uživanje
Never	Nikoli
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

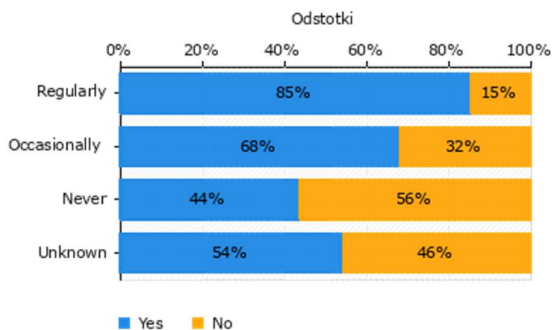
Alcohol consumption (Q55)

Slika 57: Korelacije med zlorabo alkohola pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj in njihovim izostajanjem iz šole – sodni spisi

Alcohol consumption (Q55)	Uživanje alkohola (V55)
Regularly	Redno uživanje
Occasionally	Občasno uživanje
Never	Nikoli
Unknown	Ni znano
Yes	Da
No	Ne

Drug consumption (Q56)

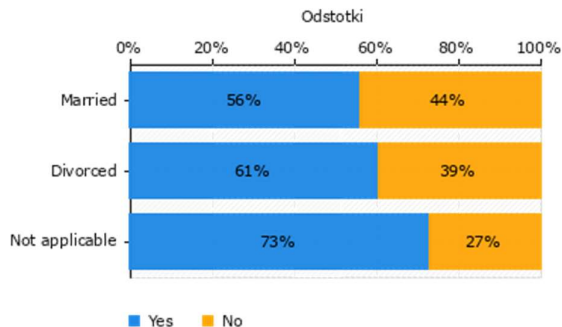
Slika 58: Korelacije med zlorabo mamil pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj in njihovim izostajanjem iz šole – sodni spisi

Drug consumption (Q56)	Uživanje mamil (V56)
Regularly	Redno uživanje
Occasionally	Občasno uživanje
Never	Nikoli
Unknown	Ni znano
Yes	Da
No	Ne

Kljub temu je razmerje med mladoletnikovimi značilnostmi ter izključitvami in izostajanjem iz šole ter mladoletniškim prestopništvom zapleteno, vključene dejavnike pa je treba podrobno proučiti. Težko je določiti, točno kateri mehanizmi pri tem delujejo ali povzročijo vzročnost. Potrebne so nadaljnje raziskave za razumevanje navedenega razmerja z vidika njegovega prepletanja z drugimi oblikami strukturne prikrajšanosti in diskriminacije. Mladoletnikovo življenje, vzgojne izkušnje in prestopništvo je treba razumeti celostno in celovito, pri čemer je treba za obravnavo njegovih ranljivosti in težav uporabiti kontekstualen pristop.

Izostajanje iz šole je pogosto soodvisno od socialnih in strukturnih dejavnikov, ne pa toliko od osebnih ali družinskih okoliščin, ki so jim tradicionalno simbolično pripisani neprimerno vedenje otroka, neopravičeno izostajanje od pouka in prestopništvo (za kritiko takih simboličnih asociacij glej Carlen, Gleeson in Wardhaugh 1992). Spodnji podatki npr. kažejo, da so pri otrocih poročenih in ločenih staršev stopnje izostajanja iz šole skoraj enake – in skladne s povprečjem celotnega vzorca (slika 59).

Marital status of parents (Q37)

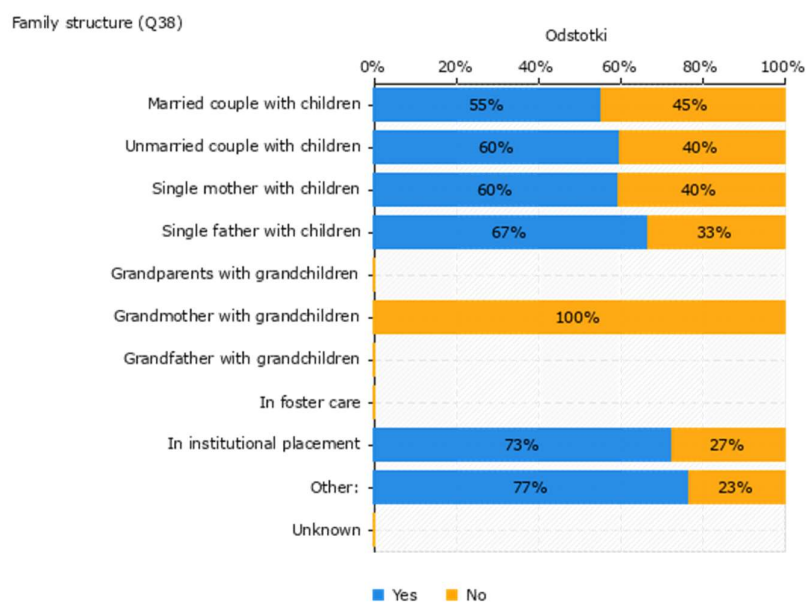

Slika 59: Korelacije med zakonskim stanom staršev mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in njihovim izostajanjem iz šole – sodni spisi

Marital status of parents (Q37)	Zakonski stan staršev (V37)
Married	Poročeni
Divorced	Ločeni

Not applicable	Ni relevantno
Yes	Da
No	Ne

Z vidika družinske strukture so stopnje izostajanja iz šole pri dvo- in enostarševskih družinah podobne in blizu povprečja (*slika 60*). Edini kategoriji družinske strukture, pri katerih je izostajanje iz šole znatno nadpovprečno, se nanašata na otroke, nameščene v institucije, in „druge“ družinske strukture (*slika 60*). Kljub temu so v družinskih strukturah, pri katerih je otrok v institucionalnem varstvu, verjetno prisotne zapletene socialne težave.

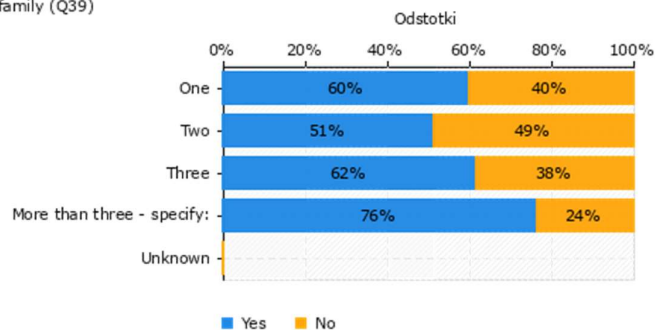

Slika 60: Korelacije med družinsko strukturo in izostajanjem iz šole – sodni spisi

Family structure (Q38)	Družinska struktura (V38)
Married couple with children	Poročen par z otroki
Unmarried couple with children	Neporočen par z otroki
Single mother with children	Samohranilka z otroki
Single father with children	Samohranilec z otroki
Grandparents with grandchildren	Stari starši z vnuki
Grandmother with grandchildren	Babica z vnuki
Grandfather with grandchildren	Dedek z vnuki
In foster care	Rejništvo
In institutional placement	Institucionalna namestitvev
Other:	Drugo:
Unknown	Ni znano
Yes	Da
No	Ne

Podobno je izostajanje iz šole soodvisno od več kot treh otrok v družini (*slika 61*). Še vedno pa ni jasno, ali je število otrok zgolj družinski ali pa morda socialni kazalnik.

Number of children in the family (Q39)

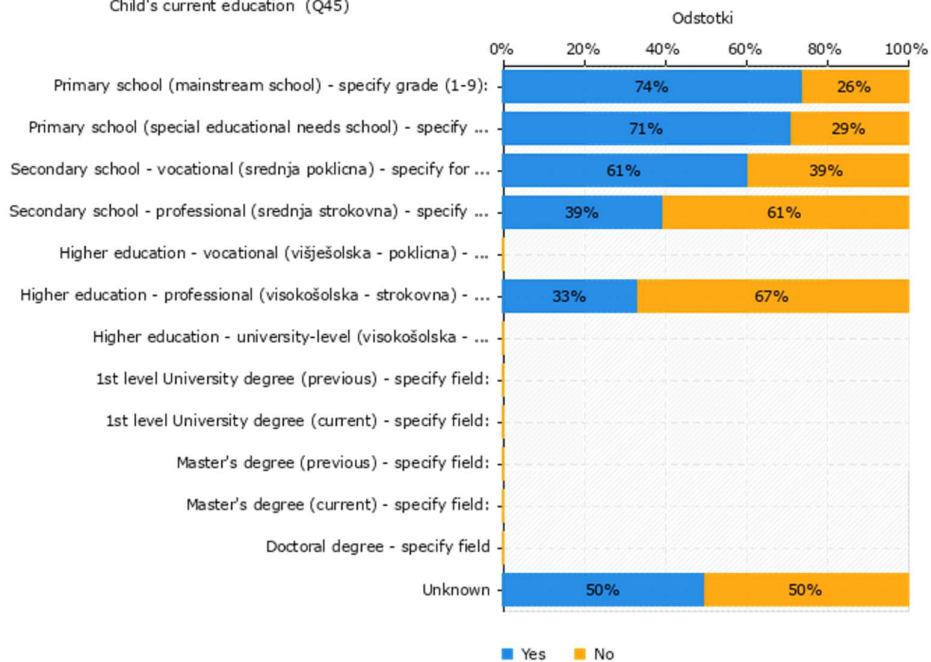

Slika 61: Korelacije med številom otrok v družini in izostajanjem iz šole – sodni spisi

Number of children in the family (Q39)	Število otrok v družini (V39)
One	Eden
Two	Dva
Three	Trije
More than three - specify:	Več kot trije – navedite:
Unknown	Ni znano
Yes	Da
No	Ne

Presenetljivo je, da je ob izdaji pravnomočne sodne odločbe iz šole izostajalo 74 % osnovnošolcev (slika 62). Kljub temu je v Sloveniji obiskovanje osnovne šole obvezno, izključitev iz osnovne šole pa ni mogoča.

Child's current education (Q45)

Slika 62: Korelacije med otrokovim trenutnim izobraževanjem in izostajanjem iz šole – sodni spisi

Child's current education (Q45)	Otrokovo trenutno izobraževanje (V45)
---------------------------------	---------------------------------------

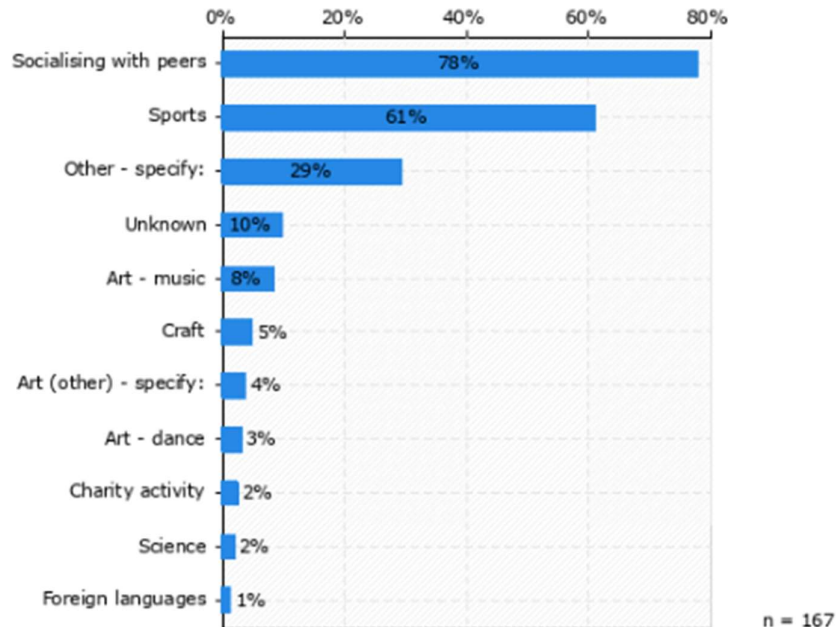
Primary school (mainstream school) - specify grade (1-9):	Osnovna šola (redna šola) – navedite razred (1.–9.):
Primary school (special educational needs school) – specify ...	Osnovna šola (šola s prilagojenim programom) – navedite ...
Secondary school - vocational (srednja poklicna) - specify for ...	Srednje poklicno izobraževanje – navedite, za ...
Secondary school - professional (srednja strokovna) -specify ...	Srednje strokovno izobraževanje – navedite ...
Higher education - vocational (višješolska - poklicna) - ...	Višješolsko poklicno izobraževanje – ...
Higher education - professional (visokošolska - strokovna) - ...	Visokošolsko strokovno izobraževanje – ...
Higher education - university-level (visokošolska - ...	Visokošolsko univerzitetno izobraževanje – ...
1st level University degree (previous) - specify field:	Prvostopenjsko univerzitetno izobraževanje (prej) – navedite področje:
1st level University degree (current) - specify field:	Prvostopenjsko univerzitetno izobraževanje (trenutno) – navedite področje:
Master's degree (previous) - specify field:	Magistrsko izobraževanje (prej) – navedite področje:
Master's degree (current) - specify field:	Magistrsko izobraževanje (trenutno) – navedite področje:
Doctoral degree - specify field:	Doktorsko izobraževanje – navedite področje:
Unknown	Ni znano
Yes	Da
No	Ne

Potrebni je več raziskav, da se ugotovi, kako na novo premisliti izobraževalna okolja kot prostore, ki ovirajo, ne pa poslabšujejo škodljive poti za nekatere mladoletnike. Kar zadeva mladoletnike v vzgojnih zavodih, je v 5. členu Zakona o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI)²⁸ določeno, da strokovni centri izvajajo javno veljavne vzgojne programe, lahko pa tudi javno veljavne osnovnošolske in srednješolske izobraževalne programe. Če strokovni center posameznega izobraževalnega programa ne izvaja, ga mladoletniku zagotovi z vpisom v šolo, ki izvaja ta program. V ZOOMTVI je tudi določeno, da strokovni centri izvajajo vzgojni program vse dni v letu. V skladu z ZOOMTVI noben vedenjsko problematičen otrok ne bi smel izostajati iz šole, zlasti ker je v 12. členu določeno, da strokovni center otroka, ki ga obravnava, vključi v izobraževalni program. Razumljivo je, da vzgojni zavodi ali šole v skupnosti ne morejo preprečiti vseh izostankov iz šole. Še vedno pa bi si morali prizadevati, da jih ne prezrejo ali da se izognejo njihovem hitrejšemu prezrtju pri nekaterih skupinah mladoletnikov.

Izven izobraževanja so imeli mladoletniki iz vzorca veliko pristočasnih dejavnosti. Kakor kaže *slika 63*, se je 78 % mladoletnikov rado družilo z vrstniki, 61 % se jih je ukvarjalo s športom, 29 % pa se jih je ukvarjalo z drugimi dejavnostmi, za katere so navedli, da so jim pomembne: pohodništvo, verouk, gospodinjska opravila, pomoč staršem pri opravilih okoli hiše, igranje s hišnimi ljubljenci, popraviljanje motornih koles, pomoč na družinski kmetiji, programiranje, preživljanje časa s svojim otrokom, ribolov, tedenska srečanja v okviru prostovoljnega zdravljenja odvisnosti, računalniki, obiskovanje kina, branje, preživljanje časa z dekletom, igranje videoiger in šaha, poezija, ustvarjanje glasbe in raperskih videospotov, gasilsko prostovoljstvo, pomoč v

²⁸ Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI).

zavetiščih za živali, igranje družabnih iger, kuhanje, pomoč starim staršem, pomoč staršem pri skrbi za stare starše itd. V 8 % spisov so se mladoletniki ukvarjali z glasbo, v 5 % z obrtmi, v 4 % z drugimi umetnostmi, v 3 % s plesom, v 2 % z dobrodelno dejavnostjo, v 2 % z znanostjo, v 1 % pa s tujimi jeziki. 10 % spisov ni vsebovalo informacij o mladoletnikovih konjičkih.

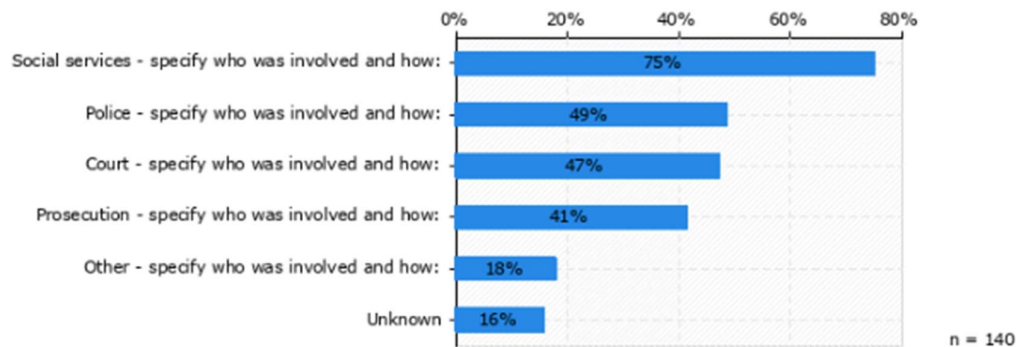

Slika 63: Konjički in prostčasne dejavnosti mladoletnih storilcev kaznivih dejanj – sodni spisi

Socialising with peers	Druženje z vrstniki
Sports	Šport
Other – specify:	Drugo – navedite:
Unknown	Ni znano
Art - music	Umetnost – glasba
Craft	Obrt
Art (other) – specify:	Umetnost (drugo) – navedite:
Art - dance	Umetnost – ples
Charity activity	Dobrodelna dejavnost
Science	Znanost
Foreign languages	Tuji jeziki
n=167	n = 167

6.3 Pretekla institucionalna obravnava in kriminalna preteklost

V obravnavanem sodnem vzorcu je bilo v 140 od 170 spisov navedeno, da so socialnovarstvene ali s pravosodjem povezane institucije (organi socialnega varstva, policija, državno tožilstvo, sodišče, drugi) mladoletnika in/ali njegovo družino že obravnavale pred stikom s temi institucijami v okviru pregledanega sodnega postopka. Organi socialnega varstva so obravnavali 75 % teh mladoletnikov in njihovih družin, 49 % jih je obravnavala policija, 47 % sodišče, 41 % državno tožilstvo, 18 % pa druge institucije (psihologi, psihiatri, posvetovalnice za zasvojenost z mamili itd.). V 16 % sodnih spisov družine niso bile prej institucionalno obravnavane ali pa tako obravnavanje ni bilo znano (slika 64).

Slika 64: Pretekla institucionalna obravnava mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in/ ali njihovih družin – sodni vzorec

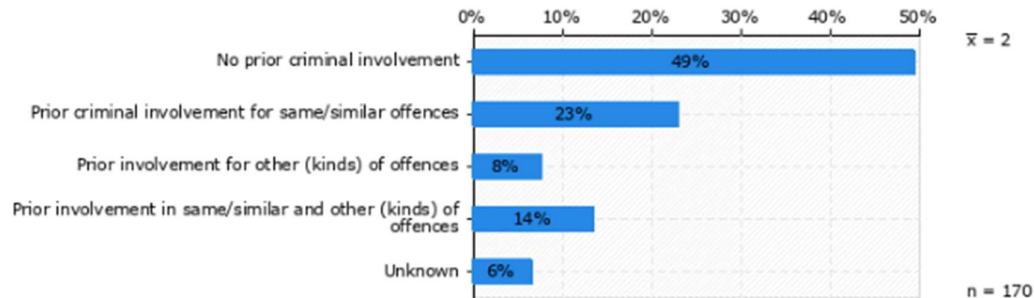
Social services - specify who was involved and how:	Organi socialnega varstva – navedite, kdo in kako je bil obravnavan:
Police - specify who was involved and how:	Policija – navedite, kdo in kako je bil obravnavan:
Court - specify who was involved and how:	Sodišče – navedite, kdo in kako je bil obravnavan:
Prosecution - specify who was involved and how:	Državno tožilstvo – navedite, kdo in kako je bil obravnavan:
Other – specify who was involved and how:	Drugi – navedite, kdo in kako je bil obravnavan:
Unknown	Ni znano
n=140	n = 140

Te ugotovitve so pomembne, ker kažejo, da bi prihodnje raziskave morale proučiti, kako dobro slovenske institucije preprečujejo poslabšanje socialnih in družinskih težav, ki lahko privedejo do pojava prestopniškega vedenja pri mladoletnikih. V spisih, v katerih je bila navedena pretekla institucionalna obravnava, so bili razlogi, da so organi socialnega varstva in druge institucije obravnavale družino, zlasti naslednji: finančna potreba, težave s starševskim varstvom in vzgojo otrok, kaznivo ravnanje staršev, starševsko zanemarjanje, družinsko nasilje (nasilje enega od staršev nad otrokom in/ali otrokovo nasilje nad starši ali sorojenci), bežanje otroka od doma, učne in vedenjske težave otroka v šoli ali posebne vzgojno-izobraževalne potrebe, neopravičeno izostajanje od pouka, otrokova diagnoza (npr. ADHD), namestitev otroka v krizni center ali vzgojni zavod na podlagi odločitve organa socialnega varstva ali sodišča za družinske zadeve, otrokovi delikti (večinoma kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa, posedovanje mamil, kazniva dejanja zoper javni red in mir) ali kriminalna dejavnost pred starostjo za kazensko odgovornost, obravnava otroka s strani organa socialnega varstva v okviru odloženega kazenskega pregona itd. V zadevah, pri katerih so mladoletnika obravnavali policija, državno tožilstvo in/ali sodišča, je bil razlog za to večinoma prejšnji kazenski postopek.

V kategoriji demografskih informacij so bili zbrani tudi podatki o povratništvu mladoletnikov v njegovem širšem pomenu, ki je vključeval vsako navedbo, da gre za mladoletnika s kriminalno preteklostjo, ne glede na pravnomočno sodno odločbo.²⁹ V sodnih spisih 49 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj ni imelo kriminalne preteklosti, 45 % pa jih je že bilo obravnavanih za kazniva dejanja (23 % jih je storilo podobna kazniva dejanja, 8 % različne vrste kaznivih dejanj, 14 % pa podobne in različne vrste kaznivih dejanj). V 6 % zadev mladoletnikova kriminalna

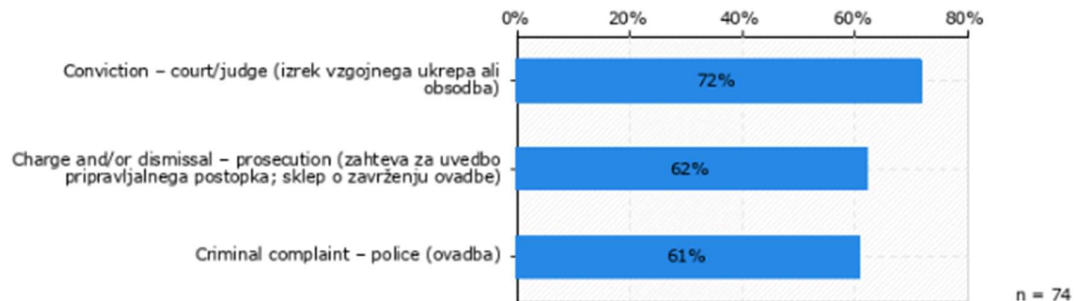
²⁹ V 9. poglavju tega poročila so bili zbrani podatki o povratništvu mladoletnikov v njegovem ožjem pomenu, ki vključuje zadeve, v katerih je bil s pravnomočno sodno odločbo izrečen vzgojni ukrep ali kazen. V zvezi z uradno kriminalno preteklostjo se uradno upošteva le ožja opredelitev povratništva. Kljub temu je bilo pomembno kvalitativno analizirati, ali je mladoletniško pravosodje mladoletnike, mlajše od praga starosti za kazensko odgovornost, tiste, ki so bili preusmerjeni iz kazenskega pravosodja, oziroma tiste, ki jim je že bil izrečen vzgojni ukrep ali kazen, pozneje (znova) obravnavalo zaradi ponovnega kaznivega ravnanja in zakaj jih je obravnavalo. Podatki o povratništvu v njegovem širšem pomenu prinašajo nekatere informacije o teh trendih.

preteklost ni bila znana (slika 65). Pregled vrst kriminalne preteklosti iz vzorca je pokazal, da je bil s pravno močno sodno odločbo izrečen vzgojni ukrep ali kazen 72 % mladoletnikov, ki so imeli kriminalno preteklost (slika 66).

Slika 65: Kriminalna preteklost mladoletnih storilcev kaznivih dejanj – sodni vzorec

No prior criminal involvement	Brez kriminalne preteklosti
Prior criminal involvement for same/similar offences	Kriminalna preteklost se nanaša na enaka/podobna kazniva dejanja
Prior involvement for other (kinds) of offences	Kriminalna preteklost se nanaša na drugačna kazniva dejanja (kazniva dejanja drugih vrst)
Prior involvement in same/similar and other (kinds) of offences	Kriminalna preteklost se nanaša na enaka/podobna in drugačna kazniva dejanja (kazniva dejanja drugih vrst)
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

Slika 66: Vrsta kriminalne preteklosti mladoletnih storilcev kaznivih dejanj – sodni vzorec

Conviction - court/judge (izrek vzgojnega ukrepa ali obsodba)	Izrek vzgojnega ukrepa ali obsodba – sodišče/sodnik
Charge and/or dismissal - prosecution (zahteva za uvedbo pripravljalnega postopka; sklep o zavrženju ovadbe)	Zahteva za uvedbo pripravljalnega postopka; sklep o zavrženju ovadbe – državno tožilstvo
Criminal complaint - police (ovadba)	Ovadba – policija
n=74	n = 74

V prihodnje bo ključno raziskati povratništvo pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj v Sloveniji, da bi bolje razumeli njihove poti do kaznivega ravnanja in stran od njega ter da bi lahko drugim organizacijam pomagali pri zgodnjem preprečevanju njihovega prestopniškega vedenja. Poleg tega

bi sodišča in državna tožilstva morala voditi doslednejšo in bolj ažurno evidenco preteklega prestopništva mladoletnikov. Informacije v spisih iz vzorca o povratništvu so bile nedosledne, ker so se prakse zbiranja teh podatkov med okrožji ali sodniki/državnimi tožilci, ki so delali v isti instituciji, razlikovale. Nekatera sodišča so od Ministrstva za pravosodje pridobila uradno potrditev, da je bil mladoletniku v preteklosti izrečen vzgojni ukrep ali kazen, in so v svojih pravnomočnih odločbah navedla prejšnje mladoletnikove „obsodbe“, druga pa so pridobila informacije o tekočih (ne pa o končanih) kazenskih postopkih proti mladoletnikom in jih upoštevala pri svojem odločanju. Drugače povedano, kadar je v spisu manjkal izpis iz evidence vzgojnih ukrepov in kazni za mladoletnike, je bilo težko ugotoviti, ali je bil otrok povratnik, ki mu je s pravnomočno sodno odločbo že bil izrečen vzgojni ukrep ali kazen. Spisi so pogosteje vsebovali izpise iz tekočih kazenskih postopkov.

6.4 Podatki v zvezi s storilci kaznivih dejanj: Povzetek ugotovitev in priporočila

Povzetek ugotovitev

- Obstajajo **razlike pri starostnih skupinah mladoletnih storilcev kaznivih dejanj med trenutkom storitve kaznivega dejanja in sprejetjem pravnomočne tožilske ali sodne odločitve**. Razlike verjetno kažejo, da **tožilski in sodni postopki proti mladoletnim storilcem kaznivih dejanj trajajo predolgo**. Na novo bi bilo treba premisliti organizacijo sodne in tožilske obravnave mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, da se izboljšata učinkovitost in vzgojna vrednost kazenskih postopkov proti njim.
- **Večina mladoletnih storilcev kaznivih dejanj je moškega spola**. Ko gre za kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, kazniva dejanja, povezana z mamili, in cestnoprometna kazniva dejanja so njihovi mladoletni storilci skoraj izključno moškega spola. Potrebne so nadaljnje raziskave, da se **proučijo spolno določene norme glede vedenja oseb moškega in ženskega spola ter kako se čustvene in vedenjske težave izražajo v vseh spolnih kategorijah**.
- **Med mladoletnimi storilci kaznivih dejanj so nekatere skupine državljanov ter pripadnikov narodnosti in etničnih manjšin nadpovprečno zastopane**. Potrebni je več raziskav, da se ugotovi, kako pogosto je to posledica števila in vrst kaznivih dejanj, ki jih storijo, ter kako pogosto nesorazmernost odraža diskriminatorne institucionalne prakse.
- **Mladoletni storilci kaznivih dejanj prihajajo iz različnih družinskih ozadij in struktur ter so socialno-ekonomsko ranljiva skupina**. Politike, ki mladoletnike odvrčajo od kaznivega ravnanja, bi morale **otroke in njihove starše vključiti v smiselno izobraževanje in zaposlitev**.
- **Med starostjo in izobrazbenimi stopnjami mladoletnih storilcev kaznivih dejanj so razhajanja**, kar kaže, da ti mladoletniki **zaostajajo ali se ne vključujejo v formalno izobraževanje**. Iz šole je redno izostajalo **60 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz vzorca**, med katerimi je bilo nesorazmerno število deklet, dijakov nekaterih narodnosti in etničnih skupin, mladoletnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, oseb s težavami z zlorabo psihoaktivnih snovi in osnovnošolcev.
- Z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj se zaradi njihovih socialnih in družinskih težav pogosto ukvarja več inštitucij (še pred storitvijo kaznivega dejanja). S številnimi mladoletnimi storilci kaznivih dejanj, ki so storili kaznivo dejanje in še niso dosegli praga starosti za kazensko odgovornost, ki so bili preusmerjeni na tožilski ravni ali ki jim je bil izrečen ukrep ali kazen, se ukvarjajo organi socialnega varstva. Na novo bi bilo treba razmisliti o **zgodnjem ukrepanju, ki bi preprečilo poslabšanje socialnih in družinskih težav, ki bi lahko pri mladoletnikih privedle do razvoja prestopniškega vedenja**. Državna tožilstva in sodišča bi morala **voditi dosledne in ažurne podatke o preteklem kriminalnem vedenju in/ali povratništvu mladoletnikov**.

Priporočila:

- Zgodnje ukrepanje

Priporočamo, da se premislijo in poiščejo načini krepitve ukrepov za zgodnje ukrepanje, da se prepreči poslabšanje socialnih in družinskih težav, ki lahko privede do pojava prestopniškega vedenja pri mladoletnikih.

- Podatki o prestopništvu in povratništvu

Priporočamo, da državna tožilstva in sodišča vodijo dosledne in ažurne podatke o preteklem prestopniškem vedenju in/ali povratništvu mladoletnikov na način, ki je skladen s predpisi o varstvu podatkov.

7 Podatki o postopku

V tem poglavju poročila so proučeni postopkovni vidiki obravnave mladoletnih prestopnikov, kakor so bili ugotovljeni v analizi podatkov. Najprej bomo obravnavali, kako poglobljeno državna tožilstva in sodišča poznajo mladoletne storilce kaznivih dejanj in njegove družine. V tem poglavju bomo nato proučili, kako pogosto kazenski postopki proti mladoletniku tega izločijo iz škodljivega domačega okolja, sledil pa bo še pregled uporabe pripora in drugih omejevalnih ukrepov. Analizirali bomo, ali državno tožilstvo in sodišča spoštujejo otrokove pravice do pravnega zastopanja in zaslišanja. V okviru te naloge so poleg drugih pravic do poštenega postopka in njihovih kršitev pri tožilskem odvrčanju kazenskega pregona analizirani tudi pripravljalni sodni postopki in seje senatov ali glavne obravnave. Na koncu so podane tudi analize pravnih sredstev in trajanja kazenskih postopkov na tožilski in sodni ravni.

7.1 Prizadevanja sodišč in državnih tožilstev, da spoznajo mladoletnega storilca kaznivega dejanja in njegovo družino

V 469. členu ZKP je navedeno, da bi sodišče v pripravljalnem postopku proti otroku moralo poleg dejstev, ki se nanašajo na kaznivo dejanje, ugotoviti tudi mladoletnikovo starost, duševno razvitost, ranljivosti, posebne potrebe na področju vzgoje in izobraževanja ter druge okoliščine glede njegove osebnosti in razmer, v katerih živi (*individualna ocena mladoletnika*). Sodišče otroka seznanj s pravico do individualne ocene.

Sodišče lahko dobi mnenje o mladoletniku in njegovih okoliščinah preko sodnika za mladoletnike, strokovnega sodelavca pri sodišču (npr. socialnega delavca, defektologa ali strokovnjaka za razvoj otrok itd.) ali organa socialnega varstva. Sodišče bi moralo oceno otroka posodabljati skozi celoten kazenski postopek. Sodišče lahko informacije za oceno mladoletnika pridobi od mladoletnika, njegovih staršev, organa socialnega varstva in drugih posameznikov ali institucij (zdravnikov, psihologov, zdravstvenih ustanov itd.).

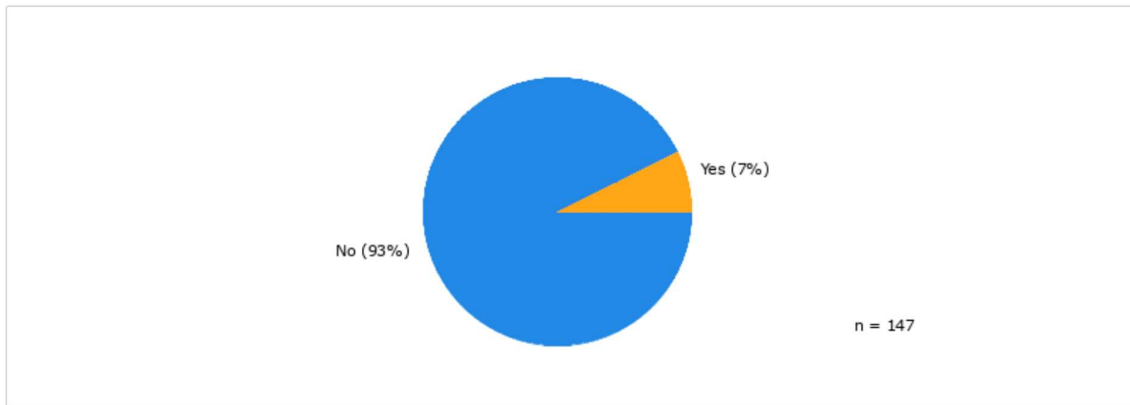
Podobno lahko državni tožilec od mladoletnikovih staršev, skrbnikov, drugih oseb ali ustanov zahteva informacije, da ugotovi otrokove osebne lastnosti ali njegove osebne in družinske okoliščine. V skladu s 466. členom ZKP lahko državni tožilec to zahteva, da ugotovi, ali bi bilo treba zadevo zavreči na podlagi načela smotnosti, zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja ali uspešnega poravnavanja ali odloženega kazenskega pregona. Poleg tega lahko mladoletnika, njegove starše in/ali strokovnjake pokliče na sestanek na državnem tožilstvu. Zahteva lahko tudi

poročilo organa socialnega varstva, da ugotovi ustreznost postopka odvrčanja kazenskega pregona proti mladoletniku.

7.1.1 Tožilska raven

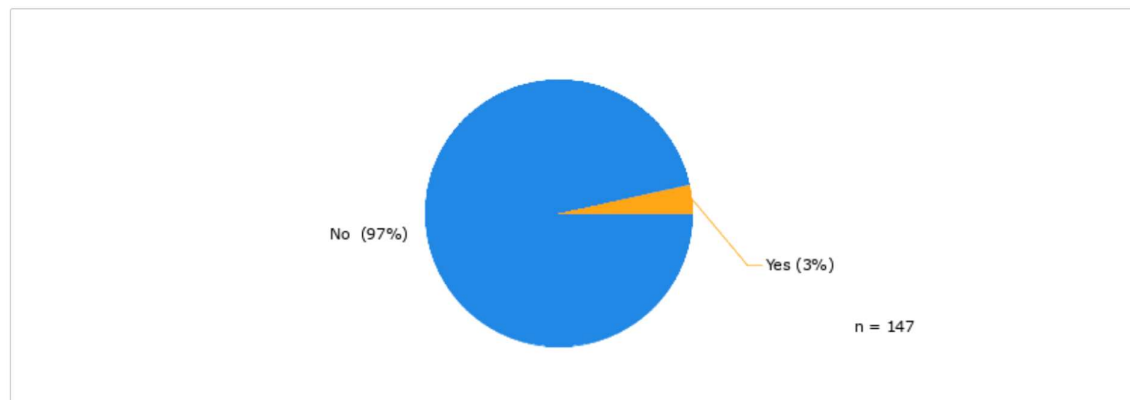
Analiza je pokazala, da v spisih ni znakov, da bi državni tožilec od staršev zahteval informacije o mladoletniku ali da bi družino, socialne delavce ali druge strokovnjake poklical na sestanek. V razdelku 4.2 tega poročila je navedeno, da državno tožilstvo v 93 % preusmerjenih zadev ni pridobilo poročila organa socialnega varstva (*slika 67*). Policija v 97 % zadev pred vložitvijo ovadbe proti mladoletniku ni pridobila poročila organa socialnega varstva ali ga poslala državnemu tožilstvu skupaj z ovadbo (*slika 68*).

Posledično proučeni tožilski spisi niso vsebovali veliko informacij o otrokovih osebnih ali družinskih okoliščinah. Čeprav so bili nekateri državni tožilci prizadevni pri pridobivanju poročil organov socialnega varstva, večina ni bila taka.

Slika 67: Državno tožilstvo pridobi informacije od organov socialnega varstva

Yes (7%)	Da (7 %)
No (93%)	Ne (93 %)
n=147	n = 147

Slika 68: Policija pridobi informacije od organov socialnega varstva

Yes (3%)	Da (3 %)
No (97%)	Ne (97 %)
n=147	n = 147

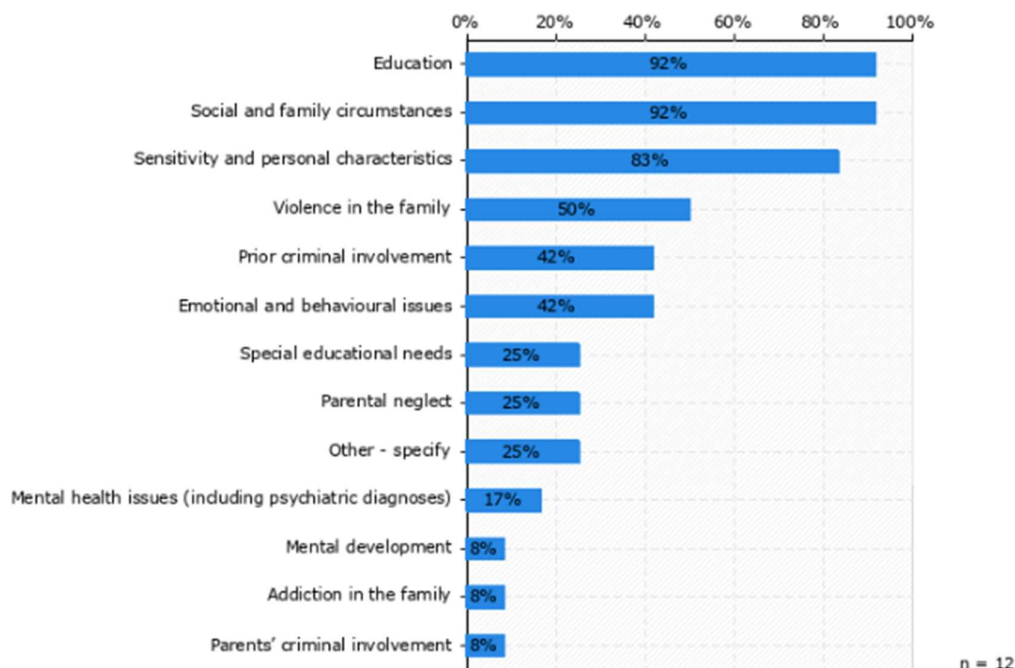
Če je policija ali državno tožilstvo dobilo poročilo od organov socialnega varstva, so ti z mladoletnim storilcem kaznivega dejanja in njegovimi starši opravili pogovor za pridobitev informacij v 86 % zadev. V 14 % zadev so opravili obisk na domu. Ker je bilo absolutno število pogovorov in obiskov na domu v tožilskih spisih majhno, ni bilo mogoče sklepati, da je bila to standardna praksa organov socialnega varstva, ko jih je državno tožilstvo prosilo za pomoč.

V skladu s 466. členom ZKP bi lahko državno tožilstvo okoliščine otroka in njegove družine proučilo s pridobitvijo poročila organa socialnega varstva (ali dajanjem navodila policiji, naj poročilo organa socialnega varstva predloži skupaj s kazensko ovadbo). Da bi lahko organ socialnega varstva spisal poročilo, bi moral opraviti pogovor z otrokom in njegovimi starši ali obisk na domu. Državno tožilstvo bi se lahko sestalo tudi z otrokom, njegovimi starši in drugimi pomembnimi osebami v otrokovem življenju (učitelji, starimi starši, sorojenci in drugimi strokovnimi delavci, ki delajo z otrokom), da bi se odločilo za najprimernejši postopek (obtožba, zavrženje, odvracanje kazenskega pregona).

Kljub temu so državni tožilci na okrogli mizi z dne 8. decembra 2022 pojasnili, da takega postopka ni bilo mogoče izvajati, ker so organi socialnega varstva preobremenjeni. Poleg tega bi, če bi organi socialnega varstva temeljito obravnavali vse zadeve, tudi tiste, ki so primerne za odvracanje kazenskega pregona, to lahko imelo učinke stigmatizacije in širjenja mreže.

V prihodnje bodo za celosten in celovit pregled otrokovih okoliščin in okoliščin njegovih staršev morda potrebna specializirana državna tožilstva, sodišča in socialni delavci. Take specializirane institucije, službe in strokovnjaki bi lahko obravnavali izključno mladoletniške kazenske zadeve, če bi se jim zagotovilo dovolj osebja in virov, da bi tako lahko podrobno obravnavali vsako zadevo.

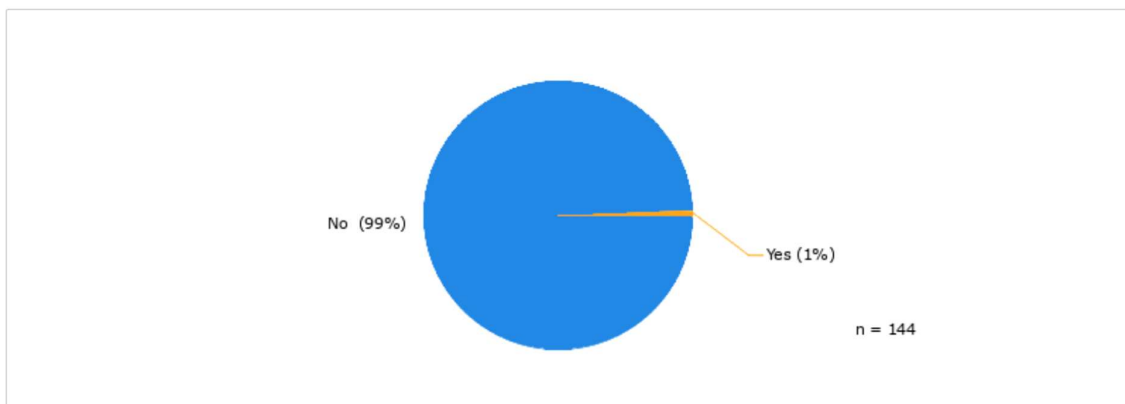
Za informirano tožilsko odločitev, da je odvracanje kazenskega pregona v največjo korist otroka, je bistveno pridobivanje informacij o okoliščinah otrok in njihovih družin ter o zunajdružinskih okoliščinah. Kadar so državni tožilci v okviru tožilskega vzorca pridobili poročilo organa socialnega varstva, je to vsebovalo veliko informacij o otrokovih okoliščinah: vzgojno-izobraževalne, socialne in družinske značilnosti, občutljivost in osebno življenje, nasilje v družini, otrokova kriminalna preteklost, čustvene in vedenjske težave, posebne vzgojno-izobraževalne potrebe, starševsko zanemarjanje, druge težave (zloraba psihoaktivnih snovi, telesna oviranost, ločitev staršev itd.), težave z duševnim zdravjem in duševnim razvojem, zasvojenost v družini, kriminalna preteklost staršev (*slika 69*).

Slika 69: Informacije o otroku in njegovih okoliščinah – poročilo organa socialnega varstva (tožilska raven)

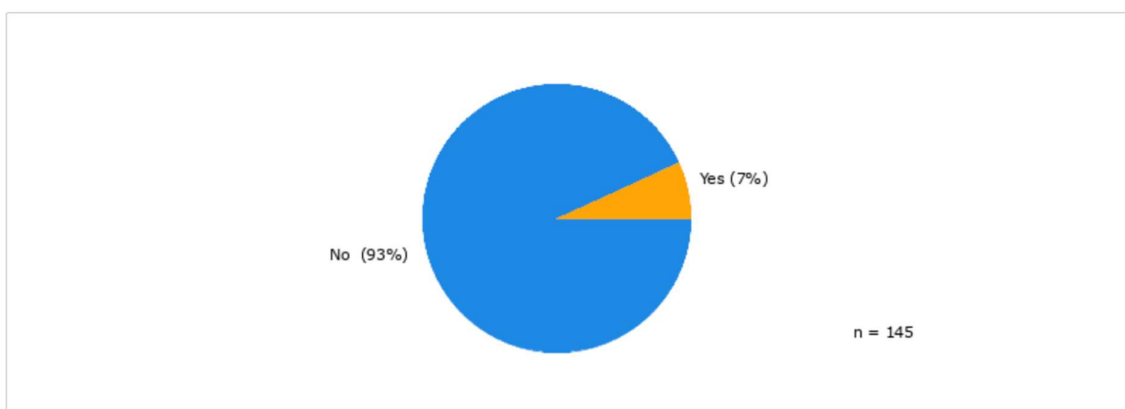
Education	Vzgoja in izobraževanje
Social and family circumstances	Socialne in družinske okoliščine
Sensitivity and personal characteristics	Občutljivost in osebne značilnosti
Violence in the family	Nasilje v družini
Prior criminal involvement	Kriminalna preteklost
Emotional and behavioural issues	Čustvene in vedenjske težave
Special educational needs	Posebne vzgojno-izobraževalne potrebe
Parental neglect	Starševsko zanemarjanje
Other - specify	Drugo – navedite:
Mental health issues (including psychiatric diagnoses)	Težave z duševnim zdravjem (vključno s psihiatričnimi diagnozami)
Mental development	Duševna razvitost
Addiction in the family	Zasvojenost v družini
Parents' criminal involvement	Kriminalna preteklost staršev
n=12	n = 12

Poleg tega sta državno tožilstvo in policija redko pridobila informacije od mladoletnikove šole ali drugega vzgojnega zavoda, v katerem ni bil nameščen; in sicer jih je državno tožilstvo pridobilo v 1 % (slika 70), policija pa v 7 % (slika 71) zavrženih zadev. Čeprav sta odstotka nizka, pa kažeta, da se državno tožilstvo izogiba kriminalizaciji mladoletnikov, pri katerih se odloči za odvrčanje kazenskega pregona, v vzgojno-izobraževalnem okolju. Če šolsko osebje ni pravilno usposobljeno glede oblikovanja in mogočih posledic formalnega odziva na mladoletniško prestopništvo, lahko policijsko ali tožilsko poizvedovanje privede do stigmatizacije mladoletnika in spremembe njegovega dojemanja s strani šolskega osebja.

Slika 70: Tožilstvo pridobi informacije od šole ali drugega vzgojnega zavoda

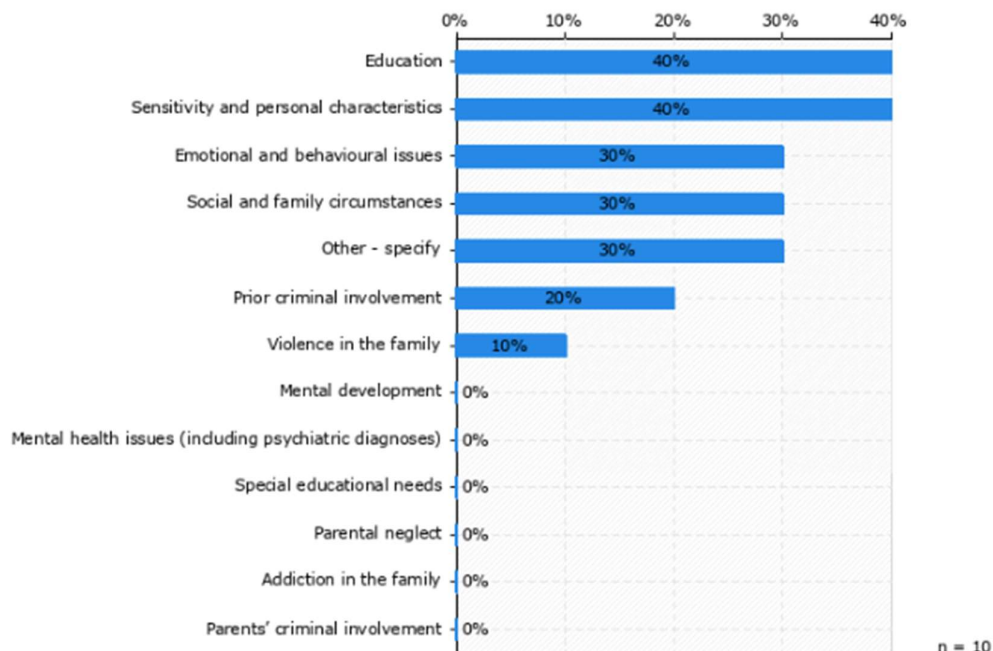
Yes (1%)	Da (1 %)
No (99%)	Ne (99 %)
n=144	n = 144

Slika 71: Policija pridobi informacije od šole ali drugega vzgojnega zavoda

Yes (7%)	Da (7 %)
No (93%)	Ne (93 %)
n=145	n = 145

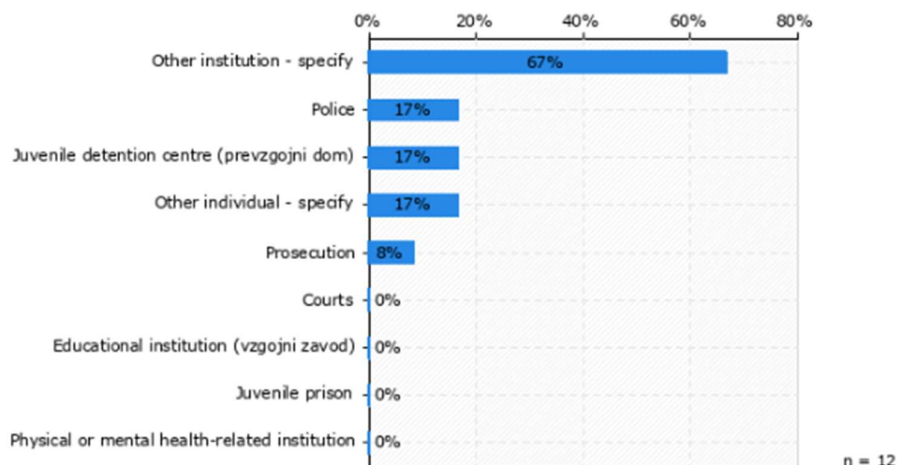
Kadar je državno tožilstvo ali policija pridobila informacije od mladoletnikove šole ali drugega vzgojnega zavoda, so se podatki večinoma nanašali na otrokove vzgojno-izobraževalne in osebne značilnosti ter značilnosti glede njegove občutljivosti, na njegove čustvene in vedenjske težave, socialne in družinske okoliščine ter druge težave, zlasti ustrahovanje (slika 72).

Slika 72: Informacije o otroku in njegovih okoliščinah – šola ali drug vzgojni zavod (tožilska raven)

Education	Vzgoja in izobraževanje
Sensitivity and personal characteristics	Občutljivost in osebne značilnosti
Emotional and behavioural issues	Čustvene in vedenjske težave
Social and family circumstances	Socialne in družinske okoliščine
Other - specify	Drugo – navedite:
Prior criminal involvement	Kriminalna preteklost
Violence in the family	Nasilje v družini
Mental development	Duševna razvitost
Mental health issues (including psychiatric diagnoses)	Težave z duševnim zdravjem (vključno s psihiatričnimi diagnozami)
Special educational needs	Posebne vzgojno-izobraževalne potrebe
Parental neglect	Starševsko zanemarjanje
Addiction in the family	Zasvojenost v družini
Parents' criminal involvement	Kriminalna preteklost staršev
n=10	n = 10

Državno tožilstvo je informacije o otroku in njegovih okoliščinah v le dvanajstih zadevah pridobilo iz virov, ki niso organi socialnega varstva ali šole. Pri tem je državno tožilstvo v 67 % zadev o otroku poizvedovalo pri Društvu za nenasilno komunikacijo, drugih nevladnih organizacijah in Ministrstvu za pravosodje, v 17 % pri policiji, v 17 % pri prevzgojnem domu, v 17 % pri psihologih in v 8 % pri prejšnjih tožilskih zadevah (slika 73).

Slika 73: Informacije o otroku in njegovih okoliščinah – druge institucije (tožilska raven)

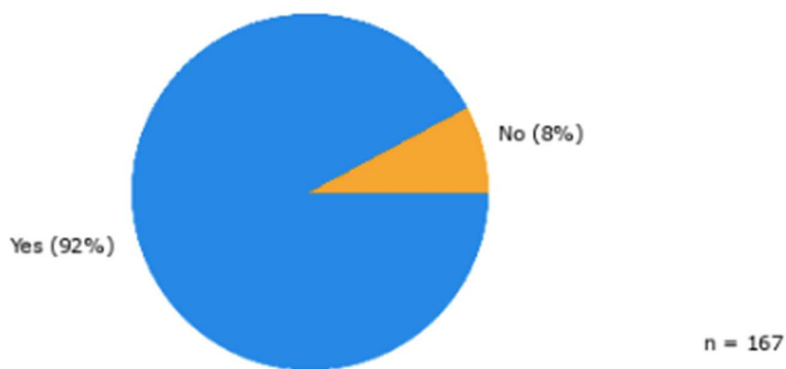
Other institution - specify	Druga institucija – navedite:
Juvenile detention centre (prevzgojni dom)	Prevzgojni dom
Other individual - specify	Drugi posameznik – navedite:
Prosecution	Tožilstvo
Courts	Sodišča
Educational institution (vzgojni zavod)	Vzgojni zavod
Juvenile prison	Mladoletniški zapor
Physical or mental health-related institution	Institucija v zvezi s telesnim ali duševnim zdravjem
n=12	n = 12

7.1.2 Sodna raven

Na sodni ravni smo pregledali, kako pogosto sodišča v okviru *individualne ocene* na podlagi 469. člena ZKP presojuje mladotnikovo razvitost, potrebe, ranljivosti ter druge osebne in družinske okoliščine. Raziskali smo, kako pogosto sodišča v pripravljalnem postopku in/ali na seji senata ali glavni obravnavi pridobijo informacije od mladoletnika, njegovih staršev, organov socialnega varstva in drugih posameznikov ali institucij.

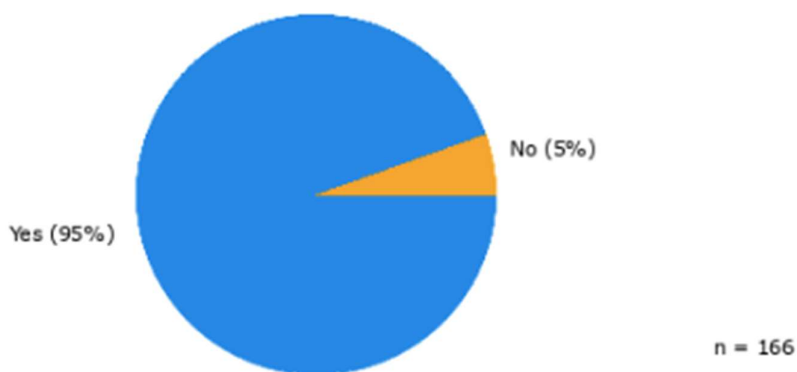
7.1.2.1 Pripravljalni postopek

Sodišča so v pripravljalnem postopku mladoletnike zaslišala v 92 % zadev (slika 74). Sodišča so v okviru zaslišanj ugotavljala dejstva, ki so se nanašala na zadevo, in rutinsko zbirala informacije o mladotnikovih osebnih in družinskih okoliščinah. V 95 % zadev so sodišča – prek sodnika za mladoletnike, sodniškega pomočnika ali socialnega delavca pri sodišču – v pripravljalnem postopku zaslišala tudi mladotnikove starše (slika 75). Sodišča so v okviru pripravljalnega postopka v 97 % pregledanih zadev pridobila poročilo organa socialnega varstva (slika 76).

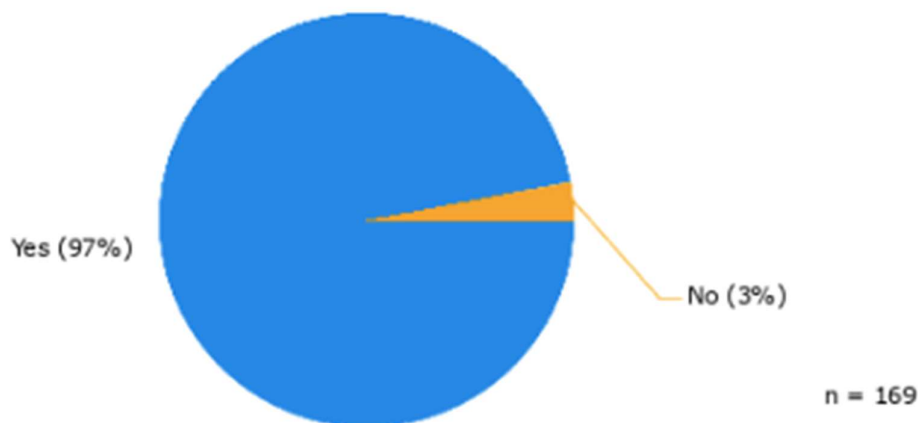
Slika 74: Sodišče je zaslišalo mladoletnika – pripravljalni postopek

Yes (92%)	Da (92 %)
No (8%)	Ne (8 %)
n=167	n = 167

Slika 75: Sodišče je zaslišalo starše – pripravljalni postopek

Yes (95%)	Da (95 %)
No (5%)	Ne (5 %)
n=166	n = 166

Slika 75: Sodišče je pridobilo poročilo organa socialnega varstva – pripravljalni postopek

Yes (97%)	Da (97 %)
No (3%)	Ne (3 %)
n=169	n = 169

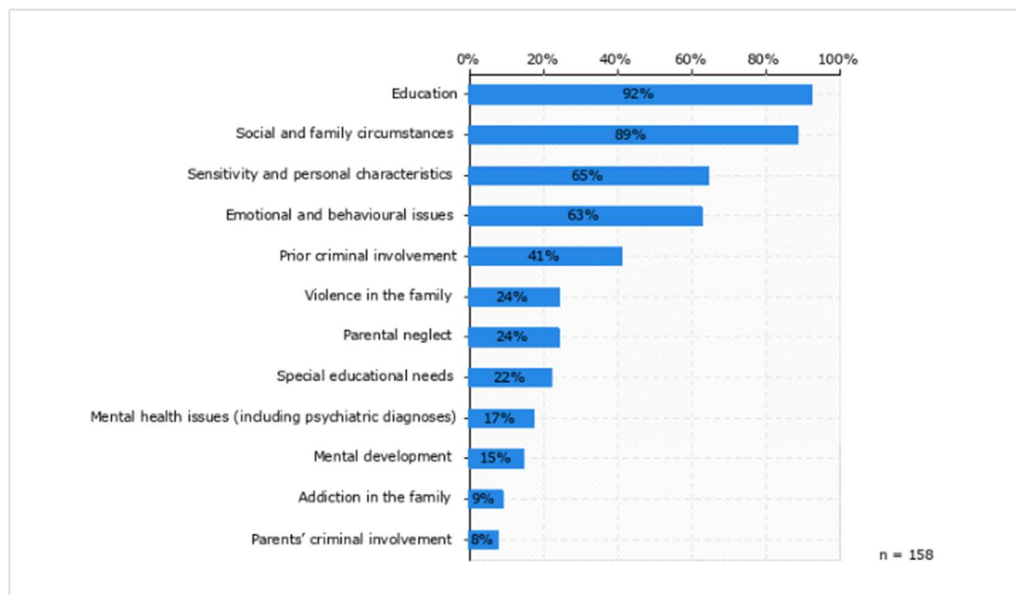
Organi socialnega varstva so v okviru priprave poročil za sodišča v 77 % zadev opravili pogovore z mladoletniki, v 84 % pa z njihovimi starši. Pri tem so v 70 % zadev opravili en pogovor, v 41 % dva, v 14 % tri, v 3 % pet, v 1 % zadev pa šest pogovorov.

Organi socialnega varstva so več pogovorov opravili z mladoletniki, ki so bili povratniki ali ki so kot otroci kazali prestopniško vedenje. Posledično so njihova poročila običajno vsebovala informacije o številu opravljenih pogovorov. Kljub temu visoke številke niso nujno pomenile, da so socialni delavci vse pogovore opravili v okviru pregledanih kazenskih postopkov. Kjer so organi socialnega varstva z otrokom in njegovo družino opravili več pogovorov, so bili ti pogosto opravljeni v daljšem časovnem obdobju in v okviru obravnave družine s strani organa socialnega varstva. Socialni delavci so mladostnike v 11 % zadev obiskali na domu.

Poročila organov socialnega varstva iz pregledanih sodnih spisov so vključevala informacije o vzgojno-izobraževalnih, socialnih in družinskih značilnostih, občutljivosti in osebnem življenju, čustvenih in vedenjskih težavah, kriminalni preteklosti, nasilju v družini, posebnih vzgojno-izobraževalnih potrebah, težavah z duševnim zdravjem in duševnim razvojem, zasvojenosti v družini in kriminalni preteklosti staršev (slika 76).

Areas/difficulties covered in reports/interviews/visits (n = 158)

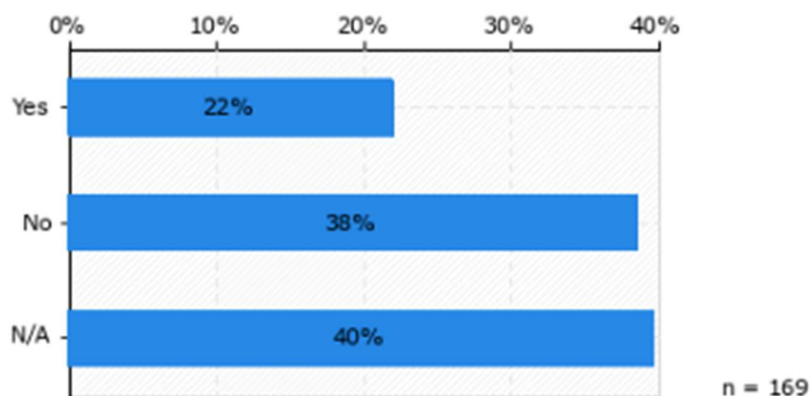
Možnih je več odgovorov

Slika 76: Informacije o otroku in njegovih okoliščinah – poročilo organa socialnega varstva (sodna raven – pripravljalni postopek)

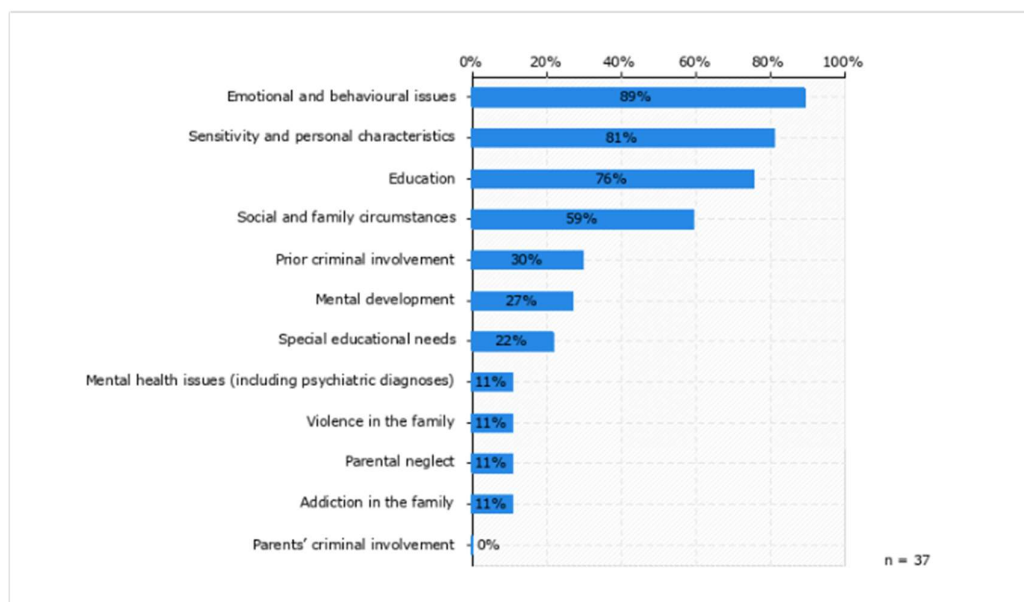
Areas/difficulties covered in reports/interviews/visits (n=158)	Področja/težave, obravnavane v poročilih/pri pogovorih/obiskih (n = 158)
Education	Vzgoja in izobraževanje
Social and family circumstances	Socialne in družinske okoliščine
Sensitivity and personal characteristics	Občutljivost in osebne značilnosti
Emotional and behavioural issues	Čustvene in vedenjske težave
Prior criminal involvement	Kriminalna preteklost
Violence in the family	Nasilje v družini
Parental neglect	Starševsko zanemarjanje
Special educational needs	Posebne vzgojno-izobraževalne potrebe
Mental health issues (including psychiatric diagnoses)	Težave z duševnim zdravjem (vključno s psihiatričnimi diagnozami)
Mental development	Duševna razvitost
Addiction in the family	Zasvojenost v družini
Parents' criminal involvement	Kriminalna preteklost staršev
n=158	n = 158

Sodišča so v okviru pripravljalnega postopka od vzgojnega zavoda, v katerem je bil mladoletnik nameščen, pridobila informacije v 22 % pregledanih sodnih zadev (slika 77). Ko so jih pridobila, so bila poročila vzgojnih zavodov podobna poročilom organov socialnega varstva, poleg tega pa so vsebovala različne informacije o mladoletnikovih okoliščinah (slika 78)

Slika 77: Sodišče pridobi informacije od vzgojnega zavoda, v katerem je mladoletnik nameščen – pripravljalni postopek

Yes	Da
No	Ne
N/A	Ni relevantno
n=169	n = 169

Slika 78: Informacije o otroku in njegovih okoliščinah – poročilo vzgojnega zavoda (sodna raven – pripravljalni postopek)

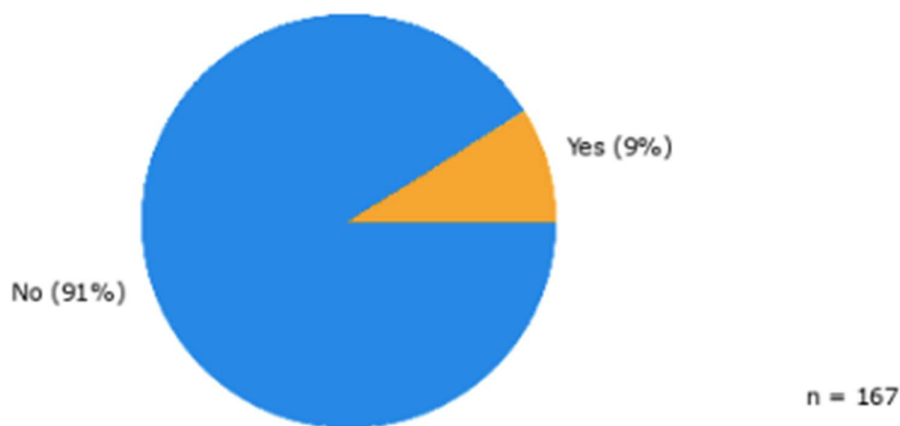
Emotional and behavioural issues	Čustvene in vedenjske težave
Sensitivity and personal characteristics	Občutljivost in osebne značilnosti
Education	Vzgoja in izobraževanje
Social and family circumstances	Socialne in družinske okoliščine
Prior criminal involvement	Kriminalna preteklost
Mental development	Duševna razvitost
Special educational needs	Posebne vzgojno-izobraževalne potrebe
Mental health issues (including psychiatric diagnoses)	Težave z duševnim zdravjem (vključno s psihiatričnimi diagnozami)
Violence in the family	Nasilje v družini
Parental neglect	Starševsko zanemarjanje
Addiction in the family	Zasvojenost v družini
Parents' criminal involvement	Kriminalna preteklost staršev

n=37

n = 37

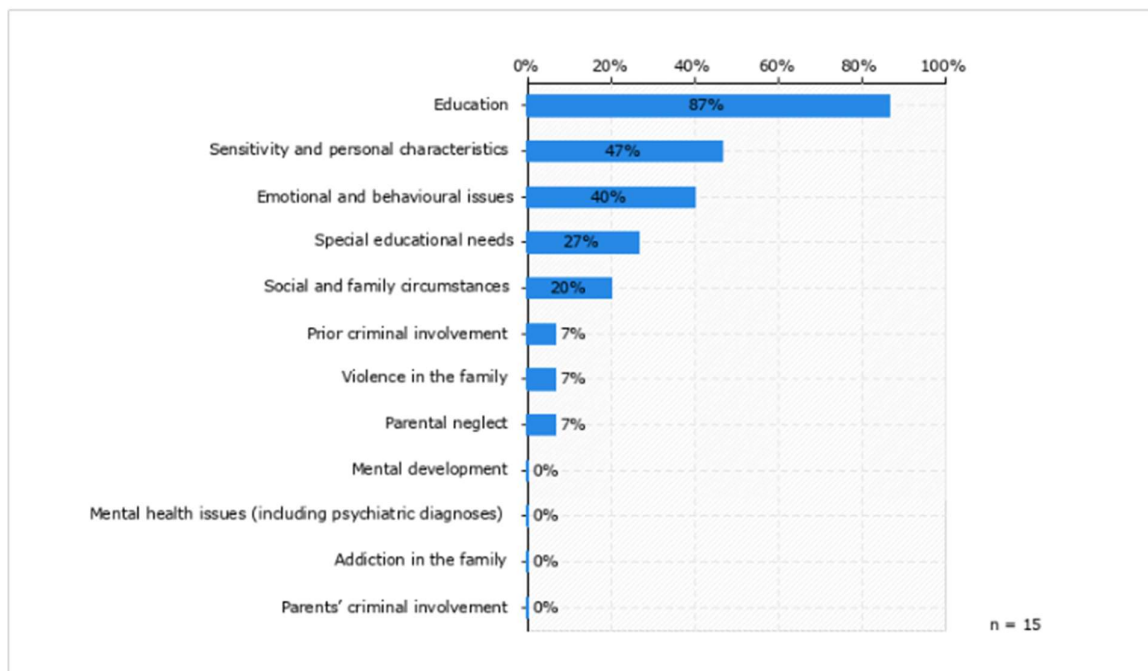
Sodišča so kot tožilci redko pridobila informacije od mladoletnikove šole ali drugega vzgojnega zavoda, v katerem mladoletnik ni bil nameščen, in sicer v le 9 % pregledanih sodnih spisov (slika 79). Kakor je bilo že omenjeno, to ne pomeni nujno, da sodišča (ali tožilstvo) ne ravnajo v največjo korist otroka. Mogoče je, da ne želijo povzročiti stigmatizacije otrok, ki so v stiku s pravosodjem, v njihovih vzgojno-izobraževalnih okoljih med njihovimi učitelji in vrstniki.

Kot smo lahko pričakovali, so šole sodiščem običajno predložile informacije o mladoletnikovem izobraževanju, občutljivosti in osebnih značilnostih, čustvenih in vedenjskih težavah ter posebnih vzgojno-izobraževalnih potrebah. Včasih so poročila šol vsebovala informacije o otrokovem socialnem in družinskem položaju, kriminalni preteklosti, družinskem nasilju in starševskem zanemarjanju (slika 80).

Slika 79: Sodišče pridobi informacije od šole ali drugega vzgojnega zavoda – pripravljalni postopek

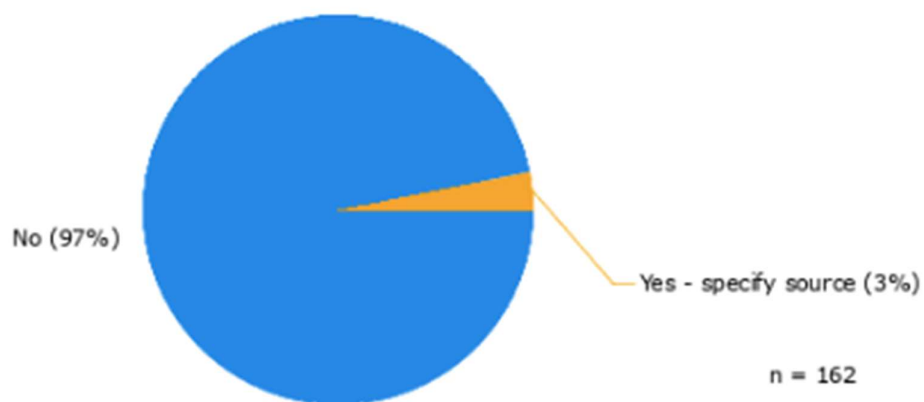
Yes (9%)	Da (9 %)
No (91%)	Ne (91 %)
n=167	n = 167

Slika 80: Informacije o otroku in njegovih okoliščinah – šola ali drug vzgojni zavod (sodna raven – pripravljalni postopek)

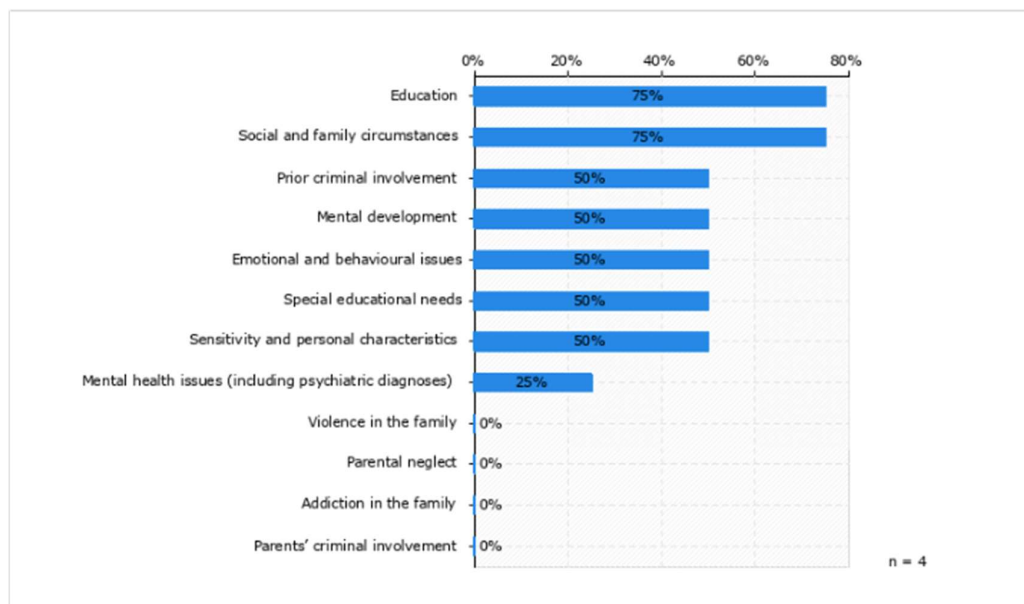
Education	Vzgoja in izobraževanje
Sensitivity and personal characteristics	Občutljivost in osebne značilnosti
Emotional and behavioural issues	Čustvene in vedenjske težave
Special educational needs	Posebne vzgojno-izobraževalne potrebe
Social and family circumstances	Socialne in družinske okoliščine
Prior criminal involvement	Kriminalna preteklost
Violence in the family	Nasilje v družini
Parental neglect	Starševsko zanemarjanje
Mental development	Duševna razvitost
Mental health issues (including psychiatric diagnoses)	Težave z duševnim zdravjem (vključno s psihiatričnimi diagnozami)
Addiction in the family	Zasvojenost v družini
Parents' criminal involvement	Kriminalna preteklost staršev
n=15	n = 15

Sodišča so v pripravljalnem postopku redko pridobila informacije iz virov, ki niso navedeni zgoraj, in sicer v le 3 % zadev (slika 81). Kadar pa so jih, so podatke pridobila od slovenskega veleposlaništva v tujini, zdravstvene ustanove, psihiatrične klinike za otroke in mladostnike, psihologa in sodnega spisa v prejšnjem postopku zoper mladoletnika. Posledično so poročila, pridobljena iz teh virov, vsebovala več informacij o mladoletnikovi kriminalni preteklosti, duševni razvitosti, čustvenih in vedenjskih težavah, posebnih vzgojno-izobraževalnih potrebah, občutljivosti in duševnem zdravju (slika 82).

Slika 81: Sodišče pridobi informacije iz drugih virov – pripravljalni postopek

Yes – specify source (3%)	Da – navedite vir (3%)
No (97%)	Ne (97%)
n=162	n = 162

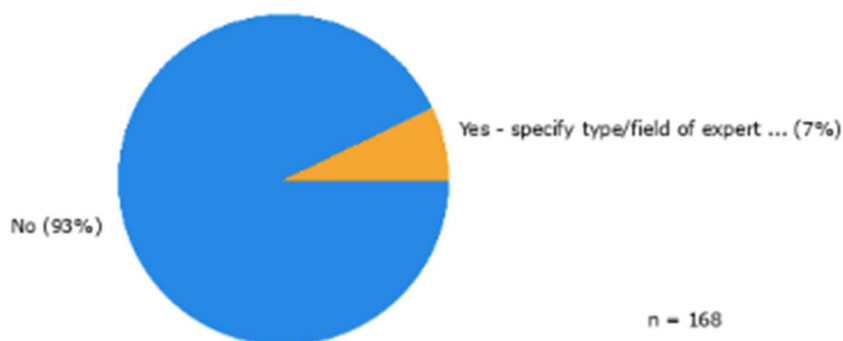

Slika 82: Informacije o otroku in njegovih okoliščinah – drugi viri (sodna raven – pripravljalni postopek)

Education	Vzgoja in izobraževanje
Social and family circumstances	Socialne in družinske okoliščine
Prior criminal involvement	Kriminalna preteklost
Mental development	Duševna razvitost
Emotional and behavioural issues	Čustvene in vedenjske težave
Special educational needs	Posebne vzgojno-izobraževalne potrebe
Sensitivity and personal characteristics	Občutljivost in osebne značilnosti
Mental health issues (including psychiatric diagnoses)	Težave z duševnim zdravjem (vključno s psihiatričnimi diagnozami)
Violence in the family	Nasilje v družini
Parental neglect	Starševsko zanemarjanje

Addiction in the family	Zasvojenost v družini
Parents' criminal involvement	Kriminalna preteklost staršev
n=4	n = 4

Prav tako so sodišča v pripravljalnem postopku v pregledanih zadevah redko v skladu s četrtem odstavkom 469. člena ZKP določila zdravnika, psihiatra, psihologa ali pedagoga, da pregleda mladoletnikovo zdravstveno stanje, duševno razvitost, duševne lastnosti itd. V 7 % zadev, v katerih so to storila (*slika 83*), so določila izvedence, ki so bili psihologi, otroški in mladostniški psihiatri ter klinični psihologi.

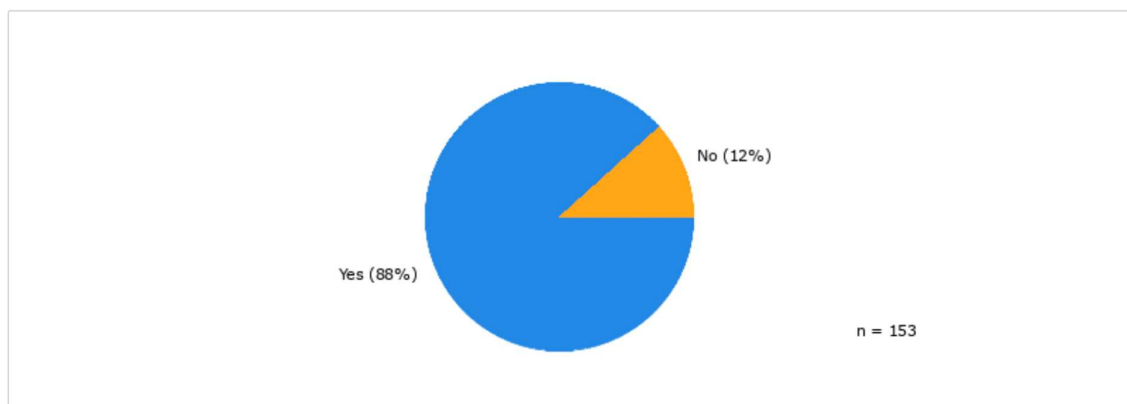

Slika 83: Sodišče določi izvedenca za pregled mladoletnikove razvitosti – pripravljalni postopek

Yes – specify type/field of expert ... (7%)	Da – navedite vrsto/področje izvedenca ... (7 %)
No (93%)	Ne (93 %)
n=168	n = 168

7.1.2.2 Seja senata ali glavna obravnava

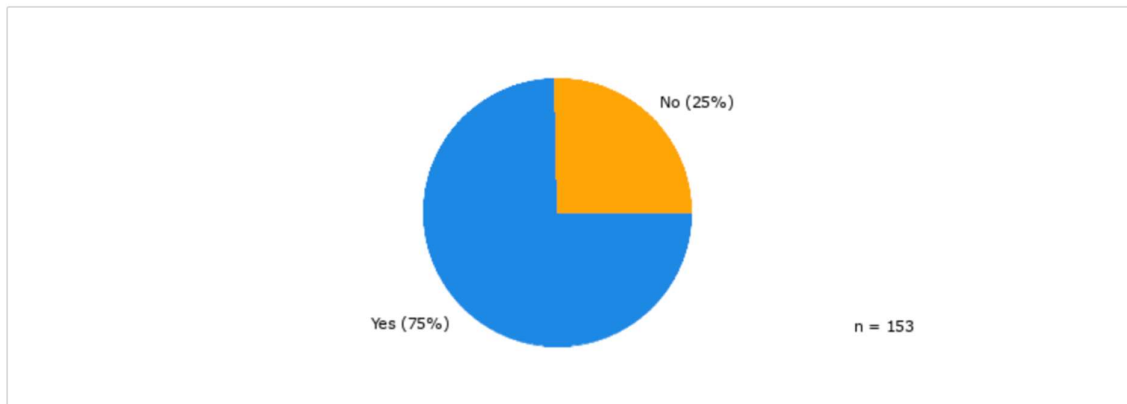
Sodišče je na seji senata ali glavni obravnavi mladoletnika zaslišalo v 88 % zadev (*slika 84*). V 75 % zadev je zaslišalo tudi mladoletnikove starše (*slika 85*). Sodišča so v le 39 % zadev pridobila dodatne informacije od organov socialnega varstva pred sejo senata ali glavno obravnavo (*slika 86*). Kljub temu so na seji senata ali glavni obravnavi v 73 % zadev mladoletnikovega socialnega delavca zaslišala glede sprememb v mladoletnikovem življenju od pripravljalnega postopka (*slika 87*).

Slika 84: Sodišče zasliši mladoletnika – seja senata ali glavna obravnava

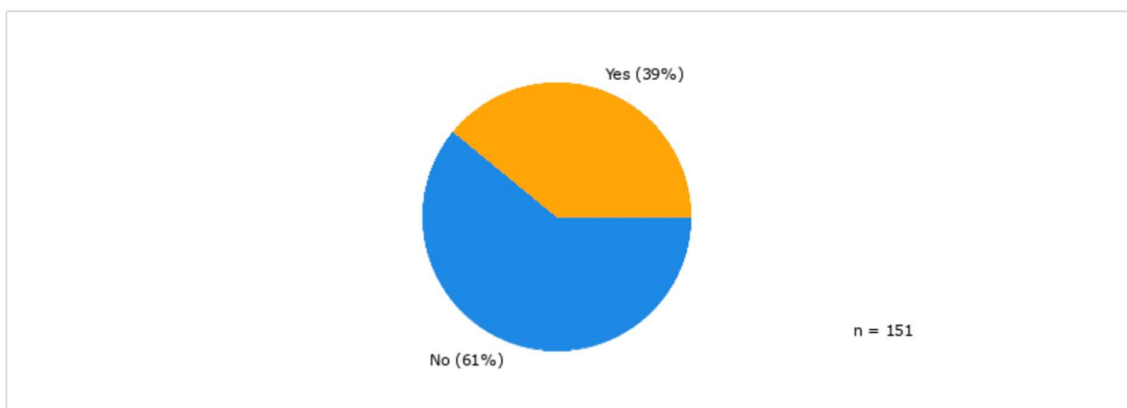
Yes (88%)	Da (88 %)
-----------	-----------

No (12%)	Ne (12 %)
n=153	n = 153

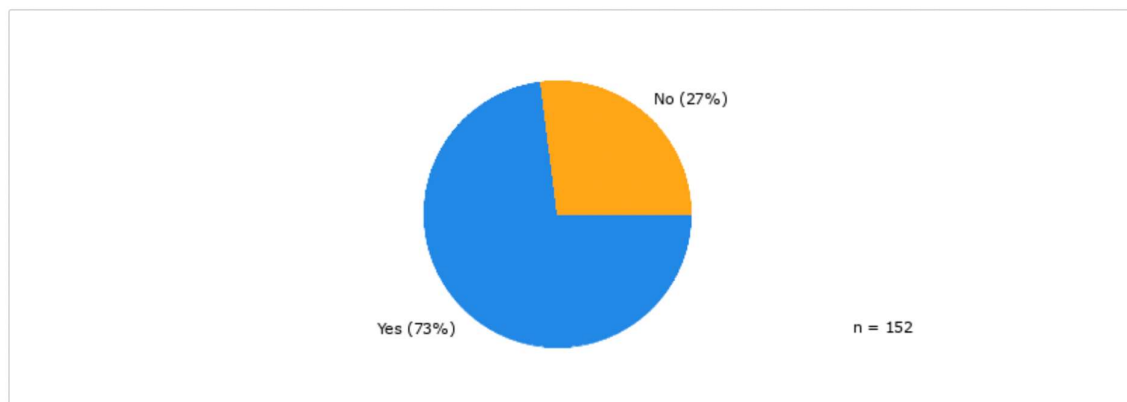
Slika 85: Sodišče zasliši mladoletnikove starše – seja senata ali glavna obravnava

Yes (75%)	Da (75 %)
No (25%)	Ne (25 %)
n=153	n = 153

Slika 86: Sodišče pridobi dodatno pisno poročilo od organa socialnega varstva – seja senata ali glavna obravnava

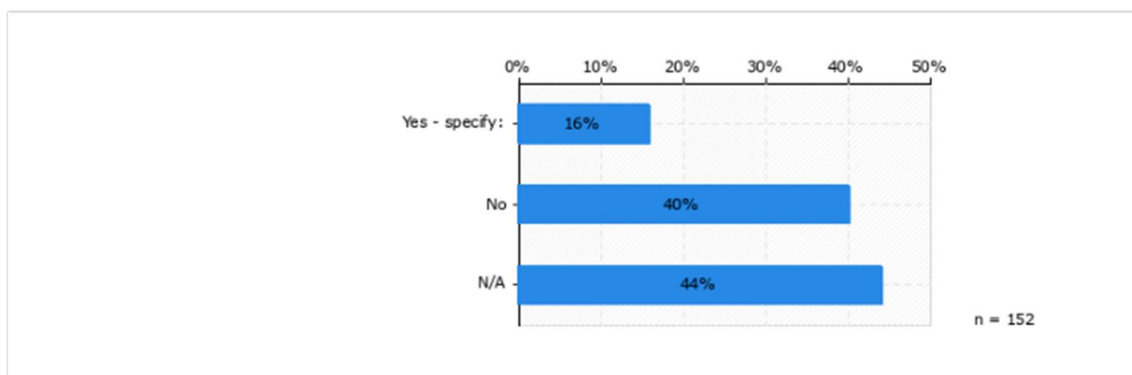
Yes (39%)	Da (39 %)
No (61%)	Ne (61 %)
n=151	n = 151

Slika 87: Sodišče zasliši socialnega delavca – seja senata ali glavna obravnava

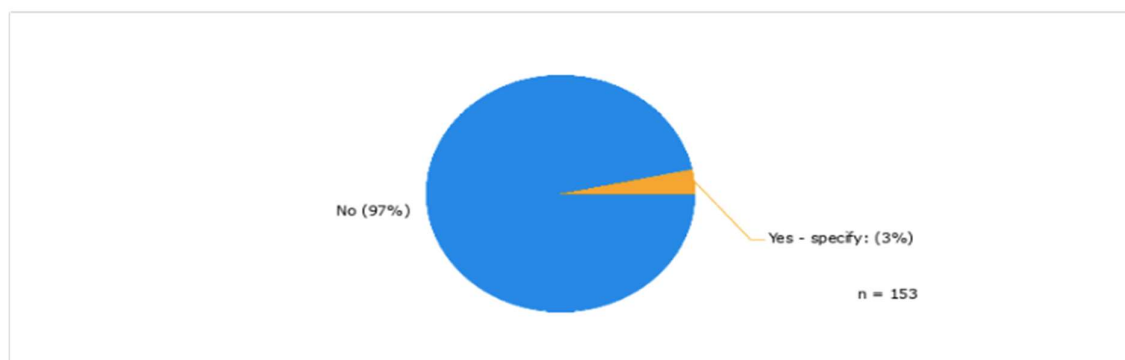
Yes (73%)	Da (73 %)
No (27%)	Ne (27 %)
n=152	n = 152

Poleg tega so sodišča na seji senata ali glavni obravnavi pridobila informacije od vzgojnih zavodov, v katerih je bil mladoletnik nameščen, otrokove šole in iz drugih virov (od organa socialnega varstva iz druge regije, poročilo socialnega pedagoga itd.) redkeje kot v pripravljalnem postopku. Natančneje, pridobila so jih v 16 % (slika 88), 3 % (slika 89) in 2 % (slika 90) zadev. Psihiatra, psihologa ali pedagoga so za pregled mladoletnika določila nekoliko manj pogosto kot v pripravljalnem postopku, natančneje v 9 % zadev, pri večini teh pa so sodišča v pripravljalnem postopku in na seji senata/glavni obravnavi določila istega izvedenca (slika 91).

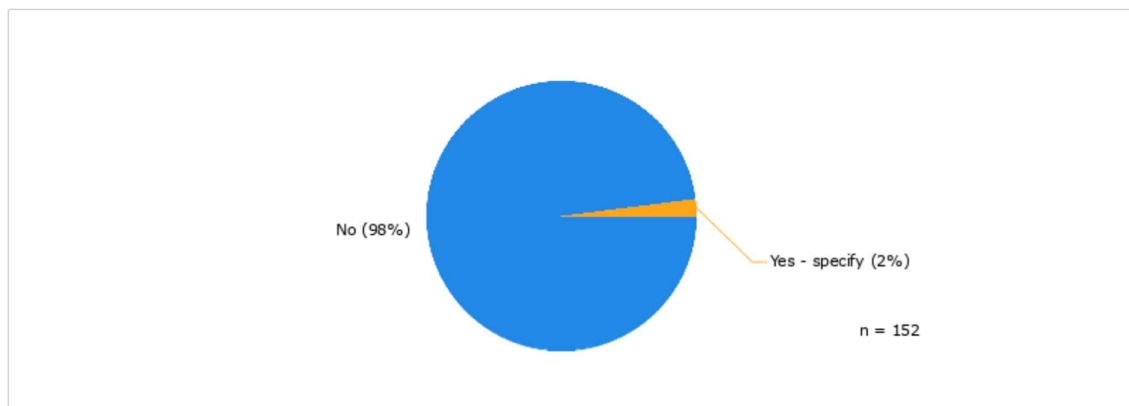
Slika 88: Sodišče pridobi informacije od vzgojnega zavoda, v katerem je mladoletnik nameščen – seja senata ali glavna obravnava

Yes – specify:	Da – navedite:
No	Ne
N/A	Ni relevantno
n=152	n = 152

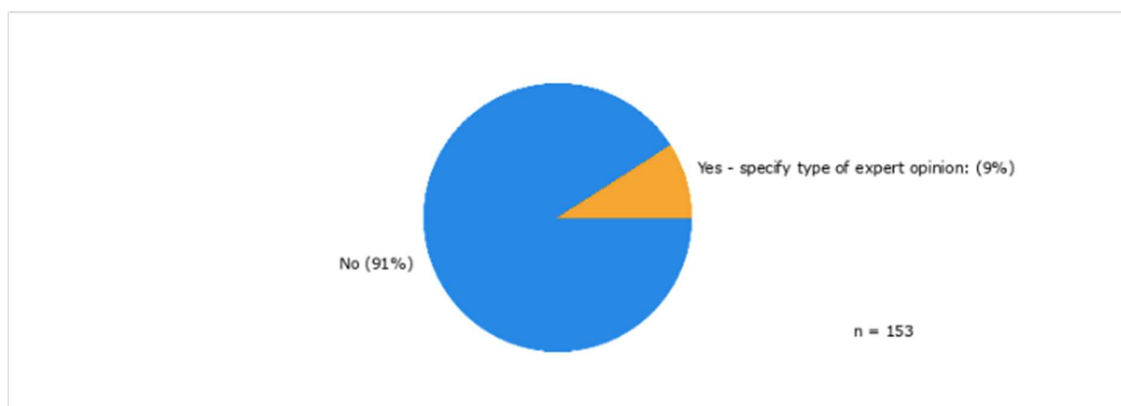
Slika 89: Sodišče pridobi informacije od šole ali drugega vzgojnega zavoda – seja senata ali glavna obravnava

Yes – specify: (3%)	Da – navedite: (3 %)
No (97%)	Ne (97 %)
n=153	n = 153

Slika 90: Sodišče pridobi informacije iz drugih virov – seja senata ali glavna obravnava

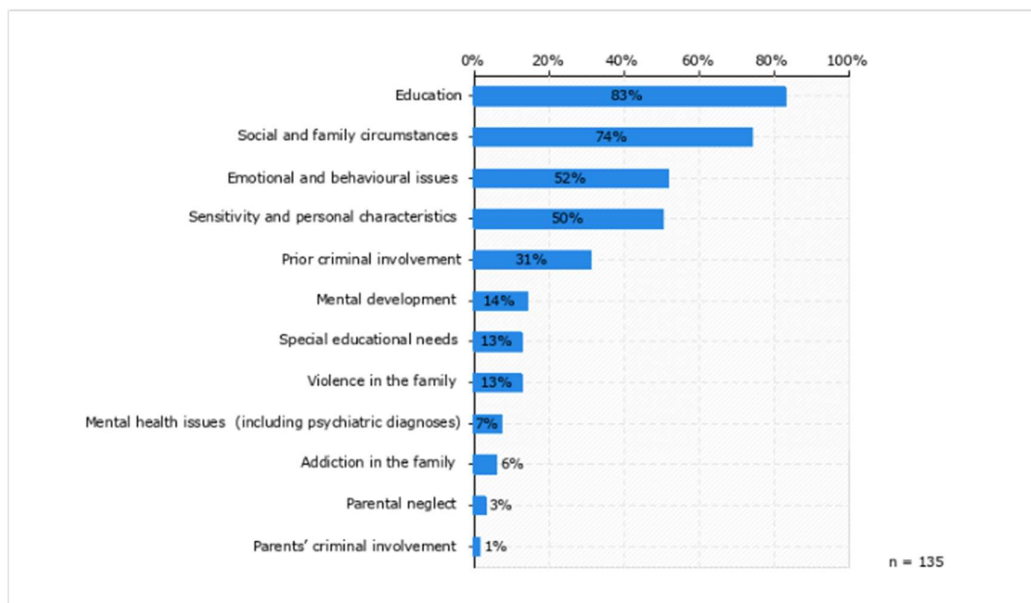
Yes – specify: (2%)	Da – navedite: (2 %)
No (98%)	Ne (98 %)
n=152	n = 152

Slika 91: Sodišče določi izvedenca za pregled mladoletnikove razvitosti – seja senata ali glavna obravnava

Yes – specify type of expert opinion: (9%)	Da – navedite vrsto izvedenskega mnenja: (9 %)
No (91%)	Ne (91 %)
n=153	n = 153

Sodišča so kot pri pripravljanih postopkih večino dodatnih informacij na sejah senatov in glavnih obravnava pridobila od mladoletnika, njegovih staršev in organov socialnega varstva, redko pa od vzgojnih zavodov, šol in drugih institucij. Prav tako so redko določila izvedence za pregled otrokove duševne razvitosti ali drugih značilnosti, ki bi lahko bile pomembne pri odločanju sodišča. V glavnem so pridobila dodatne informacije o mladoletnikovih vzgojno-izobraževalnih, socialnih in družinskih okoliščinah, čustvenih in vedenjskih težavah, občutljivosti in osebnih značilnostih, kriminalni preteklosti, duševni razvitosti, posebnih vzgojno-izobraževalnih potrebah, nasilju v družini, težavah z duševnim zdravjem, zlorabi psihoaktivnih snovi v družini, starševskem zanemarjanju in kriminalni preteklosti staršev (slika 92).

Slika 92: Informacije o otroku in njegovih okoliščinah – drugi viri (sodna raven – seja senata ali glavna obravnava)

Education	Vzgoja in izobraževanje
Social and family circumstances	Socialne in družinske okoliščine
Emotional and behavioural issues	Čustvene in vedenjske težave
Sensitivity and personal characteristics	Občutljivost in osebne značilnosti
Prior criminal involvement	Kriminalna preteklost
Mental development	Duševna razvitost
Special educational needs	Posebne vzgojno-izobraževalne potrebe
Violence in the family	Nasilje v družini
Mental health issues (including psychiatric diagnoses)	Težave z duševnim zdravjem (vključno s psihiatričnimi diagnozami)
Addiction in the family	Zasvojenost v družini
Parental neglect	Starševsko zanemarjanje
Parents' criminal involvement	Kriminalna preteklost staršev
n=135	n = 135

Sodišča so oceno mladoletnika dopolnila z zaslisanji otroka, staršev in socialnih delavcev na seji senata ali glavni obravnavi. Vendar je večina sodnih postopkov iz našega vzorca, kakor je prikazano v razdelku 7.8 tega poročila, trajala več kot eno leto. Morda so sodišča na seji senata ali glavni obravnavi morala znova oceniti mladoletnikovo duševno razvitost, ranljivosti, vzgojno-izobraževalne potrebe in druge okoliščine v zvezi z njegovo osebnostjo in razmerami, v katerih živi, ker je od pripravljalnega postopka minilo že veliko časa. Poleg tega so pripravljalni postopek običajno izvedli sodniški pomočniki, ne pa sodniki. Morda je moral sodnik za mladoletnike znova pridobiti informacije o mladoletnikovih okoliščinah, da se je seznanil s podatki pred odločanjem in izrekom sankcije.

Temeljita, vendar hitra enkratna ocena otroka v hitreje izvedenem sodnem postopku bi bila zanj mogoče najkoristnejša. Vendar pa bi to lahko bilo mogoče le, če bi bili organi socialnega varstva, tožilstva in sodišča specializirani za mladoletniške kazenske zadeve in bi se ukvarjali zgolj z njimi.

Kadar je sodišče določilo izvedenca, mu je odredilo, naj pregleda otrokovo stanje, okoliščine in razvitost. Kljub temu je sodišče včasih izvedence povprašalo, kateri vzgojni ukrep naj bi po njihovem mnenju izreklo. Za tako presojo je potrebna pravna utemeljitev, ne pa izvedensko mnenje, zaradi česar bi ta morala biti del sodnega odločanja.

V nekaterih primerih sodišča niso sledila izvedenskemu mnenju, temveč so konkretne vzgojne ukrepe izrekala v nasprotju z izvedenčevo oceno otroka. V enem od pregledanih spisov je prvostopenjsko sodišče izreklo zunajzavodski vzgojni ukrep. Kljub temu je izvedenec (pa tudi organ socialnega varstva) na podlagi otrokovih zapletenih potreb predlagal zavodski vzgojni ukrep. Državni tožilec se je pritožil zoper prvostopenjsko odločbo zaradi izrečene kazenske sankcije. Pritožbeno sodišče je odločbo spremenilo in rabsodilo, da bi bilo treba mladoletnega storilca kaznivega dejanja oddati v vzgojni zavod, kot sta predlagala izvedenec in organ socialnega varstva. V tej zadevi je odločba prvostopenjskega sodišča zavlekla ustrezno obravnavo mladoletnika v okviru primerne institucije.

Razmerje med izvedensko oceno otroka in njegove razvītosti ter pravno utemeljitvijo ustreznosti kazenskih sankcij proti njemu bi bilo treba pojasniti glede na cilje kazenskega postopka proti mladoletniku. Sodišča lahko imenujejo drugega izvedenca, če jih prvo izvedensko mnenje ne prepriča. Predpostavimo, da se sodišče odloči, da pri presoji mladoletnikove osebnosti in razvītosti ne bo sledilo izvedenskemu mnenju. V takem primeru bi to moralo v svoji odločbi pojasniti in ustrezno utemeljiti izbrano sankcijo.

Nazadnje so sodišča iz vzorca vedno seznanila organe socialnega varstva s postopki proti mladoletnikom. Kljub temu organi socialnega varstva niso bili tako dejavni, kakor je predpisano v 458. členu ZKP ali 43. členu predloga ZOMSKD, v skladu s katerim lahko organ socialnega varstva, tj. center za socialno delo, daje med postopkom predloge in opozarja na dejstva in dokaze, ki so pomembni za pravilno odločitev.

Socialni delavci iz vzorca so pripravili poročila in povedali svoje mnenje na seji senata ali glavni obravnavi. Kakovost in temeljitost njihovih poročil se med okrožji in posameznimi socialnimi delavci razlikujeta. Medtem ko so bila nekatera poročila splošna, so bila druga podrobna in individualizirana.

Poleg tega se med okrožji razlikujejo prakse okrožnih sodišč pri sodelovanju z organi socialnega varstva. Čeprav so nekatera sodišča pridobila vsaj po dve poročili organov socialnega varstva – v pripravljalnem postopku in na seji senata ali glavni obravnavi –, so druga pridobila le eno. Včasih je sodišče v drugem poročilu izvedelo za informacije o bistvenih spremembah v otrokovem življenju. V nekaterih primerih pa je bilo drugo poročilo videti kot kopija prvega.

V zvezi z željo sodišča, da spozna otroka in njegove okoliščine, je bilo ugotovljeno, da nekatere prakse niso optimalne ali da so celo skrb vzbujajoče. Zaslīšanās mladoletnikovih staršev (ki so jih opravili sodniki, sodniški pomočniki ali socialni delavci pri sodišču) so bila pogosto splošna in niso priskrbela veliko več informacij kot poročila organov socialnega varstva. Zaslīšanās mladoletnikovih staršev niso veliko prispevala k njegovi oceni, hkrati pa so podaljšala postopek. Sodna zaslīšanās staršev so bistvena in bi morala biti bolj individualizirana. Pri pripravi na zaslīšenje bi sodišče moralo temeljiteje proučiti spis in komunicirati z mladoletnikovim socialnim delavcem v skupnosti.

Če je bil mladoletnik povratnik, torej če je bil že prej obravnavan v sodnih postopkih, sodišča včasih niso zahtevala novega poročila organa socialnega varstva ali zaslīšanās njegovih staršev. Pridobila so poročila in zapisnike iz prejšnjih postopkov, tudi če je od takrat minilo že veliko časa.

Sodniki so na okrogli mizi 8. decembra 2022 pojasnili, da včasih pridobijo informacije iz prejšnjih postopkov, ker zaradi organizacijskih težav izdelava poročila s strani organov socialnega varstva predolgo traja. Čeprav so take prakse razumljive, jih sodišča ne bi smela uporabljati v nasprotju z največjo koristjo otroka. V mladoletnikovem življenju se lahko v nekaj mesecih ali tednih zgodi

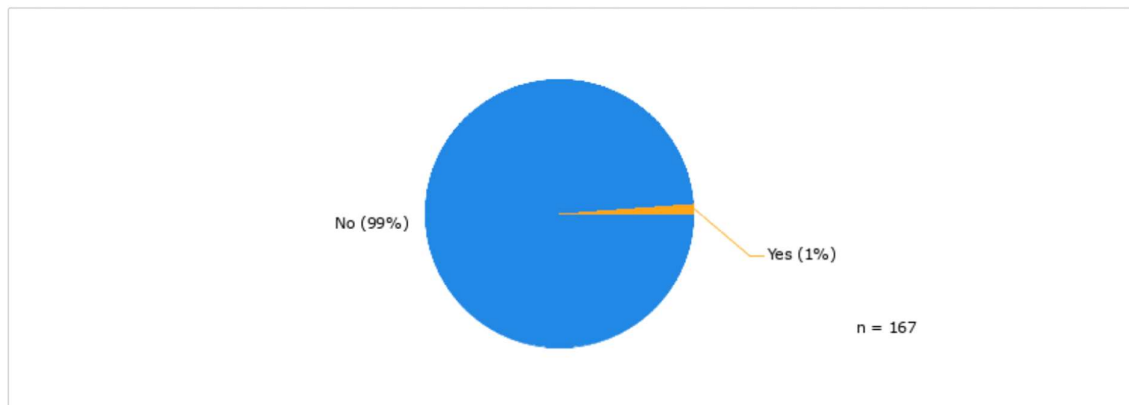
veliko stvari. Poročilo organa socialnega varstva, staro nekaj mesecev, je precej zastarelo. Ne bi smelo biti uporabljano kot verodostojna informacija o mladoletnikovi razvitosti oziroma ne bi smelo vplivati na odločbo sodišča.

Iz istega razloga bi bilo treba previdno uporabljati drugi odstavek 72. člena predloga ZOMSKD, ki sodišču omogoča, da se odloči, da ne bo zaslišalo staršev otroka (ali pridobilo novega poročila centra za socialno delo), če je center za socialno delo z njimi že opravil pogovor in če sodišče meni, da zaslišanje ni potrebno, saj ima dovolj informacij iz prejšnjih postopkov. Čeprav določba sama po sebi ni težavna, lahko z vidika trajanja sodnih postopkov, ki je dodatno analizirano v razdelku 7.8 tega poročila, učinkuje v nasprotju z največjo koristjo otroka.

7.2 Izločitev otroka iz škodljivega okolja

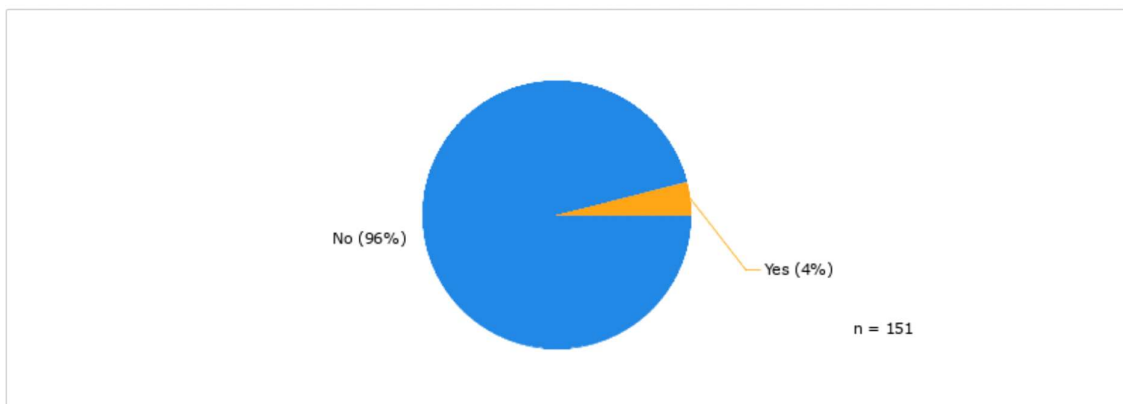
V skladu s 471. členom ZKP sme sodnik za mladoletnike odrediti, naj se mladoletni storilec kaznivega dejanja izloči iz okolja, v katerem živi, ter namesti v prehodni dom, v diagnostični center, postavi pod nadzorstvo organa socialnega varstva ali izroči drugi družini. Sodnik mladoletnika izloči iz okolja, v katerem živi, če je v njem izpostavljen škodljivim okoliščinam ali če potrebuje pomoč, varstvo ali nastanitev. Ker je izločitev otroka iz škodljivega okolja nujna, 471. člen ZKP predvideva ukrep od pripravljalnega postopka naprej. 481. člen ZKP sodniku omogoča, da ta ukrep izreče ali razveljavi med sejo senata ali glavno obravnavo.

Sodniki za mladoletnike so v le 1 % zadev iz vzorca izločili mladoletnika iz njegovega okolja med pripravljalnim postopkom (*slika 93*). Število ukrepov med sejo senata ali glavno obravnavo se je nekoliko povečalo, na 4 % (*slika 94*).

Slika 93: Izločitev otroka iz škodljivega okolja – pripravljalni postopek

Yes (1%)	Da (1 %)
No (99%)	Ne (99 %)
n=167	n = 167

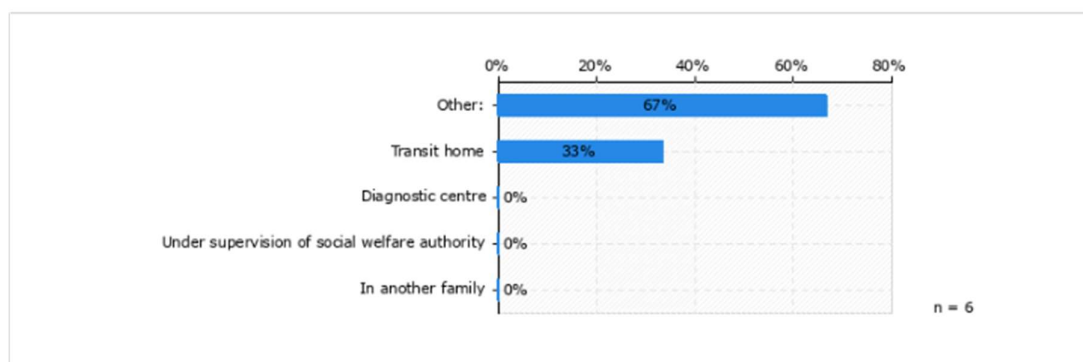

Slika 94: Izločitev otroka iz škodljivega okolja – seja senata ali glavna obravnava

Yes (4%)	Da (4 %)
No (95%)	Ne (96 %)
n=151	n = 151

Ukrep, ki predvideva odstranitev otroka iz domačega okolja, bi bilo treba uporabljati le kot skrajni ukrep in le, če je v največjo korist otroka. Zato ne preseneča majhno število odstranitvev iz vzorca. Kljub temu bi bilo treba ugotoviti razlog za rahlo povečanje števila izločitev otroka iz škodljivega okolja od pripravljalnega postopka do seja senata ali glavne obravnave. Če je otrok izpostavljen škodljivim okoliščinam, bi sodišče moralo ta ukrep izreči čim prej, torej pogosteje v zgodnjih kot poznejših fazah kazenskega postopka.

Kar zadeva vzorec, so škodljive okoliščine morda nastale po koncu pripravljalnega postopka. Ker pripravljalni postopek pogosto vodijo sodniški pomočniki, ne pa sodniki, se lahko zgodi, da sodnik za otrokovo potrebo izve šele na seja senata ali glavni obravnavi. Poleg tega se sodišča morda redko odločajo za izločitev otroka iz domačega okolja, ker diagnostični center, ki ga predvideva 471. člen ZKP, nikoli ni obstajal. Kadar so se sodišča iz vzorca odločila za ta ukrep, so v prehodni dom napotili le 33 % otrok, 67 % pa so jih napotili v vzgojne zavode ali prevzgojni dom (slika 95), v zvezi s katerim so uporabili možnost, ki je ZKP ne predvideva.

Slika 95: Okolje, v katerem je mladoletnik začasno nameščen

Other:	Drugo:
Transit home	Prehodni dom
Diagnostic centre	Diagnostični center
Under supervision of social welfare authority	Nadzorstvo organa socialnega varstva
In another family	Druga družina
n=6	n = 6

Prvi odstavek 64. člena predloga ZOMSKD določa, da je otroka mogoče začasno izločiti iz domačega okolja in ga postaviti pod nadzorstvo centra za socialno delo, nastaniti pri drugi družini ali namestiti v vzgojni zavod. Kot možnosti začasne namestitve ne omenja diagnostičnega centra ali prehodnega doma.

V nadaljnjih raziskavah je treba proučiti, ali lahko sodišča otroke, ki jih je treba izločiti iz domačega okolja in jim na podlagi pravnomočne sodne odločbe še ni bila izrečena sankcija, namestijo v vzgojni zavod ali prevzgojni dom. Ta možnost s pravnega in razvojnega vidika morda ni v otrokovo največjo korist.

Proučiti je treba tudi, ali lahko sodišča za začasno namestitev mladoletnikov med kazenskim postopkom proti njim uporabijo vzgojne zavode. Vzgojni zavodi so morda polno zasedeni in tako nezmožni sprejeti dodatne otroke. Poleg tega morda nimajo vzpostavljenih programov, s katerimi bi poskrbeli za potrebe otrok, ki so iz domačega okolja izločeni zgolj med kazenskim postopkom.

Peti odstavek 64. člena predloga ZOMSKD zgolj omenja diagnostični center kot ustanovo, v katero lahko sodišče mladoletnika namesti za največ trideset dni, če potrebuje podrobno oceno v okviru izvedenskega mnenja. Vendar v Sloveniji diagnostični center ne obstaja. Pristojni organi bi morali ustanoviti diagnostični center in spet razmisliti o njegovi vlogi.

Idealno bi bilo, da bi bil diagnostični center neodvisna institucija, ki bi ponujala celostno večdisciplinarno oceno otrokovih zapletenih socialnih, vzgojno-izobraževalnih in psiholoških potreb. V nekaterih enotah diagnostičnega centra bi bili lahko tudi začasno nameščeni mladoletniki, ki jih je treba med kazenskim postopkom proti njim izločiti iz škodljivega domačega okolja. Na drugih oddelkih bi bila lahko nameščena posebna skupina mladoletnikov, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep namestitve v vzgojni zavod, a imajo zapletene potrebe ali pridružene težave (npr. socialne razmere, posebne vzgojno-izobraževalne potrebe in osebnostne motnje). Analiza je pokazala, da vzgojni zavodi včasih niso primerni za mladoletnike s pridruženimi čustvenimi in vedenjskimi težavami, kakor je opisano v 8. poglavju tega poročila.

Nazadnje je bistveno pojasniti tudi razmerje med strokovnimi centri iz ZOOMTVI in diagnostičnimi centri, kot jih predvidevata ZKP in predlog ZOMSKD. V skladu s 1. členom ZOOMTVI se ZOOMTVI (podobno kot ZOMSKD) uporablja za otroke, mladostnike in mlade odrasle (18–20 let), ki jim je bil v skladu z zakonom, ki ureja obravnavo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, izrečen vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod. Strokovni centri so vzgojni zavodi, vendar namestitev in ocena mladoletnika v okviru izvedenskega mnenja v kazenskem postopku za zdaj ne spadata med njihove naloge, kakor so določene v 4. členu ZOOMTVI.

7.3 Pripor in omejevalni ukrepi brez pridržanja

Sodnik za mladoletnike lahko v skladu s 472. členom ZKP odredi pripor mladoletnika iz treh razlogov. Natančneje:

- (1) če se skriva, če ni mogoče ugotoviti njegove istovetnosti ali če bi lahko pobegnil,
- (2) če obstaja bojazen, da bo uničil dokaze ali vplival na priče, udeležence ali prikrivalce,
- (3) če teža, način storitve ali okoliščine, v katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno, in mladoletnikove osebne lastnosti, prejšnje življenje, razmere, v katerih živi, ali kakšne druge posebne okoliščine kažejo na nevarnost ponovitve kaznivega dejanja ali dokončanja poskušene kaznivega dejanja (prvi odstavek 201. člena ZKP).

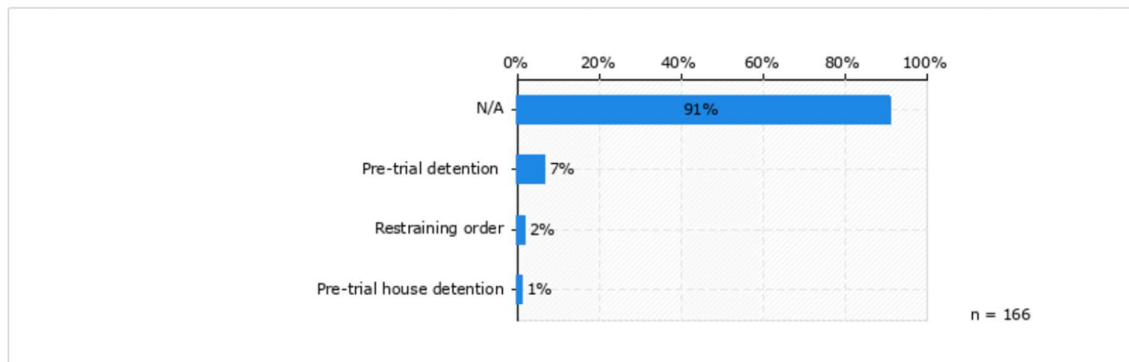
Preden državno tožilstvo obtoži mlado osebo, lahko pripor traja do meseca dni na podlagi odredbe sodnika za mladoletnike. Senat za mladoletnike istega sodišča lahko pripor pred obtožbo podaljša za dva meseca, če je to upravičeno. Ko tožilstvo obtoži otroka, lahko pripor traja do dve leti, enako kot pri polnoletnih storilcih kaznivih dejanj.

V skladu s 473. členom ZKP morajo biti mladoletniki priprti ločeno od polnoletnih. Kljub temu lahko sodnik za mladoletnike po predhodno pridobljenem mnenju direktorja zavoda izjemoma odredi, naj bo mladoletnik priprt skupaj s polnoletnimi, če je to v njegovo korist. Sodišče presodi korist otroka na podlagi mladoletnikove osebnosti in drugih okoliščin v konkretnem primeru, zlasti ali bi ločena namestitvev lahko povzročila osamitev mladoletnika. Sodnik v sklepu o priporu obrazloži, zakaj je takšna namestitvev v otrokovo korist.

Sodišče lahko na podlagi 451. in 192. člena ZKP proti mladoletnemu storilcu kaznivega dejanja uporabi tudi druge omejevalne ukrepe, in sicer prepoved približanja ali hišni pripor, pripor pa zgolj kot skrajni ukrep.

7.3.1 Vrste omejevalnih ukrepov in razlogi zanje

Sodišča so omejevalne ukrepe odredila le v 10 % sodnih zadev iz vzorca: v 7 % so odredila pripor, v 2 % prepoved približanja, v 1 % pa hišni pripor (*slika 96*). Pri priporu so se v dveh zadevah za uporabo ukrepa odločila zaradi nevarnosti mladoletnikovega pobega. V devetih zadevah je bil razlog za pripor nevarnost mladoletnikove ponovitve kaznivega dejanja.

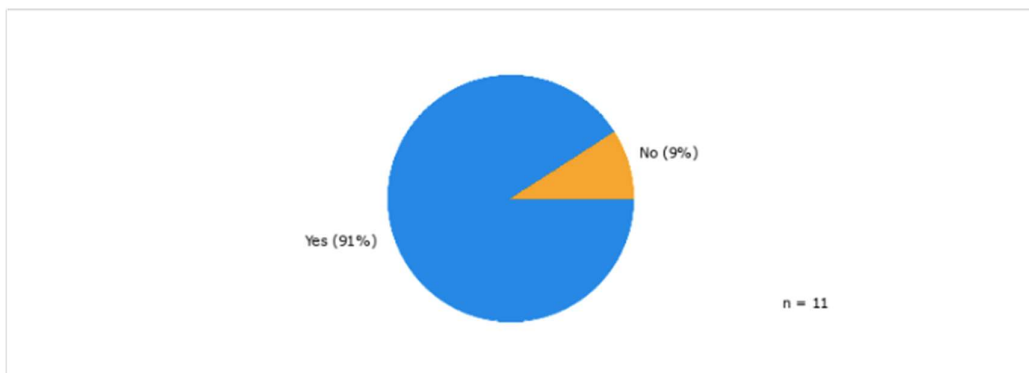
Slika 96: Vrsta odrejenega omejevalnega ukrepa

N/A	Ni relevantno
Pre-trial detention	Pripor
Restraining order	Prepoved približanja
Pre-trial house detention	Hišni pripor
n=166	n = 166

Sodišča bi pri odločanju morala presoditi razloge za pripor ali drug omejevalni ukrep in skrbno preizkusiti mladoletnikove osebnosti in družinske okoliščine. Sodišče je v eni od pregledanih zadev odredilo hišni pripor. Kljub temu pa ni ustrezno preverilo mladoletnikovega družinskega položaja. Slab odnos mladoletnika z očimom je bil dejavnik tveganja za njegovo prestopniško vedenje, zaradi česar ni živel doma. Sodišče je odredilo hišni pripor na mladoletnikovem domu. Zaradi spora na domu med hišnim priporom je otrok napadel očima. Na koncu je sodišče odredilo pripor.

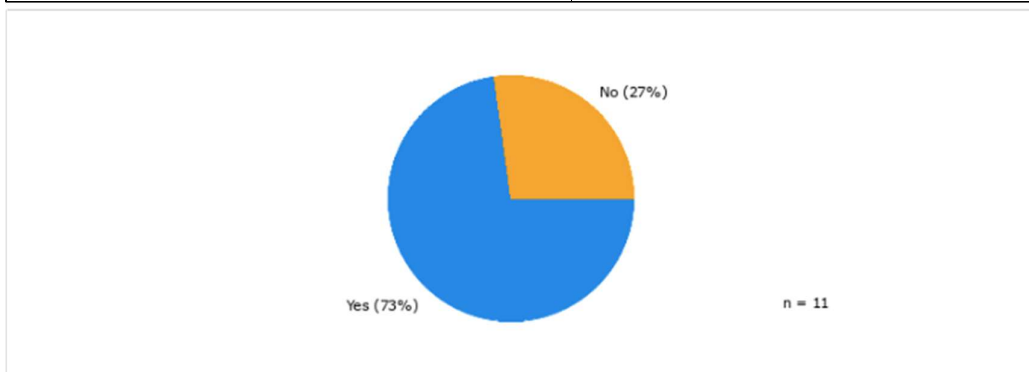
7.3.2 Trajanje pripora in njegova uporaba v skrajnem primeru

Sodišča so v pregledanih zadevah pripor uporabila kot skrajni ukrep. V 91 % so sodni sklepi o priporu vsebovali izrecne navedbe o uporabi pripora po skrbnem premisleku, zakaj bi bili drugi, manj omejevalni ukrepi neprimerni (slika 97). V 75 % so sklepi o priporu vsebovali tudi navedbe o minimalnem času trajanja pripora (slika 98). Pripori, odrejeni v pregledanih sodnih spisih, so v 36 % trajali 30–90 dni, v 36 % 90–180 dni, v 18 % 15–30 dni, v 9 % pa več kot 180 dni (slika 99).

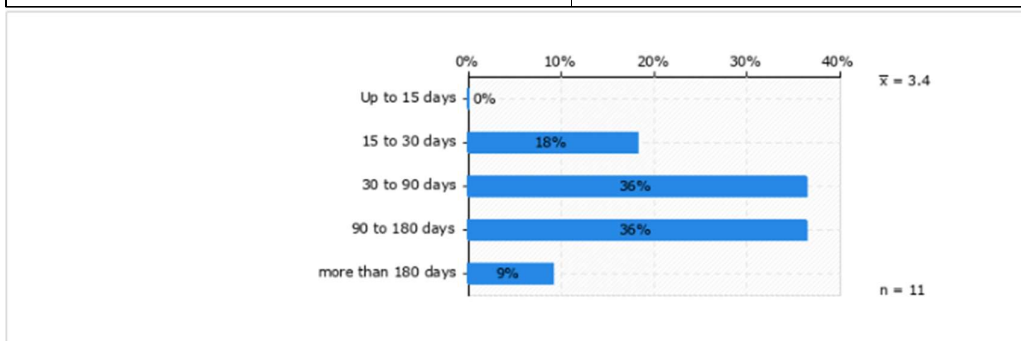
Slika 97: Navedbe v sklepih o priporu o uporabi pripora kot skrajnega ukrepa

Yes (91%)	Da (91 %)
No (9%)	Ne (9 %)
n=11	n = 11

Slika 98: Navedbe v sklepih o priporu o minimalnem času trajanja pripora

Yes (73%)	Da (73 %)
No (27%)	Ne (27 %)
n=11	n = 11

Slika 99: Trajanje pripora

Up to 15 days	Do 15 dni
15 to 30 days	Od 15 do 30 dni
30 to 90 days	Od 30 do 90 dni

90 to 180 days	Od 90 do 180 dni
more than 180 days	Več kot 180 dni
n=11	n = 11

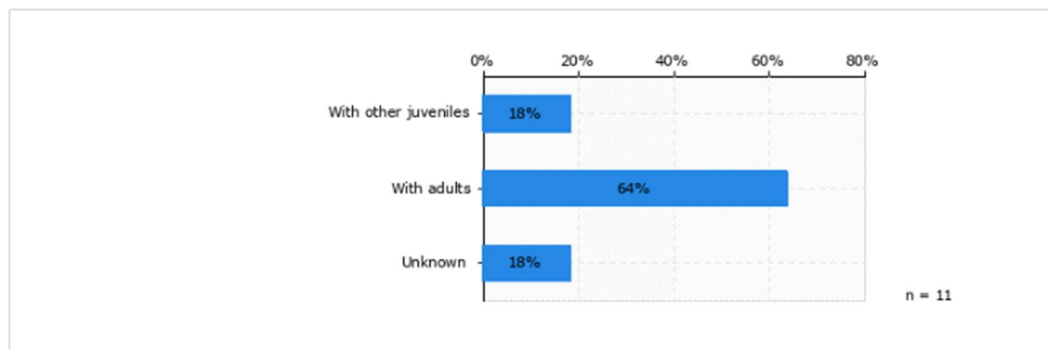
Analiza je razkrila, da so sodišča iz vzorca redko uporabila pripor. Ko pa so ga, so primerno obrazložila in utemeljila svojo odločitev. Da bi lahko ocenili, ali so sodišča pri mladoletnikih pripor uporabila kot skrajni ukrep, tudi v primerjavi s polnoletnimi storilci kaznivih dejanj, bi morali preveriti, kako pogosto je bil pripor v istem časovnem obdobju odrejen zoper polnoletne storilce kaznivih dejanj in potrjen na drugi stopnji. Te informacije niso bile na voljo. Kljub temu je mogoče v nadaljnjih raziskavah primerjati pripor odraslih in mladoletnikov.

Poskusi predloga ZOMSKD, da se zagotovi, da se bo pripor v kazenskih postopkih proti mladoletnikom še naprej uporabljal kot skrajno sredstvo, so dobrodošli. Sodišča lahko mladoletnikom v skladu s šestim odstavkom 65. člena predloga ZOMSKD odredijo pripor za največ šest mesecev, in ne za dve leti, kot je dovoljeno po veljavnem ZKP.

Poleg tega so mladoletniki v skladu s prvim odstavkom 432. člena ZKP v primerjavi z odraslimi storilci kaznivih dejanj v slabšem položaju, kar zadeva pogoje za pripor pri hujših in lažjih kaznivih dejanjih. Za otroke se pri hujših in lažjih kaznivih dejanjih uporabljajo enaki pogoji (tj. tisti, ki se pri odraslih storilcih kaznivih dejanj uporabljajo le za hujša kazniva dejanja), kar ni upravičeno glede na izjemno naravo pripora otrok. Predlog ZOMSKD v 65. členu razlikuje med razlogi za pripor glede na težo kaznivega dejanja. V prvem odstavku 65. člena predloga ZOMSKD so navedeni pogoji za pripor za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen več kot tri leta zapor, medtem ko so v drugem odstavku 65. člena navedeni pogoji za pripor za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen tri leta zapor ali manj.

7.3.3 Pripor mladoletnika skupaj z drugimi mladoletniki in/ali odraslimi

V zadevah iz vzorca, v katerih so sodišča odredila pripor, je bilo 64 % mladoletnikov nameščenih s polnoletnimi, le 18 % pa z drugimi mladoletniki. V 18 % zadev informacije o namestitvi mladoletnika niso bile znane (*slika 100*).

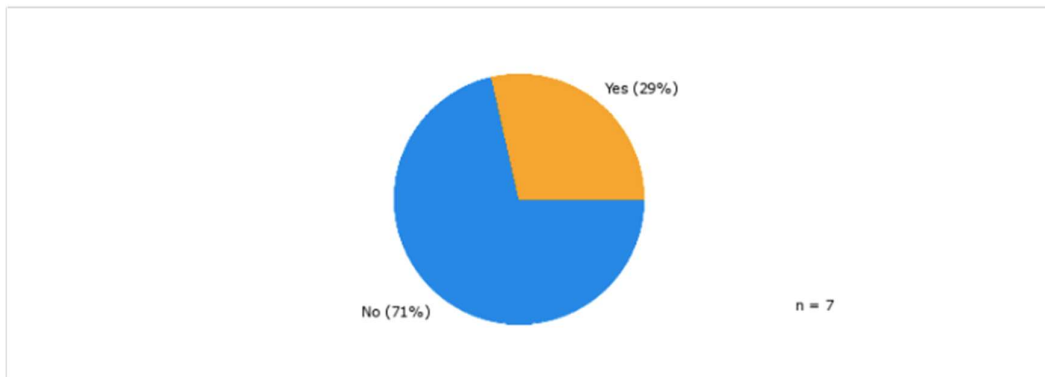
Slika 100: Pripor mladoletnika

With other juveniles	Z drugimi mladoletniki
With adults	S polnoletnimi
Unknown	Ni znano
n=11	n = 11

V Sloveniji ni pripornega centra, ki bi bil namenjen izključno mladoletnikom. Po besedah direktorja mladoletniškega zapora, s katerim je bil opravljen pogovor za nacionalno Raziskavo in analizo vrzeli, Rezultat 1 (Research and Gap Analysis, Output 1), pripravljeno v okviru tega

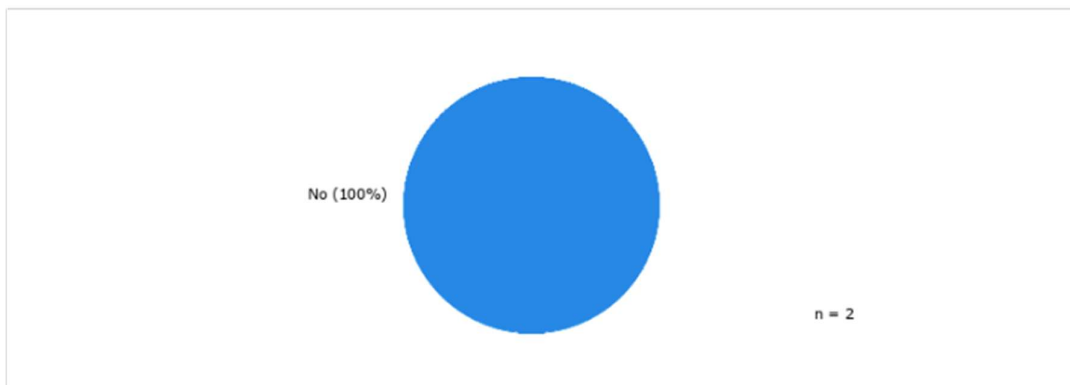
projekta, je mladoletniški pripor redko odrejen. Kadar pa je, so otroci pogosti priprti z odraslimi, da ne pride do njihove osamitve. Direktor mladoletniškega zapora je tudi povedal, da uprava zapora z oceno značilnosti odraslih pripornikov (npr. njihove starosti, vrste storjenega kaznivega dejanja, osebnosti itd.) in obvestitvijo sodišča o njih poskrbi za tako namestitev mladoletnika s polnoletnimi, ki je v otrokovo največjo korist. Čeprav ni bilo razloga, da ne bi verjeli besedam direktorja mladoletniškega zapora, so v pregledanih spisih manjkale informacije o preveritvah, ki jih je opisal.

V primerih, ko je sodišče proti mladoletniku odredilo pripor, je le 29 % spisov iz vzorca vsebovalo dokaze, da je uprava zapora predlagala pripor mladoletnika s polnoletnimi (slika 101). Noben spis ni vseboval mnenja uprave zapora o tem, zakaj bi bil pripor mladoletnika s polnoletnimi v največjo korist otroka ali kako značilnosti polnoletnih pripornikov koristijo mladoletniku (slika 102). 71 % spisov je vsebovalo izrecno odločitev sodnika o priporu mladoletne s polnoletnimi osebami (slika 103). Kljub temu v teh sodnih odločitvah ni bilo konkretno utemeljeno, zakaj je pripor mladoletnika z odraslimi v njegovo največjo korist.

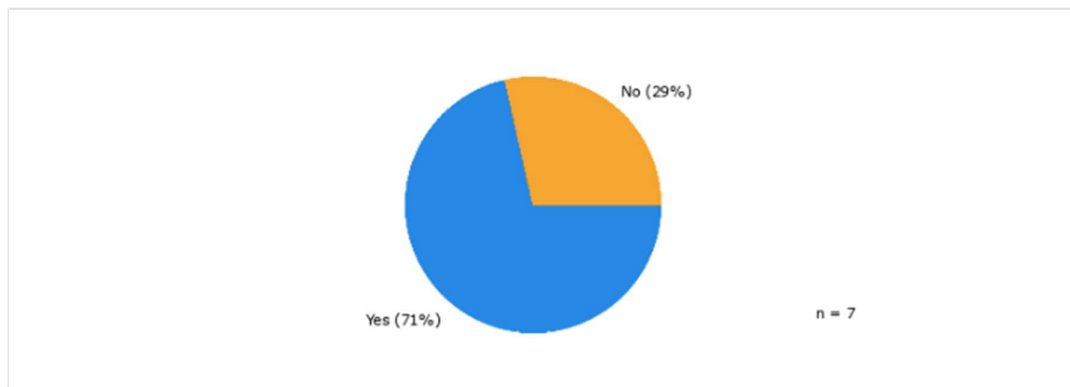
Slika 101: Predlog uprave zapora o priporu mladoletnika s polnoletnimi

Yes (29%)	Da (29 %)
No (71%)	Ne (71 %)
n=7	n = 7

Slika 102: Pojasnilo uprave zapora, zakaj je pripor mladoletnika s polnoletnimi v njegovo največjo korist

No (100%)	Ne (100 %)
n=2	n = 2

Slika 103: Odločitev sodnika za mladoletnike o priporu mladoletnika s polnoletnimi

Yes (71%)	Da (71 %)
No (29%)	Ne (29 %)
n=7	n = 7

Treba je poudariti, da je bilo absolutno število pregledanih spisov, v katerih so sodišča odredila mladoletniški pripor, majhno, zato izsledki v tem poglavju poročila morda ne zagotavljajo izpeljave dokončnih sklepov. Poleg tega po ZKP, ki je veljal v obdobju 2015–2019, sodniku za mladoletnike ni bilo treba pridobiti mnenja uprave zapora o ustreznosti pripora mladoletnika s polnoletnimi ali izdati pisne odločbe o taki namestitvi. To morda odraža tudi pomanjkanje informacij o teh vprašanih v pregledanih spisih.

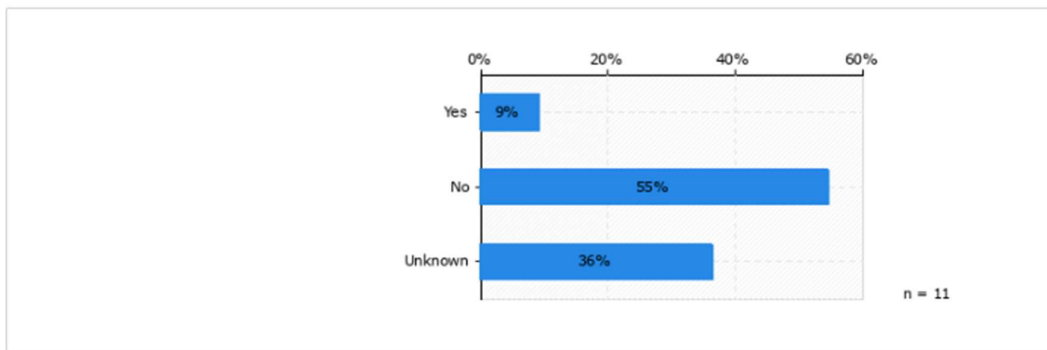
Potreba, da sodnik po pridobitvi mnenja uprave zapora izda pisno odločbo o priporu mladoletnika skupaj s polnoletnimi, je zdaj zajeta v 473. členu ZKP-O in 67. členu predloga ZOMSKD. Gre za dobrodošlo in nujno normativno spremembo. Dolgoročno pa bi bilo treba spodbujati odredjanje še manjšega števila priporov. Poleg tega otroci ne bi smeli biti priprti z odraslimi.

Na okrogli mizi z dne 8. decembra 2022 so sodniki menili, da je pripor včasih edini mogoči omejevalni ukrep, ki ga lahko sodišče uporabi zoper otroka. Kljub temu so govorili tudi o psihološki stiski, ki jo pripor povzroča priprtim otrokom in mladostnikom. V težavnih položajih, ko sodniki menijo, da je pripor absolutno nujen, so prisiljeni izbirati med možnostma, ki nikakor nista idealni: pripor mladoletnika z odraslimi ali pripor v osamitvi. Ta pereč položaj pa je večinoma posledica majhnega absolutnega števila mladoletnih pripornikov, kar pa je vendar dobra stvar. Hkrati pa kaže, da bi bilo treba rešitve za trenutne težave iskati drugje.

Predlog ZOMSKD v 66. členu ponuja več alternativ priporu kot veljavni ZKP. Tretji odstavek 66. člena predloga ZOMSKD izrecno določa, da lahko sodišče, kadar je pripor nepotreben, mladoletnika alternativno namesti tudi v vzgojni zavod.

V prihodnje bi bilo treba spodbujati pripor mladoletnikov v vzgojnih zavodih, kjer bi bili nameščeni z drugimi otroki. Kljub temu je treba v nadaljnjih raziskavah proučiti, ali imajo vzgojni zavodi na voljo ustrezne zmogljivosti in varnostne ukrepe, potrebne za pripor mladoletnikov. Natančneje, vzgojni zavodi so morda polno zasedeni. Namestitev otrok pri njih kot alternativa priporu morda ni mogoča, zlasti če so v njih nameščeni mladoletniki, ki so izločeni iz škodljivega domačega okolja, kakor je ugotovljeno v razdelku 7.2 tega poročila. Poleg tega je za vzgojne zavode pristojno Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, ne pa Ministrstvo za pravosodje. Posledično imajo vzgojni zavodi polodprti režim in ne zaposlujejo pravosodnih policistov. Prevzgojni dom pa spada v pristojnost Ministrstva za pravosodje in ima zaposlene pravosodne policiste.

Ne glede na to, ali bodo otroci v prihodnje v priporu, vzgojnih zavodih ali prevzgojnih domovih, bi jih sodniki morali redno obiskovati, saj odvzem prostosti pri mladoletniku povzroča stisko. Sodniki iz vzorca so priprte mladoletnike obiskali v le 9 % zadev, ti podatki pa niso bili na voljo v 36 % zadev. V 55 % sodniki niso obiskali priprtih mladoletnikov (*slika 104*), kar ni zadovoljivo. Kljub temu so sodniki morda obiskali priprtega otroka, vendar obiska niso vpisali v spis. Morda je priprtega mladoletnika v imenu sodnika obiskal neki drugi delavec sodišča, npr. socialni delavec pri sodišču. Specializacija sodišč in sodnikov za mladoletnike bi sodnikom omogočila več časa za osebni stik s posameznim mladoletnim pripornikom.

Slika 104: Sodnik za mladoletnike obišče priprtega mladoletnika

Yes	Da
No	Ne
Unknown	Ni znano
n=11	n = 11

7.4 Otrokova pravica do zagovornika

V skladu s 454. členom ZKP ima mladoletnik pravico do zagovornika ves čas postopka proti njemu. Poleg primerov, kadar je v kazenski zadevi zoper polnoletno osebo obvezna obramba, mora imeti otrok zagovornika od začetka pripravljalnega postopka, če teče proti njemu postopek zaradi kaznivega dejanja, za katero je predpisana kazen zapora nad tri leta. Za druga kazniva dejanja pa mora imeti zagovornika, če sodnik za mladoletnike spozna, da mu je potreben, upošteva pri tem zlasti duševno razvitost, sposobnost razumevanja in osebne lastnosti mladoletnika, zapletenost zadeve in težo sankcije, ki bi jo sodišče lahko izreklo. Poleg tega mora imeti otrok zagovornika tudi, če je priprt.

Kadar je zagovornik obvezen, lahko mladoletnik vzame odvetnika. Če tega ne stori, mu ga po uradni dolžnosti postavi sodišče.

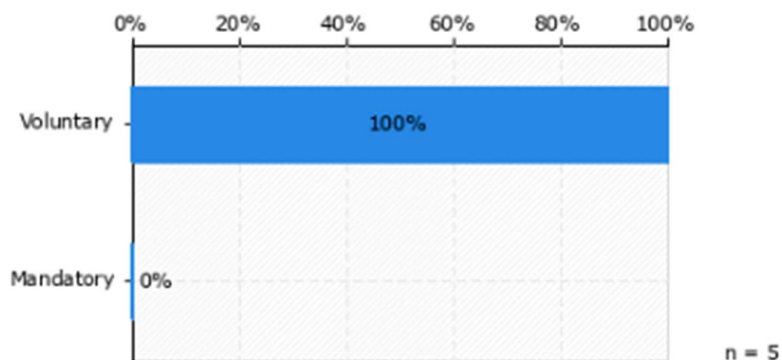
7.4.1 Tožilska raven

V pregledanih zadevah na tožilski ravni so imeli le 3 % mladoletnikov zagovornika (*slika 105*). V petih od teh zadev obramba ni bila obvezna, mladoletniki pa so sami vzeli odvetnika (*slika 106*). Ta ugotovitev je bila pričakovana, saj je večina kaznivih dejanj, pri katerih tožilstvo uporabi odvrčanje kazenskega pregona, lažjih, zato zagovornik ni obvezen.

Slika 105: Zagovornik – tožilstvo

The juvenile offender does not have... (97%)	Mladoletni storilec kaznivega dejanja nima ... (97 %)
The juvenile offender has legal ... (3%)	Mladoletni storilec kaznivega dejanja ima ... (3 %)
n=148	n = 148

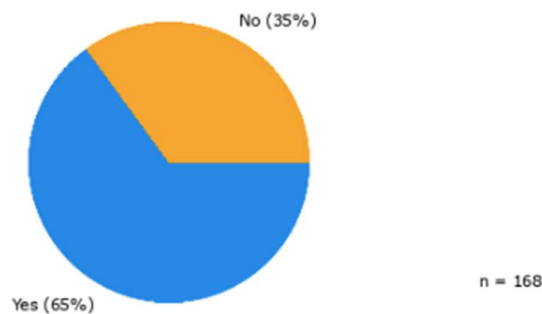

Slika 106: Vrsta obrambe – tožilska raven

Voluntary	Neobvezna
Mandatory	Obvezna
n=5	n = 5

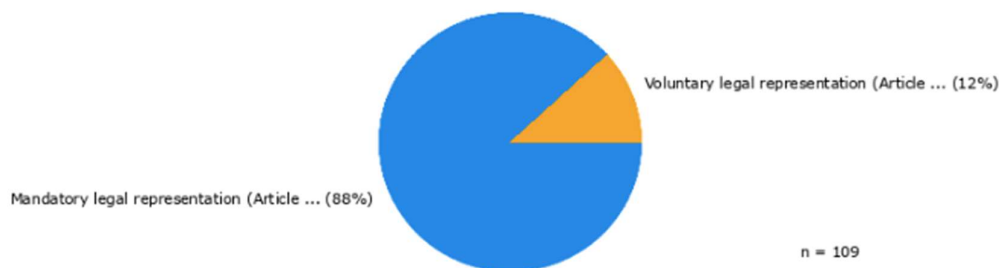
7.4.2 Sodna raven

Mladoletniki so imeli na sodni ravni zagovornika v 65 % pregledanih spisov (slika 107). V 88 % teh zadev so imeli mladoletniki obveznega zagovornika, ki ga je postavilo sodišče. Le 12 % mladoletnikov je imelo neobveznega zagovornika (slika 108). Višji odstotek sodno postavljenih odvetnikov v primeru obvezne obrambe ni presenetljiv, saj sodišča za mladoletnike obravnavajo hujša kazniva dejanja, zaradi česar je verjetneje, da bo zagovornik obvezen. Poleg tega si nekatere družine ne morejo privoščiti odvetnika.

Slika 107: Zagovornik – sodna raven

No (35%)	Ne (35 %)
Yes (65%)	Da (65 %)
n=168	n = 168

Slika 106: Vrsta obrambe – tožilska raven

Voluntary legal representation (Article... (12%)	Neobvezni zagovornik (... člen (12 %))
Mandatory legal representation (Article... (88%)	Obvezni zagovornik (... člen (88 %))
n=109	n = 109

Obramba je lahko obvezna iz naslednjih dveh razlogov: teža kaznivega dejanja ali ker mladoletnik potrebuje pravno pomoč glede na svojo duševno razvitost, sposobnost razumevanja, osebnih lastnosti, zapletenost zadeve in težo sankcije ali drugih ukrepov, ki jih lahko v konkretnem postopku uporabi proti mladoletniku. Če je obramba obvezna, mora sodišče zagotoviti zagovornika ves čas kazenskega postopka od začetka pripravljalnega postopka (ali celo prej za nekatera preiskovalna dejanja) (454. člen ZKP in 41. člen predloga ZOMSKD). Sodišča bi morala to zakonsko zahtevo upoštevati. Kljub temu nekatera sodišča iz vzorca morda niso menila, da mladoletnik potrebuje zagovornika, dokler ni bil opravljen zadnji narok glavne obravnave.

V pregledanih sodnih spisih so bile skrb vzbujajoče kršitve otrokove pravice do pravnega zastopanja. V nekaterih kazenskih postopkih, v katerih je pravno zastopanje obvezno, sodniki za mladoletnike niso postavili mladoletnikovega zagovornika na začetku pripravljalnega postopka, kakor to določa 454. člen ZKP. Namesto tega so to storili na enem od narokov glavne obravnave. Pred tem so mladoletnika zaslišali v pripravljalnem postopku in na prejšnjem naroku glavne obravnave. V drugih primerih je sodišče postavilo obveznega zagovornika, vendar je nekaj narokov glavne obravnave opravilo brez njegove navzočnosti. Poleg tega je kljub dejstvu, da je sodišče

opravilo narok, na katerem so bili izvedeni novi dokazi, v zapisniku pisalo, da je bila opravljena seja senata, ne pa glavna obravnava.

Peti odstavek 478. člena ZKP, ki je veljal od leta 2015 do leta 2019, je sodiščem omogočal opravo seje senata brez mladoletnikovega zagovornika, če so ga obvestili o naroku, vendar se je zagovornik odločil, da se ga ne bo udeležil. Kljub temu so odvetniki s področja procesnega kazenskega prava kritizirali tako togo razlago petega člena 478. člena ZKP in menili, da je oprava naroka brez mladoletnikovega zagovornika kršitev pravic mladoletnika do poštenega postopka (Horvat 2004). Gre za upravičeno kritiko, spremembe, ki jih prinašata peti odstavek 478. člena ZKP-O in prvi odstavek 78. člena predloga ZOMSKD, po katerih mora sodišče na sejo senata ali glavno obravnavo tožilca, mladoletnika in njegovega zagovornika povabiti, in jih ne zgolj o tem obvestiti, pa so dobrodošle. Sodišče v skladu z ZKP-O ne more opraviti seje senata ali glavne obravnave brez otrokovega odvetnika.

Včasih so sodišča iz vzorca obveznega zagovornika postavila zgolj za zadnji narok glavne obravnave, na katerem so mladoletniku izrekla sankcijo. Pred zadnjim narokom glavne obravnave je mladoletnik izpovedoval, ne da bi imel zagovornika. Poleg tega zagovornik ni mogel izpodbijati nobenega dokaza, ki ga je sodišče izvedlo v pripravljalnem postopku in na glavni obravnavi.

Nekateri mladoletniki iz sodnega vzorca so bili povratniki v več kazenskih postopkih. Kljub temu jim je sodišče v vsakem postopku postavilo drugega zagovornika. To, da ima otrok dva ali več zagovornikov, ni v njegovo največjo korist, saj sta v mladoletniških kazenskih zadevah varovanje otrokovih pravic do poštenega postopka in ponujanje pomoči pri pravnih vprašanjih le del zagovornikove naloge. Drugi deli zajemajo vodenje mladoletnika in pomoč mladoletniku pri njegovem razvoju in opustitvi kaznivih dejanj. Zaradi jasnosti in za vzpostavljanje tesnega odnosa bi tako otrok moral imeti enega zagovornika, s katerim lahko vzpostavi zaupen odnos.

Predlog ZOMSKD v 41. členu določa, da mora imeti mladoletnik, ki je v več postopkih, istega zagovornika, ki je po možnosti specializiran. Taka normativna sprememba je dobrodošla, sodišča različnih okrožij pa bi se morala med seboj dosledno obveščati o kazenskih postopkih proti isti mladoletni osebi.

Sodniki so na okrogli mizi z dne 8. decembra 2022 pojasnili, da se zagovorniki v mladoletniških kazenskih zadevah včasih preveč ukvarjajo z otrokovimi pravicami do poštenega postopka, manj pa z njegovim razvojem. Specializacija zagovornikov mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, kot jo predvidevata 452.b člen ZKP-O in 41. člen predloga ZOMSKD, je ključna za spoštovanje pravic mladoletnikov do zakonitega postopka in za prispevek k njihovem razvoju in rehabilitaciji.

7.5 Otrokova pravica za zaslišanja

V skladu z 12. členom Konvencije o otrokovih pravicah (KOP) lahko otrok, ki je sposoben oblikovati lastno mnenje, prosto izraža svoja mnenja v vseh zadevah v zvezi z njim. Pristojne institucije, vključno s tožilstvom in sodstvom, morajo upoštevati mladoletnikovo dožemanje glede na njegovo starost in zrelost. Otrok bi moral imeti možnost, da v vsakem sodnem ali upravnem postopku v zvezi njim neposredno ali prek zastopnika ali ustreznega organa da izjavo. Poleg tega bi moral biti vključen v odločanje o vseh stvareh v zvezi z njim.

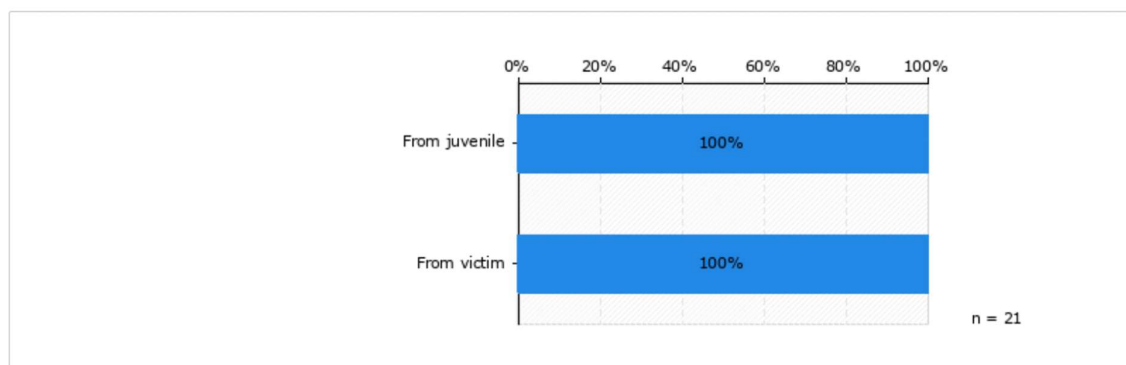
Čeprav kriminološke raziskave z analizo konkretnih kazenskih zadev ne morejo proučiti vseh vidikov otrokove pravice do zaslišanja, je bila ta pravica proučena z obravnavo naslednjih parametrov:

- (1.) seznanjenost otroka z očitki zoper njega, pravica do udeležbe v postopku in izražanja lastnega mnenja o kaznivem dejanju ter drugih vprašanjih, ki vplivajo na končno odločitev,
- (2.) navzočnost in pomoč staršev, skrbnikov ali drugih ljudi, ki jim otroci zaupajo, v postopkih proti njim.

7.5.1 Tožilska raven

7.5.1.1 Seznanjenost otroka z očitki proti njemu in njegova udeležba v postopku

Pri vseh pregledanih zavrženjih po uspešnem poravnavanju ali odložitvi kazenskega pregona je bil otrok seznanjen z očitki proti njemu. V primerih poravnavanja je državno tožilstvo od mladoletnika in oškodovanca pridobilo pisno soglasje za poravnavanje v skladu s tretjim odstavkom 161.a ter prvim in drugim odstavkom 466. člena ZKP (slika 107). Poravnalci so z mladoletniki in oškodovanci opravili sestanke, državno tožilstvo pa je na podlagi otrokove uspešne izpolnitve nalog zavrglo ovadbo.

Slika 107: Državni tožilec od mladoletnika in oškodovanca pridobi pisno soglasje za poravnavanje

From juvenile	Od mladoletnika
From victim	Od oškodovanca
n=21	n = 21

Državno tožilstvo je v vseh pregledanih primerih odloženega kazenskega pregona zavrglo ovadbo. Na podlagi tega smo sklepali, da je otrok v dogovoru z državnim tožilstvom plačal škodo ali prispevek prostovoljni organizaciji ali opravil naloženo količino prostovoljnega dela.

Pri nekaterih zavrženjih na podlagi načela smotrnosti ali zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja nista ne policija ne državno tožilstvo seznanila mladoletnika z ovadbo zoper njega. Take prakse niso v največjo korist otroka, tudi če državno tožilstvo v zadevi uporabi odvrčanje kazenskega pregona in se otrok izogne kriminalizaciji.

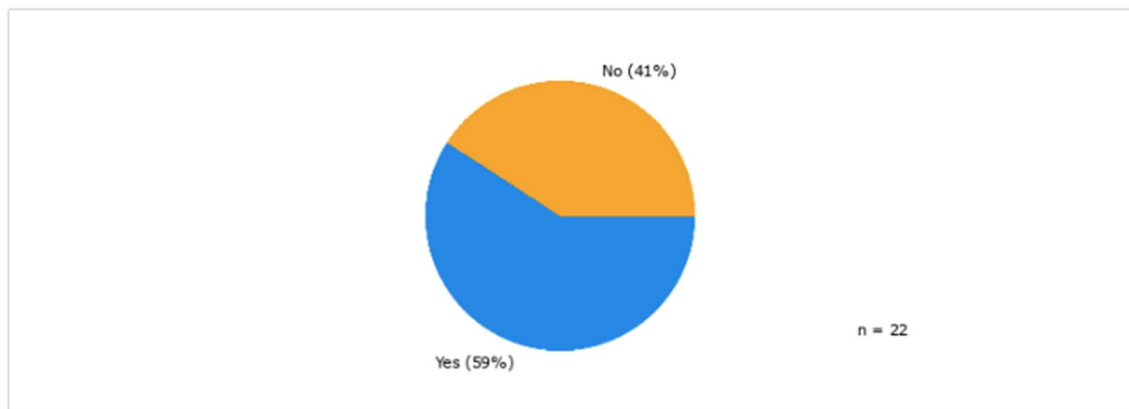
V skladu z drugim odstavkom 452.c člena ZKP-O in tretjim odstavkom 7. člena predloga ZOMSKD mora vsak pristojni organ, vključno s policijo in državnim tožilstvom, otroka seznaniti z ovadbo zoper njega. Prav tako bi morali mladoletnika seznaniti z njegovimi pravicami do spremstva staršev ali skrbnikov, do odvetnika in do zasebnosti. Organi bi morali o kaznivem dejanju, za katero sumijo, da ga je mladoletnik storil, obvestiti tudi otrokove starše ali skrbnika.

V nekaterih pregledanih zadevah na tožilski ravni državno tožilstvo mladoletniku ali njegovim staršem ni vročilo pravnomočne odločbe o zavrženju ovadbe. Državno tožilstvo je le seznanilo policijo. Otrok bi moral biti seznanjen s policijsko ovadbo zoper njega ter tem, kdaj in zakaj jo je tožilstvo zavrglo. Seznanitev otroka in/ali njegovih staršev z razlogi za zavrženje je prav tako

bistveno, saj med različnimi zavrženji obstaja kvalitativna razlika. Zavrženje zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja ali nesprožitve kazenskega postopka zaradi ocene tožilstva, da ni storil kaznivega dejanja, lahko za otroka in/ali njegove starše pomeni ključno razliko.

7.5.1.2 Navzočnost in pomoč staršev, skrbnikov ali druge zaupanja vredne osebe

V tožilskih spisih iz vzorca so bili starši navzoči pri 59 % postopkov, pri katerih je državno tožilstvo za mladoletnika uporabilo odvrčanje kazenskega pregona na podlagi uspešnega poravnavanja (slika 108). V zadevah, v katerih je prišlo do zavrženja na podlagi načela smotrnosti, zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja ali po uspešni odložitvi kazenskega pregona, nismo našli informacij o navzočnosti in pomoči staršev na tožilski ravni. Morda je državno tožilstvo zadevo zavrгло, ne da bi se srečalo z mladoletnikom/in ali njegovimi starši. Morda tega preprosto ne navaja v spisih.

Slika 108: Navzočnost in pomoč staršev pri poravnavanju

No (41%)	Ne (41 %)
Yes (59%)	Da (59 %)
n=22	n = 22

V prvem odstavku 452.c člena ZKP-O in prvem odstavku 7. člena ZOMSKD je mladoletnikom izrecno zagotovljena pravica do prisotnosti staršev ali skrbnikov v kateri koli fazi kazenskega postopka proti njim. Če prisotnost staršev ali skrbnikov ni v otrokovo korist ali pristojni organi ne morejo stopiti v stik z njimi, lahko otroci za svoje spremstvo imenujejo drugo osebo, ki ji zaupajo (npr. mladinskega ali socialnega delavca, učitelja, starejšega sorojenca itd.). Če organi menijo, da oseba, ki jo je imenoval otrok, ne bo delovala v njegovo korist, za otroka po uradni dolžnosti imenujejo zaupanja vredno osebo.

Ta normativna sprememba je dobrodošla in bo po možnosti prispevala k temu, da bo tožilstvo spoštovalo otrokovo pravico do zaslišanja in navzočnosti staršev v vseh postopkih proti otroku, vključno s tistimi, v katerih zavrže ovadbo. Peti odstavek 452.c člena ZKP-O in tretji odstavek 7. člena predloga ZOMSKD nalagata policiji, državnemu tožilstvu in sodišču, da otroka, njegove starše ali skrbnika obvestijo o njihovih pravicah v skladu z ZKP-O ali ZOMSKD. Prav tako bi morali mladoletniku in njegovim staršem ali skrbnikom omogočiti učinkovito uresničevanje teh pravic, vključno z otrokovo pravico do zaslišanja in pomoči staršev. Organi bi morali mladoletnika ustno in pisno obvestiti o njegovih pravicah ter to navesti v policijskih, tožilskih in sodnih spisih.

V razdelku 7.1.1 tega poročila je pojasnjeno, da v tožilskih spisih nismo našli informacij, da bi državni tožilec od mladoletnika ali njegovih staršev zahteval informacije o mladoletniku in njegovih

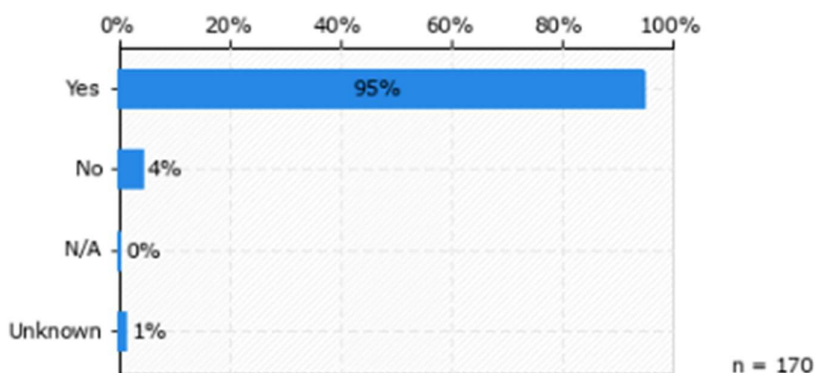
okolščinah ali da bi na sestanek povabil družino, socialne delavce ali druge strokovnjake, kjer bi se o tem pomenili.

7.5.2 Sodna raven

7.5.2.1 Seznanjenost otroka z očitki zoper njega in njegova udeležba v postopku

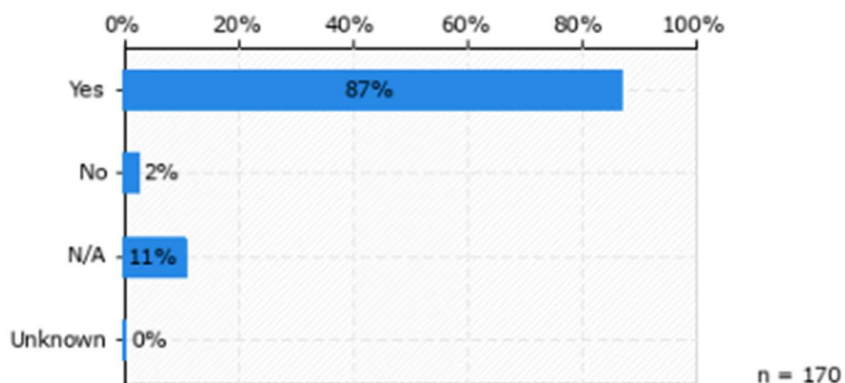
Kakor je ugotovljeno v razdelkih 7.1.2.1 in 7.1.2.2 tega poročila, so sodišča mladoletnike zaslišala v 92 % zadev. Sodišča so v okviru zaslišanj ugotavljala dejstva, ki so se nanašala na zadevo, in rutinsko zbirala informacije o mladoletnikovih družinskih okoliščinah. Sodišče je na seji senata ali glavni obravnavi mladoletnika zaslišalo v 88 % zadev.

Zbrani podatki o otrokovi pravici do zaslišanja, kot je bila ocenjena na podlagi seznanjenosti otroka z očitki proti njemu in njegovi zmožnosti, da na zaslišanju odgovori na te očitke, so se približno ujemali z zgornjimi podatki. Sodišča so v splošnem spoštovala otrokovo pravico do zaslišanja v pripravljalnem postopku (*slika 109*) in na seji senata ali glavni obravnavi (*slika 110*), manj pa v poznejših fazah: na sejah glede pravnega sredstva (*slika 111*) ali glede spremembe ali ustavitve izvrševanja vzgojnega ukrepa (*slika 112*). Kljub temu je treba opozoriti, da bi sodišče moralo v pripravljalnem postopku in/ali na seji senata ali glavni obravnavi zaslišati vsakega mladoletnega storilca kaznivega dejanja.

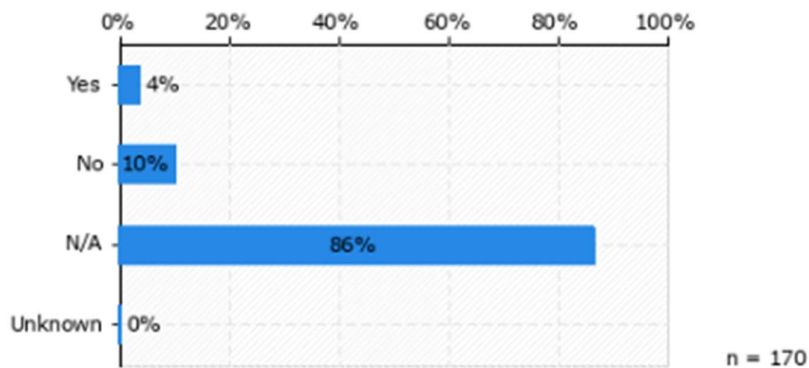
Slika 109: Otrokova pravica za zaslišanja v pripravljalnem postopku

Yes	Da
No	Ne
N/A	Ni relevantno
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

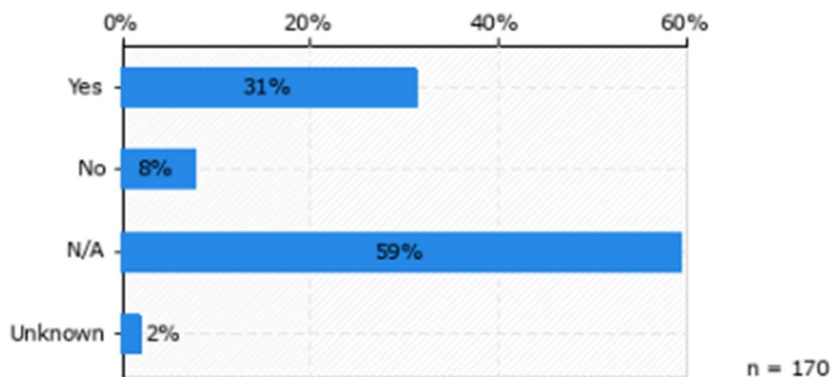
Slika 110: Otrokova pravica za zaslišanja na seji senata ali glavni obravnavi

Yes	Da
No	Ne
N/A	Ni relevantno
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

Slika 111: Otrokova pravica za zaslišanja v postopku glede pravnega sredstva

Yes	Da
No	Ne
N/A	Ni relevantno
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

Slika 112: Otrokova pravica za zaslišanja v postopku glede spremembe ali ustavitve izvrševanja vzgojnega ukrepa

Yes	Da
No	Ne
N/A	Ni relevantno
Unknown	Ni znano
n=170	n = 170

Analiza sodnih spisov je pokazala, da sodišča pred ustavitvijo izvrševanja ukrepa včasih ne opravijo zaključne seje, zlasti pri nadzorstvu organa socialnega varstva ali navodilih in prepovedih. Poleg tega sodišča včasih ne izdajo uradne odločbe o ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa, temveč Ministrstvu za pravosodje zgolj pošljejo obvestilo o ustavitvi vzgojnega ukrepa. Zato je na zaključnih sejah zaslišanih manj mladoletnikov, kot pa je izrečenih vzgojnih ukrepov.

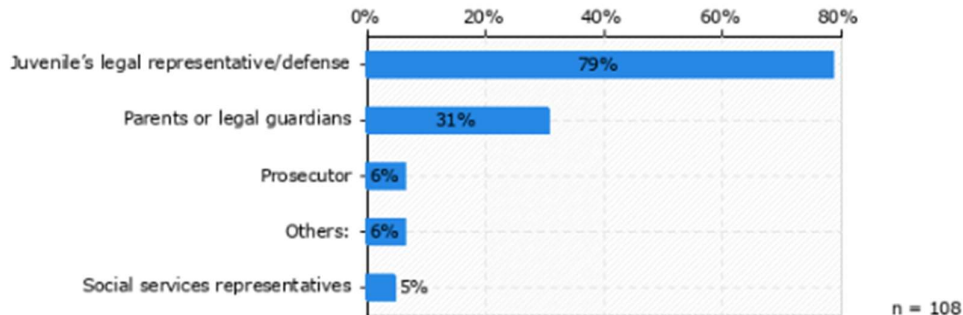
Take prakse so skrb vzbujajoče in v nasprotju z otrokovo največjo koristjo. V razdelku 5.1.2 tega poročila je ugotovljeno, da je v Sloveniji izrečenih 92 % zunajzavodskih vzgojnih ukrepov, pri katerih gre večinoma za: nadzorstvo organa socialnega varstva ter navodila in prepovedi. Neoprava zaključne seje ali nepozivanje mladoletnika, da na koncu postopka proti njemu izrazi svoje mnenje o vzgojnem ukrepu, zmanjšuje vzgojni vpliv kazenskega postopka in sankcij proti mladoletnikom. Predpostavimo, da je mladoletnik izpolnil svoje obveznosti iz izrečenega vzgojnega ukrepa. V tem primeru bi sodišče z opravo zaključne seje v mladoletnikovi navzočnosti moralo potrditi njegov napredek in ga spodbuditi k nadaljnjemu opuščanju kaznivih dejanj ter izdati pisno odločbo, s katero se uradno ustavi vzgojni ukrep. Še bolj skrb vzbujajoče je, če sodišča ne opravijo zaključne seje, kadar je iz poročil organov socialnega varstva razvidno, da mladoletnik ni izpolnil obveznosti iz izrečenega vzgojnega ukrepa.

Ker so se stranke zoper sodne odločbe pritožile v le 9 % zadev, je pritožbeno sodišče redko zaslišalo otroka v postopku glede pravnih sredstev. Poleg tega pritožbeno sodišče v skladu s 378. členom ZKP mladoletnika povabi na sejo le, če meni, da je to koristno. V 83. členu predlog ZOMSKD prinaša dobrodošlo normativno spremembo, saj določa drugačna pravila glede vabljenja mladoletnikov na pritožbeno sejo. Ko prvostopenjsko sodišče izreče zavodski vzgojni ukrep, varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v psihiatrični ustanovi ali kazen mladoletniškega zapora, mora pritožbeno sodišče otroka povabiti na sejo.

7.5.2.2 Navzočnost in pomoč staršev, skrbnikov ali druge zaupanja vredne osebe

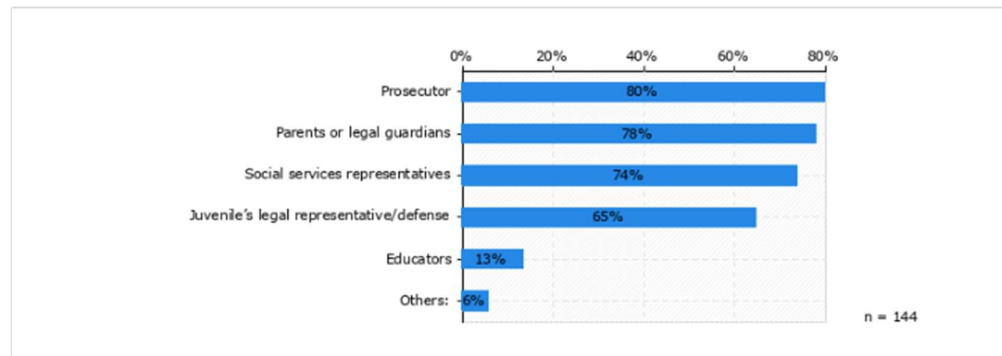
Kakor je ugotovljeno v razdelkih 7.1.2.1 in 7.1.2.2 tega poročila, so sodišča v 95 % zadev – prek sodnika za mladoletnike, sodniškega pomočnika ali socialnega delavca pri sodišču – v

pripravljalnem postopku zaslišala mladoletnikove starše. V 75 % zadev je sodišče mladoletnikove starše zaslišalo tudi na seji senata ali glavni obravnavi. Kljub temu so bili pri zaslišanju mladoletnikov njihovi starši, skrbniki ali druge zaupanja vredne osebe v pripravljalnem postopku navzoče v le 31 % zadev (slika 113), na seji senata ali glavni obravnavi pa v 78 % zadev (slika 114).

Slika 113: Navzočnost strank v pripravljalnem postopku

Juvenile's legal representative/defense	Mladoletnikov zagovornik/obramba
Parents or legal guardians	Starši ali zakoniti skrbniki
Prosecutor	Tožilec
Others:	Drugi:
Social services representatives	Predstavniki organov socialnega varstva
n=108	n = 108

Slika 114: Navzočnost strank na seji senata ali glavni obravnavi

Prosecutor	Tožilec
Parents or legal guardians	Starši ali zakoniti skrbniki
Social services representatives	Predstavniki organov socialnega varstva
Juvenile's legal representative/defense	Mladoletnikov zagovornik/obramba
Educators	Pedagogi
Others	Drugi
n=144	n = 144

Kakor je navedeno v razdelku 7.5.1.2 tega poročila, 452.c člen ZKP-O in 7. člen predloga ZOMSKD zdaj izrecno dajeta otroku pravico, da ga v kazenskem postopku proti njemu spremljajo starši, skrbniki ali druge zaupanja vredne osebe. Predpostavimo, da otrok ne imenuje ustrezne odrasle osebe ali da sodišče presodi, da imenovanje ni v otrokovo največjo korist. V takem primeru bi sodišče moralo imenovati ustreznega odraslega ali od organa socialnega varstva zahtevati, da to čim prej stori.

Upajmo, da bo ta normativna sprememba prispevala k doslednemu spoštovanju otrokove pravice do zaslišanja in drugih pravic do poštenega postopka s strani sodišč tako v formalnem kot tudi materialnem smislu. S to raziskavo ni bilo mogoče npr. ugotoviti, v kolikšnem obsegu so mladoletniki, pri katerih je bilo uporabljeno odvrčanje kazenskega pregona, prosto izrazili svoje mnenje v vseh stvareh v zvezi z njimi, vključno z izbiro nalog v okviru odloženega kazenskega pregona. Podobno ostaja neznan, ali so se sodniki z mladoletniki temeljito pogovorili o sankciji, ki je po njihovem mnenju najkoristnejša v okviru ukrepanja mladoletniškega pravosodja. Razen omogočanja branja zapisnikov analiza spisov ne omogoča podrobnejše obravnave komuniciranja mladoletnih prestopnikov z uradniki, ki so z njimi v stiku „na terenu“. Za izpeljavo natančnejših sklepov so potrebne nadaljnje raziskave v zvezi z mladoletniki (pogovori z otroki, opazovanje policijskih, tožilskih in sodnih postopkov z udeležbo).

Postopki proti mladoletnikom, vključno z odvrčanjem kazenskega pregona na tožilski ravni, bi morali biti vzgojni in bi morali mladoletnikom pomagati, da opustijo nadaljnje izvrševanje kaznivih dejanj. Spoštovanje otrokove pravice do zaslišanja in vseh drugih pravic do poštenega postopka je bistveno v vseh fazah postopka, da se mladoletniki priznajo kot subjekti, ne pa objekti postopka proti njim. Pri analizi smo se srečali z nekaterimi vprašljivimi praksami ali kršitvami procesnih pravic, ki jih je bilo treba kritično obravnavati. Tej nalogi je namenjeno naslednje poglavje tega poročila.

7.6 Spoštovanje in kršitve drugih procesnih pravic

7.6.1 Sodna raven – pripravljalni postopek

Iz nekaterih sodnih spisov, zajetih v vzorcu, izhaja, da državni tožilci niso bili navzoči v pripravljalnem postopku, udeležili pa se niso niti vseh glavnih obravnav. Nenavzočnost državnih tožilcev v pripravljalnem postopku ni v otrokovo korist, čeprav jo formalno dopušča drugi odstavek 470. člena ZKP. Zmanjšuje preglednost in vzgojno vrednost kazenskega postopka proti mladoletnikom, otroku pa ne omogoča, da bi neposredno izpodbijal obtožbe zoper njega. O tej praksi bi bilo treba razmisliti, prav tako pa tudi o specializaciji državnih tožilcev v kazenskih postopkih proti mladoletnikom, ki bi se lahko udeležili vsake sodne obravnave proti otroku.

Iz pregledanih sodnih spisov izhaja, da sta bila v pripravljalnem postopku prisotna le sodniški pomočnik, ki je vodil pripravljalni postopek, in strojepiska. Poleg tega sodniki za mladoletnike niso vodili nobenih pripravljalnih postopkov proti otrokom, zajetim v vzorcu, razen zaslišanja mladoletnikov, ki so bili v priporu. Čeprav so takšna ravnanja po ZKP mogoča, pa 44. člen predloga ZOMSKD določa, da mora sodnik voditi pripravljalni postopek.

Ta normativna sprememba je razumna in dobrodošla. Za mladoletnika je koristno, da ima redne stike z isto uradno osebo ves čas sodnega postopka proti njemu (tj. ne z dvema različnima sodnikoma³⁰ in ne s sodniškim pomočnikom v pripravljalnem postopku ter sodnikom na seji senata ali glavni obravnavi). Poleg tega mora sodnik mladoletnika temeljito in neposredno spoznati, da mu lahko izreče najustreznejšo sankcijo. Kazenski postopek proti mladoletnikom prav tako izgubi svojo vzgojno funkcijo in je lahko dolgotrajen, če se uradne osebe nenehno menjavajo. Sodnik, ki ni vodil pripravljalnega postopka, mora praviloma na seji ali glavni obravnavi vnovič zaslišati

³⁰ V skladu s 44. členom predloga ZOMSKD mora biti sodnik, ki je vodil pripravljalni postopek, v senatu, ki odloča na seji senata ali na glavni obravnavi, razen če je državni tožilec vložil predlog, naj sodišče izreče kazensko sankcijo ali če je odločil o uvedbi postopka v skladu s tretjim odstavkom 63. člena ali 68. členom ZKP oziroma če je senat za mladoletnike pritožbenega sodišča na zahtevo državnega tožilca na podlagi tretjega odstavka 69. člena ZKP odločil o uvedbi postopka proti mladoletniku.

otroka in opraviti razgovor z njegovimi starši, da bi pridobil informacije o mladoletnikovem razvoju. Poleg tega lahko podvajanje zaslišanj podaljša kazenski postopek, mladoletnega storilca kaznivega dejanja pa čustveno izčrpa in travmatizira.

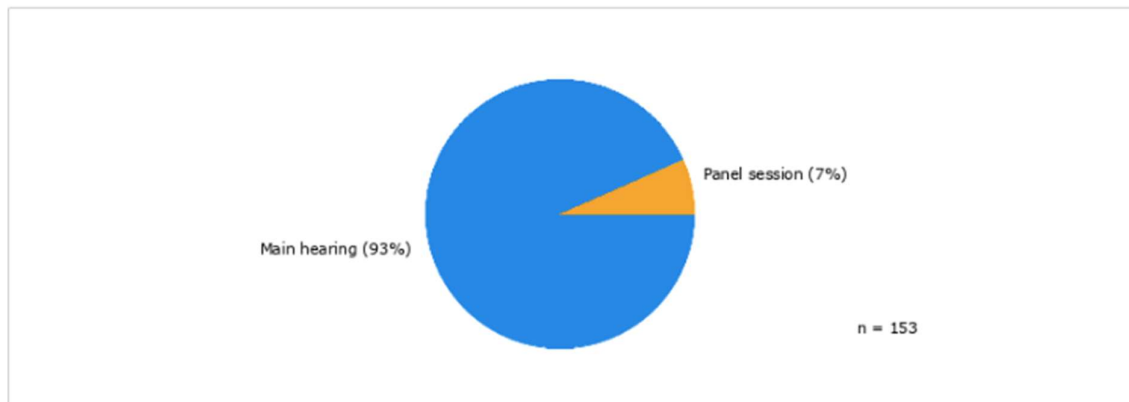
V pozitivni spremembi v šestem odstavku 43. predloga ZOMSKD je prav tako navedeno, da bi moral isti sodnik za mladoletnike voditi vse kazenske postopke proti mladoletniku na istem okrožnem sodišču. Ta normativna rešitev ne krši načela nepristranskosti in naravne pravičnosti, saj je tak sodnik imenovan naključno pri prvi obtožbi zoper mladoletnika. Šesti odstavek 43. člena predloga ZOMSKD sodniku tudi omogoča, da se izloči iz odločanja, če meni, da postopka ne more voditi učinkovito in nepristransko.

Na okrogli mizi 8. decembra 2022 so državni tožilci pojasnili, da isti tožilec poskuša obravnavati istega mladoletnika in vse njegove primere. Včasih je nemogoče zagotoviti, da bo ta državni tožilec sodeloval v pripravljalnem postopku in/ali na vseh sejah senata ali glavnih obravnavah. Tovrstne organizacijske težave nastajajo zaradi kadrovske podhranjenosti nekaterih, zlasti večjih okrožnih državnih tožilstev (npr. v Ljubljani in Mariboru). Državni tožilci so na okrogli mizi pojasnili, da si prizadevajo zagotoviti vsaj udeležbo vedno istega tožilca, če je mladoletnik v priporu.

Sodniki so na okrogli mizi poudarili, da bi radi vodili pripravljalne postopke proti mladoletnikom, vendar tega ne morejo, ker sodišča slabo organizirajo delo. Sodniki so preveč zaposleni s kazenskimi zadevami, ki se nanašajo na odrasle, zato ne morejo posvetiti dovolj časa kazenskim zadevam, ki se nanašajo na mladoletnike. Ni v interesu otroka, da se sodniki ukvarjajo s kazenskimi zadevami odraslih in mladoletnikov. Kazenska sodišča za mladoletnike bi morala biti specializirani neodvisni organi ali oddelki okrožnih sodišč.

7.6.2 Sodna raven – seja senata ali glavna obravnava

V okviru te raziskave so bili zbrani tudi podatki o vrsti seje, ki jo je sodišče opravilo v posamezni kazenski zadevi. Seja je bila opredeljena kot seja senata ali glavna obravnava glede na to, kaj bi sodišče izvedlo na podlagi ZKP v skladu z vsebino seje in ne v skladu s tem, kako jo je sodišče poimenovalo v svojem zapisniku. V sodnih zapisnikih je bilo včasih navedeno, da je sodišče izvedlo sejo senata, ko je potekala glavna obravnava, ker je zbiralo nove dokaze. Glede na vsebino sej so sodišča, zajeta v vzorcu, opravila glavno obravnavo v 93 % zadev (*slika 115*).

Slika 115: Vrsta seje

Panel session (7%)	Seja senata (7 %)
Main hearing (93%)	Glavna obravnava (93 %)
n=153	n = 153

Sodišča morajo ustrezno razlikovati med okoliščinami, v katerih morajo opraviti glavno obravnavo, in okoliščinami, v katerih zadostuje seja senata. V skladu z uveljavljenim komentarjem ZKP (Horvat 2004: 1010) in sodno prakso³¹ se mora sodnik za mladoletnike podrobno seznaniti z zadevo, preden se odloči, da opravi seja senata ali glavno obravnavo po prejemu predloga državnega tožilstva za izrek vzgojnega ukrepa ali kazni. Sodišče mora opraviti glavno obravnavo, kadar državni tožilec predlaga zavodski vzgojni ukrep ali kazen ali kadar sodnik predvideva, da bo naložil take sankcije. Vendar mora sodišče prav tako opraviti glavno obravnavo, če je verjetno, da bo izreklo nezavodski vzgojni ukrep, a mora v ta namen oceniti dejstva v zadevi in/ali opraviti neposredno presojo dokazov (npr. zaslišati mladoletnika, njegove starše, socialnega delavca, vzgojitelja itd.).

Sodišče v skladu s 75. členom KZ in 14. členom predloga ZOMSKD izreče sankcijo otroku glede na njegovo starost, duševni razvoj, psihološke značilnosti, nagnjenja, motive za storitev kaznivega dejanja, vedenje po kaznivem dejanju, odnos do oškodovanca, povrnitev škode, prejšnjo vzgojo, družinsko okolje in življenjske okoliščine, težo in naravo kaznivega dejanja, povratništvo, morebitne druge vidike mladoletnikove osebnosti ter pričakovani učinek sankcije na otrokovo delovanje v njegovem socialnem okolju.

Zato bi moralo sodišče opraviti glavno obravnavo vselej, ko neposredno prouči dokaze o kaznivem dejanju ali mladoletnikovih okoliščinah. Ali natančneje, v kazenskih zadevah, ki se nanašajo na mladoletnike, bodo dokazi o osebnih ali družinskih okoliščinah mladostnika včasih odločali o tem, kakšen vzgojni ukrep bo izbralo sodišče. Sodišča, zajeta v vzorcu, so na glavni obravnavi dodatno zaslišala mladoletnike v 88 %, priče v 63 %, starše v 75 % in socialne delavce v 73 % primerov (točka 7.1.2.2. tega poročila). Sodišča bodo morda morala te dokaze spet neposredno proučiti, saj med pripravljanim postopkom in glavno obravnavo mine veliko časa. Poleg tega bo sodnik morda na glavni obravnavi želel opraviti neposredno presojo dokazov, ker ne vodi pripravljalnega postopka. Vendar bi moralo sodišče v vseh primerih, ko neposredno izvede dokaze o kaznivem dejanju ali otrokovih okoliščinah, opraviti glavno obravnavo, pri čemer mora mladoletniku zagotoviti zahtevane procesne pravice in upoštevati postopkovna pravila o potrebni navzočnosti strank.

Med letoma 2015 in 2019, ko so sodišča obravnavala pregledane sodne zadeve, je bilo v petem odstavku 478. člena ZKP določeno, da morajo sodišča o seji senata *obvestiti* in ne *povabiti državnega tožilca*, obveznega zagovornika in centre za socialno delo, prav tako pa *lahko* o seji senata *obvestijo* mladoletnika in njegove starše. Ta normativna možnost je bila kritizirana v procesnopравни teoriji (Horvat 2004: 1011). Ne samo da je sodišče lahko sprejelo pravnomočno odločitev, ne da bi otroka osebno videlo, lahko je izvedlo tudi seja senata in izdalo končno odločbo brez državnega tožilca, centrov za socialno delo in mladoletnikove obvezne obrambe.

Sodišča, zajeta v vzorcu, so včasih izvedla seja senata brez navzočnosti državnega tožilca, zagovornika in/ali mladoletnika. V nekaterih primerih so glavno obravnavo poimenovali tudi seja senata in s tem obšli postopkovna pravila ZKP, ki zahtevajo vabljenje vseh strank na glavno obravnavo, ki je zato, razen ene izjeme, ne bi mogli izvesti v njihovi odsotnosti.

V skladu s 478. členom ZKP-O in 78. členom predloga ZOMSKD mora sodišče na seja senata *povabiti* otroka, državnega tožilca in zagovornika. Vse te stranke morajo biti prisotne na seji senata, razen če je sodišče mladoletnika že zaslišalo in sodnik oceni, ali lahko sankcijo naloži v njihovi

³¹ Na primer pritožbeno sodišče v Ljubljani, zadeva II Kp 3552/2015: <http://www.sodnapraksa.si/?q=id:2015081111404526&database%5bIESP%5d=IESP&submit=išči&rowsPerPage=20&page=0&cid=2015081111404526> [Dostopano 21. februarja 2023].

odsotnosti. Sodišče mora svojo odločitev o izvedbi seje senata v otrokovi odsotnosti utemeljiti v svoji pravnomočni odločbi. Sodišče mora o seji senata *obvestiti* otrokove starše in center za socialno delo, vendar njihova udeležba ni obvezna.

Na okrogli mizi s sodniki 8. decembra 2022 so imeli sodniki različna mnenja o tem, ali bi moral biti mladoletnik vedno prisoten na seji senata. Nekateri so menili, da otrokova odsotnost sodišču ne bi smela preprečiti izvedbe seje. Po mnenju drugih mladoletnikova odsotnost pomeni, da verjetno ne bo sodeloval pri naloženi sankciji. Večina sodnikov se je strinjala, da bi moralo sodišče imeti možnost izvedbe seje senata v otrokovi nenavzočnosti, če se odloči, da bo zadevo zavrglo.

Sodišča na podlagi 479. člena ZKP-O in 79. člena predloga ZOMSKD ne smejo opraviti glavne obravnave brez mladoletnika, njegovega zagovornika ali državnega tožilca. Sodišče mora na glavno obravnavo povabiti tudi centre za socialno delo in mladoletnikove starše, in če ne pridejo, lahko sodišče kljub temu izvede glavno obravnavo.

Normativna sprememba, ki sta jo uvedla ZKP-O in ZOMSKD glede sej senata in glavnih obravnav, je dobrodošla. Sprememba bolje varuje procesne pravice mladoletnikov in jih priznava kot subjekte, ne kot objekte kazenskega postopka proti njim. Predpostavimo, da pristojni organi ustanovijo specializirana sodišča za mladoletnike ali oddelke za mladoletniško sodstvo. V tem primeru bi morale vse obravnave na sodišču, tj. seje senata ali glavne obravnave, potekati kot multidisciplinarne seje, ki bi vedno vključevale mladoletnika in vse pomembne osebe v njegovem življenju.

7.6.3 Sodna raven – drugo

Analiza sodne prakse je pokazala, da sodišča včasih delajo napake pri uporabi kazenskega materialnega prava. Ugotovljene so bile tudi nedoslednosti ali kršitve otrokove pravice do zaslišanja in zgoraj opisanih pravic do zakonitega postopka. Poleg tega so bile pregledane tudi druge postopkovne kršitve, ki kažejo, da sodišča kazenskih postopkov proti mladoletnikom včasih ne obravnavajo dovolj resno. V ta namen bosta navedena dva primera.

1. primer:

Pred začetkom kazenskega postopka proti mladoletniku sta se otrok in mati preselila iz Slovenije v drugo evropsko državo. Sodišče v pripravljalnem postopku ni zaslišalo otroka ali matere. Center za socialno delo je sodišče obvestil, da otrok in njegova mati najverjetneje prebivata v glavnem mestu ene od evropskih držav. Sodišče je centru za socialno delo naložilo, naj se obrne na slovensko veleposlaništvo v tej evropski državi. Veleposlaništvo je mladoletnika in njegovo mater povabilo na veleposlaništvo, da odgovorita na nekaj vprašanj o njihovih družinskih razmerah. Veleposlaništvo je na zahtevo centra za socialno delo povabilo otroka in njegovo mater na sestanek na svoj sedež. Na sestanku je veleposlaništvo ugotovilo, da je otrokova mati brezposelna in se uči jezika tuje države, v kateri živi z otrokom, medtem ko otrok poskuša dokončati osnovnošolsko izobraževanje. V Slovenijo se ne nameravata vrniti. Državni tožilec in sodišče sta informacije, ki jih je centru za socialno delo posredovalo slovensko veleposlaništvo, ocenila kot zadosten dokaz, da se na podlagi načela smotrnosti zadeva zavrže. V tem primeru sodni organ v Sloveniji ali drugi evropski državi ni nikoli zaslišal otroka ali njegove matere. Otrok je zagrešil nasilen rop, pri katerem je žrtev vrgel s skuterja, ki ga je ukradel, se peljal proti žrtvi, ko je ta ležala na tleh, nato pa se odpeljal.

2. primer:

Dva mladoletna storilca sta bila obtožena posilstva mlade žrtve. Prvostopenjsko sodišče je ugotovilo, da sta mladoletna storilca storila kaznivo dejanje in jima je izreklo nezavodski vzgojni ukrep navodila in prepovedi. Državno tožilstvo se je na odločitev prvostopenjskega sodišča pritožilo. Pritožbeno sodišče je razveljavilo odločbo sodišča prve stopnje in zadevo vrnilo sodišču v ponovno sojenje zaradi neustreznosti predhodno izrečene sankcije. V

ponovljenem postopku je odvetnik žrtve povedal sodišču, da žrtev ne želi iti skozi nov postopek. Sodišče je zadevo zavrglo, čeprav se kaznivo dejanje posilstva preganja po uradni dolžnosti in ne na zahtevo oškodovanca. Državni tožilec se ni pritožil, zato je bilo zavrženje pravnomočno.

Čeprav so bile postopkovne kršitve, opisane v obeh primerih, hude, so bile prej izjema kot pravilo. Takšne kršitve lahko nastanejo tudi v kazenskih postopkih zoper odrasle, vendar v okviru tega projekta kazenske zadeve zoper odrasle niso bile zajete v pregledu. Oboje bi bilo treba primerjati, da bi ugotovili, ali so kršitve procesnih pravic v kazenskih zadevah proti mladoletnikom pogostejše kot v kazenskih zadevah zoper odrasle. Ta primerjava ni bila zajeta v raziskavo.

7.7 Pravna sredstva

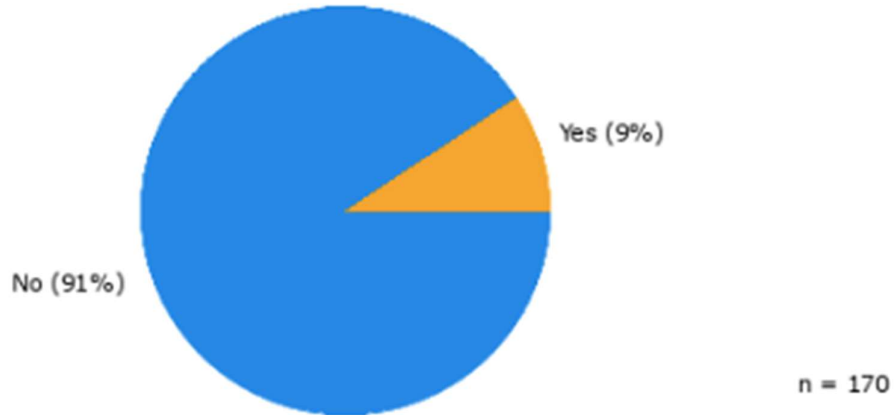
V skladu s 485. členom ZKP se lahko vsakdo, ki se lahko pritoži zoper sodbo v kazenskem postopku zoper odrasle, pritoži tudi v kazenskem postopku proti mladoletniku zoper sodbo, s katero je mladoletniku izrečena kazen, ali zoper sklep, s katerim je mladoletniku izrečen vzgojni ukrep, ali zoper sklep, s katerim je postopek ustavljen. V kazenskem postopku proti mladoletnikom se lahko proti mladoletnikovi volji, vendar v njegovo korist, pritožijo tudi njegov zagovornik, državni tožilec, zakonec, sorodnik v ravni vrsti, posvojitelj, skrbnik, sorojenec in rejnik.

V sodnem vzorcu so bili pregledani pogostost in izidi pritožb. Preverjeno je bilo tudi, kdo se je najpogosteje pritožil zoper odločitve prvostopenjskih sodišč in zakaj.

7.7.1 Pogostost pritožb

V vzorcu so bile redke pritožbe zoper odločitve prvostopenjskih sodišč. Pritožbe so bile v povprečju vložene v 9 % primerov (*slika 116*), v nekaterih okrožjih pa je bilo vloženi le 4 % pritožb, medtem ko v nekaterih šestkrat več (24 %). Proučevanje razlogov za regionalna odstopanja je presežilo okvir te raziskave.

Majhen odstotek pritožb, vloženi zoper odločitve prvostopenjskih sodišč, bi lahko pomenil, da v kazenskih postopkih proti mladoletnikom vse stranke delujejo restorativno in v otrokovo korist ter tako sprejmejo odločitev, s katero se vse strinjajo. Po drugi strani pa je lahko majhno število pritožb še en pokazatelj, da sodišča kazenskih postopkov proti mladoletnikom ne obravnavajo tako resno kot tistih proti odraslim in lažje dopuščajo kršitve otrokovih procesnih pravic, ki so podrobneje opisane v prejšnjem poglavju tega poročila. Vendar bi bilo za dokončno ugotovitev treba analizirati, kako pogosto se zainteresirane stranke pritožijo na odločitve prvostopenjskih sodišč v kazenskih zadevah zoper odrasle, in primerjati pritožbe v obeh primerih.

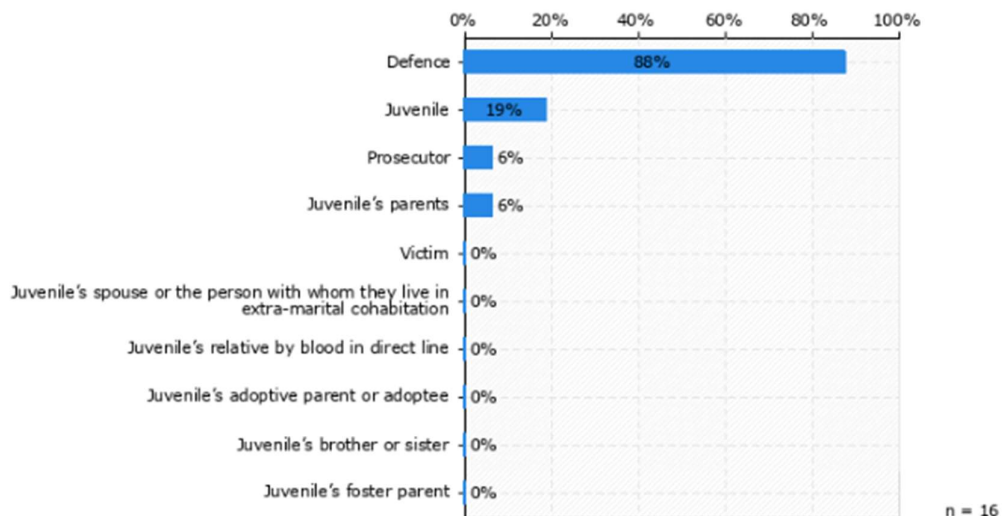
Slika 116: Pritožbe zoper odločbe prvostopenjskih sodišč v kazenskih postopkih proti mladoletnikom

Yes (9%)	Da (9 %)
No (91%)	Ne (91 %)
n=170	n = 170

7.6.2 Stranke, razlogi za pritožbe in izidi pritožb

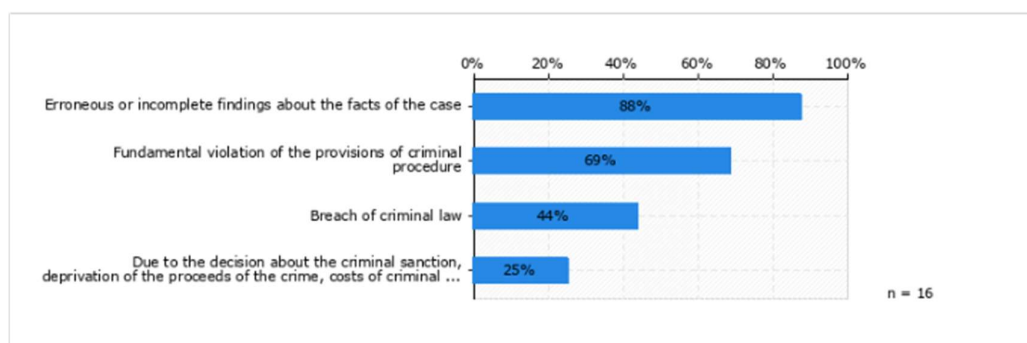
V zadevah, zajetih v vzorcu, so zagovorniki vložili pritožbo v 88 % primerov, mladoletnik v 19 %, državni tožilec v 6 % in starši v 6 % primerov (*slika 117*). Na odločitev prvostopenjskega sodišča se je včasih pritožilo več strank.

V skladu z ZKP lahko stranke vložijo pritožbo zaradi enega, več ali vseh razlogov, navedenih v ZKP. Stranke, zajete v vzorcu, so se v 88 % primerov pritožile zaradi napačnih ali nepopolnih ugotovitev dejanskega stanja, v 69 % zaradi bistvenih kršitev določb kazenskega postopka, v 44 % zaradi kršitev kazenskega materialnega prava in v 25 % zaradi odločitve o kazenski sankciji (*slika 118*).

Slika 117: Stranke, ki se pritožijo zoper odločbe prvostopenjskih sodišč v kazenskih postopkih proti mladoletnikom

Defence	Obramba
Juvenile	Mladoletniki
Prosecutor	Državni tožilec
Juvenile's parents	Mladoletnikovi starši
Victim	Žrtev
Juvenile s spouse or the person with whom they live in extra-marital cohabitation	Zakonec mladoletne osebe ali oseba, s katero živi v zunajzakonski skupnosti
Juvenile's relative by blood in direct line	Mladoletnikov krvni sorodnik v ravni vrsti
Juvenile's adoptive parent or adoptee	Mladoletnikov posvojitelj ali posvojenec
Juvenile's brother or sister	Mladoletnikov brat ali sestra
Juvenile's foster parent	Mladoletnikov rejnik
n=16	n = 16

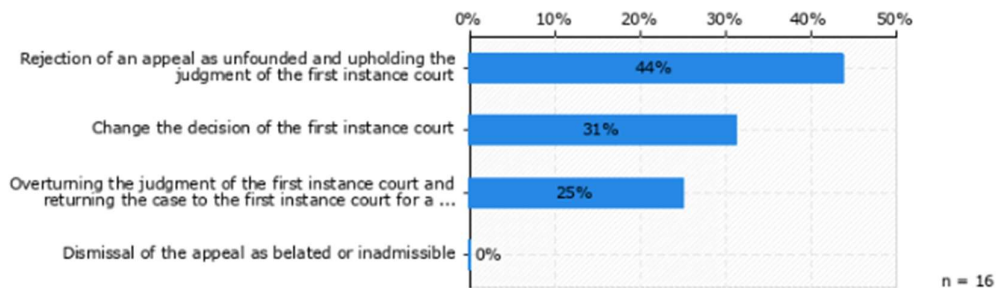

Slika 118: Razlogi za pritožbo zoper odločbe prvostopenjskih sodišč v kazenskih postopkih proti mladoletnikom

Erroneous or incomplete findings about the facts of the case	Zmotne ali nepopolne ugotovitve dejanskega stanja
Fundamental violation of the provisions of criminal procedure	Bistvena kršitev določb kazenskega postopka
Breach of criminal law	Kršitev kazenskega prava
Due to the decision about the criminal sanction, deprivation of the proceeds of the crime, costs of criminal ...	Zaradi odločitve o kazenski sankciji, odvzemu premoženjske koristi, pridobljene s kaznivim dejanjem, stroškov kazenskega ...
n=16	n = 16

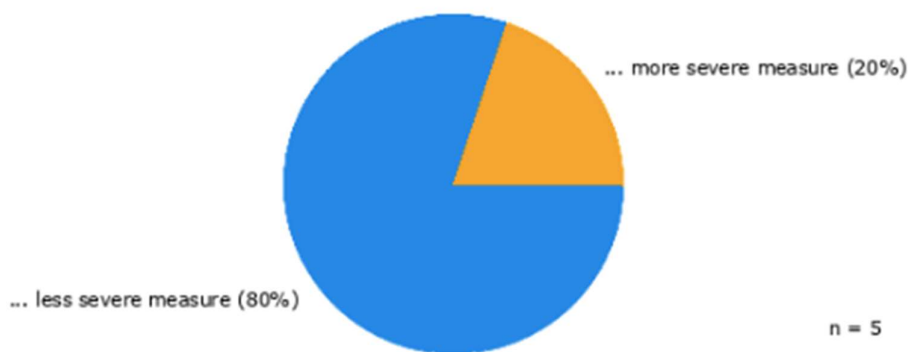
Pritožbeno sodišče je v 44 % pritožb zavrnilo pritožbo kot neutemeljeno in potrdilo sodbo prvostopenjskega sodišča. V 31 % primerov je spremenilo odločitev prvostopenjskega sodišča. V 25 % je pritožbeno sodišče razveljavilo odločitev sodišča prve stopnje in zadevo vrnilo sodišču prve stopnje v vnovično sojenje (*slika 119*).

Če je pritožbeno sodišče spremenilo odločitev prvostopenjskega sodišča, je v 80 % primerov izreklo milejši vzgojni ukrep (*slika 120*). Ta podatek je skrb vzbujajoč, saj bi se lahko neprimerni vzgojni ukrepi izrekli pogosteje, toda nihče se ne pritoži na pravnomočno odločbo sodišča. Izidi pritožbenih postopkov, zajetih v vzorcu, so lahko naključje. Maloštevilni pritožbeni primeri, zajeti v pregledu, ne omogočajo dokončnih ugotovitev. Po drugi strani je skrb vzbujajoče tudi, če pritožbena sodišča posegajo v odločbe prvostopenjskih sodišč o sankcijah, ne da bi izvedla lasten postopek. Pritožbena sodišča običajno ne zaslišijo otroka in njegovih zakonitih skrbnikov ter ocenijo le podatke iz spisa. Čeprav imajo morda bolj nepristranski pogled na zadevo, jim lahko manjkajo ključne informacije, zbrane pri osebni zaslišanju. Vendar zaradi majhnega števila pritožbenih zadev v vzorcu ne moremo oceniti ustreznosti ukrepov, izrečenih na pritožbeni ravni.

Slika 119: Izidi pritožbenega postopka – odločbe pritožbenega sodišča

Rejection of an appeal as unfounded and upholding the judgment of the first instance court	Zavrnitev pritožbe kot neutemeljene in potrditev sodbe sodišča prve stopnje
Change the decision of the first instance court	Sprememba odločbe sodišča prve stopnje
Overturning the judgment of the first instance court and returning the case to the first instance court for a ...	Razveljavitev sodbe sodišča prve stopnje in vrnitev zadeve sodišču prve stopnje v ...
Dismissal of the appeal as belated or inadmissible	Zavrženje pritožbe kot prepozne ali kot nedovoljene
n=16	n = 16

Slika 120: Pritožbeno sodišče spremeni odločbo sodišča prve stopnje – vrsta vzgojnega ukrepa/sankcije

... more severe measure (20%)	... strožji ukrep (20 %)
... less severe measure (80%)	... blažji ukrep (80 %)
n=5	n = 5

V pregledanih spisih ni bilo ugotovljenih primerov izrednih pravnih sredstev (slika 121).

Slika 121: Izredna pravna sredstva

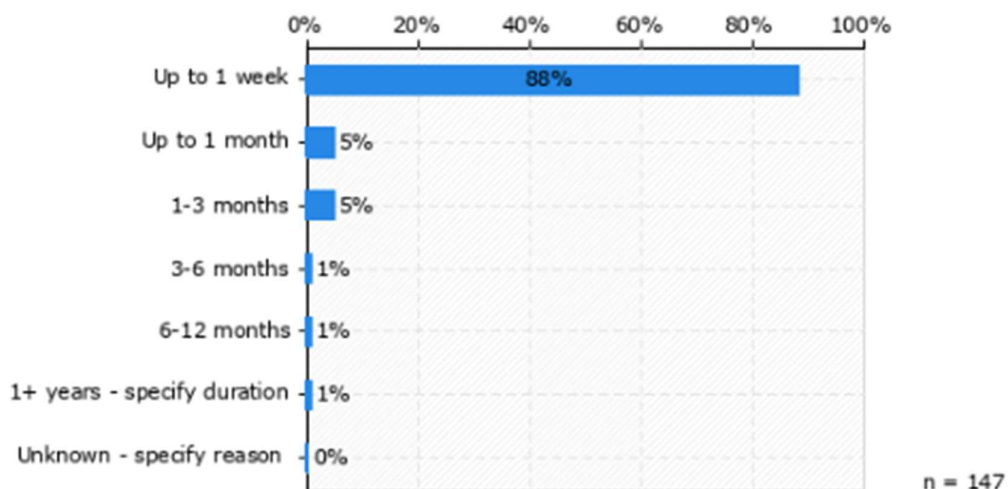
No (100%)	Ne (100 %)
n=169	n = 169

7.8 Trajanje postopka

V skladu s 461. členom ZKP in 40. členom predloga ZOMSKD morajo organi, ki sodelujejo v kazenskem postopku proti mladoletnikom in institucije, od katerih organi zahtevajo poročila in mnenja, ukrepati hitro, da se postopek proti mladoletniku čim prej konča.

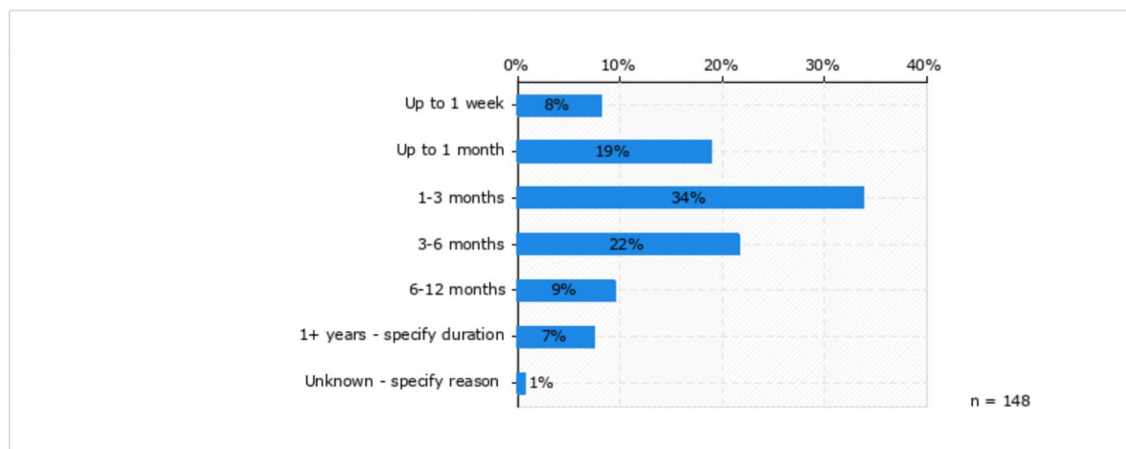
Preverjeno je bilo trajanje postopkov v tožilskih in sodnih spisih. Preverjeni so bili poteki posameznih faz in postopek kot celota. V naslednjih podpoglavjih so rezultati zbiranja podatkov prikazani na slikah, podana pa je tudi kratka analiza.

7.8.1 Tožilski spisi

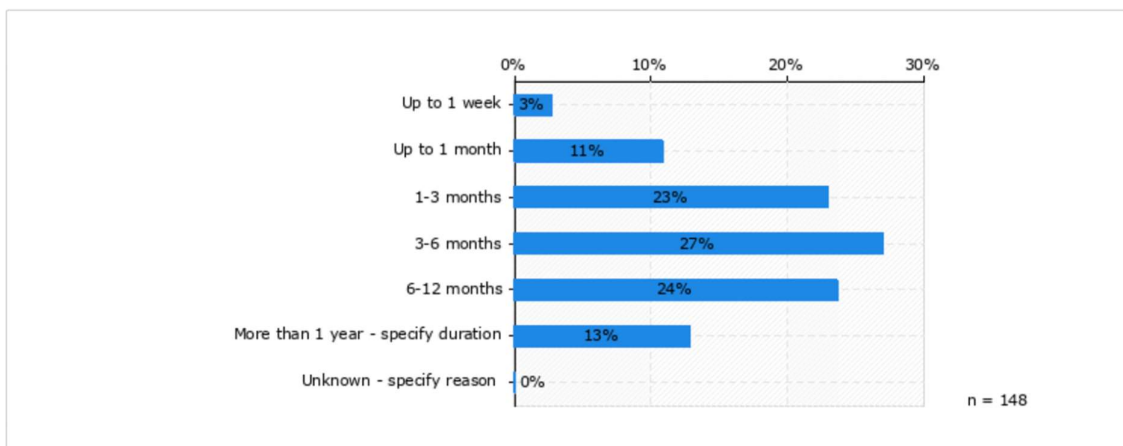
Slika 122: Rok od storitve kaznivega dejanja do njegove prijave policiji oziroma do trenutka, ko ga odkrije policija, če je ukrepala brez prijave kaznivega dejanja

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ years - specify duration	Več kot 1 leto – navesti trajanje
Unknown - specify reason	Neznano – navesti razlog
n=147	n = 147

Slika 123: Rok od storitve kaznivega dejanja do trenutka, ko policija vloží ovadbo proti mladoletniku

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ years - specify duration	Več kot 1 leto – navesti trajanje
Unknown - specify reason	Neznano – navesti razlog
n=148	n = 148

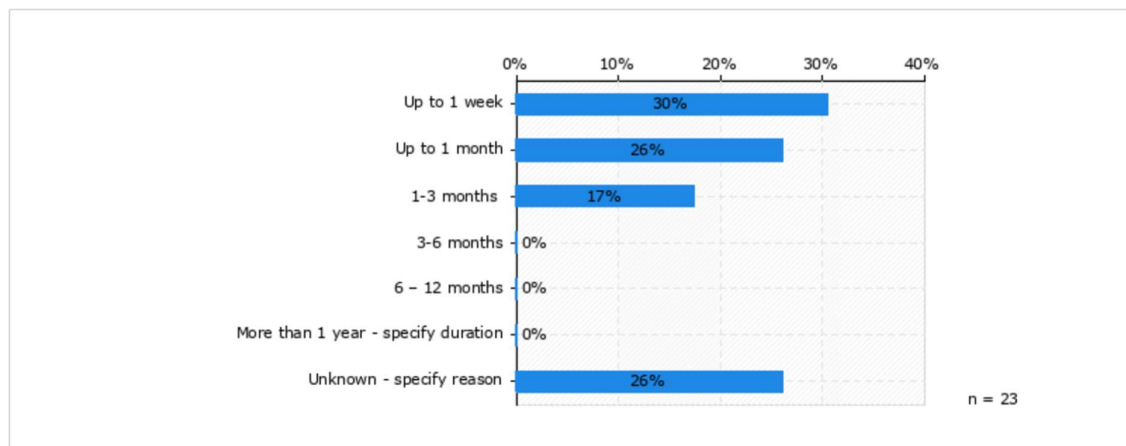

Slika 124: Čas od vložitve ovadbe proti mladoletniku do tožilskega zavrženja zadeve (vsa zavrženja)

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
More than 1 year - specify duration	Več kot 1 leto – navesti trajanje
Unknown - specify reason	Neznano – navesti razlog
n=148	n = 148

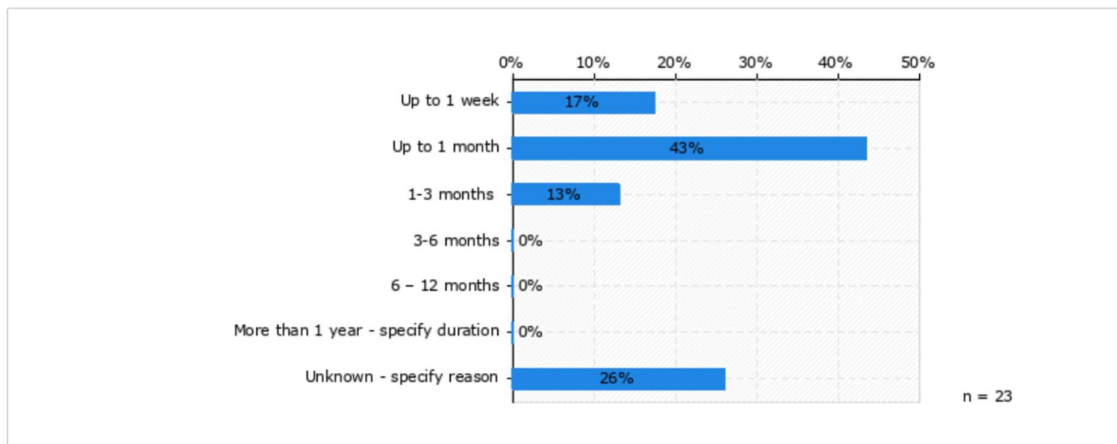
Presenetljivo je bilo, da je v nekaterih postopkih s tožilskim zavrženjem minilo več kot eno leto, in sicer v 13 % zadev (slika 124). V redkih primerih je od trenutka, ko je mladoletnik storil kaznivo dejanje, do trenutka, ko je policija vložila ovadbo proti njemu, minilo veliko časa (slika 123). V teh primerih je policija praviloma kmalu po odkritju kaznivega dejanja vložila ovadbo zoper neznanega storilca, vendar je šele pozneje lahko povezala kaznivo dejanje s posameznim storilcem.

V drugih primerih državno tožilstvo ni moglo prej zavreči ovadb, ker uspešni postopki odloženega pregona in poravnavanja zahtevajo svoj čas. Podatki o trajanju odloženega pregona so bili podani v točki 5.1.1. tega poročila. V nadaljevanju so predstavljeni roki za postopke poravnavanja (slike od 125 do 129). Če rok posameznih faz na slikah ni znan, trajanja ni bilo mogoče ugotoviti iz spisov. Podatki bi lahko bili na voljo v spisih poravnalcev, vendar v okviru raziskave niso bili analizirani.

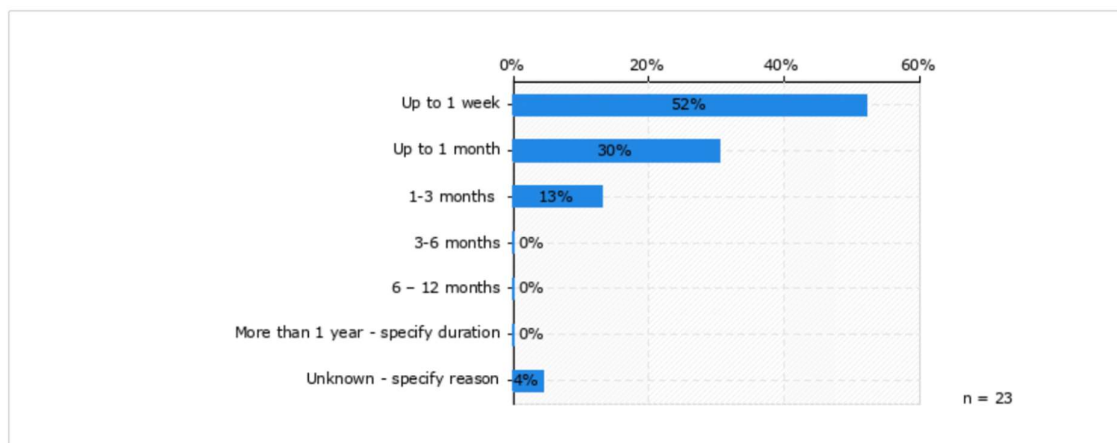
Slika 125: Rok od posredovanja primera poravnalca do vzpostavitve stika poravnalca z mladoletnikom in žrtvijo (datum poslanega vabila)

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
More than 1 year - specify duration	Več kot 1 leto – navesti trajanje
Unknown - specify reason	Neznano – navesti razlog
n=23	n = 23

Slika 126: Rok od vzpostavitve stika poravnalca z mladoletnikom in žrtvijo (datumi vabil, ki sta jib prejela mladoletnik in žrtev) do srečanja poravnalca z mladoletnikom in žrtvijo

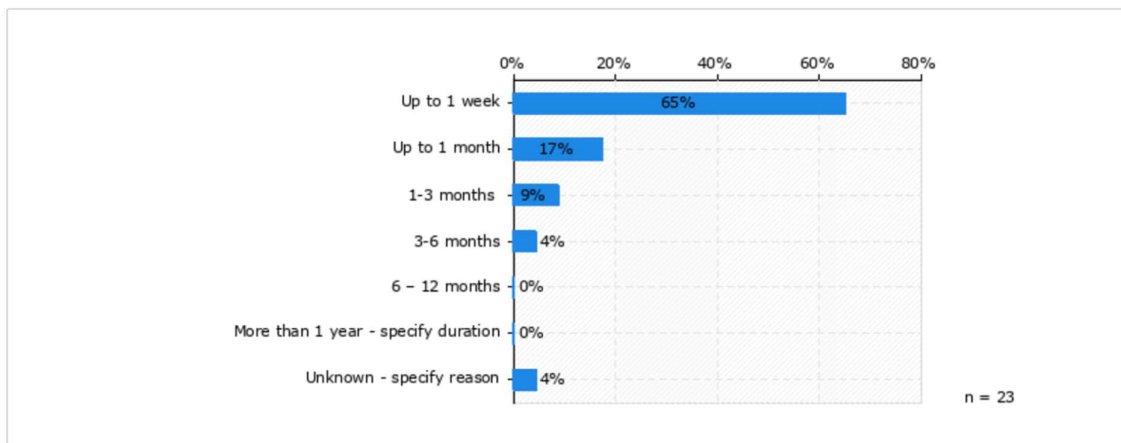
Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
More than 1 year - specify duration	Več kot 1 leto – navesti trajanje
Unknown - specify reason	Neznano – navesti razlog
n=23	n = 23

Slika 127: Rok od prvega srečanja poravnalca z mladoletnikom in žrtvijo do sklenitve sporazuma med mladoletnikom in žrtvijo

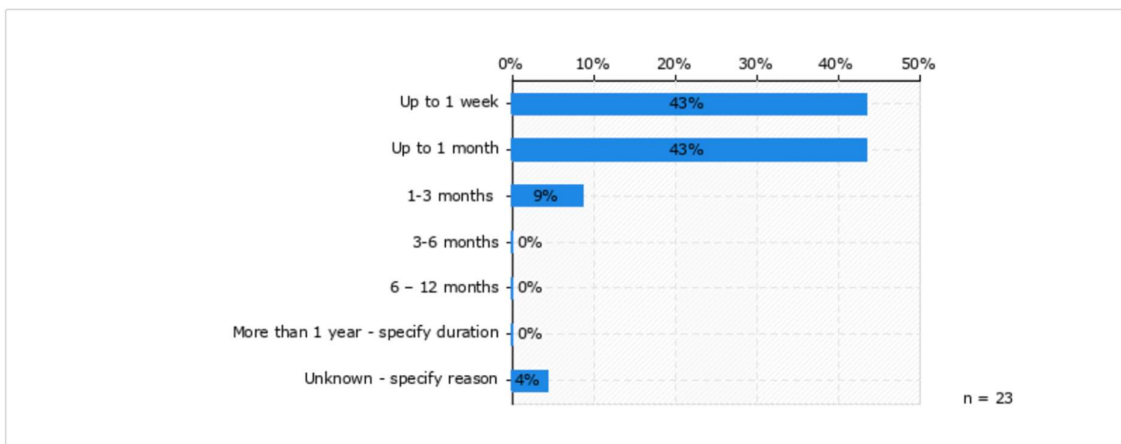
Up to 1 week	Do 1 tedna
--------------	------------

Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
More than 1 year - specify duration	Več kot 1 leto – navesti trajanje
Unknown - specify reason	Neznano – navesti razlog
n=23	n = 23

Slika 128: Rok od sklenitve poravnave/sporazuma do trenutka, ko poravnalec pošlje državnemu tožilcu poročilo in celoten spis

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
More than 1 year - specify duration	Več kot 1 leto – navesti trajanje
Unknown - specify reason	Neznano – navesti razlog
n=23	n = 23

Slika 129: Rok od trenutka, ko državni tožilec prejme poročilo in spis, do trenutka, ko završe ovadbo

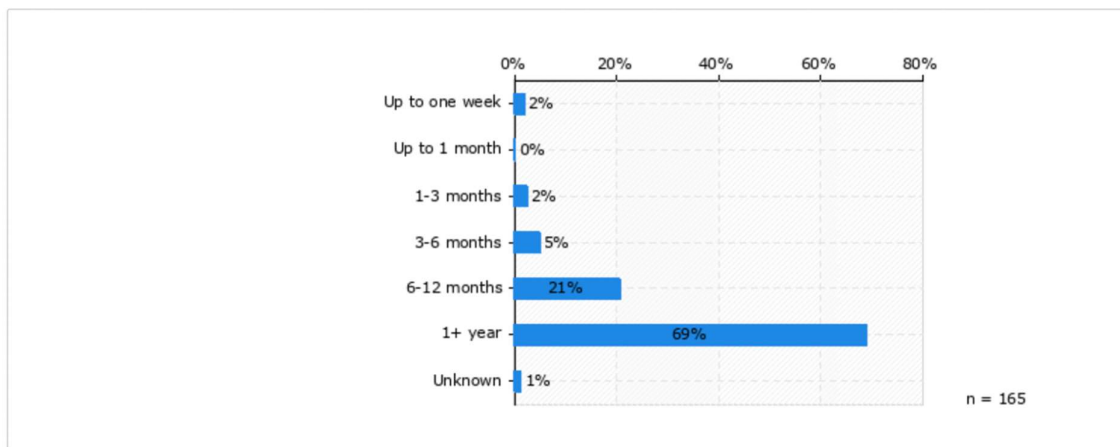
Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev

More than 1 year - specify duration	Več kot 1 leto – navesti trajanje
Unknown - specify reason	Neznano – navesti razlog
n=23	n = 23

V primeru zavrženj po uspešno odloženem pregonu in poravnavanju bi se lahko zaradi kopičenja faz, ne pa zaradi katerega koli posebnega dela postopka, trajanje postopkov podaljšalo. To je sicer razumljivo, vendar je v nasprotju z odvrčanjem kazenskega pregona, ki je v otrokovo korist, če je organizirano in hitro izvedeno. Specializacija državnih tožilcev, ki bi se ukvarjali samo s kazenskimi postopki proti mladoletnikom in bi imeli več neposrednih stikov s poravnalci in institucijami, ki sodelujejo pri odloženem pregonu, bi lahko prispevala k hitrejšemu odvrčanju kazenskega pregona. Vendar je treba o tem premisliti glede na pomanjkanje kadrov na nekaterih državnih tožilstvih.

7.8.2 Sodni spisi

Med sodnimi postopki proti mladoletnikom, zajetimi v vzorcu, jih je 69 % trajalo več kot eno leto, 21 % pa od šest mesecev do enega leta. Le 9 % postopkov proti mladoletnikom, ki pridejo v navzkrižje z zakonom, zajetih v vzorcu, se je končalo v manj kot šestih mesecih (*slika 130*). Skupno trajanje kazenskega postopka proti mladoletniku je bilo določeno od trenutka, ko je storil kaznivo dejanje, do trenutka, ko je sodišče zadevo zavrlo ali ko je mladoletnik začel izvajati izrečen vzgojni ukrep ali sankcijo. Ta pristop je bil uporabljen, da bi doumeli, kako dolg se mladoletniku zdi postopek. Mladoletniki praviloma dojemajo stik z različnimi uradnimi osebami in strokovnjaki (policija, državno tožilstvo, sodišče ipd.) kot enoten odziv mladoletniškega pravosodja. V 77 % primerov je policija odkrila kaznivo dejanje v enem tednu po mladoletnikovem kaznivem dejanju. Zato so se postopki proti mladoletnikom pogosto formalno začeli kmalu po tem, ko so storili kaznivo dejanje (*slika 131*).

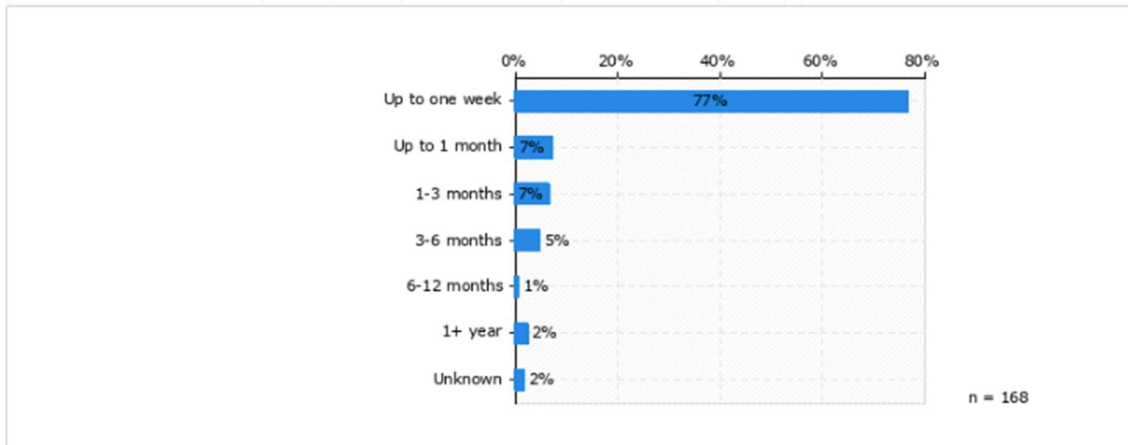

Slika 130: Rok od trenutka, ko mladoletnik stori kaznivo dejanje, do zavrženja ovadbe ali ko mladoletnik začne izvajati vzgojni ukrep

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=165	n = 165

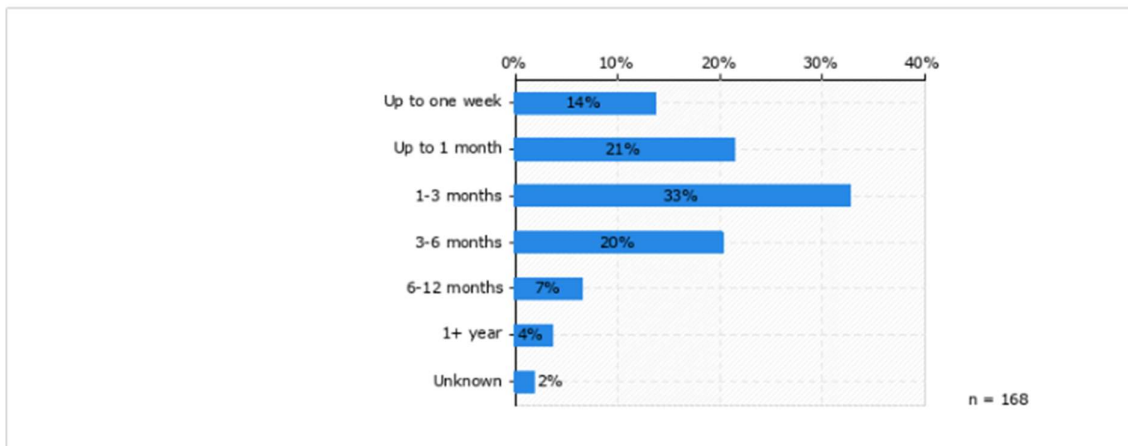
Posamezne faze sodnih postopkov so trajale, kot je razvidno s *slik od 131 do 144*. Časovni okviri podatkov kažejo, da se zamude kopičijo v sodnih postopkih proti mladoletnikom, ki pridejo v

navzkrižje z zakonom, ne pa zato, ker bi katera od institucij delovala zelo počasneje v primerjavi z drugimi. Različna trajanja odražajo tudi različna postopkovna opravila, ki jih morajo opraviti različne institucije (npr. sodišče mora voditi in končati sodni postopek s predpisanimi procesnimi jamstvi, ki se razlikujejo od postopkov državnega tožilstva in policije).

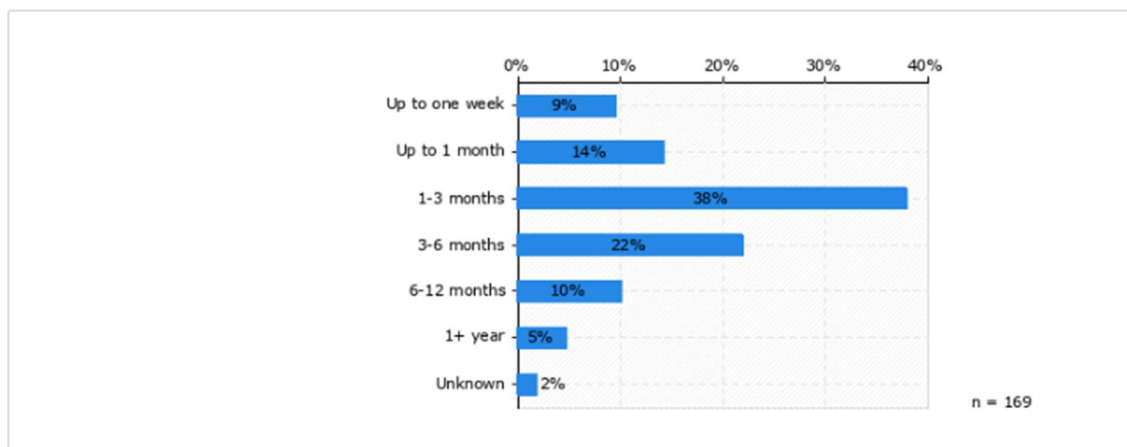
Slika 131: Rok od storitve kaznivega dejanja do njegove prijave policiji ali do trenutka, ko policija odkrije kaznivo dejanje

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=168	n = 168

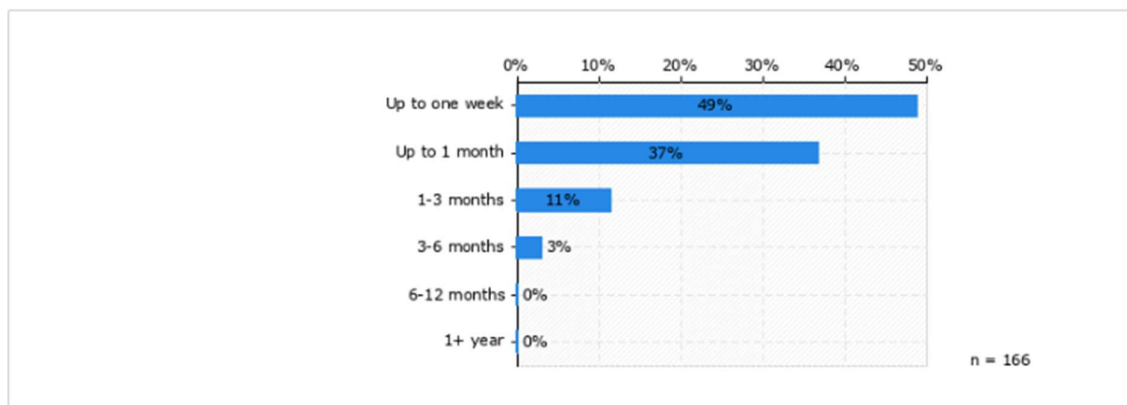
Slika 132: Rok od prijave kaznivega dejanja ali od trenutka, ko policija odkrije kaznivo dejanje, do trenutka, ko policija vloži ovadbo proti mladoletniku

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=168	n = 168

Slika 133: Rok od trenutka, ko policija vloži ovadbo proti mladoletniku, do zahteve državnega tožilca za uvedbo pripravljalnega postopka ali odločitve senata za mladoletnike o uvedbi postopka po tretjem odstavku 465. člena ZKP

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=169	n = 169

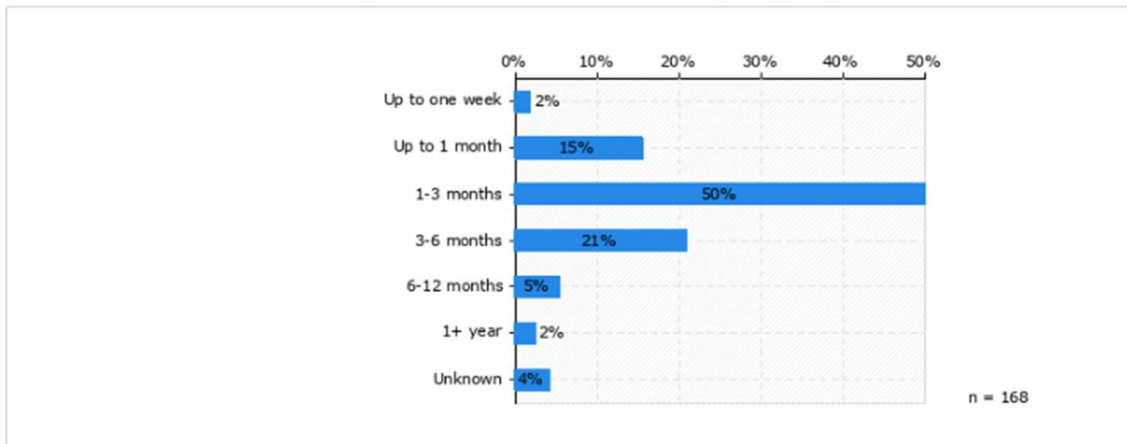

Slika 134: Rok od odločitve državnega tožilca da predlaga ali odločitve senata za mladoletnike o uvedbi pripravljalnega postopka do dejanskega začetka pripravljalnega postopka

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
n=166	n = 166

Skrb vzbujajoče je, da je v 51 % primerov sodišče potrebovalo več kot mesec dni, da je razpisalo (prvo sejo) pripravljalnega postopka, potem ko je državni tožilec zahteval njegovo uvedbo. To je bilo verjetno posledica organizacijskih težav in zaostankov v obdobju izvajanja pregleda, morda pa tudi zaradi dejstva, da sodišča za mladoletnike v Sloveniji niso specializirana. Sodniki za mladoletnike prav tako obravnavajo predvsem kazenske postopke proti odraslim, kot je bilo

ugotovljeno v točki 7.6.1. tega poročila. Zato morda z zamudo obravnavajo kazenske postopke proti mladoletnikom, ker morajo reševati zahtevne kazenske postopke proti odraslim.

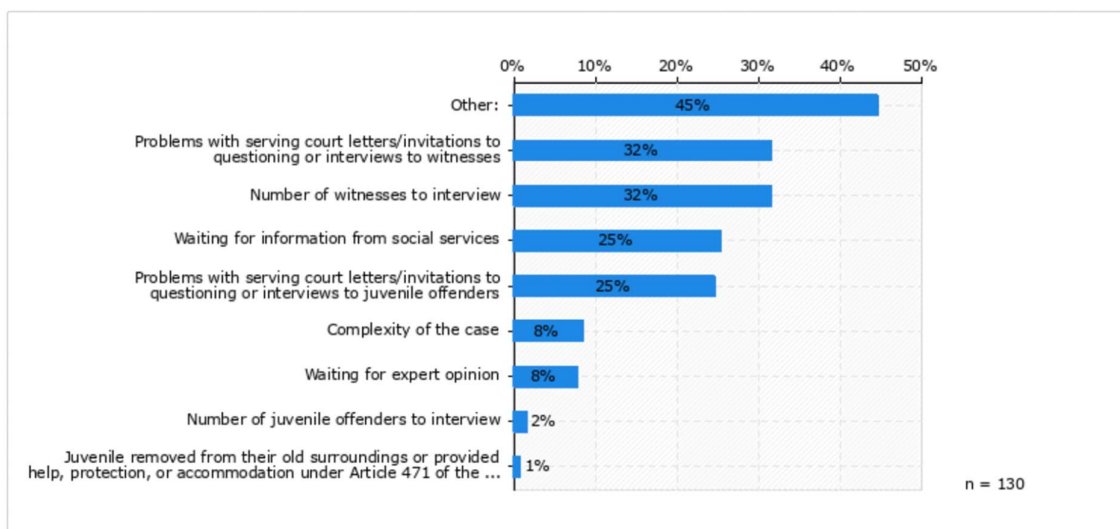

Slika 135: Rok od začetka do konca pripravljalnega postopka

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=168	n = 168

Če je pripravljalni postopek trajal več kot mesec dni, je bilo to predvsem posledica slabe organizacije dela sodišča v 45 % primerov (na *sliki 136* navedeno kot »drugo«). V kategoriji »drugo« je bilo tudi nekaj zamud, ko sodišča niso mogla zaslišati mladoletnika, ker je pobegnil iz vzgojnega zavoda, in zamud zaradi združevanja kazenskih postopkov. Včasih so sodišča odložila pripravljalni postopek za celoten kolektivni dopust med 15. julijem in 15. avgustom. Tovrstne zamude so problematične, saj bi morali biti kazenski postopki proti mladoletnikom prednostni in obravnavani kot nujni, podobno kot postopki proti odraslim in mladoletnikom v priporu.

Drugi razlogi za dolgotrajnost pripravljalnega postopka so bili: težave z vročanjem sodnih pisanj pričam v 32 %, število prič, ki jih je treba zaslišati, v 32 %, čakanje na informacije od centrov za socialno delo v 25 %, težave z vročanjem sodnih pisanj mladoletnemu prestopniku v 25 %, zapletenost zadeve v 8 %, čakanje na izvedensko mnenje v 8 %, število mladih prestopnikov, ki jih je treba zaslišati, v 2 % in odvzem otroka iz domačega okolja v 1 % primerov (*slika 136*).

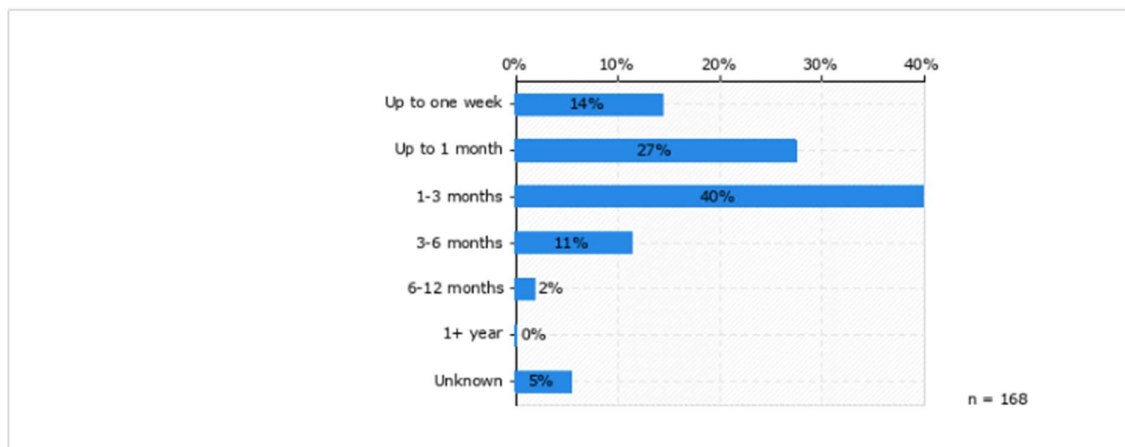

Slika 136: Razlogi za dolgotrajnost pripravljalnih postopkov

Other:	Drugo:
Problems with serving court letters/invitations to questioning or interviews to witnesses	Težave z vročanjem sodnih spisov/vabil na zaslišanja ali razgovore pričam
Number of witnesses to interview	Število prič, ki jih je treba zaslišati
Waiting for information from social services	Čakanje na informacije od centrov za socialno delo
Problems with serving court letters/invitations to questioning or interviews to juvenile offenders	Težave z vročanjem sodnih pisanj/vabil na zaslišanja ali razgovore mladoletnim storilcem kaznivih dejanj
Complexity of the case	Zapletenost primera
Waiting for expert opinion	Čakanje na izvedensko mnenje
Number of juvenile offenders to interview	Število mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, ki jih je treba zaslišati
Juvenile removed from their old surroundings or provided help, protection, or accommodation under Article 471 of the ...	Mladoletnik, ki je odstranjen iz starega okolja ali mu je zagotovljena pomoč, zaščita ali nastanitev v skladu s 471. členom ...
n=130	n = 130

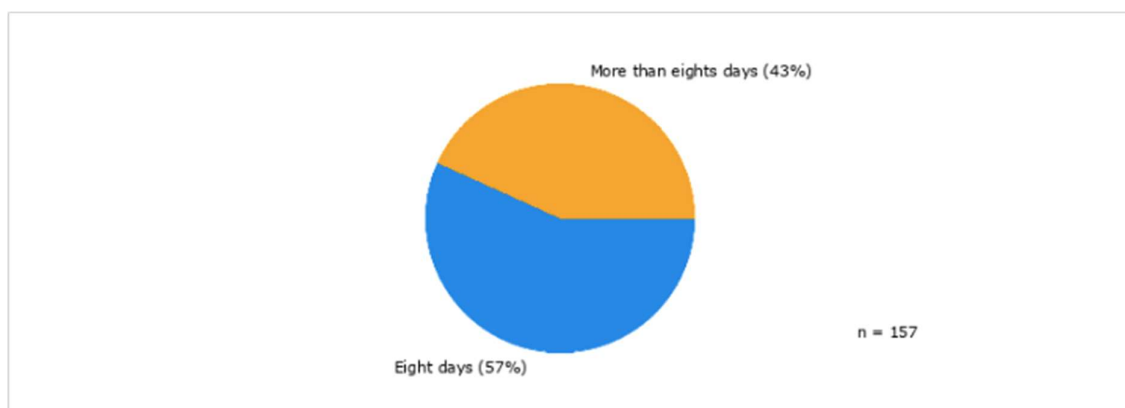
V vsaj 53 % primerov je državno tožilstvo potrebovalo več kot mesec dni, da je sodišču predložilo utemeljen predlog za ustavitev postopka ali izrek kazni ali vzgojnega ukrepa. V 41 % primerov je državno tožilstvo za to potrebovalo manj kot mesec dni (slika 137). V 43 % primerov so sodišča potrebovala več kot osem dni, da so razpisala sejo senata ali glavno obravnavo (slika 138).

Razpis seje senata ali glavne obravnave v osmih dneh je zakonska zahteva iz prvega odstavka 482. člena ZKP. Nekatera okrožna sodišča te zahteve niso upoštevala v nobeni od pregledanih zadev. Osemdnevni rok je kratek in sodniki, ki obravnavajo kazenske postopke proti odraslim in mladoletnikom, včasih ne morejo vedno tako hitro organizirati svojega dela. Če bi bila sodišča za mladoletnike specializirana, bi bil ta rok realnejši. Vendar niso, zato se lahko osemdnevni rok, naveden v ZKP za razpis seje senata ali glavne obravnave, podaljša. V 81. členu predloga ZOMSKD je na primer predlagan 15-dnevni rok, v katerem mora sodišče razpisati sejo senata ali glavno obravnavo, kar se zdi glede na trenutne razmere bolj smiselno.

Slika 137: Rok od konca pripravljalnega postopka do vložitve predloga državnega tožilstva za ustanitev postopka oziroma za izrek kazni ali vzgojnega ukrepa

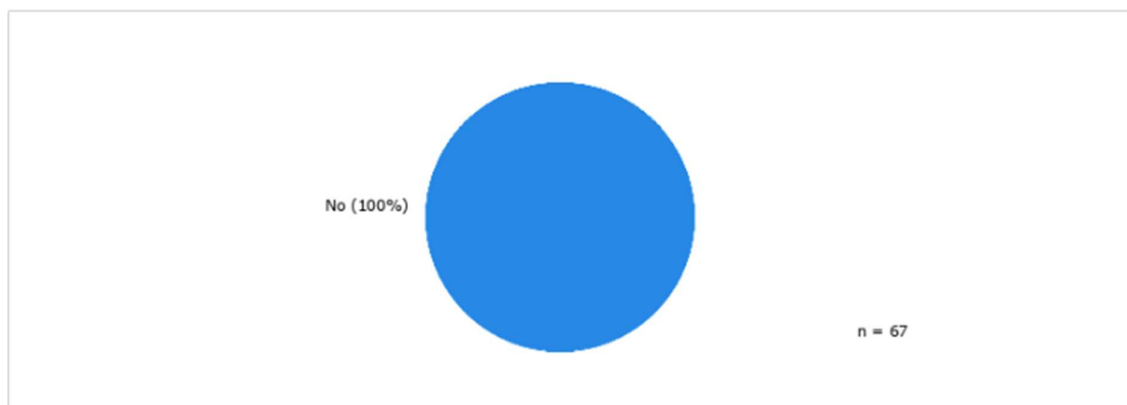
Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=168	n = 168

Slika 138: Rok od trenutka, ko državno tožilstvo vloži predlog za ustanitev postopka ali izrek kazni ali vzgojnega ukrepa, do trenutka, ko sodišče razpiše sejo senata ali glavno obravnavo

More than eight days (43%)	Več kot osem dni (43 %)
Eight days (57%)	Osem dni (57 %)
n=157	n = 157

V skladu s predlogom ZOMSKD sodniku za mladoletnike prav tako ni treba pridobiti odobritve predsednika sodišča za podaljšanje roka za razpis seje senata ali glavne obravnave, kot to določa prvi odstavek 482. člena ZKP. Ta normativna sprememba je smiselna, saj v obravnavanem vzorcu nihče od sodnikov ni zaprosil za takšno odobritev predsednikov sodišč oziroma če so to storili, tega iz spisov ni bilo mogoče razbrati (slika 139). Če pa se odobritev za podaljšanje roka za razpis seje senata in glavnih obravnav ne pridobi, to pomeni odpravo nadzora nad sodno upravo.

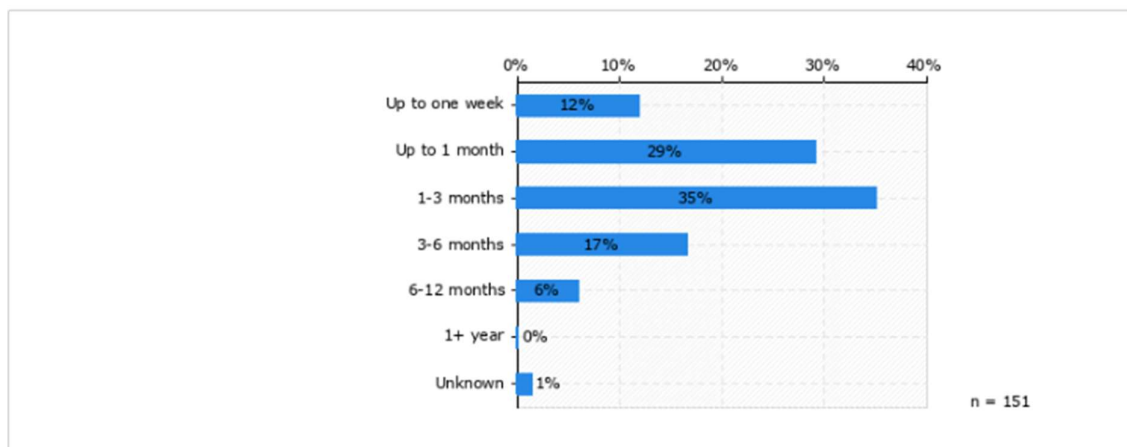

Slika 139: Odobritev predsednika sodišča, dano sodniku za mladoletnike za podaljšanje roka za razpis (482. člen ZKP).

No (100%)	Ne (100%)
n=67	n = 67

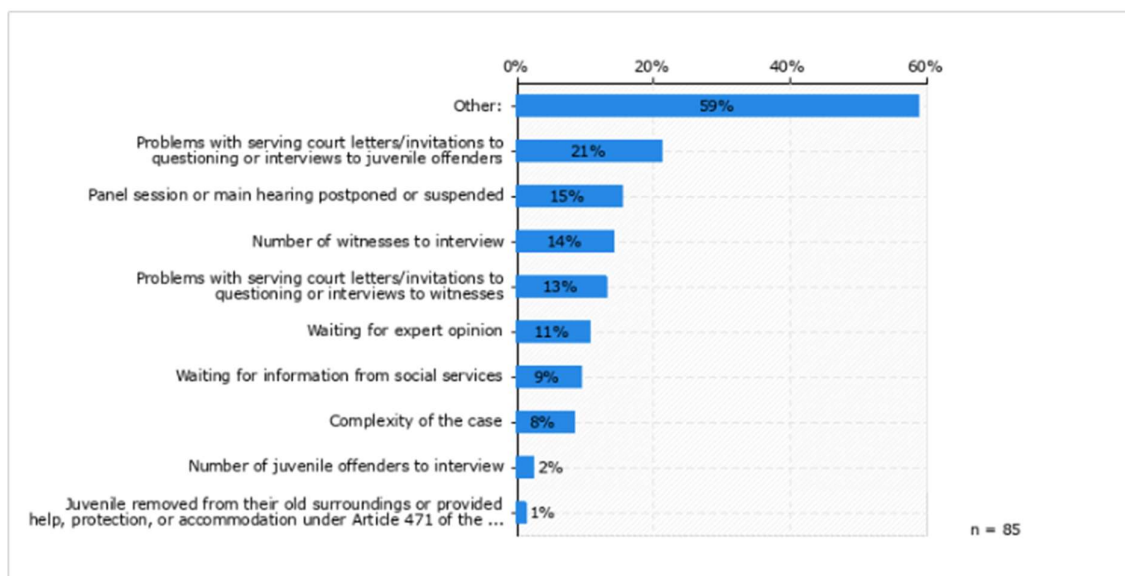
V vzorcu je vsaj 63 % sej senata ali glavnih obravnav trajalo več kot mesec dni (slika 140). V 59 % primerov so bile zamude posledica slabe organizacije dela na sodiščih (na sliki 141 so navedene pod »drugo«). Včasih je sodišče za razpis seje senata ali glavne obravnave potrebovalo tri mesece.

Drugi razlogi za dolgo trajanje sej senata ali glavnih obravnav so bili: težave z vročanjem sodnih spisov mladoletnemu storilcu v 21 %, preložitev ali prekinitev seje senata ali glavne obravnave v 15 %, število prič, ki jih je bilo treba zaslišati, v 14 %, težave z vročanjem sodnih spisov pričam v 13 %, čakanje na izvedensko mnenje v 11 %, čakanje na informacije od centrov za socialno delo v 9 %, zapletenost zadeve v 8 %, število mladih storilcev, ki jih je bilo treba zaslišati, v 2 % in odvzem otroka iz domačega okolja v 1 % primerov (slika 141).

Slika 140: Rok od začetka do konca zasedanja senata ali glavne obravnave

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=151	n = 151

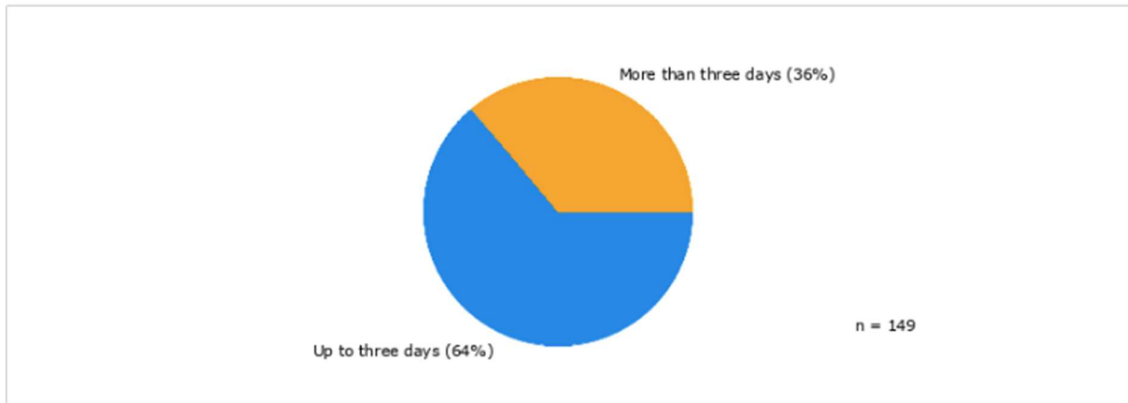
Slika 141: Razlogi za dolgo trajanje seje senata ali glavne obravnave

Other:	Drugo:
Problems with serving court letters/invitations to questioning or interviews to juvenile offenders	Težave z vročanjem sodnih pisanj/vabil na zaslišanja ali razgovore mladoletnim storilcem kaznivih dejanj
Panel session or main hearing postponed or suspended	Odložitev ali prekinitev seje senata ali glavne obravnave
Number of witnesses to interview	Število prič, ki jih je treba zaslišati
Problems with serving court letters/invitations to questioning or interviews to witnesses	Težave z vročanjem sodnih spisov/vabil na zaslišanja ali razgovore pričam
Waiting for expert opinion	Čakanje na izvedensko mnenje
Waiting for information from social services	Čakanje na informacije od centrov za socialno delo
Complexity of the case	Zapletenost primera
Number of juvenile offenders to interview	Število mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, ki jih je treba zaslišati
Juvenile removed from their old surroundings or provided help, protection, or accommodation under Article 471 of the ...	Mladoletnik, ki je odstranjen iz starega okolja ali mu je zagotovljena pomoč, zaščita ali nastanitev v skladu s 471. členom ...
n=85	n = 85

Poleg tega je sodnik potreboval več kot tri dni od konca seje senata ali glavne obravnave, da je pripravil pisno sodbo ali odločbo v 36 % pregledanih sodnih zadev (slika 142). Tridnevni rok, v katerem mora sodnik izdelati pisno sodbo ali sklep, kot je določen v tretjem odstavku 482. člena ZKP, je včasih nerealen. V 81. členu predloga ZOMSKD je predlagan petnajstdnevni rok oziroma osemdnevni rok, če je mladoletnik v priporu. Dokler ne bo specializiranih kazenskih sodišč za mladoletnike, je podaljšanje roka smiselna normativna sprememba, ki bolje ustreza dejanskemu trajanju sodnega odločanja.

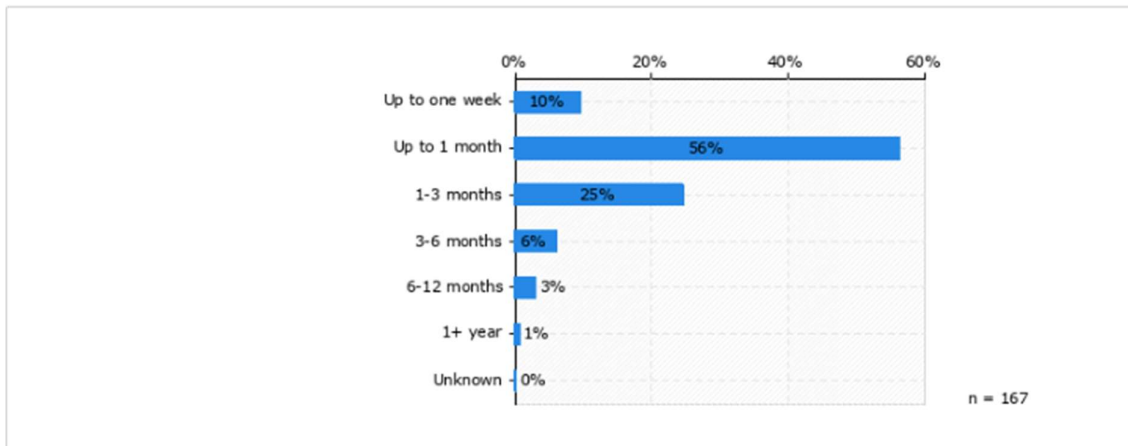
V pregledanih spisih rok od trenutka, ko sodnik izda pisno sodbo ali sklep, do trenutka, ko odločba postane pravnomočna, ni bil problematičen, saj je odražal predvsem rok, ko se lahko zainteresirana stranka pritoži na odločbo (slika 143). Skrb vzbujajoče pa je, da je vsaj v 36 % primerov minilo več kot mesec dni od pravnomočnosti sodbe ali odločbe do začetka izvrševanja vzgojnega ukrepa ali kazni (slika 144).

Četrty odstavek 90. člena predloga ZOMSKD določa, da mora center za socialno delo ali vzgojni zavod, pristojen za izvrševanje vzgojnega ukrepa, začeti izvajati ukrep najpozneje v tridesetih dneh po prejemu sodne odločbe. Potrebna je nadaljnja raziskava, da se ugotovi, zakaj nastajajo zamude pri začetku izvrševanja vzgojnih ukrepov.

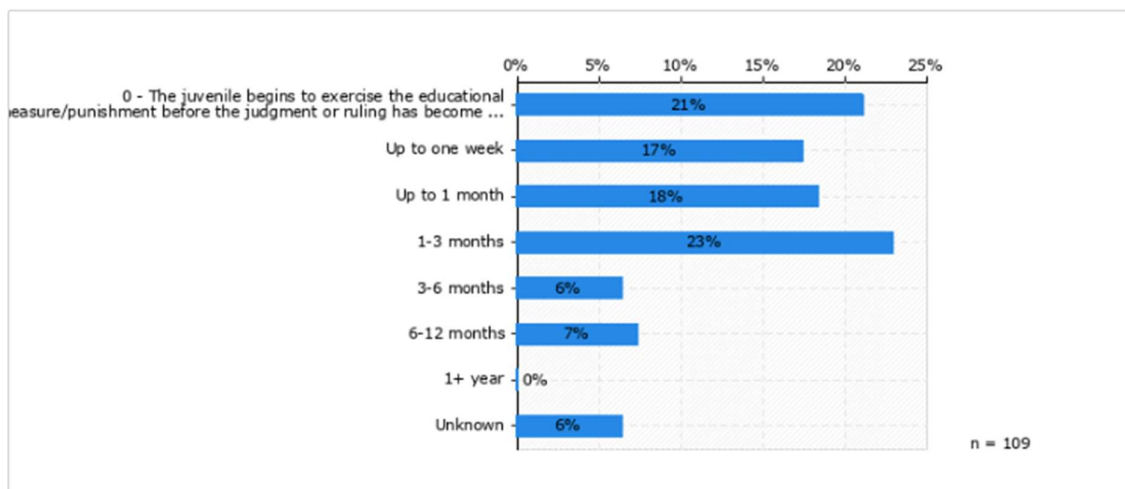
Slika 142: Rok od konca seje senata ali glavne obravnave do trenutka, ko sodnik izda pisno sodbo ali odločbo

Up to three days (64%)	Do tri dni (64 %)
More than three days (36%)	Več kot tri dni (36 %)
n=149	n = 149

Slika 143: Rok od trenutka, ko sodnik izda pisno sodbo ali odločbo, do trenutka, ko sodba ali odločba postane pravomočna

Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=167	n = 167

Slika 144: Rok od pravomočnosti sodbe ali odločbe do začetka izvrševanja kazni ali vzgojnega ukrepa

0 - The juvenile begins to exercise the educational measure/punishment before the judgment or ruling has become ...	0 – Mladoletnik začne izvrševati vzgojni ukrep/kazen, preden sodba ali odločba postane ...
Up to 1 week	Do 1 tedna
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6-12 months	6–12 mesecev
1+ year	Več kot 1 leto
Unknown	Ni znano
n=109	n = 109

Številne težave v zvezi s trajanjem sodnih postopkov so posledica tega, da sodniki za mladoletnike obravnavajo postopke proti odraslim (kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, nasilje v družini) in postopke proti mladoletnikom. Sodniki so na okrogli mizi, ki je potekala 8. decembra 2022, poudarili, da se ta organiziranost ravna po organiziranosti policijskih in tožilskih enot. Tudi Zakon o sodiščih (ZS) se je spremenil z novelo zakona, natančneje z ZS-J iz leta 2011. Spremembe določajo, da bi morale imeti posamezne enote/oddelki sodišč vsaj pet sodnikov, razen če v zakonu ni določena izjema, kot je na primer za družinska sodišča (98.a člen ZS). Zakonodajalec je pri sprejemanju sprememb ZS kot izjemo pozabil vključiti oddelke za kazniva dejanja mladoletnikov. Pred tem so bili oddelki za kazniva dejanja mladoletnikov organizirani kot posebne enote okrožnih sodišč ne glede na število sodnikov. V Ljubljani so bili na primer ob spremembi trije sodniki specializirani sodniki za kazniva dejanja mladoletnikov. Zaradi te zakonodajne napake se sodniki zdaj ukvarjajo tako s kazenskimi postopki proti odraslim kot tudi mladoletnikom. V Ljubljani na primer štirje sodniki obravnavajo 70 % kazenskih postopkov proti odraslim in 30 % kazenskih postopkov proti mladoletnikom. V Celju dva sodnika 100 % časa obravnavata postopke proti odraslim, poleg tega pa se ukvarjata še s postopki proti mladoletnikom.

Novelirani ZS prav tako zahteva, da so sodniki na specializiranih oddelkih polno obremenjeni. Ker je kazenskih postopkov proti mladoletnikom manj kot kazenskih postopkov proti odraslim, sodniki za mladoletnike, tudi če bi bili organizirani v okviru specializiranih oddelkov, ne bi dosegli polnega obsega pripada zadev. Vendar pa ta dojetanja izhajajo iz splošnega nesporazuma o tem, kaj je polni obseg pripada zadev. Kazenski postopki proti mladoletnikom se nadaljujejo tudi po tem, ko sodišče sprejme pravomočno odločbo. Sodniki morajo po tem, ko izrečejo sankcijo proti otroku, preverjati, kako potekajo vzgojni ukrepi ali kazni. Prav tako morajo biti sodniki za mladoletnike ves čas postopka, najbolje pa tudi med izvrševanjem kazenske sankcije, v stiku z

mladoletnikom, starši, centri za socialno delo in šolami. Potrebujejo pravno znanje in poznavanje otrokovih posebnih potreb, razvoja, duševnega zdravja itd. ter se morajo nenehno razvijati na področju psihologije, nevrologije, izobraževanja in socialnega dela. Delo z mladimi je na nekaterih področjih zato bolj zahtevno in/ali vsaj bistveno drugačno od dela z odraslimi. To razliko bi bilo treba upoštevati tudi, ko želijo sodniki za mladoletnike napredovati na pritožbeno ali vrhovno sodišče. Sodniki za mladoletnike menijo, da v svoji karieri ne napredujejo enako kot drugi sodniki na kazenskem področju.

Zato je specializacija sodišč ali oddelkov za mladoletnike bistvenega pomena. Vendar pa se stopnje mladoletniške kriminalitete v posameznih okrožjih razlikujejo. Ker bi to lahko pomenilo, da nekatera okrožna sodišča ne bi imela dovolj zadev, so sodniki na okrogli mizi predlagali mobilne sodnike, kar ne bi bilo v nasprotju z otrokovo koristjo. V otrokovo korist je, da postopek proti njemu poteka v njegovi skupnosti.

7.9 Podatki o postopku: Povzetek ugotovitev in priporočila

Povzetek ugotovitev:

- V želji, da bi **mladoletnega storilca kaznivega dejanja in njegovo družino spoznali** pred odvracanjem kazenskega pregona, državni tožilci od staršev niso zahtevali podatkov o mladoletni osebi ali na sestanek povabili družine, socialnih delavcev ali drugih strokovnjakov. V 7 % preusmerjenih zadev so pridobili poročilo organov socialnega varstva. Policija je v 3 % zadev pridobila poročilo organov socialnega varstva pred ovadbo mladoletnika ali ga je skupaj z ovadbo poslala državnemu tožilstvu. Državno tožilstvo in policija sta v 1 % oziroma 7 % zavrženih ovadb informacije pridobila od mladoletnikove šole ali drugega vzgojnega zavoda, v katerega mladoletnik ni bil nameščen. Za informirano tožilsko odločitev, da je odvracanje kazenskega pregona v največjo korist otroka, je bistveno pridobivanje informacij o okoliščinah otrok in njihovih družin ter o zunajdružinskih okoliščinah. **Pripraviti bi bilo treba priporočila, v katerih bi lahko državno tožilstvo v skladu s 466. členom ZKP proučilo okoliščine otroka in njegove družine s pridobitvijo poročila centra za socialno delo (ali policiji naložilo, naj poročilo centra za socialno delo predloži skupaj s kazensko ovadbo).** Državno tožilstvo bi se lahko sestalo tudi z otrokom, njegovimi starši in drugimi pomembnimi osebami v otrokovem življenju (učitelji, starimi starši, sorojenci in drugimi strokovnimi delavci, ki delajo z otrokom), da bi se odločilo za **najprimernejši postopek (obtožba, zavrženje, odvracanje kazenskega pregona).** Ker pa so centri za socialno delo preobremenjeni, **je potrebna nadaljnja raziskava za ugotovitev, ali je tak protokol realen in koristen.** Če bi centri za socialno delo temeljito obravnavali vse zadeve, tudi tiste, ki so primerne za odvracanje kazenskega pregona, bi to lahko imelo učinke stigmatizacije in razširitve obsega nadzora nad posamezniki. Sodišča so v pripravljalnem postopku v 92 % zadev zaslišala mladoletnike in rutinsko pridobila informacije o njihovih osebnih in družinskih okoliščinah. Sodišča so v pripravljalnih postopkih v 95 % zadev zaslišala mladoletnikove starše. Sodišča so v okviru pripravljalnega postopka v 97 % pregledanih spisov pridobila poročilo organov socialnega varstva, v 22 % so informacije pridobila od vzgojnega zavoda, v katerem je bil mladoletnik nameščen, v 9 % pa so jih pridobila od mladoletnikove šole ali vzgojnega zavoda, v katerem ni bil nameščen. Sodišča so v 7 % zadev postavila izvedence, in sicer psihologe, otroške in mladostniške psihiatre ter klinične psihologe. Sodišča so na seji senata ali glavni obravnavi v 88 % zadev zaslišala mladoletnika, v 75 % zadev mladoletnikove starše, od vzgojnih zavodov, v katerih so bili mladoletniki nameščeni, otrokove šole in drugih virov (organi socialnega varstva iz druge regije, poročila

socialnih pedagogov itd.) pa so informacije pridobila v 16 %, 3 % oziroma 2 %. V 9 % zadev so imenovala zdravnika, psihiatra, psihologa ali vzgojitelja, da oceni mladoletnika. Sodišča so oceno mladoletnika dopolnila z zaslišanji otroka, staršev in socialnih delavcev na seji senata ali glavni obravnavi. Večina sodnih postopkov iz vzorca je trajala več kot leto dni. **Temeljita, vendar hitra enkratna ocena otroka v hitreje izvedenem sodnem postopku bi bila zanj morda najkoristnejša. Vendar pa bi bilo to mogoče le, če bi bili centri za socialno delo, državna tožilstva in sodišča specializirani za mladoletniške kazenske zadeve in bi se ukvarjali zgolj z njimi.**

Treba bi bilo pojasniti povezavo med strokovnim ocenjevanjem otroka in njegovega razvoja ter pravnim utemeljevanjem ustreznosti kazenskih sankcij proti njemu glede na cilje kazenskega postopka proti mladoletniku. Sodišča lahko imenujejo drugega izvedenca, če jih prvo izvedensko mnenje ne prepriča. Če se sodišča odločijo, da ne bodo upoštevala izvedenskega mnenja pri ocenjevanju mladoletnikove osebnosti in razvoja, bi morala to **pojasniti v svoji pravnomočni odločbi in ustrezno utemeljiti svojo izbiro sankcije.**

Potrebni je več raziskav, da se v skladu s 458. členom ZKP ali 43. členom predloga ZOMSKD opredeli aktivnejša vloga organov socialnega varstva v sodnih postopkih proti mladoletnim prestopnikom. Izdelati je treba protokole za opredelitev števila, strukture in kakovosti poročil centrov za socialno delo, da bi ta postala boljša podlaga za individualizacijo sankcij sodišč. **Vloga socialnih delavcev pri sodišču bi morala biti preiščljena tako, da njihovi pogovori z mladoletnikovimi starši dodatno prispevajo k poročilom organov socialnega varstva, ne pa da jih podvajajo.**

Drugi odstavek 72. člena predloga ZOMSKD, ki omogoča sodišču, da se odloči, da ne bo zaslišalo staršev otroka (ali pridobilo novega poročila centrov za socialno delo), če so centri za socialno delo z njimi že opravili razgovor in če sodišče meni, da razgovori niso potrebni, saj ima dovolj informacij iz prejšnjih postopkov, **bi bilo treba izvajati preiščljeno.** Čeprav člen sam po sebi ni problematičen, bi lahko bil v nasprotju z otrokovo koristjo glede na trajanje sodnih postopkov.

- Sodniki za mladoletnike so **otroka iz njegovega okolja izločili** v 1 % zadev med pripravljanim postopkom, v 4 % zadev pa na seji senata ali glavni obravnavi.

Prvi odstavek 64. člena predloga ZOMOSKD določa, da je otroka mogoče začasno izločiti iz domačega okolja in ga dati v varstvo centru za socialno delo, drugi družini ali vzgojnemu zavodu. Pred izvajanjem tega člena je treba **v nadaljnjih raziskavah proučiti, ali lahko sodišča otroke, ki jih je treba izločiti iz domačega okolja in še niso prejeli sankcije na podlagi pravnomočne sodne odločbe, namestijo v vzgojni zavod ali prevzgojni dom. Ta možnost s pravnega in razvojnega vidika morda ni v otrokovo korist.**

Peti odstavek 64. člena predloga ZOMSKD omenja diagnostični center kot ustanovo, v katero lahko sodišče mladoletnika namesti za največ trideset dni, če potrebuje podrobno oceno v okviru izvedenskega mnenja. Vendar v Sloveniji diagnostični center ne obstaja. **Pristojni organi bi morali ustanoviti diagnostični center in spet razmisliti o njegovi vlogi. Pojasniti bi bilo treba tudi razmerje med strokovnimi centri v ZOOMTVI in diagnostičnimi centri, kot jih predvidevata ZKP in predlog ZOMSKD.**

- **Sodišča so redko uporabila pripor. Kadar so to storila, so svoje odločitve primerno pojasnila in utemeljila.** Prihodnje raziskave lahko primerjajo pripor pri odraslih in mladoletnikih ter ocenijo, ali sodišča uporabljajo pripor za mladoletnike kot skrajno sredstvo tudi v primerjavi z odraslimi storilci kaznivih dejanj.

Predlog ZOMSKD poskuša zagotoviti, da se bo pripor v kazenskih postopkih proti mladoletnikom še naprej uporabljal kot skrajno sredstvo. **Šesti odstavek 65. člena predloga ZOMSKD sodiščem omogoča, da mladoletnikom odredijo pripor za največ šest mesecev, in ne za dve leti, kot je dovoljeno po veljavnem ZKP.**

V skladu s prvim odstavkom 432. člena ZKP so mladoletniki v primerjavi z odraslimi storilci kaznivih dejanj v slabšem položaju, kar zadeva pogoje za pripor pri težjih in lažjih kaznivih dejanjih. **Predlog ZOMSKD v 65. členu prinaša prepotrebno spremembo v smislu razlike med razlogi za pripor glede na težo kaznivega dejanja:** v prvem odstavku 65. člena so navedeni pogoji za pripor za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen zapora nad tri leta, medtem ko so v drugem odstavku 65. člena navedeni pogoji za pripor za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen zapora do treh let.

Sodišča so za 64 % mladoletnikov odredila pripor s polnoletnimi in le za 18 % z drugimi mladoletniki. V 18 % zadev informacije o namestitvi mladoletnika niso bile znane. **Potreba, da sodnik po pridobitvi mnenja uprave zaporov izda pisno odločbo o pridržanju mladoletnika skupaj s polnoletnimi, je zdaj zajeta v 473. členu ZKP-O in 67. členu predloga ZOMSKD.** Gre za dobrodošlo in nujno normativno spremembo. Kljub temu bi se moralo število priporov, ki jih odredijo sodišča, dolgoročno zmanjšati. Poleg tega mladoletniki ne bi smeli biti priprti skupaj s polnoletnimi. Treba bi bilo ustanoviti priporni center ali enoto, namenjeno samo mladoletnikom. **Predlog ZOMSKD v 66. členu ponuja več alternativ za pripor kot veljavni ZKP, kar je dobrodošla normativna sprememba.** Tretji odstavek 66. člena predloga ZOMSKD izrecno določa, da lahko sodišče, kadar je pripor nepotreben, mladoletnika alternativno namesti tudi v vzgojni zavod. **Pred izvajanjem tega člena je potrebna nadaljnja raziskava, da se ugotovi, ali so lahko vzgojni zavodi v Sloveniji alternativa priporu in kako vzpostaviti alternative priporu, kjer odvzem svobode mladoletniku ne bi bil potreben.** V predlogu ZOMSKD bi moralo biti tudi določeno, da mora sodnik redno obiskovati mladoletnika v priporu.

- **Sodišča včasih kršijo otrokovo pravico do pravnega zastopanja.** Dobrodošlo spremembo prinašata peti odstavek 478. člena ZKP-O in prvi odstavek 78. člena predloga ZOMSKD, po katerih mora sodišče na sejo senata ali glavno obravnavo povabiti državnega tožilca, mladoletnika in njegovega zagovornika, ne pa jih zgolj obvestiti. Sodišče v skladu z ZKP-O ne more opraviti seje senata ali glavne obravnave brez otrokovega odvetnika.

Če je obramba obvezna, mora sodišče zagotoviti pravno zastopanje za celoten kazenski postopek od začetka pripravljalnega postopka (ali celo prej za nekatera preiskovalna dejanja) (454. člen ZKP- in 41. člen predloga ZOMSKD). Sodišča bi morala to zakonsko zahtevo spoštovati.

- **Predlog ZOMSKD v 41. členu določa, da mora imeti mladoletnik, ki je v več postopkih, istega odvetnika, po možnosti specializiranega.** To je dobrodošla normativna sprememba, sodišča različnih okrožij pa bi se morala med seboj dosledno obveščati o kazenskih postopkih proti isti mladoletni osebi. Specializacija zagovornikov mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, kot jo predvidevata 452.b člen ZKP-O in 41. člen predloga ZOMSKD, je ključna za spoštovanje pravic mladoletnikov do zakonitega postopka in za prispevek k njihovem razvoju in rehabilitaciji.
- V skladu z drugim odstavkom 452.c člena ZKP-O in tretjim odstavkom 7. člena predloga ZOMSKD **mora vsak pristojni organ, vključno s policijo in državnim tožilstvom, otroka obvestiti o obtožbah proti njemu. Prav tako bi morali mladoletnika obvestiti o njegovih pravicah do spremstva staršev ali skrbnikov, do odvetnika in do zasebnosti. Organi bi morali o kaznivem dejanju, za katero sumijo, da ga je mladoletnik storil, obvestiti tudi otrokove starše ali skrbnika.** V prvem odstavku 452.c člena ZKP-O in prvem odstavku 7. člena ZOMSKD je mladoletnikom izrecno zagotovljena **pravica do prisotnosti staršev ali skrbnikov v kateri koli fazi kazenskega postopka proti njim.** Če prisotnost staršev ali skrbnikov ni v otrokovo korist ali pristojni organi ne morejo stopiti v stik z njimi, lahko otroci za svoje spremstvo imenujejo drugo osebo, ki ji zaupajo (npr. mladinskega ali socialnega delavca, učitelja, starejšega sorojenca

itd.). Če organi menijo, da oseba, ki jo je imenoval otrok, ne bo delovala v njegovo korist, za otroka po uradni dolžnosti imenujejo zaupanja vredno osebo. Ta dobrodošla normativna sprememba bo po možnosti prispevala k temu, da bo državnotožilstvo spoštovalo otrokovo pravico do zaslišanja in navzočnosti staršev v vseh postopkih proti otroku, vključno s tistimi, v katerih zavrže ovadbo.

Peti odstavek 452.c člena ZKP-O in tretji odstavek 7. člena predloga ZOMSKD nalagata **policiji, državnemu tožilstvu in sodišču, naj otroka, njegove starše ali skrbnika obvestijo o njihovih pravicah v skladu z ZKP-O ali ZOMSKD. Prav tako bi morali mladoletniku in njegovim staršem ali skrbnikom omogočiti učinkovito uveljavljanje teh pravic, vključno z otrokovo pravico do zaslišanja in pomoči staršev.** Organi bi morali mladoletnika ustno in pisno obvestiti o njegovih pravicah ter to navesti v policijskih, tožilskih in sodnih spisih.

Sodišča **bi morala pred ustavitvijo izvrševanja vzgojnega ukrepa vedno opraviti zaključno sejo in izdati pravnomočno odločbo o uradnem zaključku izvrševanja vzgojnega ukrepa.**

- V 83. členu predlog ZOMSKD prinaša dobrodošlo normativno spremembo, saj določa **nova pravila glede vabljenja mladih na pritožbeno obravnavo.** Ko prvostopenjsko sodišče izreče zavodski vzgojni ukrep, varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v psihiatrični ustanovi ali mladoletniški zapor, **mora pritožbeno sodišče otroka povabiti na obravnavo.**
- V 44. členu predloga ZOMSKD je navedeno, **da mora sodnik voditi pripravljalni postopek.** Ta normativna sprememba koristi mladoletnikom, saj jim omogoča redne stike z isto uradno osebo ves čas sodnega postopka proti njim. Šesti odstavek 43. člena predloga ZOMSKD določa, **da mora isti sodnik za mladoletnike voditi vse kazenske postopke proti mladoletniku na istem okrožnem sodišču,** kar je prav tako koristno.
- Sodišča morajo v praksi **ustrezno razlikovati med okoliščinami, v katerih morajo opraviti glavno obravnavo, in tistimi, v katerih zadostuje seja senata.** Zato bi morale sodišče opraviti glavno obravnavo vselej, ko neposredno prouči dokaze o kaznivem dejanju ali mladoletnikovih okoliščinah..
- **Pritožbe zoper prvostopenjske sodne odločbe so bile redke in neenakomerno porazdeljene po okrožjih, zajetih v pregledu.** Z nadaljnjimi raziskavami je treba ugotoviti razloge za to.
- Več kot leto dni je trajalo 13 % postopkov s tožilskim zavrženjem in 69 % sodnih postopkov proti mladoletnikom. **Zamude nastajajo v sodnih postopkih proti mladoletnikom, ki pridejo v navzkrižje z zakonom, ne pa, da bi katera od institucij delovala posebej počasi v primerjavi z drugimi.** Številne težave v zvezi s trajanjem sodnih postopkov so posledica tega, da sodniki za mladoletnike obravnavajo zadeve, ki se nanašajo na odrasle (kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, nasilje v družini), in zadeve, ki se nanašajo na mladoletnike. **Zakon o sodiščih bi bilo treba spremeniti tako, da bi omogočil specializirane kazenske oddelke in sodnike za mladoletnike. Specializirana kazenska sodišča za mladoletnike bi lahko dolgoročno zagotovila bolj učinkovit sistem mladoletniškega pravosodja.**

Priporočila:

- **Specializacija in zbiranje informacij**

Za dobro pravosodje in mladoletniški kazensko-pravni sistem, ki spoštuje otrokove pravice, je priporočljivo, da se omogoči specializacija strokovnjakov v socialnih službah, na državnih tožilstvih in sodiščih ter se jim omogoči, da se ukvarjajo izključno s kazenskimi zadevami proti mladoletnikom.

Da bi zagotovili otrokovo pravico do hitrega odgovora in upoštevali njegovo korist, se priporoča, da se prizadeva za pospešitev kazenskih postopkov proti mladoletnikom in da se na začetku vsakega mladoletniškega kazenskega primera zagotovi strokovna ocena otrokove osebnosti in razvoja ter njegov socialni in družinski položaj.

Priporoča se tudi, da se od sodišč zahteva, da pojasnijo vsako odločitev, ki odstopa od priporočil iz strokovne ocene, in ustrezno utemeljijo izbiro drugačnega ukrepa ali sankcije.

- **Sodelovanje centrov za socialno delo**

Priporoča se, da se pripravijo protokoli za opredelitev sodelovanja centrov za socialno delo v kazenskih postopkih proti mladoletnikom, zlasti s pojasnitvijo strukture in vsebine njihovih poročil ter z vzpostavitvijo standardov kakovosti za individualne ocene, na podlagi katerih lahko sodišče individualizira ukrepe in sankcije.

Priporoča se, da se drugi odstavek 72. člena predloga ZOMSKD, ki omogoča sodišču, da se odloči, da ne bo zaslišalo staršev otroka (ali pridobilo novega poročila centrov za socialno delo), če so centri za socialno delo z njimi že opravili razgovor in če sodišče meni, da razgovori niso potrebni, saj ima dovolj informacij iz prejšnjih postopkov, podrobneje opredeli z dodatkom, da take odločitve ni mogoče sprejeti, če to pomeni tveganje, da se pridobi poročilo centra za socialno delo, ki je bilo pripravljeno že davno v prejšnjem kazenskem postopku in ne vsebuje najnovejših informacij o otroku in njegovih razmerah.

- **Začasna namestitev med postopkom**

Priporoča se, da se pred sprejetjem in izvajanjem prvega odstavka 64. člena predloga ZOMSKD temeljito prouči, ali bi morala sodišča imeti možnost, da otroke, ki jih bo morda treba odstraniti iz domačega okolja, vendar jim še ni bila izrečena sankcija na podlagi pravnomočne sodne odločbe, namestijo v vzgojni zavod ali prevzgojni dom.

Priporoča se tudi, da odgovorni organi ustanovijo diagnostični center ter vnovič skrbno razmislijo o njegovi natančni vlogi in odgovornostih. Pojasniti bi bilo treba tudi razmerje med strokovnimi centri v ZOOMTVI in bodočim diagnostičnim centrom, kot ga predvidevata ZKP in predlog ZOMSKD.

- **Pripor**

Priporoča se ustanovitev pripornega centra ali enote samo za mladoletnike, ki bo upoštevala mednarodne standarde glede odvzema prostosti otrok in zagotovila, da otroci ne bodo več pridržani skupaj z odraslimi.

Priporoča se tudi, da se pred sprejetjem in izvajanjem tretjega odstavka 66. člena predloga ZOMSKD skrbno preveri, ali so vzgojni zavodi v Sloveniji ustrezno opremljeni, da bi se lahko uporabljali kot primerna alternativa priporu v predkazenskem postopku, in razmisli, katere so morda druge možnosti, ki ne vključujejo odvzema prostosti mladoletnika.

- **Redni sodni nadzor med priporom**

Priporoča se, da se v predlog ZOMSKD vnese določba, da mora sodnik redno obiskovati mladoletnika v priporu.

- **Pravica do pravnega zastopanja**

Priporočata se sprejetje in izvajanje prvega odstavka 78. člena in 41. člena predloga ZOMSKD ter zagotovitev, da sodišča spoštujejo te nove pravne zahteve in otrokom pravno zastopanje zagotovijo na samem začetku postopka in vse do konca.

Priporoča se tudi ustrezna specializacija zagovornikov mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, da se v celoti spoštujeta otrokovi pravici do ustreznega pravnega postopka in pravnega zastopanja.

Če je mladoletnik vpleten v več kot eno zadevo, se priporoča, da se omogoči, da isti zagovornik zastopa mladoletnika v vseh sodnih postopkih, v katere je vpleten, tudi če ti postopki potekajo v različnih okrožjih.

- **Pravica do obveščeniosti in spremstva**

Priporoča se, da ustrezni organi v zvezi z otrokovo pravico do obveščeniosti mladoletnika ustno in pisno obvestijo o njegovih pravicah v jeziku in na način, ki ustreza mladoletnikovi starosti ter stopnji zrelosti in razvoja, ter to navedejo v policijskih, tožilskih in sodnih spisih.

Prav tako se priporoča, da ustrezni organi mladoletniku in njegovim staršem ali skrbnikom omogočijo učinkovito uveljavljanje pravic, opredeljenih v zakonodaji – vključno z otrokovo pravico do zaslišanja in starševskega spremstva.

- **Razlikovanje med pripravljalnimi postopki in glavnimi obravnavami**

Priporoča se, da sodniki vodijo pripravljalne postopke in sodišča ustrezno razlikujejo med okoliščinami, v katerih morajo opraviti glavno obravnavo, in okoliščinami, v katerih zadostuje seja senata. Glavno obravnavo je treba opraviti vsakič, ko sodišče neposredno proučuje dokaze o kaznivem dejanju ali mladoletnikovih okoliščinah.

- **En sodnik na mladoletnega storilca kaznivih dejanj**

Priporoča se, da se določba, ki je trenutno izražena v šestem odstavku 43. člena predloga ZOMSKD, sprejme in nato učinkovito izvaja v praksi.

- **Zaključne seje**

Priporoča se, da sodišča pred ustavitvijo izvrševanja vzgojnega ukrepa vedno opravijo zaključno sejo in izdajo pravnomočno odločbo o uradnem zaključku izvrševanja vzgojnega ukrepa.

- **Pritožbeni postopki**

Priporoča se, da se določba, ki je trenutno izražena v 83. členu predloga ZOMSKD, sprejme in nato učinkovito izvaja v praksi.

- Specializacija sodišč

Priporoča se sprememba Zakona o sodiščih, da se omogočijo specializirani kazenski oddelki in sodniki za mladoletnike. Specializirana kazenska sodišča za mladoletnike bi lahko dolgoročno zagotovila uspešnejši mladoletniški kazenskopравни sistem in učinkovito izvajanje uveljavljenih mednarodnih standardov na področju mladoletniškega kazenskega prava.

8 Podatki o individualizaciji in izvrševanju sankcij

V točki 5.1.2 tega poročila so bile predstavljene vrste sankcij, ki so jih štiri okrožna sodišča, zajeta v pregled, izrekla med letoma 2015 in 2019. Okrožna sodišča v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru so zavrгла približno polovico zadev, ki so bile senatom za mladoletnike odstopljene v izrek sankcij. V polovici primerov so sodišča izrekla kazenske sankcije: v 92 % zunajzavodske vzgojne ukrepe, v 7,5 % zavodske vzgojne ukrepe in v 0,5 % mladoletniški zapor. Sodišča v pregledanem časovnem okviru niso izrekla statistično pomembnega števila varnostnih ukrepov proti mladoletnim storilcem kaznivih dejanj, kar se ujema s podatki o vzorcu, predstavljenimi v točki 2.2 tega poročila.

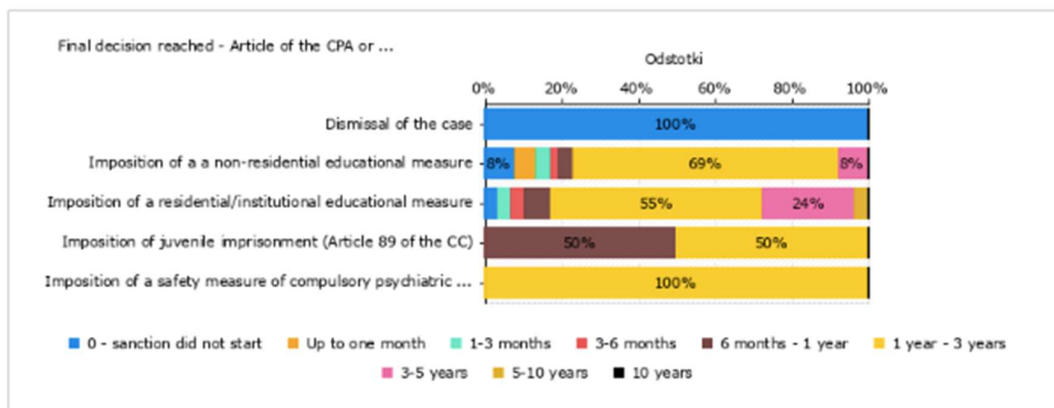
V tem poglavju poročila so na podlagi analize spisov opisane težave, ki se pojavljajo pri izvrševanju in individualizaciji sankcij za mladoletne storilce kaznivih dejanj. Najprej so opisane splošne težave pri izvrševanju kazenskih sankcij proti mladoletnikom (trajanje, odložitev, sprememba, ustavitev in spremljanje izrečenih sankcij). Nato pa težave pri izvrševanju specifičnih vzgojnih ukrepov.

To poglavje zajema le nekatere težave, povezane z izvajanjem in učinkovitostjo vzgojnih ukrepov ter drugih sankcij proti mladoletnikom v Sloveniji. Da bi temeljito proučili težave, ki se v praksi pojavljajo v zvezi z načinom izvajanja zunajzavodskih in zavodskih vzgojnih ukrepov ter drugih kazenskih sankcij proti otrokom, je potrebna nadaljnja kvalitativna raziskava.

8.1 Splošne težave pri izvrševanju kazenskih sankcij proti mladoletnikom, ki pridejo v navzkrižje z zakonom

8.1.1 Trajanje sankcij

V večini obravnavanih zadev so sodišča izrekla sankcije za obdobje, ki ga dovoljuje KZ. Kljub temu so zunajzavodski in zavodski vzgojni ukrepi v vzorcu včasih trajali dlje od zakonsko dovoljenega najdaljšega obdobja. Zato so bili nekateri mladoletniki v vzgojnih zavodih ali prevzgojnem domu nameščeni dlje, kot je zakonsko predpisano. To se je najpogosteje zgodilo zaradi organizacijskih težav sodišč in zamud pri spremljanju izvrševanja ukrepov ter opravljanju zaključnih sej za formalen zaključek izvrševanja ukrepov. Zunajzavodski in zavodski vzgojni ukrepi so presegli predpisano trajanje v 8 % oziroma 24 % primerov (*slika 145*).

Slika 145: Trajanje kazenskih sankcij proti mladoletnikom

Final decision reached - Article of the CPA or ...	Sprejeta pravnomočna odločba – člen ZKP ali ...
Dismissal of the case	Zavrženje zadeve
Imposition of a non-residential educational measure	Izrek zunajzavodskega vzgojnega ukrepa
Imposition of a residential/institutional educational measure	Izrek zavodskega vzgojnega ukrepa
Imposition of juvenile imprisonment (Article 89 of the CC)	Izrek mladoletniškega zapora (89. člen KZ)
Imposition of a safety measure of compulsory psychiatric...	Izrek varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja
0 - sanction did not start	0 – sankcija se ni začela
Up to 1 month	Do 1 meseca
1-3 months	1–3 mesece
3-6 months	3–6 mesecev
6 months-1 year	6 mesecev–1 leto
1 year - 3 years	1–3 leta
3-5 years	3–5 let
5-10 years	5–10 let
10 years	10 let

Pri analizi spisov je postalo jasno, da so sodišča istemu mladoletniku včasih hkrati izrekla dva ali več vzgojnih ukrepov. To se je zgodilo, ko so različna okrožna sodišča ali sodniki istega okrožnega sodišča vodili ločene postopke.

Različna sodišča in/ali sodniki so imeli različne pristope h kazenskim postopkom, kadar je bila mladoletniku že izrečena kazenska sankcija in je bil v drugem kazenskem postopku zaradi drugega kaznivega dejanja. Nekatera sodišča so nov predlog za kaznovanje oziroma vzgojni ukrep zavrgla zaradi kazni ali vzgojnega ukrepa v teku na podlagi tretjega odstavka 466. člena ZKP ali načela smotrnosti na podlagi prvega odstavka 466. člena ZKP. Druga sodišča pa novega predloga za kaznovanje oziroma vzgojni ukrep niso zavrgla. Namesto tega so uporabila zakonske določbe za izrekanje vzgojnih ukrepov „v stežu“, kot to določa 85. člen KZ, pri čemer so pri izreku enotnega vzgojnega ukrepa upoštevala veljavne in na novo izrečene vzgojne ukrepe. Nekatera sodišča ali sodniki so izrekli dodaten vzgojni ukrep, ne da bi upoštevali predhodno izrečeno kazensko sankcijo, zaradi česar sta bila mladoletniku formalno izrečena dva ali več vzgojnih ukrepov hkrati.

Različne prakse različnih okrožnih sodišč so skrb vzbujajoče in ogrožajo enako obravnavo mladoletnikov pred zakonom. Sodišča se morajo dogovoriti glede pravno pravilne in najprimernejše prakse v takih primerih. Mladoletniku ne bi smeli hkrati naložiti dveh ali več

vzgojnih ukrepov, saj je to pravno napačno in povzroča težave pri izvajanju vzgojnih ukrepov. Denimo, da dve okrožni sodišči na podlagi svojih pravnomočnih odločb otroka namestita v prevzgojni dom. V tem primeru ni jasno, katero sodišče spremlja vzgojni ukrep in kdaj se izteče najdaljše triletno trajanje.

V vseh takih primerih morajo sodišča uporabiti 85. člen KZ ali, če bo v prihodnje sprejet, 21. člen predloga ZOMSKD. Kadar sodišče v istem postopku odloča o dveh kaznivih dejanjih in želi izreči sankcijo, mora uporabiti pravila o izreku sankcij „v steku“, ki so prilagojena vzgojnim ukrepom. Natančneje, sodišča bi morala vsa kazniva dejanja obravnavati kot eno in ne bi smela izrehati ločenih sankcij za posamezna kazniva dejanja, ampak bi morala izreči enotno sankcijo za vsa (prvi odstavek 21. člena ZOMSKD). Enako bi moralo ravnati sodišče, če odloča o novem kaznivem dejanju v ločenem postopku. Pri tem morajo upoštevati, da je vzgojni ukrep, ki ga je v prejšnjem postopku prvo sodišče ali sodnik že izrekel s pravnomočno odločbo, že določen. Upoštevati morajo tudi, v kolikšni meri je mladoletnik ta ukrep že izvršil, razen če se izrek vzgojnega ukrepa nadomesti s prevzgojnim domom (drugi in četrti odstavek 21. člena ZOMSKD). Taka pravila veljajo, če prvo sodišče ali sodnik izreče zunajzavodski vzgojni ukrep, drugo pa želi drug zunajzavodski vzgojni ukrep. Predpostavimo, da prvo sodišče ali sodnik izreče zunajzavodski vzgojni ukrep, drugo sodišče ali sodnik pa želi izreči zavodskega. V tem primeru bo izrekel „enotno“ sankcijo zavodskega vzgojnega ukrepa.

Tretji odstavek 21. člena predloga ZOMSKD – v nasprotju s trenutno veljavnim KZ, ki velja za mladoletne storilce kaznivih dejanj – predvideva tudi najdaljše trajanje, kadar sodišče izreče enotno sankcijo zavodskega vzgojnega ukrepa za novo kaznivo dejanje, potem ko je prejšnje sodišče ali sodnik že izrekel enako sankcijo. V tem primeru lahko „enotni“ zavodski vzgojni ukrep traja do štiri leta. To normativno pojasnilo o najdaljšem trajanju enotnih zavodskih vzgojnih ukrepov je pomembno. V vzorcu so bile skrb vzbujajoče prakse, ko so nekateri mladoletniki prejeli več istovrstnih zavodskih vzgojnih ukrepov in se je najdaljše trajanje vzgojnega ukrepa – vsaj formalno – z vsako dokončno odločbo začelo znova. Tako pomanjkanje preglednosti pri podaljšanju trajanja vzgojnih ukrepov je nedopustno.

Predpostavimo, da se mladoletniku za prvo kaznivo dejanje izreče namestitev v vzgojni zavod, v ločenem postopku za drugo kaznivo dejanje pa namestitev v prevzgojni dom. V tem primeru četrti odstavek 21. člena predloga ZOMSKD navaja, da sodišče izreče vzgojni ukrep namestitve v prevzgojni dom, pri čemer se čas, preživet v vzgojnem zavodu, ne všteva v čas trajanja namestitve v prevzgojni dom. Ta določba se zdi smiselna, saj se cilji obeh vzgojnih ukrepov bistveno razlikujejo.

V skladu z 89. členom predloga ZOMSKD mora enotno sankcijo izreči sodišče, ki je izreklo najstrožji vzgojni ukrep ali zadnje izreklo enako strogo sankcijo, pri čemer nenamerno ni uporabilo določb o vzgojnih ukrepih „v steku“. Na podlagi 116. člena ZOMSKD mora to sodišče spremljati tudi izvrševanje izrečenega enotnega vzgojnega ukrepa. To na normativni ravni rešuje težavo različnih sodišč ali sodnikov, ki izrekajo sankcije istemu mladoletniku in pričakujejo, da jim vzgojni zavodi in prevzgojni domovi pošiljajo poročila. V pregledanih sodnih zadevah so bili vzgojni zavodi in prevzgojni dom včasih upravičeno zmedeni glede tega, katerim sodiščem naj poročajo o poteku zavodskega vzgojnega ukrepa.

Na okrogli mizi s sodniki 8. decembra 2022 so se ti strinjali, da morajo okrožna sodišča poenotiti svoje prakse pri izrekanju enotnih vzgojnih ukrepov proti mladoletnikom. Prav tako pa so trdili, da bi moralo državno tožilstvo združiti obtožbe proti istemu mladoletniku, namesto da vlaga ločene zahteve za pripravljalni postopek. Sodniki so menili, da državni tožilci vlagajo ločene predloge, da bi izboljšali svojo statistiko.

8.1.2 Odložitev sankcije zaradi pobega mladoletnika

V pregledanih sodnih zadevah so mladoletniki včasih pobegnili iz vzgojnih zavodov ali prevzgojnega doma. Vendar so sodišča le redko prekinila izvrševanje vzgojnega ukrepa zaradi pobega. Niti ZKP niti KZ ne predvideva določbe o posledicah pobega v času trajanja zavodskega vzgojnega ukrepa, zato je treba normativne spremembe v predlogu ZOMSKD skrbno proučiti.

V 18. členu predloga ZOMSKD je izrecno zapisano, da se čas, ko je mladoletnik na begu iz vzgojnega zavoda, ne vševa v trajanje vzgojnega ukrepa. V 19. členu predloga ZOMSKD je enaka določba za primere, ko mladoletnik pobegne iz prevzgojnega doma.

Če otrok pobegne iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, ga lahko policija privede nazaj v ustanovo. Policija lahko prav tako prime mladoletnika, ki se ne vrne z dovoljenega izhoda iz vzgojnega zavoda ali se skriva v stanovanju ali drugih prostorih v skupnosti.

Dve pravni podlagi policiji omogočata, da vstopi v stanovanje in mladoletnika, ki je pobegnil, privede v vzgojni zavod ali prevzgojni dom: (1) nalog za izročitev na podlagi smiselne uporabe 548. člena ZKP; (2) privedba otroka, ko je obveščena o pobegu in begu na podlagi 171. člena Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij-1 (ZIKS-1) in 26. člena ZOOMTVI.

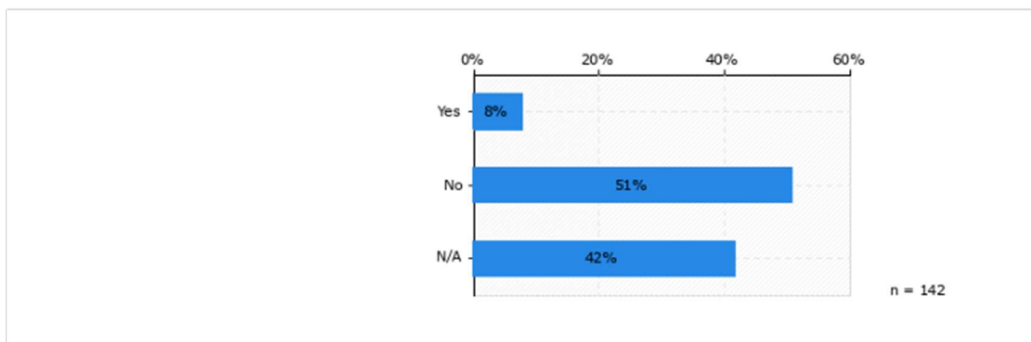
Vendar je vprašljivo, ali je veljavna pravna ureditev, ki za vstop policije v stanovanje in privedbo pobeglega mladoletnika v vzgojni zavod ali prevzgojni dom ne zahteva sodne odločbe, v skladu s 36. členom ustave Republike Slovenije (ustava). Normativne spremembe, ki jih predvideva peti odstavek 90. člena predloga ZOMSKD, so zato dobrodošle. Ta člen vzgojni zavod, prevzgojni dom ali center za socialno delo zavezuje, da sodišče in policijo obvesti o pobegu mladoletnika v primeru zavodskega vzgojnega ukrepa ali o nesodelovanju v primeru zunajzavodskega vzgojnega ukrepa. V skladu s tako določbo ustanova obvesti sodišče o otrokovem pobegu ali nesodelovanju. Sodišče lahko odredi prisilno privedbo mladoletnika nazaj v zavod ali izda za njim tiralico v primeru zunajzavodskih vzgojnih ukrepov. Policija lahko tako vstopi v prostore stavbe ali stanovanje, v katerem se otrok skriva. Taka določba tudi ni v nasprotju s 36. členom ustave.

Preden sodišče odredi prisilno privedbo ali za njim izda tiralico in odredi mladoletnikovo vrnitev v zavod, bi morali sodnik in socialni delavci, ki jih postavi sodišče, ali drugi specializirani strokovnjaki zaslišati otroka, da ugotovijo razloge za njegov pobeg. Otrok bi moral biti tudi ustrezno obveščen o svoji pravici do pritožbe v primeru kršitve njegovih pravic. Čas, ko je mladoletnik na begu iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, bi se moral vedno všteti v dobo ukrepa.

8.1.3 Sprememba vzgojnih ukrepov

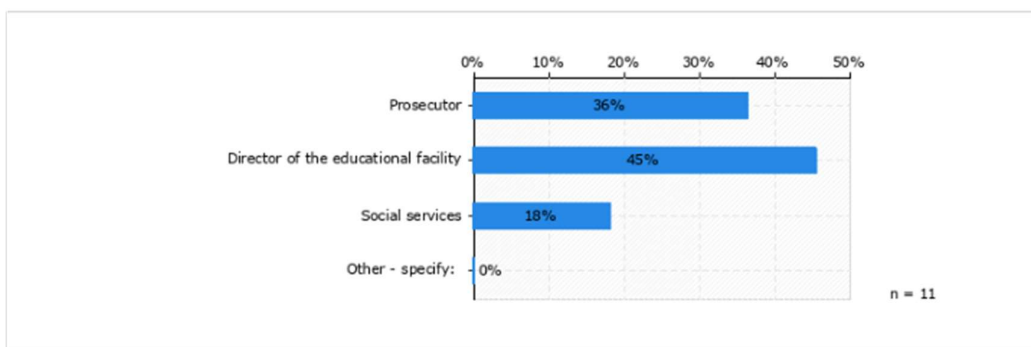
V skladu s 83. členom KZ, 490. členom ZKP in 117. členom predloga ZOMSKD ima otrok pravico, da se sankcija proti njemu redno preverja, da se ugotovi, ali bi moralo sodišče ukrep spremeniti ali ustaviti, da bi bolj ustrezal njegovim potrebam ali odražal njegov napredek. Sodišče bi moralo vzgojni ukrep spremeniti, če se mladostnikove razmere, njegov razvoj ali potrebe spremenijo in zahtevajo premislek o obravnavi ali pomoči, ki jo prejema.

V vzorcu so sodišča spremenila izrečene vzgojne ukrepe le v 8 % primerov (*slika 146*). Predloge za spremembo ukrepa so v 45 % primerov vložili predstojniki vzgojnih zavodov, v 36 % državni tožilci, v 18 % pa centri za socialno delo (*slika 147*).

Slika 146: Sprememba vzgojnega ukrepa zaradi spremenjenih razmer

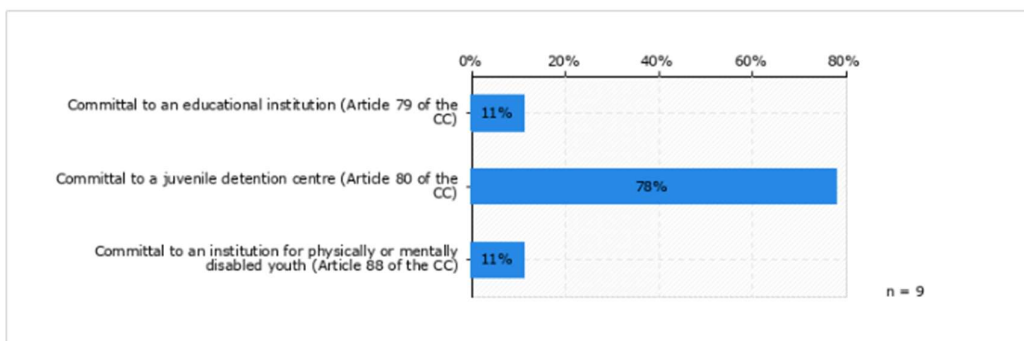
Yes	Da
No	Ne
N/A	Ni relevantno
n=142	n = 142

Slika 147: Predlog za spremembo predložil

Prosecutor	Državni tožilec
Director of the educational facility	Predstojnik vzgojnega zavoda
Social services	Center za socialno delo
Other - specify:	Drugo – navedite:
n=11	n = 11

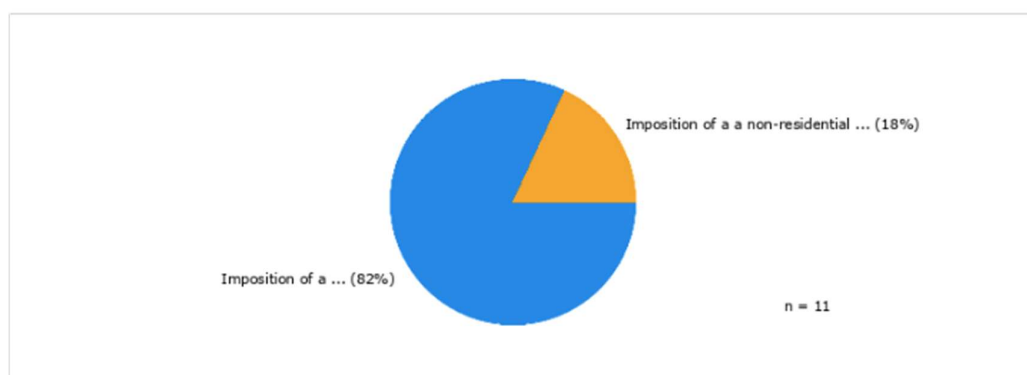
Razlogi, zakaj so predstojniki vzgojnih zavodov predlagali nadomestitev ukrepov z zavodskimi vzgojnimi ukrepi, so bili neupoštevanje disciplinskih pravil, zloraba psihoaktivnih snovi, pobegi ali nedoseganje ciljev individualnega načrta. Zato so predlagali, da se mladoletnik namesti v prevzgojni dom. Pri nadomeščanju zavodskih vzgojnih ukrepov so jih 78 % nadomestili z namestitvijo v prevzgojni dom, 11 % v vzgojni zavod in 11 % v zavod za usposabljanje (slika 148). Vendar slednje nikoli ni bilo izvedeno, kar bo podrobneje obravnavano v naslednjih poglavjih tega poročila.

Slika 148: Nadomeščanje zavodskih vzgojnih ukrepov

Committal to an educational institution (Article 79 of the CC)	Oddaja v vzgojni zavod (79. člen KZ)
Committal to a juvenile detention centre (Article 60 of the CC)	Oddaja v prevzgojni dom (60. člen KZ)
Committal to an institution for physically or mentally disabled youth (Article 68 of the CC)	Oddaja v zavod za usposabljanje (68. člen KZ)
n=9	n = 9

Naša analiza je pokazala, da je bilo nadomeščanje ukrepov z zunajzavodskimi vzgojnimi ukrepi zaradi nesodelovanja redko. Natančneje, le pri 18 % vseh sprememb je šlo za spremembo v zunajzavodski vzgojni ukrep (slika 149). Sodišča, zajeta v vzorcu, se niso odločala za nadomeščanje z zunajzavodskim vzgojnim ukrepom, čeprav je bilo iz poročil centra za socialno delo razvidno, da otrok v okviru izrečenega vzgojnega ukrepa ni sodeloval z ustanovami. V takih primerih sodišča pogosto niso razpisala obravnave, na kateri bi obravnavala nesodelovanje mladoletnika in po potrebi nadomestila izrečeni vzgojni ukrep.

Slika 149: Deležji nadomeščanj z zavodskimi ali zunajzavodskimi vzgojnimi ukrepi

Imposition of a non-residential... (18%)	Izrek zunajzavodskega ... (18 %)
Imposition of a ... (82%)	Izrek ... (82 %)
n=11	n = 11

Študija primera 1 je primer, ko sodišče ni razpisalo obravnave, da bi se pogovorilo o otrokovem nesodelovanju v okviru vzgojnega ukrepa ali nadomestilo ukrep. Študija primera 2 pa kaže, kako koristno je opraviti obravnavo za nadomestitev vzgojnih ukrepov. Mladoletnika lahko spodbudijo, da začne izvrševati vzgojni ukrep, in s tem prispevajo k njegovi učinkovitosti, ne da bi ga nujno spremenili v strožjo sankcijo.

Študija primera 1

Glede na poročila centra za socialno delo, ki so bila poslana sodišču po izreku vzgojnega ukrepa, mladoletnik s centrom za socialno delo ni sodeloval v okviru nadzorstva. Otroke je bil učno neuspešen in ni dosegel ciljev v svojem načrtu. Potem ko je center za socialno delo sodišče obvestil o otrokovem nesodelovanju in nezadostnem napredku, sodišče ni razpisalo obravnave, na kateri bi z otrokom, njegovimi starši in centrom za socialno delo opravilo razgovor o razmerah. Sodišče nikoli ni razmišljalo o nadomestitvi izrečenega vzgojnega ukrepa.

Študija primera 2

Sodišče je po izreku vzgojnega ukrepa od centra za socialno delo redno prejemale poročila o izvrševanju ukrepa. V drugem poročilu centra za socialno delo je bilo navedeno, da se otrok in njegov oče nista udeležila nobenega srečanja v centru za socialno delo in žrtvi nista plačala odškodnine, kot jima je naložilo sodišče z nadzorstvom centra za socialno delo ter s spremljajočimi navodili in prepovedmi. Sodišče je razpisalo in opravilo zaslišanje, da bi spremenilo vzgojni ukrep. Otrokov oče je na zaslišanju izjavil, da se ne bo več udeleževal srečanj na centru za socialno delo, saj je njegov otrok dovolj star, da lahko sam hodi tja. Mladoletnik je obljubil, da bo sodeloval na srečanjih centra za

socialno delo in žrtvi plačal odškodnino. Center za socialno delo je sodišče kmalu obvestil, da mladoletnik žrtvi ni plačal odškodnine. Sodišče je sprožilo postopek za nadomestitev vzgojnega ukrepa z ukrepom namestitve v vzgojni zavod in spis poslalo državnemu tožilcu, ki se je s spremembo strinjal. Sodišče je nato prejelo potrdilo, da je otrok žrtvi plačal odškodnino in da sodeluje s centrom za socialno delo. Zato je sodišče opravilo še eno zaslišanje, da bi potrdilo, da je otrok plačal odškodnino in sodeloval s centrom za socialno delo. Odločili so se, da vzgojni ukrep ustavijo, saj so menili, da je dosegel svoj cilj.

Na okrogli mizi 8. decembra 2022 so sodniki pojasnili, da zunajzavodski vzgojni ukrepi običajno trajajo sorazmerno kratek čas. Vzgojni ukrepi zato trajajo skoraj toliko časa, kolikor je zakonsko dovoljeno, preden lahko sodišče razpiše zaslišanje za razpravo o njihovi nadomestitvi. Prav tako so sodniki pojasnili, da navodil in prepovedi ne morejo spremeniti v zavodski vzgojni ukrep.

Čeprav je spremljanje izvrševanja vzgojnih ukrepov zahtevno zaradi števila zadev, ki jih sodniki obravnavajo, je zakonodaja glede nadomeščanja vzgojnih ukrepov, kadar otrok ne sodeluje ali kadar se njegove okoliščine spremenijo, jasna. Sodišča ukora ne morejo spremeniti, saj gre za vzgojni ukrep, ki se hkrati izreče in izvrši. V drugem odstavku 77. člena KZ in v sedmem odstavku 95. člena predloga ZOMSKD je izrecno navedeno, da lahko sodišče navodila in prepovedi nadomesti le z nadzorstvom centra za socialno delo. Vendar lahko sodišče nadzorstvo centra za socialno delo ali nadzorstvo centra za socialno delo s spremljajočimi navodili in prepovedmi nadomesti z drugimi zunajzavodskimi ali zavodskimi vzgojnimi ukrepi. Drugi odstavek 83. člena KZ in 98. člen predloga ZOMSKD te možnosti izrecno ne omenjata, vendar spremembe ne prepovedujeta.

Po ZKP lahko sodišče vzgojni ukrep spremeni na seji senata ali na glavni obravnavi glede na vrsto seje, ki jo je opravilo ob izreku ukrepa. V skladu s 119. členom ZOMSKD lahko sodišče spremeni vzgojni ukrep na glavni obravnavi po opravljenem razgovoru z otrokom, njegovimi starši, državnim tožilcem, socialnim delavcem, vzgojiteljem iz vzgojnega zavoda ali popravnega doma ali z drugimi potrebnimi strankami. V skladu s četrtem odstavkom 119. člena predloga ZOMSKD lahko sodišče vzgojni ukrep le izjemoma spremeni v zunajzavodski ukrep na seji senata, če meni, da razgovori z zgoraj navedenimi strankami niso potrebni.

Načrtovanje in izvedba obravnave za nadomestitev izrečenega vzgojnega ukrepa trenutno trajata predolgo. Vendar je to verjetno predvsem posledica odsotnosti specializiranih oddelkov ali sodišč za mladoletniško kazensko pravo in slabe organiziranosti centra za socialno delo. Predpostavimo, da sodniki obravnavajo samo mladoletniške kazenske zadeve. V tem primeru bi se lahko pogosteje posvetovali s centrom za socialno delo in tako nadomestili vzgojni ukrep takoj, ko bi izvedeli za otrokovo kršitev vzgojnega ukrepa ali njegove spremenjene okoliščine. To sodelovanje bi bilo lahko uspešnejše, če bi se nekateri socialni delavci ukvarjali le z mladoletniškimi kazenskimi zadevami in če bi bili z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj ter njihovimi družinami v rednih stikih, v okviru katerih bi preverjali izvrševanje vzgojnih ukrepov.

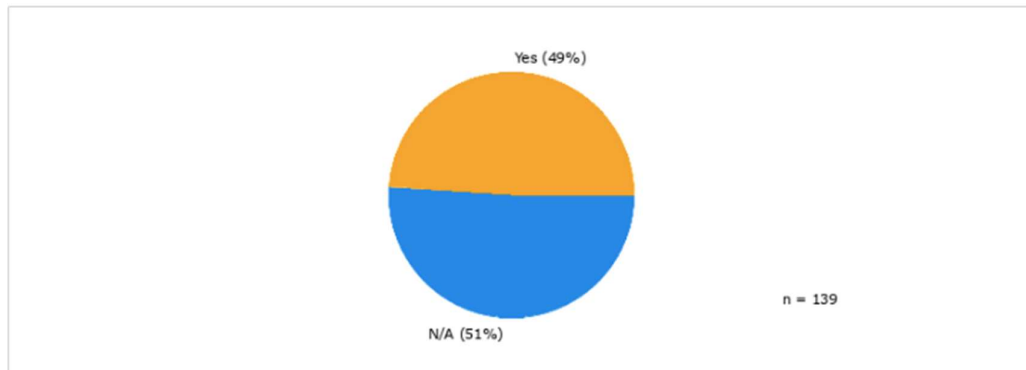
Predstojniki vzgojnih zavodov so kritizirali normativni položaj, v zvezi s katerim mora odločba sodišča o nadomestitvi vzgojnega ukrepa postati pravnomočna, da lahko mladoletnika na podlagi te odločbe premestijo iz vzgojnega zavoda v prevzgojni dom. Čakanje na pravnomočnost odločbe o nadomestitvi vzgojnega ukrepa je s pravnega vidika smiselno, v praksi pa lahko vzgojnem zavodom in prevzgojnemu domu povzroča težave. Predpostavimo, da je razlog za nadomestitev ukrepa namestitve v vzgojni zavod z namestitvijo v prevzgojni dom mladoletnikov spor z drugimi mladoletniki v vzgojnem zavodu in/ali njegova nezmožnost vključitve v zavodsko okolje. V tem primeru čakanje na pravnomočnost odločbe pred premestitvijo otroka v prevzgojni dom ni v njegovo korist. Poleg tega prevzgojni dom otroka ne more vključiti v svoj sistem nagrajevanja,

dokler odločba sodišča ni pravnomočna, kar ima lahko nasprotni učinek na njegovo opuščanje kaznivega ravnanja.

8.1.4 Ustavitev in spremljanje vzgojnih ukrepov

V skladu s 83. členom KZ, 490. členom ZKP in 117. členom predloga ZOMSKD bi morale sodišče izvrševanje vzgojnega ukrepa uradno ustaviti, če mladoletnik zaradi spremenjenih okoliščin, razvoja ali potreb ne potrebuje obravnave ali pomoči, ki jo prejema. Prav tako bi sodišče moralo izvrševanje vzgojnega ukrepa ustaviti, če je zakonsko dovoljena doba vzgojnega ukrepa potekla.

V vzorcu so sodišča vzgojni ukrep ustavila v 49 % primerov. V 51 % primerov izvrševanja vzgojnega ukrepa niso ustavila (*slika 150*). Včasih se je to zgodilo, ker je sodišče zadevo zavržlo ali izreklo ukor. V drugih primerih pa sodišče ob koncu izvrševanja ukrepa, zlasti v primeru nadzorstva centra za socialno delo ali navodil in prepovedi, ni opravilo zaključne seje, prav tako pa ni izdalo končne odločbe o formalni ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa.

Slika 150: Ustavitev vzgojnega ukrepa

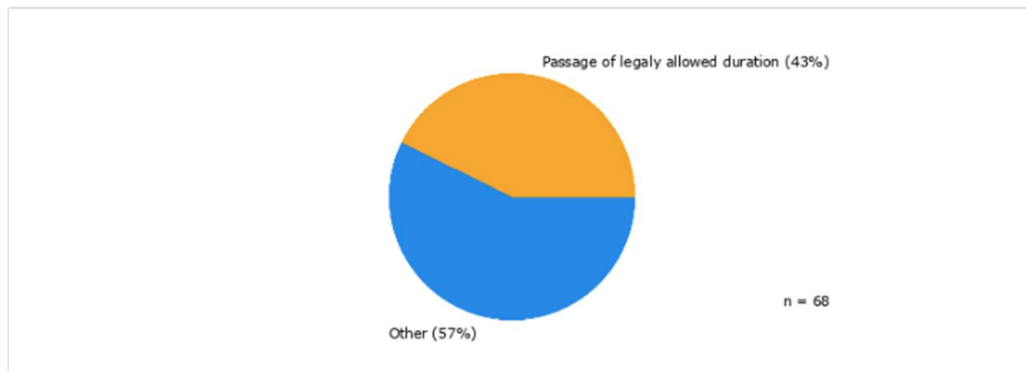
Yes (49%)	Da (49 %)
N/A (51%)	Ni relevantno (51 %)
n=139	n = 139

Kadar so sodišča v vzorcu izrekla zunajinstitucionalne vzgojne ukrepe, se včasih niso odzvala, če otrok pri izvajanju vzgojnega ukrepa ni sodeloval ali je sodeloval le delno (npr. udeležil se je le treh od desetih srečanj). Kot je navedeno zgoraj, sodišča mladoletnika niso vedno pozvala, da bi ga obvestila o tem, da lahko ukrep spremenijo v drugega, celo strožjega.

Sodišča so pogosto počakala, da se je iztekel zakonsko dovoljen čas trajanja vzgojnega ukrepa. Ko je ta čas potekel, sodišča niso vedno opravila seje, da bi ustavila izvrševanje vzgojnega ukrepa, in niso izdala končne odločbe. Sodišča so včasih Ministrstvo za pravosodje zgolj obvestila, da se je izvrševanje vzgojnega ukrepa ustavilo zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa. Pri zunajzavodskih vzgojnih ukrepih je ob zaključku zadeve v spisu pogosto manjkal sklep o uradnem zaključku izvrševanja vzgojnega ukrepa, kot ga zahteva zakon.

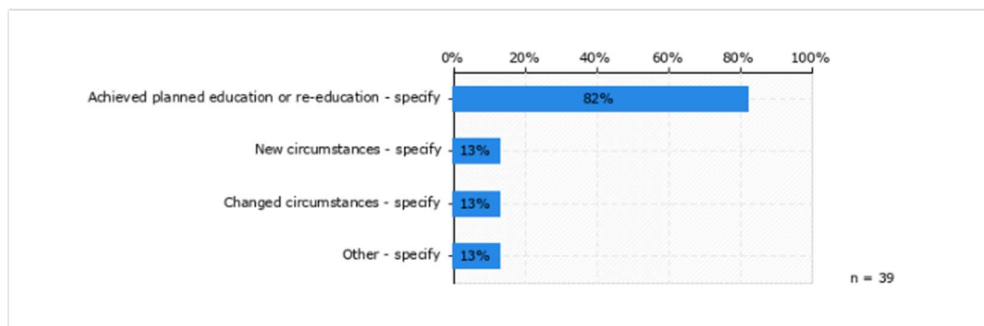
Na okrogli mizi 8. decembra 2022 so sodniki potrdili različne prakse. Nekatera okrožna sodišča so pred ustavitvijo izvrševanja vzgojnega ukrepa opravila zaključno sejo, da bi ugotovila mladoletnikov napredek. Drugi so menili, da je izvedba zaključnih sej zamudna, in so Ministrstvo za pravosodje zgolj obvestili o koncu izvrševanja vzgojnega ukrepa.

Poleg tega so sodišča včasih izdala odločbo o ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa. Kljub temu so kot razlog za ustavitev pogosto navedli uspešnost vzgojnega ukrepa, namesto da bi dejali, da se je izvrševanje ukrepa ustavilo zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa. Odstotke na *slikah 151* in *152* je zato treba razlagati previdno. Kategorija „drugo“ je vključevala primere, ko je bil izrečen vzgojni ukrep uspešen in so bile dosežene načrtovane spremembe (npr. otrok je končal šolo, mladoletnik je upošteval smernice in pravila vzgojnega zavoda). Poleg tega so bile pod „drugo“ vključene zadeve, v katerih so se otrokove razmere izboljšale (npr. otrok je spet vzpostavil dober odnos s starši). Med „drugo“ pa so bili vključeni tudi nekateri primeri, pri katerih je sodišče ustavilo izvrševanje vzgojnega ukrepa, ker je potekel zakonsko dovoljen čas ali se je potek tega časa približeval (npr. ostali so le še trije meseci vzgojnega ukrepa, in ker otrok ni želel sodelovati, ni bilo mogoče pričakovati, da bo napredek dosežen).

Slika 151: Razlog za ustavitev izvrševanja vzgojnega ukrepa

Passage of legally allowed duration (43%)	Iztek zakonsko dovoljenega trajanja (43 %)
Other (57%)	Drugo (57 %)
n=68	n = 68

Slika 152: Drugi razlogi za ustavitev izvrševanja vzgojnega ukrepa

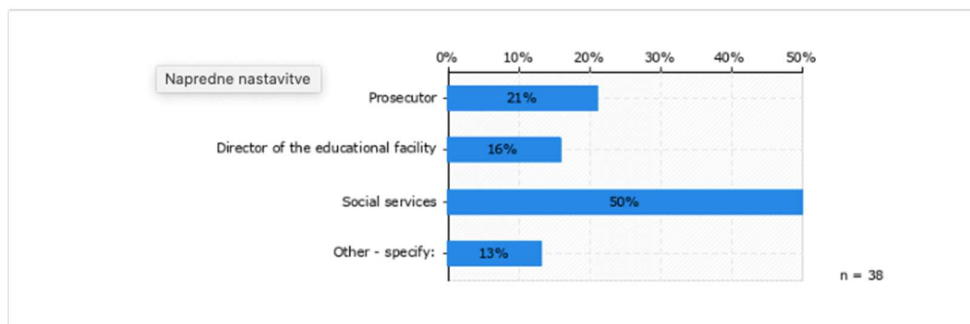
Achieved planned education or re-education – specify	Dosežena načrtovana vzgoja ali prevzgoja – navedite
New circumstances – specify	Nove okoliščine – navedite
Changed circumstances – specify	Spremenjene okoliščine – navedite
Other – specify	Drugo – navedite:
n=39	n = 39

Študija primera 3 kaže, da sodišča, zajeta v vzorcu, niso vedno opravila zaključnih obravnav, zlasti pri zunajzavodskih vzgojnih ukrepih, ki so jih izrekla za kratek čas. V takih primerih je zakonsko dovoljeni čas pogosto potekel, preden je lahko sodišče organiziralo sestanek za spremljanje in/ali ustavitev ukrepa.

Študija primera 3

Poročila centrov za socialno delo so bila izčrpna in so opisovala otrokove socialne in družinske razmere. Iz spisa je bilo razvidno, da je imel mladoletnik težave pri doseganju učnih ciljev in pribajanju k pouku. Vendar se sodišče ni odločilo za individualizacijo vzgojnega ukrepa nadzorstva centra za socialno delo s spremljajočimi navodili in prepovedmi (npr. redno obiskovanje pouka). Eno od poročil centra za socialno delo je navajalo, da otrok ne sodeluje v okviru nadzorstva centra za socialno delo in da je v šoli neuspešen. Vendar sodišče ni opravilo obravnave, na kateri bi se z mladoletnikom, njegovimi starši in centrom za socialno delo pogovorilo o razmerah, da bi razmislilo o spremembi izrečenega vzgojnega ukrepa. Vzgojni ukrep je trajal dlje, kot dovoljuje zakon. Center za socialno delo je prvi dve poročili sodišču poslal pravočasno: po šestih mesecih in enem letu. Med drugim in tretjim poročilom je minilo leto in štirje meseci, med tretjim in končnim poročilom pa devet mesecev. Sodišče nikoli ni opravilo obravnave, na kateri bi odločilo o ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa zaradi poteka zakonsko dovoljenega trajanja v skladu s tretjim odstavkom 490. člena ZKP, niti ni sprejelo formalnega sklepa o ustavitvi vzgojnega ukrepa. Sodišče je center za socialno delo le obvestilo, da se je izvrševanje vzgojnega ukrepa ustavilo zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa.

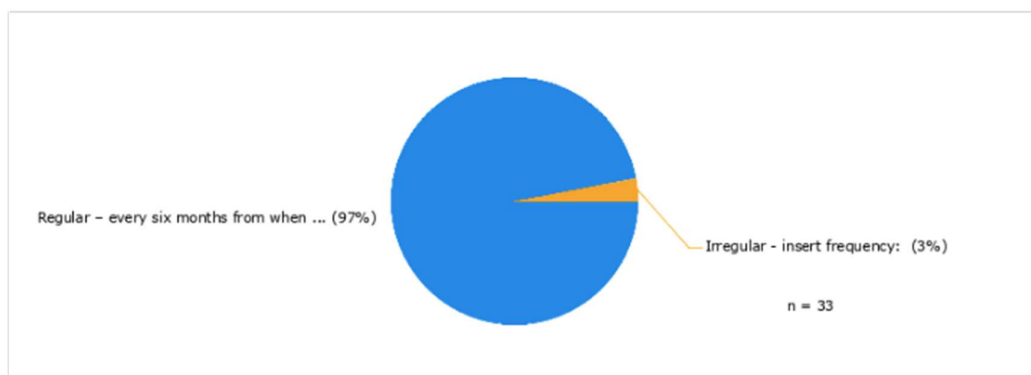
Kadar je sodišče uradno ustavilo izvrševanje izrečenega vzgojnega ukrepa, je predloge za ustavitev v 50 % predložil center za socialno delo, v 21 % državni tožilec, v 16 % pa predstojnik vzgojnega zavoda. V 13 % je sodišče ustavilo izvrševanje vzgojnega ukrepa po uradni dolžnosti (slika 153).

Slika 153: Predlog za ustavitev predložil

Prosecutor	Državni tožilec
Director of the educational facility	Predstojnik vzgojnega zavoda
Social services	Center za socialno delo
Other - specify	Drugo – navedite:
n=38	n = 38

V 97 % spisov so centri za socialno delo, vzgojni zavodi in prevzgojni dom redno – vsakih šest mesecev, kot določa 489. člen ZKP – poročali sodišču o poteku izrečenih vzgojnih ukrepov (slika 154). Čeprav so bila poročila o izvrševanju vzgojnih ukrepov večinoma redna, so bila včasih splošna in ne dovolj podrobna glede konkretnih nalog, ki jih je naložilo sodišče (študija primera 4).

Slika 154: Pogostost poročanja centrov za socialno delo, vzgojnih zavodov in prevzgojnega doma

Regular – every six months from when ... (97%)	Redno – vsakih šest mesecev od ... (97 %)
Irregular – insert frequency (3%)	Neredno – navedite pogostost (3 %)
n=33	n = 33

Študija primera 4

V tem primeru je sodišče izreklo ukrep nadzorstva centra za socialno delo. Center za socialno delo je pripravil individualni načrt obravnave. V načrtu je bilo navedeno, da bo center za socialno delo otroka spremljal prek pogostih razgovorov z otrokom in njegovimi starši. Socialni delavec bi se za izboljšanje učnega uspeha otroka povezal tudi z njegovo šolo. Načrt centra za socialno delo je vključeval glavne cilje obravnave in načine za njihovo doseganje. Vendar so bila poročila centra za socialno delo, poslana sodišču med izvrševanjem vzgojnega ukrepa, splošna. Niso omenjale otrokovega izpolnjevanja šolskih obveznosti, napredka pri doseganju drugih ciljev obravnave ali vsebine srečanj z mladoletnikom in njegovimi starši.

V skladu s 116. členom predloga ZOMSKD morajo center za socialno delo, vzgojni zavodi in prevzgojni dom sodišču poročati o uspešnosti vzgojnega ukrepa vsake tri mesece. Sodišče sme poročila zahtevati tudi pogosteje. Poleg tega mora sodišče vsakih šest mesecev preveriti, ali je treba izvrševanje vzgojnega ukrepa nadomestiti ali ustaviti. Ta normativna sprememba sodišče zavezuje, da redno in temeljito preverja izvrševanje vzgojnega ukrepa. 116. člen ZOMSKD sodniku tudi nalaga, da enkrat letno obišče vsakega mladoletnika, ki mu je bil na podlagi odločbe izrečen zavodski vzgojni ukrep, in se pogovori z njim. Še bolje bi bilo, če bi sodniki pogosteje obiskovali mladoletnike v vzgojnih zavodih in prevzgojnem domu. Sodišča bi morala biti v rednih stikih tudi z mladoletniki, ki jim je bil izrečen zunajzavodski vzgojni ukrep. K takim praksam bi lahko pripomogla specializacija kazenskih sodišč za mladoletnike.

Tretji odstavek 117. člena ZOMSKD izrecno določa, da se v primeru odločbe sodišča o nadomestitvi izrečenega vzgojnega ukrepa s strožjim trajanje milejšega ukrepa ne všteva v strožji ukrep. Ta normativna rešitev se morda zdi smiselna, kadar sodišče zunajzavodski vzgojni ukrep spremeni v zavodskega, saj se cilji teh dveh skupin vzgojnih ukrepov precej razlikujejo. Včasih pa neupoštevanje trajanja zavodskega vzgojnega ukrepa pri drugem ukrepu morda ni v otrokovo korist. V enem od spisov, zajetih v pregled, je sodišče ukrep namestitve v vzgojni zavod tik pred iztekom najdaljše triletno dobe spremenilo v ukrep namestitve v prevzgojni dom. Tako je otrok še tri leta preživel v prevzgojnem domu in skupaj skoraj šest let bival v ustanovah. Zato je treba spet razmisliti, ali naj se trajanje vzgojnega ukrepa, ki je bil izrečen najprej, ne upošteva pri spremenjenem ukrepu, ali naj se vedno upošteva in ali bi bilo bolje, da bi imeli različne določbe za zunajzavodske in zavodske vzgojne ukrepe. Trajanje vzgojnega ukrepa, ki je izrečen najprej, naj bi se – v primeru zavodskih in zunajzavodskih vzgojnih ukrepov – vedno vštevalo v trajanje ukrepa, v katerega je bil prvi spremenjen.

Nazadnje, 94. člen ZOMSKD določa, da vzgojni zavod mladoletnika odpusti, ko prejme pravnomočno odločbo sodišča o koncu izvrševanja ukrepa ali ko preteče z zakonom določena doba za izvrševanje ukrepa. Ta določba je nejasna in lahko ustvarja zmedo, v kateri bo vzgojni zavod ali prevzgojni dom že pretečen čas izračunaval drugače kot sodišče. Boljša normativna rešitev bi bila, da bi morale sodišče za ustavitev vsakega zavodskega ali zunajzavodskega vzgojnega ukrepa vedno izvesti sejo in sprejeti odločbo o zaključku ukrepa. Po pravnomočnosti te odločbe bi moral vzgojni zavod ali prevzgojni dom mladoletnika odpustiti, kar je lahko najpozneje do izteka najdaljšega trajanja vzgojnega ukrepa. Hkrati bi morale sodišče izvrševanje zunajzavodskega vzgojnega ukrepa ustaviti najpozneje do njihovega najdaljšega trajanja in o ustavitvi izvrševanja obvestiti center za socialno delo.

8.2 Težave pri izvrševanju posebnih kazenskih sankcij proti mladoletnikom, ki pridejo v navzkrižje z zakonom

8.2.1 Ukori

V skladu s 76. členom KZ in 15. členom predloga ZOMSKD sodišče izreče ukor, če ugotovi, da bo že z njim dosežen namen vzgojnih ukrepov, zlasti pa, če je mladoletnik storil kaznivo dejanje iz nepremišljenosti ali lahkomiselnosti. Ob izreku ukora bi morale sodišče mladoletniku prikazati škodljivost in nepravilnost njegovega ravnanja ter ga opozoriti, da mu lahko izreče strožjo kazensko sankcijo, če bi storil novo kaznivo dejanje.

Naša analiza spisov je pokazala, da so nekatera sodišča redno izrekala ukore, druga pa jih v pregledanem časovnem okviru niso. Na okrogli mizi 8. decembra 2022 so sodniki pojasnili, da je treba imeti možnost izreči ukor. Sodišča izrečejo ukor, če je mladoletnik storil kaznivo dejanje in se je proti njemu začel kazenski postopek, vendar med kazenskim postopkom izboljša svoje vedenje, njegove osebne in družinske razmere pa so stabilne. V vzorcu so nekatera sodišča morda naletela na take primere, druga pa ne, zato se število izrečenih ukorov razlikuje.

8.2.2 Navodila in prepovedi

V skladu s 77. členom KZ in 16. členom predloga ZOMSKD bi morale sodišče otroku izreči eno ali več navodil in prepovedi kot samostojen vzgojni ukrep, če meni, da bo s takimi ukrepi mogoče vplivati na njegovo vedenje. Na podlagi drugega odstavka 16. člena predloga ZOMSKD lahko sodišče odredi eno ali več naslednjih navodil in prepovedi:

1. Osebno opravičilo oškodovancu
2. Mladoletnik povrne škodo s plačilom iz lastnih sredstev ali z delom
3. Reden obisk pouka
4. Poklicno usposabljanje ali zaposlitev, ki ustreza otrokovemu znanju in sposobnostim
5. Nastanitev pri določeni družini ali drugje, kjer je to primerno za zdrav razvoj mladoletnika
6. Prostovoljno delo
7. Zdravljenje v ustreznem zdravstvenem zavodu, vključno z zdravljenjem odvisnosti od alkohola ali drog
8. Vzgojna, poklicna, psihološka ali druga psihosocialna pomoč
9. Programi socialnega treninga
10. Opravljen preizkus znanja prometnih predpisov za določeno kategorijo
11. Prepoved vožnje motornega vozila
12. Prepoved navezovanja stikov, ki otroku prepoveduje komuniciranje z žrtvijo ali katero koli drugo osebo, vključno z digitalno komunikacijo

13. Prepoved druženja z nekaterimi osebami
14. Prepoved dostopa na posamezne kraje ali dogodke

Poleg navodil in prepovedi iz KZ predlog ZOMSKD omogoča izrek zdravljenja odvisnosti od alkohola in drog, prepovedi približevanja ter prepovedi druženja z nekaterimi osebami in dostopa na posamezne kraje. Tako širok razpon navodil in prepovedi bi lahko omogočil boljšo individualizacijo vzgojnih ukrepov. Vendar pa obvezno zdravljenje odvisnosti od drog in alkohola brez otrokove motivacije morda ne bo tako uspešno, kot se pričakuje. Poleg tega je pri mladoletnikih večja verjetnost, da kršijo prepovedi približevanja. Kršitve so lahko pogostejše, če so žrtve, ki se jim mladoletni storilci kaznivih dejanj ne smejo približati, iz iste šole ali skupine vrstnikov ali če so kraji, kamor ne smejo, v njihovi skupnosti. Zato bi morala sodišča temeljito razmisliti o ustreznih navodilih in prepovedih glede na otrokovo osebnost in okolščine.

V nekaterih spisih, zajetih v pregled, je bilo navedeno, da so sodišča sicer izrekla posebna navodila in prepovedi, vendar so centri za socialno delo ta vzgojni ukrep izvajali kot nadzorstvo centra za socialno delo (*študija primera 5*). Centri za socialno delo so navodila in prepovedi pogosto začeli izvrševati dolgo po tem, ko so jih sodišča izrekla. Poleg tega so sodišča redko spremenila izrečena navodila in prepovedi, tudi če so poročila centrov za socialno delo pokazala, da mladoletnik ni sodeloval (*študija primera 6*).

Študija primera 5

V tem primeru je sodišče za eno leto izreklo navodila in prepovedi (učenje socialnih veščin). Vzgojni ukrep, ki ga je izvajal center za socialno delo, je bilo nadzorstvo centra za socialno delo, pri čemer se je otrok srečeval le s socialnimi delavci na centru za socialno delo. Center za socialno delo je sodišču vsake tri mesece redno pošiljal poročila, v katerih je bilo navedeno, da mladoletnik pri pouku še vedno ni uspešen in da veliko časa preživi zunaj z vrstniki ter po možnosti kadi marihuano. Sodišče se ni odločilo razpisati seje senata ali zaslišanja, da bi se pogovorilo z mladoletnikom, ga povprašalo o njegovem napredku in morda nadomestilo vzgojni ukrep. Sodišče je ustavilo izvrševanje izrečenega vzgojnega ukrepa zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa. Kljub temu je navedlo, da je mladoletnik dozorel, zato so bili cilji učenja socialnih veščin doseženi. Sodišče je izvrševanje vzgojnega ukrepa ustavilo eno leto, pet mesecev in štiri dni po njegovem izreku, torej pet mesecev in štiri dni po zakonsko dovoljenem roku.

Študija primera 6

V tem primeru je sodišče za eno leto izreklo zunajzavodski vzgojni ukrep navodil in prepovedi – redno obiskovanje pouka in treninga socialnih veščin. Čeprav bi moralo sodišče izvajanje vzgojnega ukrepa spremljati vsakih šest mesecev, je poročilo centra za socialno delo zahtevalo osem mesecev po tem, ko naj bi se navodila in prepovedi zaključili. Poleg tega je bilo v poročilu centra za socialno delo navedeno, da otrok ni končal srednje šole, ni prenehal uživati konoplje in da ga je oče za šest mesecev vrgel iz družinske hiše. Mladoletnik je občasno delal v Nemčiji na neznanem delovnem mestu. Sodišče je v svoji odločbi o ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa navedlo, da je bil ta uspešen, saj je mladoletnik postal samostojnejši, ima službo v Nemčiji in se želi dodatno izobraževati, da bi dobil višjo plačo. Odločba sodišča o ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa je postala pravnomočna enajst mesecev in deset dni po najdaljšem roku, za katerega lahko sodišče izreče vzgojni ukrep.

Na okrogli mizi 8. decembra 2022 so sodniki pojasnili, da največ enoletno trajanje navodil in prepovedi hitro mine. Ker je mogoče navodila in prepovedi nadomestiti le z nadzorstvom centra za socialno delo, sodišča redko spremenijo ukrep, tudi če jih center za socialno delo obvesti, da mladoletnik ne sodeluje. Potrebni je več raziskav, da se ugotovi, točno s katerimi organizacijskimi težavami se pri izvrševanju in spremljanju izrečenih navodil in prepovedi spoprijemajo organi socialnega varstva in sodišča.

8.2.3 Nadzorstvo centra za socialno delo

78. člen KZ in 17. člen ZOMSKD določata, da mora sodišče mladoletniku, ki potrebuje strokovno pomoč in nadzorstvo ter je treba trajneje vplivati na njegovo vzgojo, prevzgojo in pravilen razvoj, izreči nadzorstvo centra za socialno delo. Ob ukrepu nadzorstva centra za socialno delo lahko sodišče izreče tudi eno ali več navodil in prepovedi.

V proučevanem vzorcu se je pojavilo več težav v zvezi z izvrševanjem nadzorstva centra za socialno delo. Podobno kot pri izvrševanju navodil in prepovedi so centri za socialno delo začeli nadzorovati dolgo po pravnomočnosti sodne odločbe, s katero je bil izrečen tak vzgojni ukrep. Zato je dobrodošla normativna rešitev, ki jo ponuja četrti odstavek 90. člena predloga ZOMSKD, ki določa, da morajo centri za socialno delo začeti izvajati izrečene zunajzavodske vzgojne ukrepe najpozneje v tridesetih dneh po prejemu sodne odločbe. Vendar morajo pristojni organi tako določbo izvajati previdno glede na organizacijske težave, s katerimi se spoprijemajo centri za socialno delo v Sloveniji.

Poleg tega je analiza poročil centrov za socialno delo pokazala, da ukrep nadzorstva centra za socialno delo ni vedno dovolj individualiziran glede na okoliščine in potrebe posameznega mladoletnika. Morda bi izrek navodil in prepovedi skupaj z nadzorstvom centra za socialno delo lahko prispeval k boljši individualizaciji teh vzgojnih ukrepov. Tudi to možnost je treba dobro proučiti. Natančneje, ugotovljeno je bilo tudi, da se navodila in prepovedi pogosto izvršujejo zgolj kot nadzorstvo centra za socialno delo na terenu, kot je navedeno v točki 8.2.2 zgoraj. Pri spremljanju izvrševanja nadzorstva centra za socialno delo so sodišča ukrep le redko nadomestila s strožjim, če je bilo iz poročil centra za socialno delo razvidno, da mladoletnik ne izpolnjuje nalog, ki mu jih je ta določil.

Na okrogli mizi 8. decembra 2022 so sodniki pojasnili, da so srečanja socialnih delavcev z mladoletniki v okviru nadzorstva centra za socialno delo redka in opravljena na hitro, odvisna pa predvsem od pripravljenosti in motivacije posameznega socialnega delavca. Medtem ko nekateri socialni delavci spremljajo mladoletnika in poskušajo vzpostaviti odnos, da bi pozitivno vplivali na njegov razvoj in opustitev kaznivega ravnanja, so drugi z otrokom v stiku zgolj po telefonu. Take nedosledne prakse niso zadovoljive. Zato so dobrodošla normativna pojasnila, ki jih ponuja drugi odstavek 98. člena predloga ZOMSKD, ki določa, da mora socialni delavec pri izvajanju nadzorstva centra za socialno delo v rednih stikih z mladoletnikom posebno pozornost nameniti otrokovi vzgoji, varstvu in nadzoru. Ti stiki so lahko le osebni in tedenski, štirinajstdnevni ali mesečni, odvisno od trajanja ukrepa.

V skladu z drugim odstavkom 17. člena predloga ZOMSKD sme nadzorstvo centra za socialno delo trajati od šest mesecev do dveh let. Čeprav je šest mesecev včasih dovolj dolgo obdobje za spremembo otrokovega vedenja, so imela sodišča težave pri spremljanju napredka vzgojnih ukrepov, izrečenih za eno leto ali manj. Po mnenju sodnikov na okrogli mizi leto hitro mine. Včasih sodišče ne more organizirati zaslišanja za spremembo vzgojnega ukrepa, čeprav poročila centra za socialno delo kažejo na kršitve. Pred uveljavitvijo sprememb, ki jih glede nadzorstva centra za socialno delo ponuja predlog ZOMSKD, je treba v nadaljnjih raziskavah proučiti, kako realni so roki vzgojnih ukrepov v skladu s predlogom ZOMSKD v praksi.

8.2.4 Namestitve v vzgojni zavod

Na podlagi 79. člena KZ in 18. člena predloga ZOMSKD sodišče izreče namestitve v vzgojni zavod mladoletniku, pri katerem je treba za njegovo optimalno vzgojo, prevzgojo in razvoj poskrbeti pod stalnim vodstvom in nadzorstvom strokovnjakov.

Na podlagi analize spisov je mogoče predvideti nekatere praktične težave v zvezi z normativnimi spremembami, ki jih uvaja predlog ZOMSKD.

V 18. členu predloga ZOMSKD je določeno, da mora sodišče, ki izreka namestitev v vzgojni zavod, po pridobitvi mnenja centra za socialno delo imenovati vzgojni zavod, v katerega želi namestiti mladoletnika. Vzgojni zavod, ki ga imenuje sodišče, je dolžan mladoletnika sprejeti. Čeprav je taka normativna razlaga dobrodošla, so lahko posamezni vzgojni zavodi včasih zasedeni. Če so polno zasedeni in jih sodišče v svoji pravnomočni odločbi vseeno imenuje, ta pravnomočna odločba morda ne bo izvršljiva. V obravnavanem vzorcu je sodišče imenovalo konkreten zavod za usposabljanje, ki otroka ni želel sprejeti, zaradi česar so nastale številne težave, ki so nadalje obravnavane v oddelku 8.2.6 tega poročila. Poleg tega se zdi, da so centri za socialno delo preobremenjeni in nimajo dovolj osebja. Potrebne so nadaljnje raziskave, da bi ugotovili, ali imajo centri za socialno delo potrebne vire za opravljanje dodatne naloge priprave mnenj za sodišča o primernosti vzgojnih zavodov.

Poleg tega so predstojniki vzgojnih zavodov menili, da bi moral zakon določati nov vzgojni ukrep za mladoletne prestopnike, in sicer namestitev v vzgojni zavod s spremljajočimi obveznimi navodili in prepovedmi, zlasti zdravljenje zlorabe psihoaktivnih snovi. Čeprav se zdi predlog, da bi namestitev v vzgojni zavod bolje prilagodili mladoletniku, ki se spopada z odvisnostjo od drog in/ali alkohola, smiseln, s takim ukrepom ni mogoče reševati težav pri izvrševanju take sankcije.

Predpostavimo, da bi novi zakon predpisoval to možnost in mladoletnik ne bi opravil zdravljenja odvisnosti od drog ali alkohola. V tem primeru bi lahko sodišče namestitev v vzgojni zavod nadomestilo s strožjim vzgojnim ukrepom, tj. namestitvijo v prevzgojni dom. Predpostavimo, da je zdravljenje odvisnosti od drog že zdaj, po trenutno veljavni zakonodaji, del mladoletnikovega individualnega načrta v vzgojnem zavodu, mladoletnik pa tega ne upošteva. V tem primeru lahko vzgojni zavod še vedno predlaga sodišču, da zadevni vzgojni ukrep nadomesti s strožjim. Poleg tega je vzgojna in rehabilitacijska vrednost obveznega zdravljenja odvisnosti od drog ali alkohola vprašljiva. Morda bi bilo bolje, če bi se opravilo več raziskav o izboljšanju zagotavljanja prostovoljnega zdravljenja odvisnosti od drog v skupnosti in vzgojnih zavodih ter o tem, kako otroke motivirati, da bi te ukrepe bolje upoštevali.

Nekaterim normativnim rešitvam v ZOOMTVI je treba nameniti dodatno pozornost, zlasti glede tega, kako jih vzgojni zavodi izvajajo. Po 20. členu ZOOMTVI imajo vzgojni zavodi pravico, da nasilje mladoletnikov in povzročitev škode z njihove strani – kar sta lahko kaznivi dejanji, če sta storjeni v skupnosti – obravnavajo kot disciplinske prestopke. Disciplinski postopki so interni in zunajsodni postopki odločanja. Medtem ko je tovrstno reševanje težav podobno praksam vzgajanja otrok in se prestopki mladoletnikov obravnavajo bolj neformalno, so v vzgojnih zavodih nastanjeni ranljivi mladoletniki, sami zavodi pa delujejo stran od oči javnosti. Poleg tega mladoletniki v kazenskih ali disciplinskih postopkih nimajo enakih procesnih pravic. Zato je potrebnih več raziskav, da bi proučili, kako učinkovito, pravično in pregledno vzgojni zavodi izvajajo disciplinske postopke.

Ključno je tudi proučiti, kako vzgojni zavodi izvajajo preizkuse prisotnosti prepovedanih drog v telesu skladno z 21. členom ZOOMTVI. Na podlagi obravnavanega vzorca je mogoče sklepati, da morajo v vzgojnem zavodu nameščeni mladoletniki, ki želijo izpodbijati rezultate internega preizkusa prisotnosti drog v telesu, dodatni preizkus plačati sami. Čeprav je to razumljivo z vidika javne porabe, so mladoletni prestopniki pogosto socialno-ekonomsko ranljiva skupina, ki morda nima ustreznih sredstev za plačilo preizkusov prisotnosti drog v telesu, s katerimi bi izpodbijala rezultate internih preizkusov. Ker so interni sistemi nagrajevanja odvisni od rezultatov teh

preizkusov, je to, da večina mladoletnikov v vzgojnih zavodih teh rezultatov ne more izpodbijati, problematično. V enem od pregledanih spisov je mladoletnik uspešno izpodbijal rezultate internega preizkusa, s čimer se je izognil izgubi nagrad.

Podobno 29. člen ZOOMTVI določa, da o pritožbi, ki jo vloži mladoletnik, če meni, da je vzgojni zavod kršil njegove pravice, odloča predstojnik vzgojnega zavoda. Mladoletnik se lahko zoper sklep predstojnika pritoži. Vendar pa organ, ki odloča o njegovi pritožbi, sestavljajo član iz vzgojnega zavoda, v katerem je mladoletnik nameščen, in dva vzgojitelja iz drugih vzgojnih zavodov v Sloveniji. Čeprav vzgojni zavodi take postopke verjetno vodijo v mladoletnikovo največjo korist, je potrebnih več raziskav, da bi ugotovili, kako mladoletniki te postopke razumejo in doživljajo.

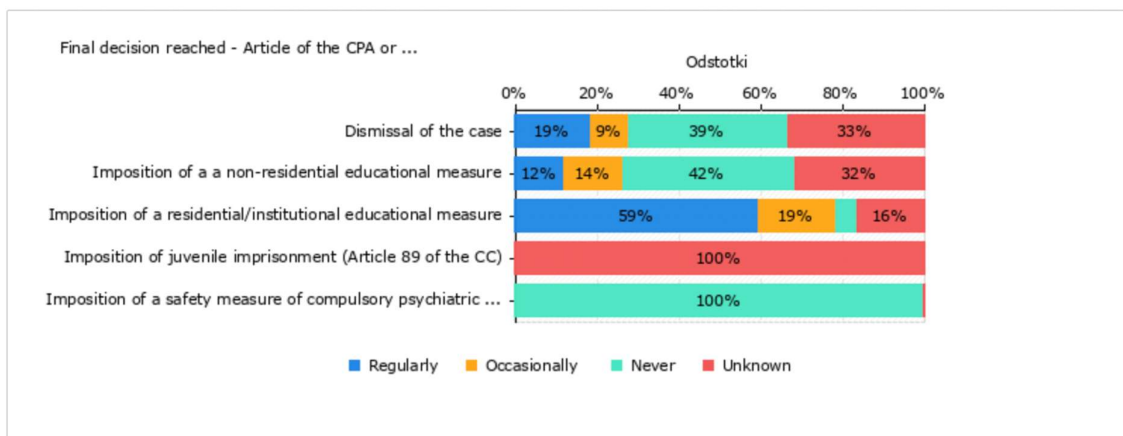
Nazadnje, 114. člen predloga ZOMSKD dovoljuje prevzgojnemu domu, da mladoletnike namesti v poseben prostor, kadar ogrožajo sebe ali druge. Nekateri predstojniki vzgojnih zavodov, s katerimi so bili opravljeni razgovori v okviru Sklopa 1, so menili, da bi se morala ta določba uporabljati tudi za vzgojne zavode. Čeprav se vzgojni zavodi nedvomno ukvarjajo z avtoagresivnim in heteroagresivnim vedenjem otrok, je treba z nadaljnjimi raziskavami ugotoviti, ali je izvajanje take rešitve skladno z naravo in organiziranostjo vzgojnih zavodov v Sloveniji.

8.2.5 Namestitev v prevzgojni dom

Na podlagi 80. člena KZ in 19. člena predloga ZOMSKD sodišče izreče namestitev v prevzgojni dom mladoletniku, ki za odvracanje od kaznivih dejanj, razvoj in prevzgojo potrebuje stalno nadzorstvo in vodstvo strokovnjakov. Ukrep traja od enega do treh let.

Z analizo spisov je bilo ugotovljeno, da je prevzgojni dom potreben za namestitev mladoletnih storilcev hudih kaznivih dejanj ali povratnikov, saj jim ponuja organizirano in varno okolje za odvracanje od kaznivih dejanj. Vendar pa ni bilo mogoče oceniti, kako dobro je namestitev v prevzgojni dom individualizirana. Iz poročil prevzgojnega doma je razvidno, da se ukrep izvaja nekoliko na splošno ter ne upošteva dovolj okoliščin in potreb posameznega mladoletnika. Potrebne so nadaljnje raziskave, da bi ugotovili, kako se ta vzgojni ukrep izvaja dnevno in kako mladoletniki doživljajo pomoč, ki jo prejemajo. Mladoletniki v prevzgojnem domu so specifična populacija s številnimi in kompleksnimi potrebami. Za prevzgojni dom bi bilo torej lahko koristno, če bi imel osebje, specializirano za multidisciplinarno obravnavo te skupine mladoletnikov.

Analiza spisov je pokazala, da so bile prepovedane droge v prevzgojnem domu zlahka dostopne. Kar je razumljivo glede na to, da niti zaprte institucije, kot so zapori, niso imune za vnos prepovedanih drog. Kljub temu je presenetljivo, kako se je prevzgojni dom odzval na uporabo prepovedanih drog med mladoletniki, zlasti ker so bili mnogi že pred prihodom vanj redni uporabniki drog. V obravnavanem vzorcu je prepovedane droge redno uporabljalo 59 % mladoletnikov, ki jim je bil izrečen zavodski vzgojni ukrep, 19 % jih je droge uporabljalo občasno, pri 16 % pa podatek o uporabi ni znan. Le 5 % mladoletnikov, ki jim je bil izrečen zavodski vzgojni ukrep, nikoli ni uporabljalo prepovedanih drog (*slika 155*).

Slika 155: Uporaba prepovedanih drog pri mladoletnikih, proti katerim so bile izrečene kazenske sankcije, njihova zadeva pa je bila zavrnjena

Final decision reached - Article of the CPA or...	Sprejeta pravnomočna odločba – člen ZKP ali ...
Dismissal of the case	Zavrženje zadeve
Imposition of a non-residential educational measure	Izrek zunajzavodskega vzgojnega ukrepa
Imposition of a residential/institutional educational measure	Izrek zavodskega vzgojnega ukrepa
Imposition of juvenile imprisonment (Article 89 of the CC)	Izrek mladoletniškega zapore (89. člen KZ)
Imposition of a safety measure of compulsory psychiatric ...	Izrek varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja
Regularly	Redno
Occasionally	občasno
Never	nikoli
Unknown	Ni znano

Kljub taki statistiki in dostopnosti prepovedanih drog v prevzgojnem domu je ta, vsaj kolikor je razvidno iz analize spisov, izvajal pristop ničelne tolerance do uporabe prepovedanih drog. V obravnavanem vzorcu mladoletniki, ki so bili na internem preizkusu prisotnosti drog pozitivni, niso mogli napredovati v svobodnejši režim ali so bili izključeni iz internih sistemov nagrajevanja. V nadaljnjih raziskavah bi bilo treba proučiti, kako lahko mladoletniki izpodbijajo rezultate internih preizkusov prisotnosti drog v telesu ter ali se sistemi nagrajevanja izvajajo pravično in pregledno. Spodbuja se tudi, naj se spet razmisli o pristopih ničelne tolerance do drog v institucionalnih okoljih, kjer imajo mladoletniki dostop do drog in se lahko z njimi zasvojijo. Včasih mladoletniki bolje sprejmejo restorativne programe, ki spodbujajo postopno opustitev uporabe drog in alkohola ter dopuščajo vrnitev k uporabi. Taki pristopi bi bili tudi skladni s šestim odstavkom 111. člena predloga ZOMSKD, ki omogoča manj disciplinske in bolj restorativne ukrepe za reševanje konfliktov.

Nazadnje, iz nekaterih primerov namestitve v prevzgojni dom v vzorcu je mogoče razbrati, da mladoletnikom po izteku ukrepa ni zagotovljena ustrezna pokazenska podpora, zlasti v primerjavi z mladoletniki po izteku namestitve v vzgojni zavod. V 4. členu ZOOMTVI je določeno, da vzgojni zavodi odpuščenim mladoletnikom ponujajo pokazensko podporo in pomoč. Vendar pa se ZOOMTVI ne uporablja za Prevzgojni dom Radeče. Prevzgojni dom Radeče spada pod pristojnost Ministrstva za pravosodje, ne pa Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport kot vzgojni zavodi. Medtem ko 28. člen ZOOMTVI vključuje določbo, ki mladoletnikom, odpuščenim iz vzgojnega zavoda, zagotavlja pravico do stanovanja, KZ, ZKP, ZIKS-1 ali

ZOMSKD ne vsebuje take določbe za mladoletnike, odpuščene iz prevzgojnega doma. S tako pravno praznino se krši enakost mladoletnikov pred zakonom.

8.2.6 Namestitev v zavod za usposabljanje ter varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu ter varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti

Po 81. členu KZ sme sodišče mladoletniku, ki je moten v duševnem ali telesnem razvoju, namesto namestitve v vzgojni zavod ali prevzgojni dom izreči namestitev v zavod za usposabljanje. Po 20. členu predloga ZOMSKD sme sodišče mladoletniku z motnjo v duševnem razvoju namesto namestitve v vzgojni zavod ali prevzgojni dom izreči namestitev v zavod za usposabljanje. V skladu s predlogom ZOMSKD sodišče te sankcije ne more več izreči namesto varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu, kot to lahko stori na podlagi 81. člena KZ.

Predlog ZOMSKD določa tudi, da mora sodišče pred odločanjem o tem, ali bo izreklo to sankcijo, pridobiti strokovno mnenje komisije za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami o vrsti in stopnji mladoletnikove motnje. Komisija mora mnenje sodišču predložiti v enem mesecu od prejema poziva sodišča.

Če je namestitev v zavod za usposabljanje izrečena namesto vzgojnega ukrepa, lahko traja od šestih mesecev do treh let. Če je izrečena namesto namestitve v prevzgojni dom, lahko traja od enega do treh let.

V 115. členu predloga ZOMSKD je določeno tudi, da mora sodišče s pravnomočno odločbo določiti, v katerem zavodu bo mladoletnik nameščen.

V okviru analize so bila okrožna sodišča v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru pozvana, naj predložijo vse zadeve, v katerih so med letoma 2015 in 2019 izrekla namestitev v zavod za usposabljanje. V obravnavanem obdobju tega ukrepa ni izreklo nobeno od teh sodišč. Zato ni mogoče izvesti z dokazi podprte analize tega, ali so spremembe, kot jih predvideva predlog ZOMSKD, v največjo korist mladoletnih prestopnikov z motnjami v telesnem in/ali duševnem razvoju.

V okviru analize smo pregledali zadevo, v kateri je sodišče namestitev v prevzgojni dom nadomestilo z namestitvijo v zavod za usposabljanje. Vendar pa zaradi praktičnih težav mladoletnik nikoli ni bil premeščen v to institucijo. V spodnji študiji primera 7 so povzete mladoletnikove čustvene in vedenjske težave, motnje in težave z duševnim zdravjem. V njej so predstavljeni tudi ocene in zaščitni ukrepi, ki jih je sodišče uporabilo, da bi proučilo otrokove potrebe, ter razlogi, zakaj je namestitev v prevzgojni dom nadomestilo z namestitvijo v zavod za usposabljanje. Študija je poleg tega osredotočena na praktične težave, ki so se pojavile pri izvrševanju ukrepa.

Študija primera 7

(1.) Pretekla institucionalna obravnava mladoletnika in družine: Center za socialno delo se z družino ukvarja od takrat, ko je oče poiskal pomoč, ker se mladoletnik že zelo zgodaj v otroštvu ni odzival na starševsko varstvo in vzgojo. V sedmem razredu osnovne šole se je otrokovo vedenje poslabšalo, postal je neodziven na vzgojo in agresiven. Zato ga je center za socialno delo napotil v krizni center za otroke in mladostnike, a so ga od tam zaradi motečega vedenja odpustili. Center za socialno delo je nato mladoletnika namestil v tri vzgojne zavode.

Vendar pa so ga vsi trije zavodi odpustili zaradi motečega vedenja, agresivnosti do vzgojiteljev in drugih mladoletnikov, zlorabe psihoaktivnih snovi, težav z osebno higieno ipd. Zato so ga poslali nazaj k staršem. Mladoletnikovi starši so si aktivno prizadevali poiskati pomoč, zlasti zdravljenje odvisnosti od drog. Vendar pa so bili razočarani, ker je bilo celotno zdravljenje odvisnosti prostovoljno, tudi če je mladostnik mlajši od osemnajst let.

(2.) Sklicevanje na težave s telesnim in duševnim razvojem, čustvene ali vedenjske težave, osebnostne motnje ali težave z duševnim zdravjem: kronična zloraba psihoaktivnih snovi od dvanajstega leta starosti; samopoškodovanje; nasilno vedenje mladostnika do staršev; žrtev ustrahovanja; žrtev spolne zlorabe v vzgojnem zavodu in prevzgojnem domu; večkratna neprostovoljna hospitalizacija v zavodih za duševno zdravljenje od zgodnjega otroštva; uradno diagnosticirane pridružene osebnostne motnje (disociativna motnja, hiperkinetična motnja, kronična odvisnost od drog, posttravmatska stresna motnja), ki so skupno prispevale k temu, da je mladoletnik socialno disfunkcionalen.

(3.) Sklicevanje na presoje duševnega zdravja in posebne zaščitne ukrepe, sprejete za zaščito mladoletnika med postopkom pred sodiščem: presoja, ki jo je opravil pedopsihiater; presoja, ki jo je opravil psihiater za odrasle; izločitev mladoletnika iz trenutnega okolja na podlagi 471. in 481. člena ZKP med glavno obravnavo (otrok je bil nameščen v prevzgojni dom, kamor je bil nameščen tudi na podlagi pravnomočne odločbe, čeprav je bilo med celotnim postopkom jasno, da to ni v mladoletnikovo v največjo korist).

Sodišče zdravnika, psihiatra, psihologa ali pedagoga za ugotovitev mladoletnikovega zdravstvenega stanja, njegove duševne razvitosti, psihičnih lastnosti ali nagnjenj v skladu s četrtem odstavkom 469. člena ZKP ni določilo v pripravljalnem postopku. Sodišče je te izvedence določilo med glavno obravnavo.

(4.) Razlogi za izrečeni vzgojni ukrep: V nasprotju z izvedenskimi mnenji in mnenji vzgojiteljev v prevzgojnem domu je sodišče mladoletniku izreklo namestitev v prevzgojni dom. Sodišče je svojo odločitev utemeljilo z navedbo, da ima mladoletnik kompleksne osebnostne motnje, ki zahtevajo zelo organizirano okolje. Mladoletnik je dnevno in v velikih količinah zlorabljal več psihoaktivnih snovi, tudi konopljo, se vedel agresivno in bil trikrat neprostovoljno hospitaliziran. Bil je disociiran od družine in ni kazal empatije. Potreboval je stalno vodstvo in nadzorstvo v zavodu, saj se ni odzival na starševsko vzgojo.

(5.) Izvrševanje vzgojnega ukrepa: V prevzgojnem domu je mladoletnik stalno kršil pravila (kraje, neupoštevanje urnika, moteče vedenje, neizpolnjevanje pričakovanj glede osebne higiene, nesramno vedenje do vzgojiteljev ipd.). Mladoletnik je tudi zlorabljal psihoaktivne snovi in se grdo vedel (oponašal je živalske glasove, plesal po dvorišču, udarjal po tleh, delal grimase ipd.). Mladoletnik je kazal drugo nesprijemljivo vedenje (uriniranje po sobi, brisanje urina s svojimi oblačili, razbijanje oken ipd.). Mladoletnik ni bil vključen v vzgojo. Vedno je želel biti omamljen ter nikoli ni razmišljal o škodljivosti svojega vedenja zase in za druge.

Zato je predstojnik prevzgojnega doma predlagal sodišču, da izrečeni vzgojni ukrep nadomesti. Na obravnavi v zvezi z nadomestitvijo vzgojnega ukrepa sta vzgojitelj in psihiater iz prevzgojnega doma ugotovila, da je bil mladoletnik v enem od vzgojnih zavodov, v katerem je bil nameščen pred pribodom v prevzgojni dom, ter nato še enkrat v samem prevzgojnem domu spolno zlorabljen. Vendar pa zaradi svojih kompleksnih osebnostnih motenj in zlorabe psihoaktivnih snovi spolne zlorabe ni mogel zaznati in se spopasti z njo. Mladoletnik ni mogel funkcionirati v skupinskem okolju, kot je prevzgojni dom. Drugi varovanci so ga stalno ustrahovali, tako da je bil prevzgojni dom nevarno okolje zanj. Zato bi bilo treba mladoletnika namestiti v zavod, v katerem bi mu bili zagotovljeni podpora, vodstvo in nadzorstvo štiriindvajset ur na dan. Zavod bi moral mladoletniku zagotavljati varnost, obvladovati njegovo slabo socialno vedenje in poskrbeti za njegove kompleksne osebnostne motnje (disociativno in hiperkinetično motnjo, odvisnost od drog, posttravmatsko stresno motnjo). Zavod bi moral mladoletniku omogočiti postopno napredovanje pri doseganju samostojnosti in oblikovanju družbeno sprejemljivih vedenjskih vzorcev. Na

obravnavi v zvezi z nadomestitvijo vzgojnega ukrepa je psihiater predlagal, da se mladoletnik namesti v vzgojni zavod 1, 2 ali 3, v katerem imajo izkušeno psihiatrično osebje in dobro usposobljeno ekipo na področju storitev socialnega varstva. Mladoletnikova mati je potrdila, da otrok ne more ostati v družinskem okolju, zato bi bil zanj namesto namestitve v prevzgojni dom primernejši drug institucionalni vzgojni ukrep. Sodišče je odločilo, da se otrok namesti v zavod za usposabljanje v skladu z 81. členom KZ. Odredilo je tudi, da se mladoletnik umakne iz prevzgojnega doma in namesti v ustreznem socialnovarstvenem zavodu³² do pravnomočnosti omenjene odločbe.

Enajst socialnovarstvenih zavodov mladoletnika ni želelo sprejeti. Za zavrnitev so imeli različne razloge: so zasedeni; nimajo specializiranih programov za mlade; v zavodu ne morejo zagotoviti varnosti mladoletnika in drugih varovancev; mladoletnih oseb ne sprejemajo na podlagi odločb kazenskega sodišča ipd. Prevzgojni dom je sodišče obvestil, da mladoletnika ne morejo premestiti v ustrezen socialnovarstveni zavod. Odločba sodišča je bila pravnomočna, vendar v njej ni bil naveden konkretni zavod, v katerega naj bi namestili mladoletnika, sicer pa ga tako in tako ni želel sprejeti nobeden od socialnovarstvenih zavodov. Zaradi istega razloga se je na sodišče obrnil varuh človekovih pravic. Sodišče je na podlagi 133. člena ZKP odločilo, da se mladoletnik na podlagi 199. člena ZIKS-1 namesti v zavod za usposabljanje, tj. Center za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV) Črna na Koroškem. CUDV Črna na Koroškem se je zoper odločbo sodišča pritožil. Zatrjevali so, da bi bilo mogoče mladoletnika namestiti v njihov zavod le, če bi imel odločbo Zavoda Republike Slovenije za vzgojo in usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, v kateri bi bil opredeljen kot otrok z zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem razvoju. Mladoletniku taka uradna diagnoza ni bila postavljena. Pritožbeno sodišče se je strinjalo s CUDV Črna na Koroškem, razveljavilo sodbo sodišča prve stopnje in zadevo vrnilo sodišču prve stopnje v vnovično sojenje.

Med vnovičnim sojenjem je prevzgojni dom zatrjeval, da ni primerno mesto za mladoletnika, saj se njegovo duševno zdranje poslabšuje. Sodišče kljub temu ni moglo najti primernega zavoda. Institucije, ki bi mladoletnemu prestopniku zagotavljala socialno oskrbo, zdravljenje duševnih motenj in varnost, v Sloveniji ni. Na glavni obravnavi v okviru ponovnega sojenja je vzgojitelj iz prevzgojnega doma sodišče spomnil, da je večkrat pozval k nadomestitvi izrečenega vzgojnega ukrepa, saj prevzgojni dom ni primerno mesto za konkretnega mladoletnika. Kljub temu je vzgojitelj poudaril, da je mladoletnik med bivanjem v domu napredoval. Poudaril je tudi, da je bilo to zato, ker se je osebe v domu v celoti posvetilo mladoletnikovim posebnim potrebam. Mladoletnik je v vseh treh letih namestitve v prevzgojnem domu bival sam v sobi in se nikoli ni udeleževal skupinskih dejavnosti. Nikoli ni šel domov obiskat družine, saj so bili tako strukturirani in omejevalni ukrepi potrebni za njegovo dobrobit. V okviru vnovičnega sojenja (in tri mesece, preden je namestitev v prevzgojnem domu prenehala po zakonu zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa) je sodišče odločilo, da mora mladoletnik ostati v prevzgojnem domu, dokler se izvrševanje vzgojnega ukrepa ne ustavi po zakonu, nato pa ga mora prevzgojni dom odpustiti.

V času te sodne odločbe je nepravdni oddelek enega od slovenskih okrožnih sodišč zavrgel tudi predlog centra za socialno delo, da se mladoletnik namesti v socialnovarstveni zavod neprostovoljno na podlagi Zakona o duševnem zdravlju (ZDZdr). Ni nam znano, kaj se je z mladoletnikom dogajalo po odpustu iz prevzgojnega doma. V spisu je omenjeno, da se bo mladoletnik vrnil domov k staršem. Vendar pa je njegovo mater skrbelo, da bo zaradi prisotnosti vrstnikov in dostopnosti drog v tem okolju spet zapadel v prejšnje vedenjske vzorce.

Študijo primera 7 smo obširno povzeli, da bi poudarili nekatere pereče težave slovenskega mladoletniškega kazenskopravnega sistema in izvrševanja kazenskih sankcij proti mladoletnim prestopnikom.

³² V slovenskem sistemu je socialnovarstveni zavod zavod za osebe s posebnimi potrebami. Po kazenski zakonodaji socialnovarstveni zavodi niso vzgojni zavodi. V tem primeru je sicer psihiater v svojem izvedenskem mnenju navedel, kateri zavodi so po njegovem mnenju najustreznejši za namestitev zadevnega mladoletnika glede na njegove posebne potrebe.

- V Sloveniji očitno nobena institucija ni primerna za namestitev mladoletnikov, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep namestitve v zavod za usposabljanje. CUDV Črna na Koroškem – zavod, namenjen namestitvi mladostnikov z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju –, kot kaže, ni primeren za mladoletnike s kompleksnimi čustvenimi in vedenjskimi težavami, vključno s prestopniškim vedenjem. CUDV Črna na Koroškem nima ustreznih varnostnih ukrepov, s katerimi bi svojim mladoletnim in odraslim varovancem z motnjami v telesnem in/ali duševnem razvoju zagotavljal varnost.
- Čeprav to v *študiji primera 7* ni obravnavano, v nobeno institucijo v Sloveniji ni mogoče namestiti mladoletnikov, kadar sodišče izreče varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu. Prav tako mladoletnikom, ki nimajo psihiatrične diagnoze, takega varnostnega ukrepa ni mogoče izreči, čeprav imajo pridružene hude osebnostne motnje.
- Institucija za mladoletne storilce s pridruženimi osebnostnimi motnjami, zasvojenostmi itd., ki bi združevala zagotavljanje socialnega varstva, psihološke in psihiatrične pomoči ter varnosti mladoletnikom, pri katerih obstaja nevarnost samopoškodovanja ali poškodovanja drugih, v Sloveniji ne obstaja. Klinični psiholog izvedenec v *študiji primera 7* je poudaril, da nobena institucija v Sloveniji ne bi poskrbela za specifične potrebe zadevnega mladoletnika. Kadar se čustvene težave prepletajo z vedenjskimi, zlasti z agresivnim vedenjem, vzgojni zavodi ne morejo zagotoviti individualizirane podpore, s katero bi mladoletnikom, kot je konkretni mladoletnik, pomagali pri rehabilitaciji in vključevanju v vzgojne procese. Izvedenec je poudaril, da morajo vzgojni zavodi, ki pomagajo takim mladoletnikom, imeti kompleksne programe, ki bi mladoletnike spodbujali v tistem, v čemer so dobri, jim zagotavljali varno okolje in jim pomagali pri njihovih čustvenih ali duševnih posebnih potrebah.

Z nadaljnji raziskavami je treba ugotoviti, kateri zavodi v Sloveniji so primerni za namestitev mladoletnikov, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep namestitve v zavod za usposabljanje. Če taki zavodi obstajajo, je določba iz 115. člena predloga ZOMSKD, ki določa, da morajo sodišča imenovati konkretne zavode, v katerih bo mladoletnik nameščen, obvladljiva. Če takih zavodov ni, bi jih morali pristojni organi ustanoviti.

Podobno bi bilo treba v prihodnjih raziskavah proučiti, ali lahko obstoječi vzgojni zavodi sprejmejo mladoletnike s pridruženimi čustvenimi in vedenjskimi težavami, osebnostnimi motnjami, zasvojenostjo in/ali psihiatričnimi diagnozami. Natančneje, 13. člen ZOOMTVI določa, da morajo strokovni centri (tj. vzgojni zavodi) oblikovati intenzivne skupine, namenjene otrokom in mladostnikom, ki zaradi svojih kompleksnejših težav potrebujejo intenzivno in strukturirano pomoč oziroma terapevtsko obravnavo. Isti člen določa tudi, da lahko strokovni center v intenzivni skupini zagotavlja višjo stopnjo varnosti otrok in mladostnikov s stalno prisotnostjo strokovnih delavcev, če tako odloči predstojnik. Predpostavimo, da lahko vzgojni zavodi organizirajo *ad hoc* multidisciplinarne time usposobljenih strokovnih delavcev za zadovoljevanje potreb mladoletnikov s pridruženimi težavami. V tem primeru pristojnim organom ni treba ustanoviti novega zavoda s tem namenom. Če vzgojni zavodi tega ne morejo izpolnjevati, bi bilo treba ustanoviti zavod za mladoletne prestopnike, ki imajo kompleksne potrebe ali pridružene težave.

S prihodnjimi raziskavami bi bilo treba razjasniti tudi, kateri zavodi bodo izvrševali varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu ter varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti v skladu s 64. členom, 65. členom in

četrtim odstavkom 72. člena KZ ali 32. členom predloga ZOMSKD. Sodišče lahko take ukrepe izreče mladoletniku, ki je storil kaznivo dejanje v stanju neprištevnosti ali bistveno zmanjšane prištevnosti, če obstaja nevarnost, da bi na prostosti storil hudo kaznivo dejanje zoper življenje, telo, spolno nedotakljivost ali premoženje. Tako nevarnost je mogoče odpraviti le z zdravljenjem in varstvom v zdravstvenem zavodu. Sodišče izreče obvezno psihiatrično zdravljenje na prostosti mladoletniku, ki je storil kaznivo dejanje v stanju neprištevnosti, če ugotovi, da je to potrebno in da zadostuje za to, da storilec ne bo ponavljal hujših kaznivih dejanj.

V svoji raziskavi nismo našli spisa, v katerem je sodišče izreklo varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu. V Sloveniji ni forenzične bolnišnice, v kateri bi bili nameščeni in se zdravili mladoletni storilci kaznivih dejanj, ki jim je bil izrečen tak varnostni ukrep. To stanje je skrb vzbujajoče, pristojni organi pa bi morali tako institucijo ustanoviti čim prej.

Nazadnje,

malo je znanega o tem, kako se varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti uresničuje v praksi. Z analizo je bil ugotovljen le en primer, ko je sodišče izreklo tak ukrep. Ta primer je razkril številne težave pri izvrševanju ukrepa in težave za mladoletnike po koncu njegovega izvrševanja (*študija primera 8*).

Študija primera 8

Iz spisa je razvidno, da za potrebe mladoletnikov, ki imajo specifične težave z duševnim zdravjem, včasih ni poskrbljeno dovolj zgodaj. V obravnavanem primeru so mladoletniku v vrtcu diagnosticirali Aspergerjev sindrom. Namestili so ga v šolo za glube in naglušne otroke, ki še zdaleč ni bila opremljena za delo z otroki z Aspergerjevim sindromom. Otrokov oče je vse otrokovo življenje aktivno iskal pomoč. Iskanje primerne šole ali druge ustanove za posebne potrebe, v katero bi lahko oddal otroka, je opisal kot popolnoma zbirokratizirano. Vse otrokovo življenje in med kazenskim postopkom so uradniki presojali o tem, ali naj se otrok namesti v zavod za usposabljanje, vendar si za to nikoli niso resno prizadevali. Sodišče je nato presojal o tem, ali naj izreče varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu. Vendar pa institucija, ki bi sprejemala mladoletne prestopnike, ki jim je izrečen tak varnostni ukrep, ne obstaja. Sodišče je zato izreklo varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti, ki lahko traja do dveh let. Za izrek tega ukrepa se je odločilo le zato, ker se je mladoletnikov psihiater v skupnosti strinjal, da bo ukrep izvrševal. Šest mesecev pred koncem ukrepa je zdravstveni zavod obvestil sodišče, da se je mladoletnikov psihiater upokojil in da se je mladoletnikovo duševno zdravje poslabšalo. Mladoletnik je postal samomorilen in si je želel, da ga povozijo avto. Večkrat je šel na policijsko postajo in policistom grozil z nožji, pri čemer je trdil, da boče, da ga policisti ustrelijo, saj da si želi umreti. Center za socialno delo je sodišču predlagal, da varnostni ukrep nadomesti z obveznim psihiatričnim zdravljenjem in varstvom v zdravstvenem zavodu, saj je mladoletnikovo življenje ogroženo. Ker forenzične bolnišnice za mladoletne prestopnike ni, sodišče predloga ni upoštevalo, pri čemer pa ni pojasnilo, zakaj. Sodišče tudi ni izdalo pravnomočne odločbe o ustavitvi izvrševanja varnostnega ukrepa po preteku dveh let. Ministrstvo za pravosodje je zgolj obvestilo, da se je izvrševanje varnostnega ukrepa po dveh letih od njegovega začetka ustavilo po zakonu. Sodišče je to informacijo Ministrstvu za pravosodje poslalo več kot tri leta po tem, ko je izreklo zadevni varnostni ukrep. Iz spisa ni razvidno, kaj se je z mladoletnikom dogajalo po prenehanju varnostnega ukrepa.

V pregledanih spisih nismo našli nobenih drugih relevantnih informacij o izvrševanju in individualizaciji sankcij proti mladoletnim prestopnikom. V vzorcu so sodišča kazni mladoletniškega zapora med letoma 2015 in 2019 izrekla le v dveh zadevah. Majhno število primerov izreka kazni mladoletniškega zapora kaže, da sodišča to sankcijo uporabljajo kot skrajni ukrep v skladu z 89. členom KZ in 12. členom predloga ZOMSKD.

8.3 Podatki o individualizaciji in izvrševanju kazenskih sankcij: Povzetek ugotovitev in priporočila

Povzetek ugotovitev:

- **Sodišča običajno izrečejo sankcije za zakonsko dovoljeno dobo.** Včasih zunajzavodski in zavodski vzgojni ukrepi trajajo dlje, kot to dovoljuje zakon, ker imajo sodišča težave s spremljanjem izvrševanja vzgojnih ukrepov in pravočasno opravo zaključne seje. **Specializacija oddelkov za kazniva dejanja mladoletnikov ali sodišč bi lahko prispevala k skrbnejšemu spremljanju vzgojnih ukrepov, med drugim tudi njihovega trajanja.**
- Kadar različna okrožna sodišča ali različni sodniki z istega okrožnega sodišča vodijo ločene postopke, včasih proti istemu mladoletniku sočasno izrečejo dva ali več vzgojnih ukrepov. **Kadar sodišče v istem postopku odloča o dveh kaznivih dejanjih in želi izreči sankcijo, bi moralo uporabiti pravila o izreku sankcij „v steku“, ki so prilagojena vzgojnim ukrepom.** Kadar se postopki vodijo ločeno, mora sodišče, ki izreče najstrožji vzgojni ukrep ali ki zadnje izreče enako strogo sankcijo, izreči enotno sankcijo. Poleg tega bi sodišče moralo spremljati izvrševanje izrečenega enotnega vzgojnega ukrepa. Mladoletniki včasih pobegnejo iz vzgojnih zavodov ali prevzgojnih domov. **Čas, ko je mladoletnik na begu iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, bi se moral vedno všteti v dobo ukrepa.** Kadar otrok pobegne iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, ga **policija lahko privede nazaj.** Vzgojni zavod, prevzgojni dom ali center za socialno delo bi moral **sodišče in policijo obvestiti** o pobegu mladoletnika v primeru zavodskega vzgojnega ukrepa ali o nesodelovanju v primeru zunajzavodskega vzgojnega ukrepa. Sodišče lahko odredi prisilno privedbo mladoletnika nazaj v zavod ali izda za njim tiralico v primeru zunajzavodskih vzgojnih ukrepov. Preden sodišče odredi prisilno privedbo ali za njim izda tiralico in odredi mladoletnikovo vrnitev v zavod, bi morali sodnik in socialni delavci, ki jih postavi sodišče, ali drugi specializirani strokovnjaki zaslišati otroka, da ugotovijo razloge za njegov pobeg. Mladoletnik bi moral biti tudi ustrezno obveščen o svoji pravici do pritožbe v primeru kršitve njegovih pravic. Čas, ko je mladoletnik na begu iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, bi se moral vedno všteti v dobo ukrepa.
- **Sodišča redko nadomestijo zunajzavodske vzgojne ukrepe zaradi mladoletnikovega nesodelovanja. V takih primerih pogosto ne skličejo obravnave, na kateri bi obravnavala nesodelovanje mladoletnika in po potrebi nadomestila izrečeni vzgojni ukrep.** Spremljanje izvrševanja vzgojnih ukrepov je zahtevno zaradi števila zadev, ki jih sodniki obravnavajo, in poteka zakonsko dovoljene najdaljše dobe vzgojnega ukrepa pred možnostjo sklica obravnave. **Če bi se sodniki ukvarjali le z mladoletniškimi kazenskimi zadevami, bi se lahko pogosteje posvetovali s centrom za socialno delo in tako začeli nadomestitev vzgojnega ukrepa takoj, ko bi izvedeli za mladoletnikovo kršitev vzgojnega ukrepa ali njegove spremenjene okoliščine.** To sodelovanje bi bilo lahko uspešnejše, če bi se nekateri socialni delavci ukvarjali le z mladoletniškimi kazenskimi zadevami in če bi bili z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj ter njihovimi družinami v rednih stikih, v okviru katerih bi preverjali izvrševanje vzgojnih ukrepov.
- **Čakanje na pravnomočnost odločbe o nadomestitvi vzgojnega ukrepa je s pravnega vidika razumno. Kljub temu pa se v praksi lahko izkaže za težavno,** če je razlog za nadomestitev namestitve v vzgojni zavod z namestitvijo v prevzgojni dom mladoletnikov spor z drugimi mladoletniki v vzgojnem zavodu in/ali njegova nezmožnost vključitve v institucionalno okolje.

- **Sodišče včasih ni opravilo zaključne seje ob koncu izvedbe ukrepa**, zlasti v primeru nadzorstva centra za socialno delo ali navodil in prepovedi, poleg tega pa ni izdalo pravnomočne odločbe o uradni ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa. Včasih so sodišča **Ministrstvo za pravosodja zgolj obvestila, da se je izvrševanje vzgojnega ukrepa ustavilo zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa. Ob zaključku zadeve je pogosto manjkala zakonsko določena odločitev o uradni ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa. Sodišče bi moralo izvrševanje vzgojnega ukrepa uradno ustaviti**, če mladoletnik zaradi spremenjenih okoliščin, razvoja ali potreb ne potrebuje zdravljenja ali pomoči, ki jo prejema. Prav tako bi sodišče moralo izvrševanje vzgojnega ukrepa ustaviti, če je zakonsko dovoljena doba vzgojnega ukrepa potekla.
Kadar so sodišča izdala pravnomočno odločbo o ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa, so kot razlog za ustavev pogosto navedla uspešnost vzgojnega ukrepa, namesto da bi navedla, da se je izvrševanje ukrepa ustavilo zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa. **Sodišča bi morala v svojih odločbah jasno navesti razlog za ustavev izvajanja vzgojnega ukrepa.**
- **Centri za socialno delo, vzgojni zavodi in prevzgojni dom sodišču redno (vsakih šest mesecev) poročajo o napredku pri izvrševanju izrečenih vzgojnih ukrepov.** Poročila o izvrševanju vzgojnih ukrepov so včasih **splošna in ne dovolj podrobna glede konkretnih nalog, ki jih je naložilo sodišče. Sodišče bi moralo redno in temeljito preverjati izvrševanje vzgojnega ukrepa.**
Sodnik bi moral najmanj enkrat letno **obiskati vsakega mladoletnika, ki mu je bil na podlagi njegove odločbe izrečen zavodski vzgojni ukrep, in z njim opraviti razgovor.** Sodniki bi morali biti v **rednih stikih tudi z mladoletniki, ki jim je bil izrečen zunajzavodski vzgojni ukrep. Specializacija kazenskih sodišč za mladoletnike bi lahko pripomogla k takim praksam.**
- Kadar sodišča vzgojni ukrep nadomestijo, je **treba vnovič razmisliti, ali naj se trajanje vzgojnega ukrepa, ki je bil izrečen najprej, ne upošteva pri nadomeščnem ukrepu, ali naj se vedno upošteva ali pa naj obstajajo različne določbe za zunajzavodske in zavodske vzgojne ukrepe**, da bi se preprečila dolgotrajna institucionalizacija mladoletnikov. Trajanje **vzgojnega ukrepa, ki je bil izrečen najprej, naj bi se – v primeru zavodskih in zunajzavodskih vzgojnih ukrepov – vedno vštelo v trajanje ukrepa, s katerim je bil prvi nadomeščen.**
- **Sodišče bi moralo za ustavev izvrševanja vsakega zavodskega ali zunajzavodskega vzgojnega ukrepa vedno opraviti sejo in sprejeti odločbo o ustavitvi izvrševanja ukrepa.** Po pravnomočnosti te odločbe bi moral vzgojni zavod ali prevzgojni dom mladoletnika odpustiti, kar je lahko najpozneje do izteka najdaljšega trajanja vzgojnega ukrepa. Sodišče bi moralo izvrševanje zunajzavodskega vzgojnega ukrepa ustaviti najpozneje do izteka njegovega najdaljšega trajanja in o ustavitvi izvrševanja obvestiti center za socialno delo.
- **Ukor je potreben**, kadar je mladoletnik storil kaznivo dejanje in se je proti njemu začel kazenski postopek, vendar med kazenskim postopkom izboljša svoje vedenje, njegove osebne in družinske razmere pa so stabilne.
- Poleg **navodil in prepovedi** iz KZ predlog ZOMSKD omogoča izrek zdravljenja odvisnosti od alkohola in drog, prepovedi približevanja ter prepovedi druženja z določenimi osebami in dostopa na določene kraje. Tako širok razpon navodil in prepovedi bi lahko omogočil boljšo individualizacijo vzgojnih ukrepov. Vendar pa obvezno zdravljenje odvisnosti od drog in alkohola brez mladoletnikove motivacije morda ne bo tako uspešno, kot se pričakuje, prepoved približevanja pa lahko pri mladih le včasih deluje. Sodišča bi morala temeljito razmisliti o ustreznih navodilih in prepovedih glede na mladoletnikovo osebnost in okoliščine.

Čeprav sodišča izrekajo konkretna navodila in prepovedi, organi socialnega varstva te vzgojne ukrepe včasih izvršujejo v obliki nadzorstva organa socialnega varstva. Navodila in prepovedi začnejo pogosto izvrševati dolgo po tem, ko jih sodišča izrečejo. Poleg tega sodišča izrečena navodila in prepovedi redko spremenijo, tudi če je iz poročil centra za socialno delo razvidno, da mladoletnik ne sodeluje. **Potrebni je več raziskav, da bi ugotovili, s kakšnimi organizacijskimi težavami se pri izvrševanju in spremljanju izrečenih navodil in prepovedi spoprijemajo centri za socialno delo in sodišča.**

- Centri za socialno delo **začnejo nadzorstvo** dolgo po pravnomočnosti sodne odločbe, s katero je bil izrečen tak vzgojni ukrep. Četrty odstavek 90. člena predloga ZOMSKD določa, da morajo centri za socialno delo začeti izvajati izrečene zunajzavodske vzgojne ukrepe najpozneje v tridesetih dneh od prejema odločbe sodišča. To določbo bi bilo treba glede na organizacijske težave centrov za socialno delo izvajati previdno.

Ukrep nadzorstva centra za socialno delo ni vedno dovolj individualiziran glede na okoliščine in potrebe posameznega mladoletnika. Izrek navodil in prepovedi skupaj z nadzorstvom centra za socialno delo bi lahko prispeval k boljši individualizaciji teh vzgojnih ukrepov. To možnost je treba dobro proučiti. Navodila in prepovedi se pogosto izvršujejo zgolj kot nadzorstvo centra za socialno delo.

Sodišča ukrep nadzorstva centra za socialno delo le redko nadomestijo s strožjim ukrepom, če je iz poročil centra za socialno delo razvidno, da mladoletnik ne izpolnjuje nalog, ki mu jih je določil center za socialno delo.

Včasih so srečanja socialnih delavcev z mladoletniki v okviru nadzorstva centra za socialno delo redka in opravljena na hitro, odvisna pa predvsem od pripravljenosti in motivacije posameznega socialnega delavca. Medtem ko nekateri socialni delavci spremljajo mladoletnika in poskušajo vzpostaviti odnos, da bi pozitivno vplivali na mladoletnikov razvoj in opustitev kaznivega ravnanja, so drugi z otrokom v stiku zgolj po telefonu. Take nedosledne prakse niso zadovoljive. Socialni delavec bi moral biti z mladoletnikom v osebni in redni stiku.

- V zvezi z **namestitvijo v vzgojni zavod** je treba z nadaljnjimi raziskavami ugotoviti, ali bi morala sodišča po pridobitvi mnenja centra za socialno delo imenovati vzgojni zavod, v katerega želijo namestiti mladoletnika. Pomembno je pojasniti, ali bodo vzgojni zavodi vedno lahko izvršili tako pravnomočno odločbo in ali bodo imeli centri za socialno delo potrebne vire za opravljanje dodatne naloge priprave mnenj za sodišča o primernosti vzgojnih zavodov.

Nekaterim normativnim rešitvam v ZOOMTVI (npr. disciplinskim postopkom, izvajanje internih preizkusov prisotnosti drog in alkohola v telesu, odločanju o pritožbah mladoletnikov glede kršitev njihovih pravic) je treba nameniti dodatno pozornost, zlasti glede tega, kako jih vzgojni zavodi izvajajo. Čeprav vzgojni zavodi take postopke vodijo v otrokovo največjo korist, je potrebnih več raziskav, da bi ugotovili, kako mladoletniki te postopke razumejo in doživljajo.

- **Namestitev v prevzgojni dom** je nujen vzgojni ukrep za mladoletne storilce hudih kaznivih dejanj ali povratnike, saj jim ponuja organizirano in varno okolje za odvrčanje od kaznivih dejanj. Več raziskav je potrebnih, da bi ocenili, kako dobro je namestitev v prevzgojni dom individualizirana. Za prevzgojni dom bi bilo lahko koristno, če bi imel osebe, specializirano za multidisciplinarno obravnavo te skupine mladoletnikov.

Prepovedane droge so v prevzgojnem domu zlahka dostopne. V nadaljnjih raziskavah bi bilo treba proučiti, ali so sistemi nagrajevanja pravični in pregledni ter ali je pristop ničelne tolerance do prepovedanih drog v institucionalnih okoljih, kjer imajo mladoletniki dostop do drog in se lahko z njimi zasvojijo, smiseln. Včasih mladoletniki bolje sprejmejo restorativne programe, ki spodbujajo postopno opustitev uporabe drog in alkohola ter dopuščajo vrnitev k uporabi.

- Mladoletnikom bi morala biti po njihovem odpustu iz prevzgojnega doma na voljo ustrezna pokazenska podpora, vključno s pravico do namestitve v skupnosti po odpustu.
- Zdi se, da nobena institucija ni primerna za namestitev mladoletnikov, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep **namestitve v zavod za usposabljanje**.
 - V nobeno institucijo ni mogoče namestiti mladoletnikov, kadar sodišče izreče varnostni ukrep **obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu**.
 - Institucija za mladoletne prestopnike s **pridruženimi** osebnostnimi motnjami, zasvojenostmi itd., ki bi združevala zagotavljanje vzgoje, socialnega varstva, psihološke in psihiatrične pomoči ter varnosti mladoletnikom, pri katerih obstaja nevarnost samopoškodovanja ali poškodovanja drugih, ne obstaja. V prihodnjih raziskavah bi bilo treba proučiti, ali lahko obstoječi vzgojni zavodi sprejmejo mladoletnike s pridruženimi čustvenimi in vedenjskimi težavami, osebnostnimi motnjami, zasvojenostjo in/ali psihiatričnimi diagnozami ter jih obravnavajo v intenzivnih skupinah iz 13. člena ZOOMTVL.
 - Sodišča uporabljajo **mladoletniški zapor kot skrajni ukrep**.

Priporočila:

- **Sankcioniranje več kaznivih dejanj**

Priporočamo, naj sodišče, kadar v istem postopku odloča o dveh kaznivih dejanjih in mladoletniku izreče vzgojni ukrep, uporabi pravila o izreku sankcij „v steku“, ki so prilagojena vzgojnim ukrepom.

Prav tako priporočamo, naj se, kadar se ločeni postopki vodijo pred različnimi sodniki ali sodišči, od sodnika/sodišča, ki izreče najstrožji vzgojni ukrep ali ki zadnje oziroma zadnji izreče enako strogo sankcijo, zahteva, da izreče enoten vzgojni ukrep. Poleg tega bi to sodišče moralo spremljati izvrševanje izrečenega enotnega vzgojnega ukrepa.

- **Pobeg**

Priporočamo, da preden sodišče odredi prisilno privedbo ali izda tiralico in odredi mladoletnikovo vrnitev v zavod, sodnik in socialni delavci, ki jih postavi sodišče, ali drugi specializirani strokovnjaki zaslišijo otroka, da ugotovijo razloge za njegov pobeg.

Priporočamo, da se vzpostavijo pritožbeni mehanizmi in da se otroka ustrezno obvesti o njegovih pravicah, da vloži tako pritožbo.

Poleg tega priporočamo, da se čas, ko je otrok na begu iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, všteje v dobo ukrepa.

- **Sprememba zunajzavodskih ukrepov**

Priporočamo, da se specializiranim sodnikom in socialnim delavcem dovoli, da se osredotočijo izključno na mladoletniške kazenskopravne zadeve, da se zagotovita tesnejši stik z mladoletnikom in boljše spremljanje izvrševanja zunajzavodskih ukrepov

ter omogoči sprememba ukrepov, če se ugotovi, da mladoletnik ne more izvršiti izrečenega ukrepa.

Priporočamo, da sodišča čim prej spremenijo izrečeni vzgojni ukrep, če je neučinkovit ali neustrezen za mladoletnika. Po spremembi vzgojnega ukrepa bi morala sodišča upoštevati morebiten čas, v katerem je mladoletnik že izvršil del prvotnega ukrepa, in ustrezno spremeniti predvideno trajanje novega ukrepa.

- Spremljanje vzgojnih ukrepov

Priporočamo, da sodišča redno in temeljito spremljajo izvrševanje vzgojnih ukrepov.

Priporočamo tudi, da sodnik, ki je mladoletniku izrekel zavodski vzgojni ukrep, vsaj enkrat letno, po možnosti pa pogosteje, odvisno od trajanja izrečenega ukrepa, obišče zadevnega mladoletnika v vzgojnem zavodu in z njim opravi razgovor. Sodniki bi morali biti v rednih stikih tudi z mladoletniki, ki jim je bil izrečen zunajzavodski vzgojni ukrep.

- Prenehanje ukrepov

Priporočamo, da sodišča z izvedbo seje in sprejetjem odločbe uradno ustavijo vsak zavodski ali zunajzavodski vzgojni ukrep, katerega zakonsko dovoljena doba je potekla, in jasno navedejo razlog za zaustavitev ukrepa.

Priporočamo tudi, da se organi socialnega varstva in po potrebi vzgojni zavod ali prevzgojni dom, v katerega je bil nameščen mladoletnik, po odločitvi o ustavitvi ukrepa o tem nemudoma obvestijo ter ustavijo izvrševanje ukrepa in po potrebi odpustijo mladoletnika.

Priporočamo tudi, da sodišče vzgojni ukrep uradno ustavi, če mladoletnik zaradi spremenjenih okoliščin, razvoja ali potreb ne potrebuje zdravljenja ali pomoči, ki jo prejema, oziroma je ne potrebuje več.

- Zdravljenje odvisnosti od alkohola in drog

Priporočamo, da sodišča, ki morajo izbirati med različnimi ukrepi iz predloga ZOMSKD, za vsak primer posebej temeljito proučijo, katera navodila in prepovedi bi bila najprimernejša glede na osebnost in posebne okoliščine mladoletnika.

Priporočamo, da sodišča upoštevajo tudi strokovne ocene in informacije, ki jih zberejo organi socialnega varstva, vključno z lastnim mnenjem mladoletnika, da izrečejo ukrepe, ki bodo najverjetneje pozitivno vplivali na mladoletnika in izpolnili cilje mladoletniškega kazenskega pravosodja.

- Izvajanje ukrepov s strani organov socialnega varstva

Priporočamo, da sodniki proučijo možnost izreka navodil in prepovedi skupaj z nadzorstvom centra za socialno delo, za zagotovitev boljše individualizacije teh vzgojnih ukrepov.

Priporočamo, da se med izvrševanjem sankcij ohranja osebni in redni stik med socialnimi delavci in mladoletniki, da se zagotovi pozitiven vpliv na njihov razvoj in zmanjšajo tveganja povratništva.

- **Specifični vzgojni zavodi in institucionalni ukrepi**

Priporočamo, da se dodatno prouči, ali bi morala sodišča pred namestitvijo mladoletnika v vzgojni zavod in po pridobitvi mnenja organov socialnega varstva določiti specifični vzgojni zavod, v katerega bi bilo treba namestiti mladoletnika.

V ta namen priporočamo tudi, da se pojasni, ali bodo vzgojni zavodi vselej lahko izvršili tako pravnomočno odločbo sodišča in ali bodo organom socialnega varstva zagotovljeni potrebni viri za opravljanje dodatne naloge priprave mnenj za sodišča o primernosti vzgojnih zavodov.

Priporočamo, da se dodatna pozornost nameni nekaterim normativnim rešitvam iz ZOOMTVI (npr. disciplinskim postopkom, obravnavi internih preizkusov prisotnosti drog in alkohola v telesu, odločanju o pritožbah mladoletnikov glede kršitev njihovih pravic itd.) in zlasti načinu, kako vzgojni zavodi izvajajo take rešitve.

Tudi če vzgojni zavodi domnevno izvajajo take postopke v korist otroka, priporočamo, da se opravi raziskava, da se ugotovi, kako jih mladoletniki razumejo in doživljajo.

Priporočamo tudi, da se temeljito prouči, ali so sistemi nagrajevanja v vzgojnih zavodih pravični in pregledni ter ali je pristop ničelne tolerance do drog v institucionalnih okoljih, kjer imajo mladoletniki dostop do mamil in se lahko z njimi zasvojijo, smiselni oziroma ali mladoletniki bolje sprejmejo restorativne programe, ki spodbujajo postopno opuščanje uporabe drog in alkohola ter dopuščajo vrnitev k uporabi brez kaznovanja.

- **Pokazenska podpora**

Priporočamo, da se mladoletnikom po njihovem odpustu iz vzgojnih zavodov in prevzgojnega doma da na voljo ustrezna pokazenska podpora, vključno s pravico do namestitve v skupnosti po odpustu.

- **Otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, otroci s psihičnimi težavami**

Priporočamo, da se opravi raziskava za proučitev, ali lahko obstoječi vzgojni zavodi sprejemajo osebe s pridruženimi čustvenimi in vedenjskimi težavami, osebnostnimi motnjami, odvisnostjo in/ali psihiatričnimi diagnozami ter jih zdravijo v intenzivnih skupinah iz 13. člena ZOOMTVI.

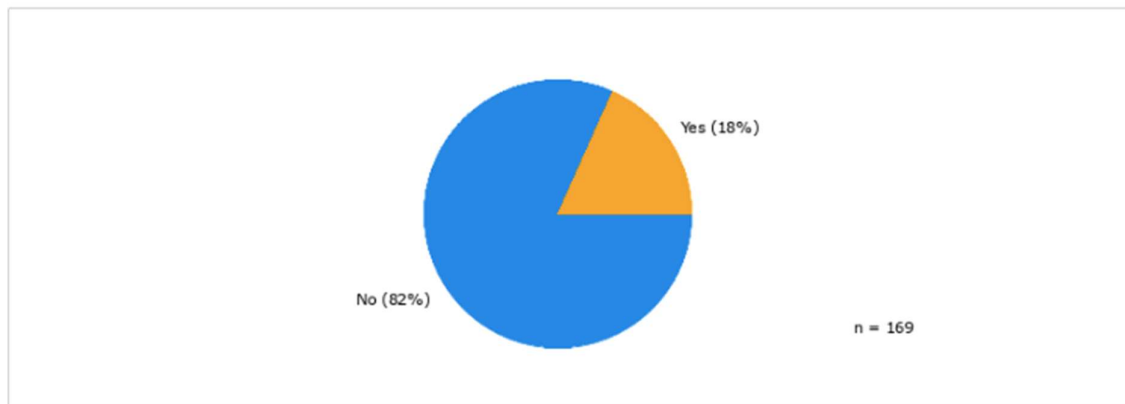
9 Podatki v zvezi s težavami s telesnim in duševnim zdravjem, duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami³³

V tem oddelku poročila je predstavljeno, koliko mladoletnikov iz proučenega vzorca je imelo težave s telesnim in duševnim zdravjem, težave z duševnim razvojem, osebnostne motnje, čustvene in vedenjske težave ter druge težave, ki so uradno opredeljene ali opisane v sodnih spisih. Poleg tega je proučeno, kako pogosto so sodišča ocenila, ali so imeli mladoletniki težave, in sprejela zaščitne ukrepe za upoštevanje potreb otrok.

Ker večina tožilskih spisov ni vključevala poročil organov socialnega varstva ali drugih virov informacij o otrokovih okoliščinah in potrebah, ta oddelek temelji na informacijah, pridobljenih izključno iz sodnih spisov. Kadar otrokove težave niso bile navedene v sodnih spisih, to ni nujno pomenilo, da mladoletnik ni imel težav. Morda jih sodišče ni ugotovilo ali pa analiza ni bila osredotočena na vse ustrezne težave, s katerimi se srečujejo mladoletniki.

9.1 Vrsta težav

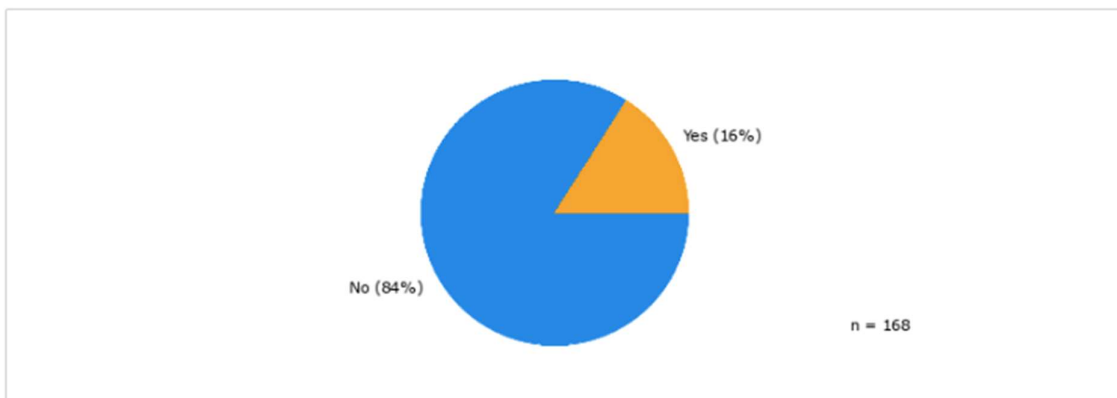
V sodnem vzorcu je imelo 18 % mladoletnikov težave s telesnim zdravjem, 16 % jih je imelo težave z duševnim zdravjem, 17 % z duševnim razvojem, 5 % jih je imelo osebnostne motnje, 44 % jih je imelo čustvene in vedenjske težave, 28 % pa druge ugotovljene težave (*slike 156–161*).

Slika 156: Navedbe težav s telesnim zdravjem

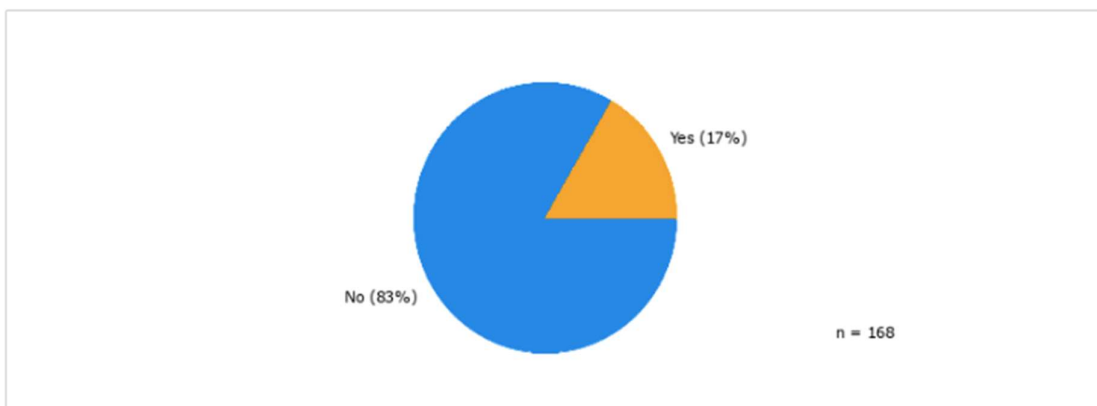
Yes (18%)	Da (18 %)
No (82%)	Ne (82 %)
N = 169	n = 169

³³ V tem delu poročila se za opisovanje zdravstvenih težav in drugih potreb otrok uporablja terminologija, ki se uporablja v pregledanih sodnih spisih. Zato ta terminologija v nekaterih primerih ni usklajena s specializiranim znanjem in občutljivostmi strokovnjakov, ki sodelujejo z mladoletniki na področjih duševnega zdravja, psihologije, kognitivnega razvoja itd.

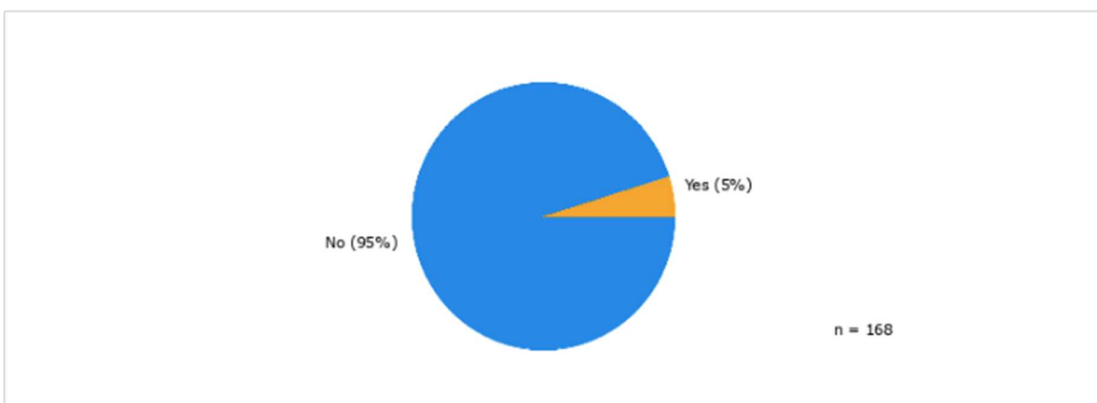
Slika 157: Navedbe težav z duševnim zdravjem

Yes (16%)	Da (16 %)
No (84%)	Ne (84 %)
n=168	n = 168

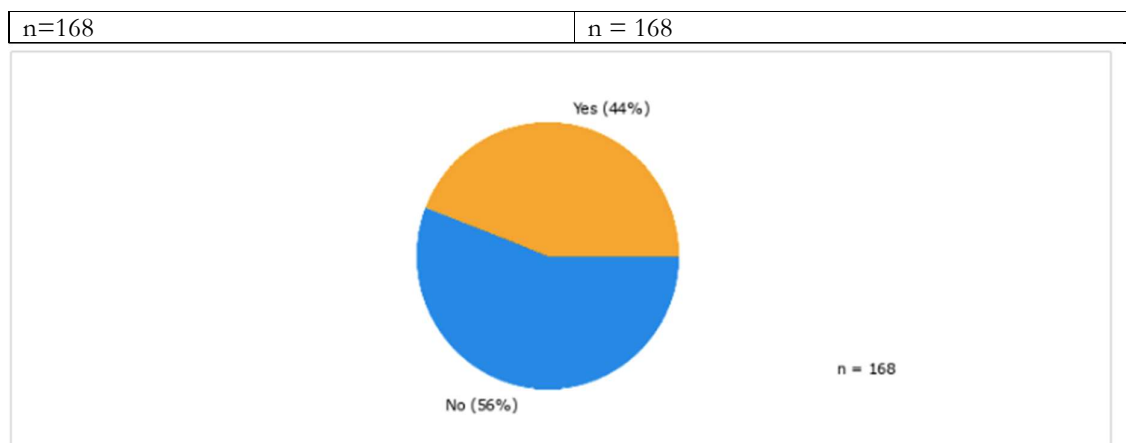
Slika 158: Navedbe težav z duševnim razvojem

Yes (17%)	Da (17 %)
No (83%)	Ne (83 %)
n=168	n = 168

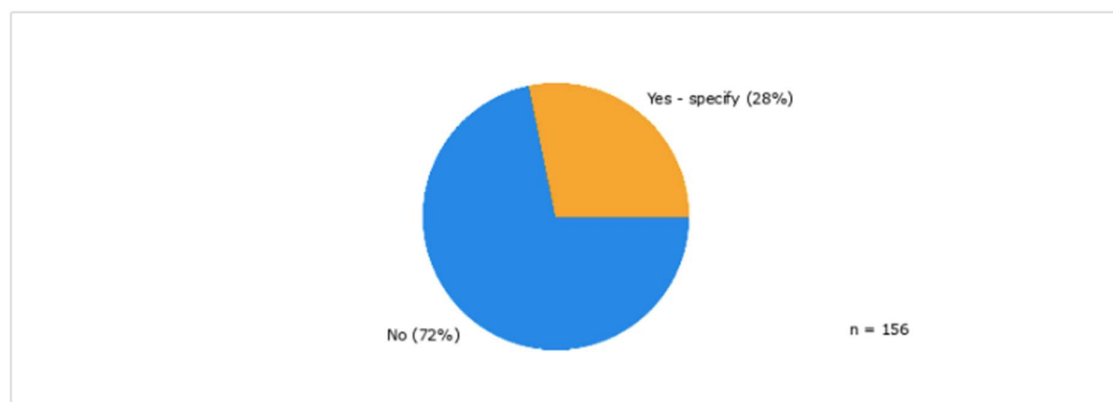
Slika 159: Navedbe osebnostnih motenj

Yes (5%)	Da (5 %)
No (95%)	Ne (95 %)

Slika 160: Navedbe čustvenih in vedenjskih težav

Yes (44%)	Da (44 %)
No (56%)	Ne (56 %)
n=168	n = 168

Slika 161: Navedbe drugih težav

Yes – specify (28%)	Da – navedite (28 %)
No (72%)	Ne (72 %)
n=156	n = 156

Mladolletniki iz vzorca so imeli:

(1) Težave s telesnim zdravjem:

- Motnje sluha
- Astma in težave z dihali
- Težave s presnovo
- Epilepsija
- Alergije
- Bolečine v hrbtu
- Bolečine v trebuhu
- Kronični tonzilitis
- Poškodbe glave in glavoboli

- Težave s srcem
- Pomanjkanje železa in hemoglobina
- Slabost
- Psihosomatske težave

(2) Težave z duševnim zdravjem:

- Motnje prehranjevanja
- Kronična zloraba psihoaktivnih snovi
- Samopoškodbe
- Samomorilska nagnjenja in vedenje
- Motnja hiperaktivnosti in pozornosti

(3) Težave z duševnim razvojem:

- Podpovprečna inteligenca
- Nizek IQ
- Težave s koncentracijo
- Razvojna motnja koordinacije (dispraksija)
- Blaga do huda duševna zaostalost

(4) Osebnostne motnje:

- Pomanjkanje empatije in težave z izražanjem čustev
- Pridružene osebnostne motnje (disociativna motnja, hiperkinetična motnja, kronična odvisnost od drog, posttravmatska stresna motnja)
- Psihopatska motnja

(5) Čustvene in vedenjske težave

- Težave z jezo
- Nemirnost
- Čezmerna živahnost
- Sugestibilnost
- Čustvena travma zaradi negativnih družinskih in/ali družbenih razmer
- Agresivno vedenje
- Nezmožnost mirnega reševanja sporov

(6) Druge težave

- Absentizem, izostajanje od pouka
- Druženje z vrstniki
- Socialne in/ali psihološke težave zaradi zanemarjanja otroka (npr. težave z navezanostjo zaradi očetovega alkoholizma, brezdomstva in prestajanje kazni zapora)
- Žrtev nasilja v družini in/ali spolne zlorabe
- Žrtev ustrahovanja
- Nasilno vedenje mladoletnika do staršev
- Posebne izobraževalne potrebe in učne težave

- Zloraba psihoaktivnih snovi
- Beg od doma
- Težave s spolno identiteto
- Institucionalizacija od zgodnjega otroštva
- Čustvena stiska (pomanjkanje apetita, nespečnost) zaradi pripora s polnoletniki
- Socialne težave (npr. umik otroka iz družbe zaradi revščine družine)

Kategorije težav mladoletnikov, kot so bile ugotovljene v pregledanih spisih, niso jasno opredeljene, vzročnost pa je težko ugotoviti. Nekatere od teh težav so morda povezane z razvojem prestopniškega vedenja pri otrocih. Vseeno bi bilo napačno trditi, da zbrane informacije dokazujejo, da katere koli telesne, duševne, čustvene in vedenjske težave povzročajo mladoletniško kriminaliteto ali da bi bilo mogoče s preprečevanjem teh težav preprečiti kazniva dejanja. Otrok lahko začne izvrševati kazniva dejanja zaradi številnih dejavnikov. Nekateri otroci se srečujejo z več dejavniki hkrati, pri čemer lahko skupina dejavnikov povzroči razvoj druge vrste težav, ki nato privedejo do kaznivih dejanj.

Zveza med mladoletnim prestopništvom ter težavami s telesnim in duševnim zdravjem ter duševnim razvojem, osebnostnimi motnjami, čustvenimi in vedenjskimi ter drugimi težavami je zapletena. Pogosto pride do medsebojnega vplivanja številnih različnih kategorij težav, ki mladoletnike porine v prestopništvo.

Študije primera 9–20 ponazarjajo, kako težko je določiti, točno kateri mehanizmi pri tem delujejo ali povzročijo vzročnost. Koristne bi bile dodatne raziskave in boljše razumevanje stičišča povezave med težavami mladoletnikov in kriminaliteto ter drugih oblik strukturne prikrajšanosti in diskriminacije. Temeljita proučitev takega vzajemnega delovanja je nujna, saj je imelo manj mladoletnikov iz vzorca težave s telesnim in duševnim zdravjem ter duševnim razvojem in osebnostne motnje. Več jih je imelo čustvene in vedenjske težave ter druge težave, predvsem socialne.

Študija primera 9

Mladoletnik je do 13. leta živel v tuji državi z drugačno kulturo, kjer je končal sedmi razred osnovne šole. Slabo je bral, pisal in govoril v slovenščini, zato je imel slabe rezultate v šoli in je izostajal od pouka. Mladoletnik ni dosegal napredka pri izobraževanju v rednem izobraževalnem programu in je bil premeščen v šolo za otroke s posebnimi izobraževalnimi potrebami.

Študija primera 10

Starša mladoletnika sta se ločila, otrok pa je živel z očetom. Oče je bil alkoholik in je otroka zanemarjal. V osnovni šoli so ugotovili, da ima otrok posebne izobraževalne potrebe in je bil vključen v osnovno šolo za otroke s posebnimi izobraževalnimi potrebami. V novi šoli je kazal vstrajno moteče vedenje in bil izključen, pozneje pa razvil prestopniško vedenje.

Študija primera 11

Starša mladoletnika sta se ločila, vendar je družina zaradi finančnih težav še naprej živela skupaj. Družinsko okolje je bilo zelo škodljivo za čustveni razvoj otroka. Otrok je postal agresiven, pozneje pa mu je bila postavljena diagnoza motnja pozornosti in hiperaktivnosti.

Študija primera 12

Zaradi nasilja v družini, ki ga je izvajal oče, je otrok prevzel vlogo odraslega družinskega člana, da bi zaščitil mater in sestre. Mladoletnik je skrbel za sestre, ko sta bila oba starša v službi. Po mnenju socialnega pedagoga sta

psibosocialna obremenitev zaradi družinskega nasilja in občutek odgovornosti do sorojencev v otrokovi puberteti prispevala k njegovim vedenjskim težavam.

Študija primera 13

Mladoletnik je imel od šestega razreda osnovne šole čustvene in vedenjske težave. Bil je nasilen do sošolk in sošolcev ter verbalno agresiven do učiteljic in učiteljev. Nekoč je vrgel svojo šolsko torbo skozi okno učilnice in se usedel na zunanjo okensko polico. Po incidentu ga je učiteljica vprašala, kako se počuti. Otrok je odgovoril, naj vsi na šoli umrejo. Premeščen je bil v drugo osnovno šolo. Postavljena mu je bila diagnoza motnja hiperaktivnosti in pozornosti ter določene posebne izobraževalne potrebe. Po oceni psihologa in socialnega pedagoga je bil otrok duševno manj razvit. Na podlagi sklepa organov socialnega varstva je bil otrok nameščen v vzgojni zavod. Šola in vzgojni zavod sta mladoletnika opisala kot zelo vzkipljivega z nizko stopnjo samoobvladovanja. Mati otroka je sumila, da ima otrok Huntingtonovo bolezen tako kot oče. Bolezen je dedna. Starša mladoletnika sta poiskala psihološko pomoč, da bi se spopadli z njegovim vedenjem. Družina je imela tudi neporavnane dolgove, saj je morala zavarovalnicam plačati odškodnine zaradi kazenskih postopkov mladoletnika.

Študija primera 14

Psiholog je v strokovnem mnenju poudaril, da ima otrok zmanjšane intelektualne sposobnosti in da je stopnja socialnega razvoja pri njem prenizka zaradi psihološko nespodbudnega, zatiralnega in ogrožajočega življenjskega okolja. Otrok se je počutil izključenega in ni čutil pripadnosti. Njegov razvoj ni prinašal občutka izpolnjenosti, zato je imel več čustvenih potreb in vedenjskih težav.

Študija primera 15

Otrok je imel čustvene težave zaradi težav in pomanjkanja podpore v otroštvu. Od sedmega leta starosti je zlorabljal droge. Imel je težave z duševnim zdravjem, vključno s samomorilskim vedenjem.

Študija primera 16

Mladoletnik je imel doma težave z obvladovanjem jezika, pojavljali so se izbruhi nasilja, zlasti nad starši, vključno s kričanjem, grožnjami, uničevanjem lastnine itd. Vsakič, ko sta njegova starša postavila mejo, jima je grozil s samomorom. Otrok je bil večkrat hospitaliziran na kliničnem oddelku za duševno zdravje.

Študija primera 17

Ko je bil otrok v tretjem razredu osnovne šole, je bilo ugotovljeno, da ima Wilsonovo bolezen, ki prizadene jetra. Otrok redno jemlje zdravila in se zdravi v bolnišnici. Poleg tega ima otrok Raymondov sindrom, ki povzroča krčenje žil in ovira pretok krvi v žilnih stenah, zaradi česar ne more uporabljati rok v polnem obsegu. Mladoletnik ima zmanjšane intelektualne sposobnosti, zaradi katerih ima učne in čustvene težave, povišano stopnjo nemirnosti in primanjkljaj pozornosti. Vendar v šoli ni nikoli kazal vedenjskih težav.

Študija primera 18

Po očetovi smrti so se pri otroku pojavile alergije in pljučnica. Otrok ima nediagnosticirano motnjo hiperaktivnosti in pozornosti ter se ne more koncentrirati. Do matere je verbalno in fizično agresiven. Zaradi čustvenih in vedenjskih težav je bil večkrat hospitaliziran, obravnaval ga je tudi psiholog. Ugotovljeno je bilo, da ima otrok mešane vedenjske in čustvene motnje ter škodljivo uporablja kanabinoide.

Študija primera 19

Otrok je bil pri šestih letih priča nasilju očeta nad mamo. Zato ima čustvene težave, ki se izražajo v nasilnem vedenju do sebe ter do matere, vrstnikov in lastnine. Kot je navedeno v poročilu centra za socialno delo in prevzgojnega doma, so se čustvene težave mladoletnika razvile v resne vedenjske težave in prestopniško vedenje. V poročilu je bila izražena zaskrbljenost, da se bo v odraslosti pojavila duševna motnja. Spis nakazuje, da se je to morda zgodilo, saj je sodišče pravomočno sklep o prenebanju vzgojnega ukrepa poslalo mladoletniku v enoto za forenzično psihiatrijo za odrasle. Zaradi nestabilnih družinskih razmer se je otrok v celotnem otroštvu selil med očetovim in materinim domom ter več ustanovami: kriznim centrom, tremi vzgojnimi zavodi in prevzgojnim domom. Iz spisa je

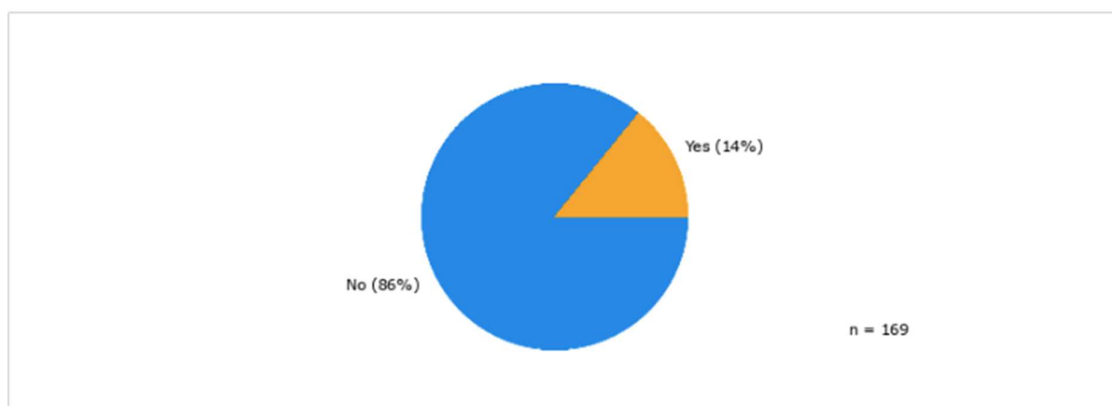
razvidno tudi, da je bila očetu in bratu mladoletnika izrečena zaporna kazen. Mati otroka je sporočila, da otrok trpi za tesnobo, agresijo in telesnimi boleznimi, odkar se je ločila od očeta, ker je bil do nje fizično in psihično nasilen. Poleg tega je imel otrok v osnovni šoli učne težave in je pogosto izostal od pouka.

Študija primera 20

Otrokov oče je alkoholik in je otroka zanemarjal, ko je ta po ločitvi staršev živel pri njem. V osnovni šoli so ugotovili, da ima otrok posebne izobraževalne potrebe in je bil vključen v osnovno šolo za otroke s posebnimi izobraževalnimi potrebami. V novi šoli je kazal vztrajno moteče vedenje. Mladoletnik je bil na podlagi sklepa centra za socialno delo nameščen v dva vzgojna zavoda. Po vrnitvi domov je bil nasilen do matere in sorojencev. Mladoletnik je zlorabljal psihoaktivne snovi ter redno užival maribuano, afgan, ekstazi, speed in alkohol. Imel je težave z obvladovanjem jeze in vzkipljivostjo. Pogosto so ga opisovali kot zelo agresivnega do sebe ter kot osebo, ki vozi pod vplivom alkohola, povzroča prometne nesreče ter čezmerno uživa alkohol in droge itd.

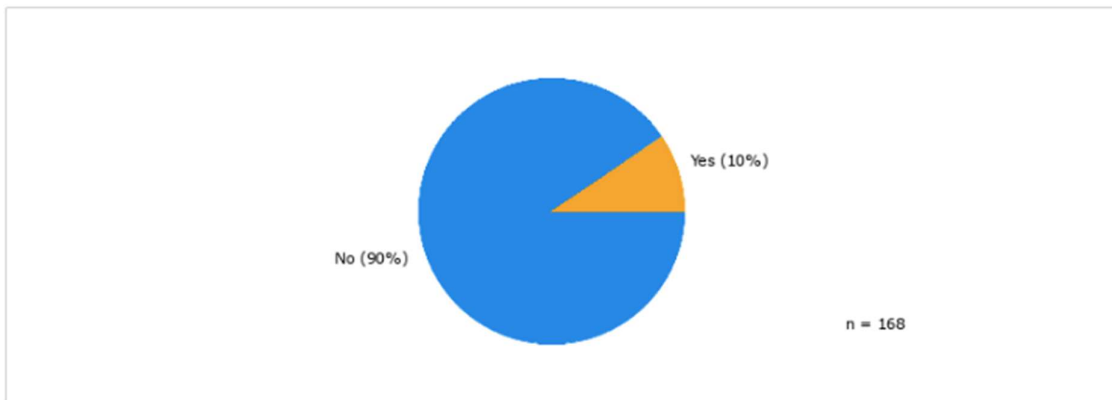
9.2 Presoja težav in zaščitni ukrepi, ki se sprejmejo za zaščito otroka ali pomoč pri njegovem vnovičnem vključevanju in rehabilitaciji

V sodnem vzorcu so sodišča presojala duševno zdravje mladoletnikov v 14 % zadev, v 10 % zadev pa so presojala druge težave otroka. Sodni spisi vključujejo navedbe posebnih zaščitnih ukrepov za zaščito otrok s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki so jih sodišča ali druge institucije sprejele v 7 % zadev. V 7 % zadev so spisi vključevali navedbe ukrepov za rehabilitacijo in ponovno vključitev mladoletnikov s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami (slike 162–165).

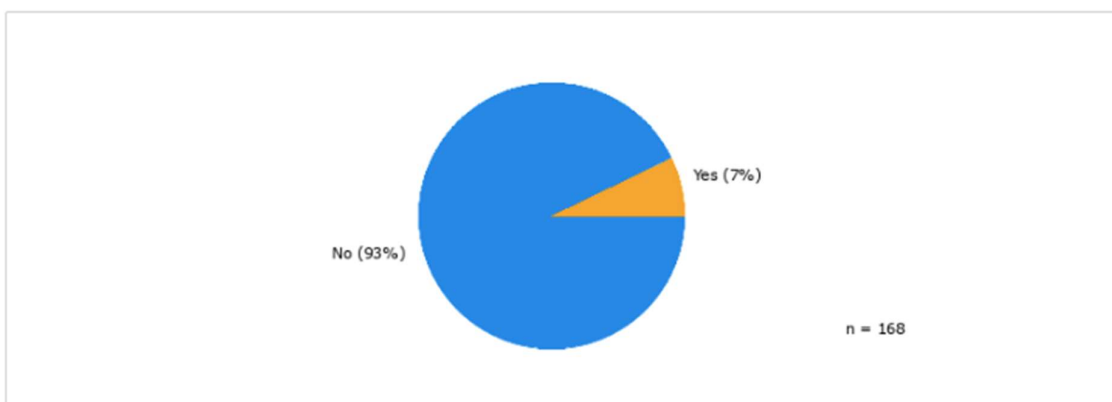
Slika 162: Navedbe presoje duševnega zdravja

Yes (14%)	Da (14 %)
No (86%)	Ne (86 %)
n=169	n = 169

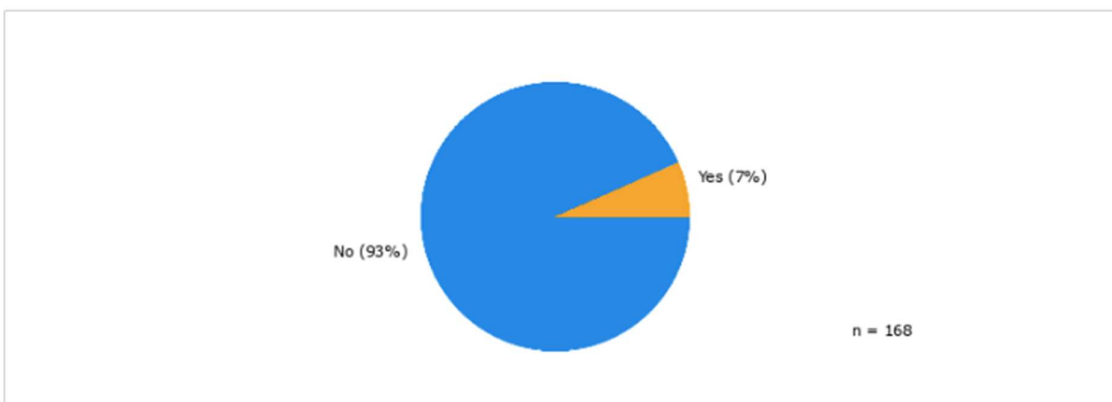
Slika 163: Navedbe drugih presoj

Yes (10%)	Da (10 %)
No (90%)	Ne (90 %)
n=168	n = 168

Slika 164: Navedbe posebnih zashčitnih ukrepov za zashcito otroka s težavami z duševnim zdravjem ali duševnim razvojem ali čustvenimi in vedenjskimi težavami

Yes (7%)	Da (7 %)
No (93%)	Ne (93 %)
n=168	n = 168

Slika 165: Navedbe ukrepov za rehabilitacijo in ponovno vključitev otroka s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami

Yes (7%)	Da (7 %)
No (93%)	Ne (93 %)

n = 168	n = 168
---------	---------

Spisi iz vzorca so se nanašali na naslednje:

(1) presojo:

- strokovno mnenje psihiatra za otroke, mladoletnike in odrasle v zvezi z duševnimi, vedenjskimi in čustvenimi sposobnostmi;
- strokovno mnenje kliničnega psihologa v zvezi s sposobnostjo obvladovanja vzgibov in čustev ter kognitivnimi sposobnostmi;
- strokovno mnenje psihologa o čustvenem stanju;

(2) posebne ukrepe za zaščito otroka:

- izločitev otroka iz sedanjega okolja na podlagi 471. in 481. člena ZKP;
- podpora institucij (šole, centra za socialno delo, svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše itd.) zaradi čustvenih in vedenjskih težav;

(3) ukrepe za rehabilitacijo in vnovično vključitev:

- šola je med izvrševanjem vzgojnega ukrepa zagotavljala podporo v zvezi z motnjo hiperaktivnosti in pozornosti ter nasilnim vedenjem.

Analiza spisov je pokazala, da presoj, zaščitnih ukrepov in rehabilitacijskih ukrepov ni bilo toliko, kot je bilo ugotovljenih težav. Na splošno presojanje težav mladoletnikov ni zadovoljivo, do njega pa pogosto pride prepozno v otrokovem življenju. Kadar pa se presoja opravi, ni nujno, da privede tudi do pomembne in individualizirane podpore. Otrokovе težave s telesnim ali duševnim zdravjem, težave z duševnim razvojem, osebnostne motnje, čustvene in vedenjske ter druge težave se lahko poslabšajo in prispevajo k njegovemu kaznivemu ravnanju.

V prihodnje bo treba proučiti, kako bi se lahko izobraževalne institucije, socialne institucije, institucije za kazensko pravosodje in institucije za duševno zdravje bolje povezale, da se zagotovi učinkovito zgodnje ukrepanje za mladoletnike. Vendar je treba previdno proučiti, kako organizirati zgodnje ukrepanje, da ne bo povzročilo stigmatizacije ali usmerilo mladoletnikov v sistem, namesto da bi jih preusmerilo iz njega.

Kot je navedeno v oddelku 7.2 tega poročila, bi lahko ustanovitev diagnostičnega centra v skladu s 471. členom ZKP prispevala k boljši presoji težav in potreb otrok v kazenskih postopkih. Pojasniti je treba tudi odnos med ZOMSKD ali drugimi zakoni, s katerimi se ureja obravnava mladoletnih prestopnikov, in ZOOMTVI.

V skladu s 6. členom ZOOMTVI strokovni centri zagotavljajo celostno multidisciplinarno pomoč otrokom z vedenjskimi težavami, tudi otrokom prestopnikom, ki jim je izrečen institucionalni vzgojni ukrep. ZOOMTVI predpisuje naslednje oblike pomoči: (1) svetovanje otroku, šoli in staršem po zaprosilu, ki ga predloži šola, mladoletnik, starši ali centri za socialno delo; (2.) pomoč mobilnega tima ali intenzivno obravnavo, če svetovanje ali pomoč mobilnega tima ne zadošča.

Mobilni tim bi lahko pomagal tudi otrokom, ki jim je bil izrečen neinstitucionalni vzgojni ukrep ali za katere je bila odrejena namestitve v prevzgojni dom ali mladoletniški zapor. Zaradi jasnosti in enake podpore bi morali imeti vsi mladoletni prestopniki s težavami z duševnim zdravjem ali

duševnim razvojem ali čustvenimi ali vedenjskimi težavami enake možnosti za preventivne ukrepe, presojo in podporo v kazenskih postopkih ter pokazensko pomoč.

9.3 Podatki v zvezi s težavami s telesnim in duševnim zdravjem, duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami: Povzetek ugotovitev in priporočila

Povzetek ugotovitev:

- S telesnim zdravjem je imelo težave 18 % mladoletnikov iz sodnega vzorca, z duševnim zdravjem 16 %, z duševnim razvojem 17 %, 5 % jih je imelo osebnostne motnje, 44 % jih je imelo čustvene in vedenjske težave, 28 % pa druge ugotovljene težave.
- Zveza med mladoletnim prestopništvom ter težavami s telesnim in duševnim zdravjem ter duševnim razvojem, osebnostnimi motnjami, čustvenimi in vedenjskimi ter drugimi težavami je zapletena. **Pogosto pride do medsebojnega vplivanja številnih različnih kategorij težav, ki mladoletnike porine v prestopništvo.**
- **Težko je določiti, točno kateri mehanizmi pri tem delujejo ali povzročijo vzročnost.** Potrebne so dodatne raziskave in boljše razumevanje stičišča povezave med težavami mladoletnikov in kriminaliteto ter drugih oblik strukturne prikrajšanosti in diskriminacije.
- **Sodišča** so duševno zdravje mladoletnikov **presojala** v 14 % zadev, v 10 % zadev pa so presojala druge težave otrok. Sodišča ali druge institucije so v 7 % zadev sprejeli **posebne zaščitne ukrepe za zaščito** otrok s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami. V 7 % zadev so sprejeli **ukrepe za rehabilitacijo in vnovično vključitev mladoletnikov** s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami. Presoj, zaščitnih ukrepov in rehabilitacijskih ukrepov ni bilo toliko, kot je bilo ugotovljenih težav.
- **Presojanje težav mladoletnikov ni zadovoljivo, do njega pa pogosto pride prepozno v otrokovem življenju. Kadar pa se presoja opravi, ni nujno, da privede tudi do pomembne in individualizirane podpore.** Otrokove težave s telesnim ali duševnim zdravjem, težave z duševnim razvojem, osebnostne motnje, čustvene in vedenjske ter druge težave se lahko poslabšajo in prispevajo k njegovemu kaznivemu ravnanju.
- Potrebne so dodatne raziskave za proučitev, **kako bi se lahko izobraževalne institucije, socialne institucije, institucije za kazensko pravosodje in institucije za duševno zdravje bolje povezale, da se zagotovi učinkovito zgodnje ukrepanje za mladoletnike.** Poleg tega bi morale **pristojne institucije ustanoviti diagnostični center** ter **pojasniti odnos** med predlogom ZOMSKD ali drugimi zakoni, s katerimi se ureja obravnava mladoletnih prestopnikov, in ZOOMTVI.

Priporočila:

Priporočamo, da se opravijo dodatne raziskave za proučitev, kako bi se lahko izobraževalne institucije, socialne institucije, institucije za kazensko pravosodje in institucije za duševno zdravje bolje povezale, da se zagotovi učinkovito zgodnje ukrepanje za mladoletnike s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami.

Poleg tega priporočamo, da pristojne institucije ustanovijo diagnostični center in pojasnijo odnos med predlogom ZOMSKD ali drugimi zakoni, s katerimi se ureja obravnava mladoletnih prestopnikov, in ZOOMTVI.

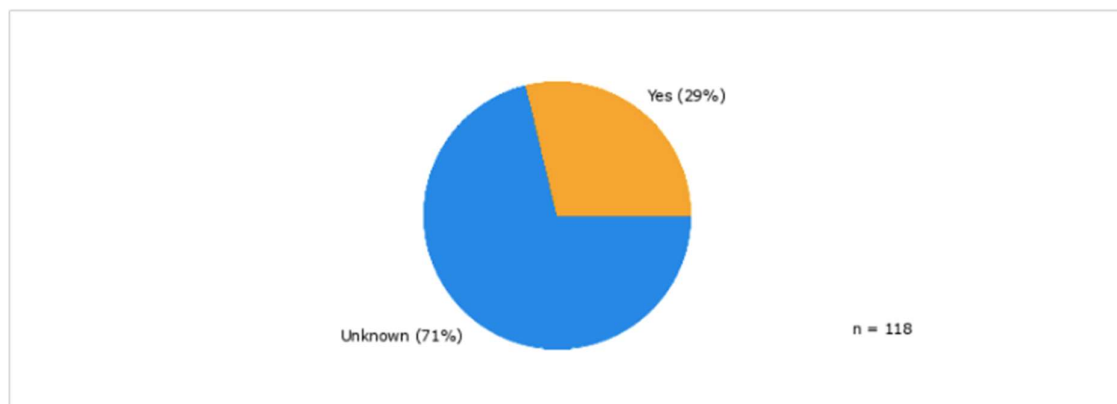
10 Podatki o povratništvu

V oddelku 6.3 tega poročila so predstavljeni podatki o povratništvu v širšem smislu. Povratništvo v širšem smislu vključuje kazniva dejanja, ki so jih mladoletniki v mladoletniškem kazenskoprnem sistemu storili, preden so dosegli prag starosti za kazensko odgovornost, kazniva dejanja, ki so jih storili in za katera je bilo na tožilski ravni uporabljeno odvrčanje kazenskega pregona, in primere, ko jim je bil izrečen vzgojni ukrep ali kazen.

V tem oddelku so predstavljeni podatki, zbrani na tožilski in pravosodni ravni, o povratništvu mladoletnikov v ozkem pomenu besede, tj. primerih, ko je bil otroku, ki je storil kaznivo dejanje, na podlagi pravnomočne sodbe izrečen vzgojni ukrep ali kazen.

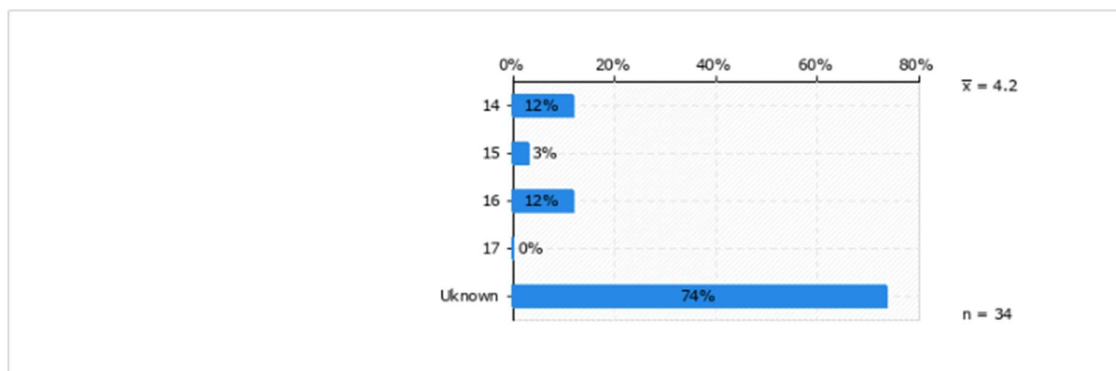
10.1 Tožilska raven

Na tožilski ravni je bilo 29 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj povratnikov, ki jim je bil vzgojni ukrep ali sankcija izrečena vsaj za eno prejšnje kaznivo dejanje (*slika 166*). Otroci v vzorcu, v zvezi s katerimi je bilo uporabljeno odvrčanje kazenskega pregona, so v preteklosti storili od enega do 13 kaznivih dejanj, kar v povprečju znaša 3,4 kaznivega dejanja. V 74 % zadev starost otroka pri prvem kaznivem dejanju ni bila znana. V 12 % zadev je bil otrok star 14 oziroma 16 let, v 5 % zadev pa 15 let (*slika 167*).

Slika 166: Povratniki – tožilska raven

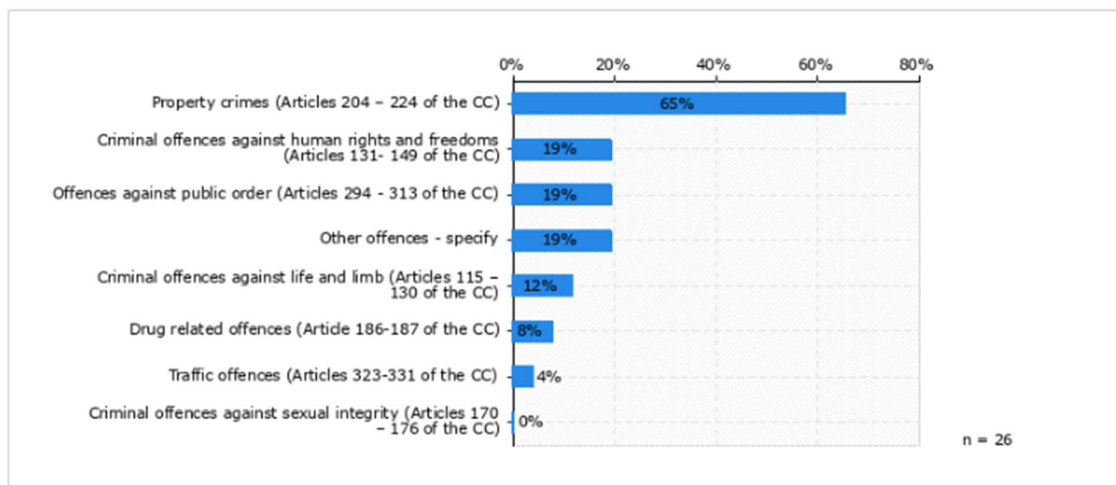
Yes (29%)	Da (29 %)
No (71%)	Ne (71 %)
n=118	n = 118

Slika 167: Starost otroka pri prvem kaznivem dejanju – tožilska raven

Unknown	Ni znana
$\bar{x}=4.2$	$\bar{x} = 4,2$
n=34	n = 34

V 65 % zadev so mladoletni storilci, v zvezi s katerimi je bilo na tožilski ravni uporabljeno odvrčanje kazenskega pregona, v preteklosti storili kazniva dejanja zoper premoženje, v 19 % zadev kazniva dejanja zoper človekove pravice, kazniva dejanja zoper javni red in mir ter druga kazniva dejanja (vse nasilje v družini), v 12 % zadev kazniva dejanja zoper življenje in telo, v 8 % kazniva dejanja, povezana z drogami, v 4 % zadev pa kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa (slika 168).

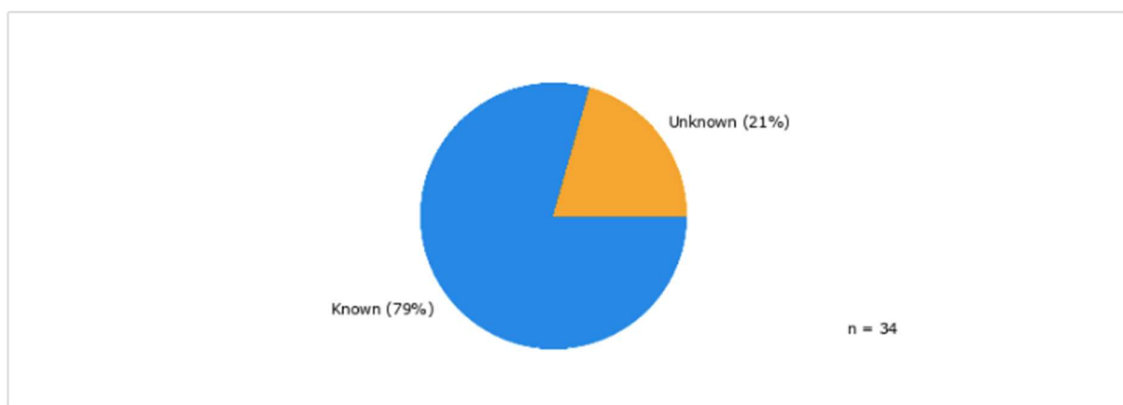

Slika 168: Vrste prejšnjih kaznivih dejanj – tožilska raven

Property crimes (Articles 204 - 224 of the CC)	Kazniva dejanja zoper premoženje (204.–224. člen KZ)
Criminal offences against human rights and freedoms (Articles 131- 149 of the CC)	Kazniva dejanja zoper človekove pravice in svobščine (131.–149. člen KZ)
Offences against public order (Articles 294 - 313 of the CC)	Kazniva dejanja zoper javni red in mir (294.–313. člen KZ)
Other offences - specify	Druge kazniva dejanja – navedite
Criminal offences against life and limb (Articles 115 - 130 of the CC)	Kazniva dejanja zoper življenje in telo (115.–130. člen KZ)
Drug related offences (Article 185-187 of the CC)	Kazniva dejanja, povezana z drogami (185.–187. člen KZ)

Traffic offences (Articles 323-331 of the CC)	Kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa (323.–331. člen KZ)
Criminal offences against sexual integrity (Articles 170 - 176 of the CC)	Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost (170.–176. člen KZ)
n=26	n = 26

V 21 % zadev prejšnje sankcije, izrečene mladoletnikom na tožilski ravni, niso bile znane, v 79 % zadev pa je bilo državno tožilstvo seznanjeno z njimi (*slika 169*). Od tega je bila v 38 % zadev za mladoletnika odrejena namestitev v prevzgojni dom, v 33 % zadev pa namestitev v vzgojni zavod, v 14 % je bilo odrejeno nadzorstvo centra za socialno delo, v 10 % nadzorstvo centra za socialno delo skupaj z navodili in prepovedmi, v 5 % zadev pa so bila izrečena navodila in prepovedi.

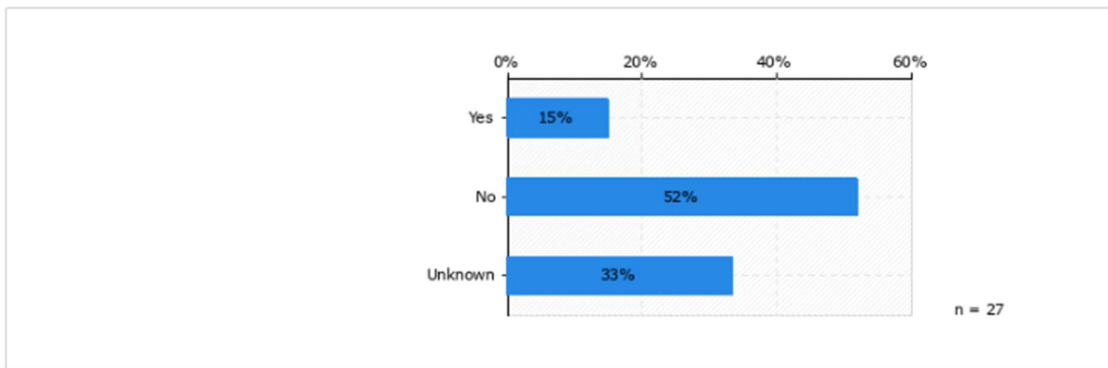
Slika 169: Predhodno izrečene sankcije – tožilska raven

Unknown (21%)	Ni znano (21 %)
Known (79%)	Znano (79 %)
n=34	n = 34

Tožilski vzorec je vključeval 28 zadev, v katerih je državno tožilstvo zavrglo kazensko ovadbo proti mladoletniku, ker se je že izvrševala kazen ali vzgojni ukrep, kot je navedeno v oddelku 2.2 tega poročila. Ti podatki se ujemajo s številom zadev, pri katerih je otrok v preteklosti storil kaznivo dejanje in mu je bila izrečena kazenska sankcija, nato pa je državno tožilstvo uporabilo odvrtačenje pregona.

Natančneje, če izvrševanje kazni ali vzgojnega ukrepa že poteka, se lahko državni tožilec odloči, da ne bo zahteval uvedbe kazenskega postopka proti otroku za drugo kaznivo dejanje. To lahko stori, ko ugotovi, da glede na težo tega kaznivega dejanja ter glede na kazen oziroma vzgojni ukrep, ki se izvršuje, postopek in izrek kazenske sankcije zanj ne bi imela smisla (tretji odstavek 466. člena ZKP).

V 15 % zadev, pri katerih je bilo za otroka, ki mu je bila v preteklosti izrečena kazenska sankcija, na tožilski ravni uporabljeno odvrtačenje kazenskega pregona, je sodišče spremenilo navedeno sankcijo (*slika 170*), pri čemer je v večini primerov namesto namestitve v vzgojni zavod odredilo namestitev v prevzgojni dom.

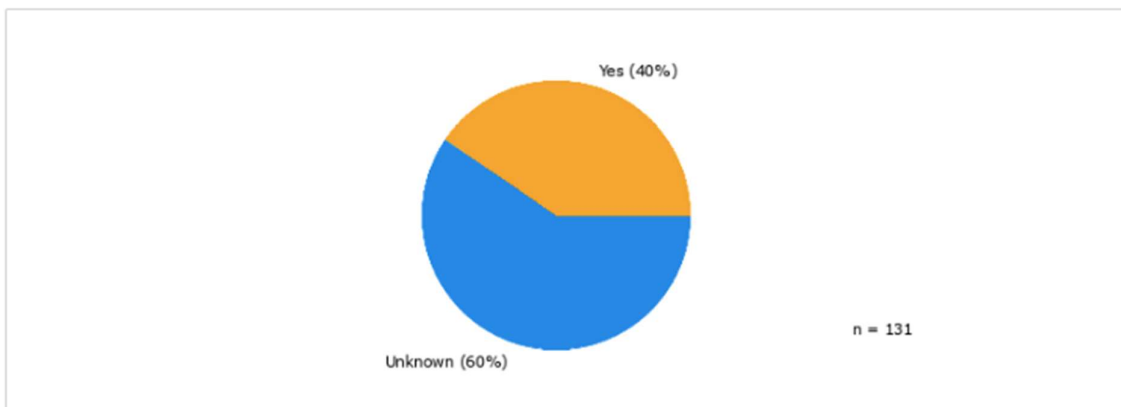

Slika 170: Spremembe predhodno izrečenih sankcij – tožilska raven

Yes	Da
No	Ne
Unknown	Ni znano
n=27	n = 27

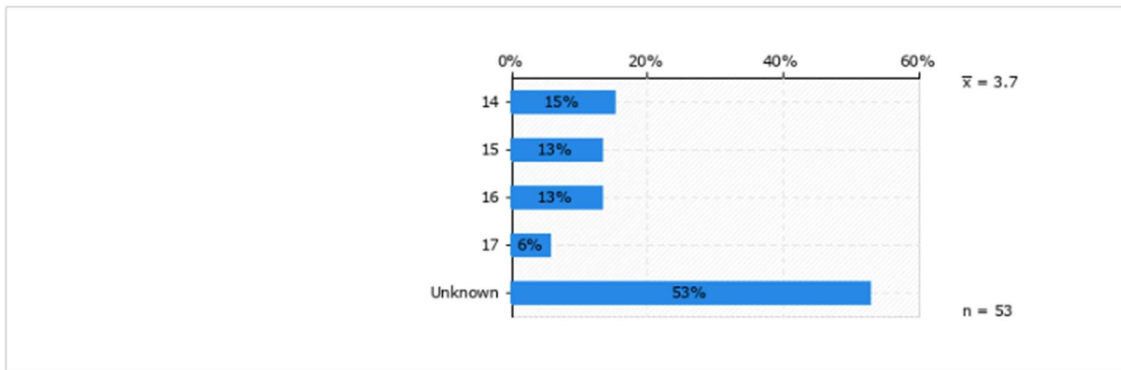
10.2 Sodna raven

Na sodni ravni je bilo 40 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj povratnikov, ki jim je bil vzgojni ukrep ali sankcija izrečena vsaj za eno prejšnje kaznivo dejanje (slika 171). Otroci v sodnem vzorcu so v preteklosti storili od enega do 12 kaznivih dejanj, kar v povprečju znaša 4,6 kaznivega dejanja. V 53 % zadev starost otroka pri prvem kaznivem dejanju ni bila znana, v 15 % je bil star 14 let, v 13 % 15 oziroma 16 let, v 6 % pa 17 let (slika 172).

Slika 171: Povratniki – vosodna raven

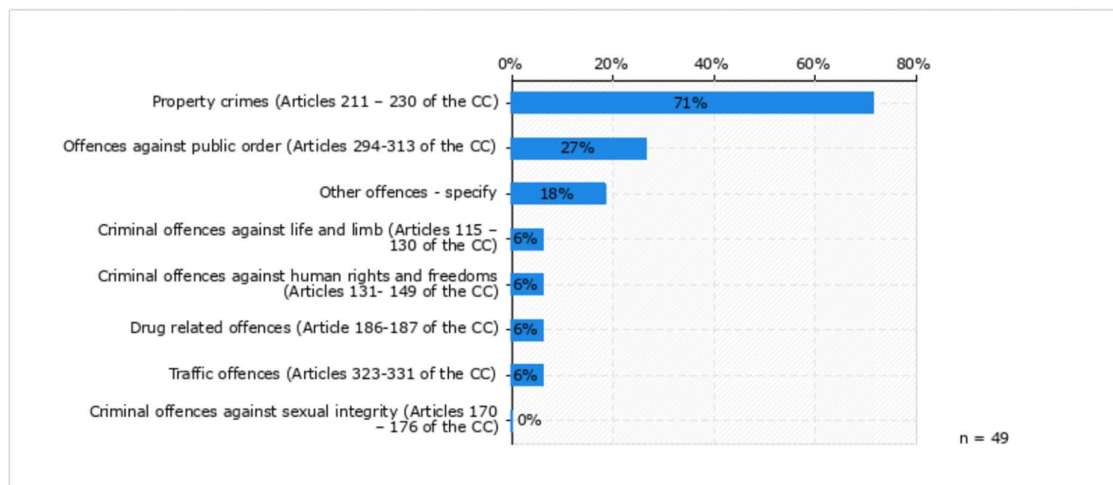
Yes (40%)	Da (40 %)
Unknown (60%)	Ni znano (60 %)
n=131	n = 131

Slika 172: Starost otroka pri prvem kaznivem dejanju – sodna raven

Unknown	Ni znano
$\bar{x}=3.7$	$\bar{x} = 3,7$
n=53	n = 53

V 71 % zadev so mladoletni storilci na sodni ravni v preteklosti storili kazniva dejanja zoper premoženje, v 27 % zadev kazniva zoper javni red in mir, v 18 % druga kazniva dejanja (večinoma nasilje v družini), v 6 % pa kazniva dejanja zoper življenje in telo, kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine, kazniva dejanja, povezana z drogami, in kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa (slika 173).

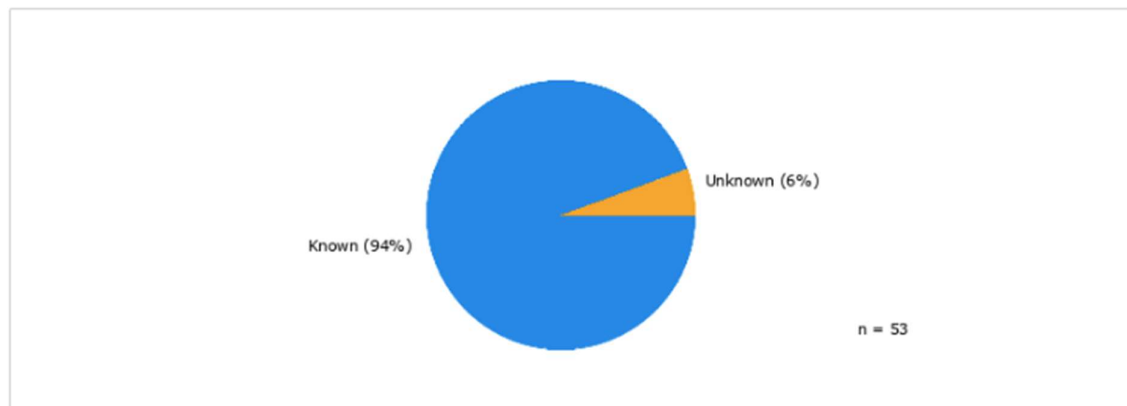

Slika 173: Vrste prejšnjih kaznivih dejanj – sodna raven

Property crimes (Articles 211 - 230 of the CC)	Kazniva dejanja zoper premoženje (211.–230. člen KZ)
Offences against public order (Articles 294 - 313 of the CC)	Kazniva dejanja zoper javni red in mir (294.–313. člen KZ)
Other offences - specify	Druga kazniva dejanja – navedite
Criminal offences against life and limb (Articles 115 - 130 of the CC)	Kazniva dejanja zoper življenje in telo (115.–130. člen KZ)
Criminal offences against human rights and freedoms (Articles 131- 149 of the CC)	Kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine (131.–149. člen KZ)
Drug related offences (Article 186-187 of the CC)	Kazniva dejanja, povezana z drogami (186. in 187. člen KZ)
Traffic offences (Articles 323-331 of the CC)	Kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa (323.–331. člen KZ)

Criminal offences against sexual integrity (Articles 170 - 176 of the CC)	Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost (170.–176. člen KZ)
n=49	n = 49

V samo 6 % zadev prejšnje sankcije, izrečene mladoletnikom na pravosodni ravni, niso bile znane, v 94 % zadev pa je bilo državno tožilstvo seznanjeno z njimi (*slika 174*). Od tega je bila v 35 % zadev za mladoletnika odrejena namestitev v prevzgojni dom, v 34 % zadev pa namestitev v vzgojni zavod, v 20 % je bilo odrejeno nadzorstvo centra za socialno delo, v 7 % nadzorstvo centra za socialno delo skupaj z navodili in prepovedmi, v 2 % zadev je bil izrečen ukor, v 2 % pa pogojna ustavitev vzgojnega ukrepa ali kazni.

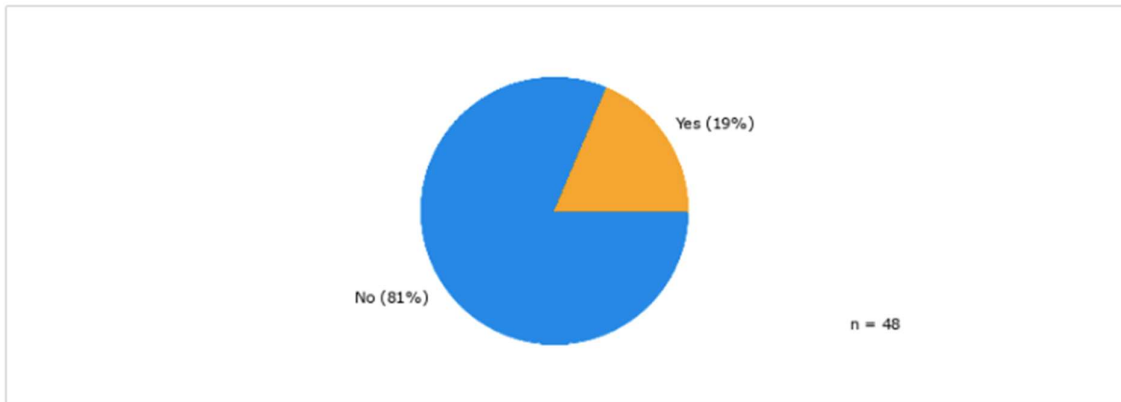

Slika 174: Predhodno izrečene sankcije – sodna raven

Known (94%)	Znano (94 %)
Unknown (6%)	Ni znano (6 %)
n=53	n = 53

Sodni vzorec je vključeval 54 zadev, v katerih je sodišče zavrglo zadevo na podlagi načela smotrnosti, zaradi majhnega pomena kaznivega dejanja ali ker je izvrševanje kazni ali vzgojnega ukrepa že potekalo, kot je navedeno v oddelku 2.2 tega poročila. Podatki o povratništvu v tem oddelku vključujejo nekatere primere, v katerih je sodišče zavrglo zadevo, ker je izvrševanje kazni ali vzgojnega ukrepa že potekalo. V drugih primerih pa je sodišče izreklo enotne vzgojne ukrepe na podlagi določb o izreku vzgojnih ukrepov „v steku“ iz 85. člena KZ ali dodaten vzgojni ukrep, ne da bi upoštevalo predhodno izrečeno kazensko sankcijo, zaradi česar sta se v zvezi z mladoletnikom hkrati izvrševala dva ali več vzgojnih ukrepov, kot je navedeno v oddelku 8.1.1 tega poročila.

V 19 % zadev je sodišče spremenilo kazensko sankcijo, ki je bila v preteklosti izrečena otroku na sodni ravni (*slika 175*). Pri tem je v glavnem šlo za spremembo iz nadzorstva organa socialnega varstva v namestitev v vzgojni zavod ali iz namestitve v vzgojni zavod v namestitev v prevzgojni dom.

Slika 175: Spremembe predhodno izrečenih sankcij – sodna raven

Yes (19%)	Da (19 %)
No (81%)	Ne (81 %)
n=48	n = 48

Podatke o povratništvu s tega oddelka je treba razlagati previdno. V nekaterih primerih so bile informacije o preteklem prestopništvu v vzorcu netočne, ker nekatera državna tožilstva in sodišča – ali posamezni državni tožilci in sodniki – niso pridobila informacij o preteklem prestopništvu otroka (tj. seznama že izrečenih vzgojnih ukrepov in kazni). Druga so pridobila podatke o preteklem prestopništvu mladoletnika in v svojih pravnomočnih odločbah točno navedla, kateri vzgojni ukrep je bil v preteklosti izrečen otroku. V nekaterih primerih so sodišča pridobila informacije o tekočih postopkih mladoletnika in jih upoštevala pri svojih odločitvah. Zato bi morala državno tožilstvo in sodstvo določiti jasne smernice za opredelitev kriminalne preteklosti in načina, kako obravnavati povratništvo pri tožilskih odločitvah glede ovadbe otroka ali zavrženja zadeve in pri odločitvah sodišč glede vzgojnega ukrepa ali kazni, ki se izreče.

Spisi posameznih okrožnih sodišč kažejo, da so v tožilskih in pravosodnih spisih navedeni približno trije do štiri mladoletniki. Ti otroci so bodisi doživeli zelo zapletene psihosocialne okoliščine bodisi se v preteklosti niso srečali s policijo, državnim tožilstvom, sodišči, centri za socialno delo, vzgojnimi zavodi ali oboje. Potrebne so dodatne raziskave za jasno opredelitev in celostno proučitev povratništva, pri čemer je treba proučiti, koliko otrok, ki niso dosegli praga starosti za kazensko odgovornost, izvrši kazniva dejanja in se vključi v mladoletniški kazenskopравни sistem, ter koliko mladih storilcev še naprej izvaja kazniva dejanja, ko dosežejo polnoletnost. V okviru tega bi bilo treba pri kriminoloških študijah proučiti tudi učinkovitost specifičnih kazenskih sankcij, izrečenih mladoletnikom. Pregledani spisi kažejo, da so bili nekaterim mladoletnim povratnikom izrečeni vzgojni ukrepi brez odvzema prostosti, ki jih sodišča niso spremljala, kot je navedeno v študiji primera 21.

Študija primera 21

Pregledani spis je bil prvi od številnih v zvezi z mladoletnikom v vzorcu. V prvem kazenskem postopku proti mladoletniku je sodišče odredilo nadzorstvo centra za socialno delo, vendar ni nikoli zahtevalo poročil centra, da bi spremljalo izvrševanje. Mladoletnik je še naprej izvajal kazniva dejanja, pozneje pa je bil nameščen v vzgojne zavode in prevzgojni dom.

10.3 Podatki o povratništvu: povzetek ugotovitev in priporočila

Povzetek ugotovitev:

- Na tožilski oziroma sodni ravni je bilo **29 % oziroma 40 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj povratnikov**, ki jim je bil vzgojni ukrep ali sankcija izrečena vsaj za eno prejšnje kaznivo dejanje.
- Otroci iz tožilskih oziroma sodnih vzorcev so v povprečju **storili 3,4 oziroma 4,6 kaznivega dejanja. Večina jih je storila kazniva dejanja zoper premoženje.**
- **Za prejšnje sankcije proti mladoletnikom s kriminalno preteklostjo se je vedelo v 76 % tožilskih in 94 % sodnih spisov.** Sodišča so te sankcije spremenila v 15 % oziroma 19 % zadev. Pri tem je v glavnem šlo za spremembo iz nadzorstva organa socialnega varstva v namestitve v vzgojni zavod ali iz namestitve v vzgojni zavod v namestitev v prevzgojni dom.
- **Državno tožilstvo in sodstvo bi morala določiti jasne smernice za opredelitev kriminalne preteklosti in načina, kako obravnavati povratništvo** pri tožilskih odločitvah glede ovadbe otroka ali zavrženja zadeve in pri odločitvah sodišč glede vzgojnega ukrepa ali kazni, ki se izreče.
- Potrebne so dodatne raziskave za **jasno opredelitev in celostno proučitev povratništva**, pri čemer je treba proučiti, koliko otrok, ki niso dosegli praga starosti za kazensko odgovornost, izvrši kazniva dejanja in se vključi v mladoletniški kazenskopравни sistem, ter koliko mladoletnih storilcev še naprej izvršuje kazniva dejanja, ko dosežejo polnoletnost. V okviru tega bi bilo treba pri kriminoloških študijah proučiti tudi učinkovitost specifičnih kazenskih sankcij, izrečenih mladoletnikom.

Priporočila:

- Opredelitev

Priporočamo, da državno tožilstvo in sodstvo določita jasne smernice za opredelitev kriminalne preteklosti in načina, kako obravnavati povratništvo pri tožilskih odločitvah glede ovadbe otroka ali zavrženja zadeve in pri odločitvah sodišč glede vzgojnega ukrepa ali kazni, ki se izreče.

Poleg tega priporočamo, da se povratništvo jasno opredeli in celostno prouči, pri čemer je treba proučiti, koliko otrok, ki niso dosegli praga starosti za kazensko odgovornost, izvrši kazniva dejanja in se vključi v mladoletniški kazenskopравни sistem, ter koliko mladih prestopnikov še naprej izvaja kazniva dejanja, ko dosežejo polnoletnost. V okviru tega bi bilo treba pri kriminoloških študijah proučiti tudi učinkovitost specifičnih kazenskih sankcij, izrečenih mladoletnikom.

11 Celotni seznam priporočil³⁴

V tem oddelku so zbrana splošna in specifična priporočila za dodatne raziskave in normativne spremembe, potrebne za izboljšanje slovenskega mladoletniškega kazenskoprnega sistema. Brati bi ga bilo treba skupaj s poročilom o raziskavi in analizi vrzeli (rezultat 1 projekta).

Nekatera priporočila so splošna, saj številnih pomembnejših vprašanj, ki se pojavljajo v celotnem poročilu, kot je vloga centrov za socialno delo ali potreba po specializaciji, ni mogoče rešiti s hitrimi in preprostimi rešitvami ali neposrednimi normativnimi spremembami. Druga priporočila so natančnejša ter temeljijo in se odzivajo na rešitve, predvidene že v predlogu ZOMSKD.

Priporočila so razporejena glede na specifična področja poročila, iz katerih izhajajo.

Podatki o kaznivih dejanjih in mladoletniškem prestopništvu

- **Taktika policijskega dela**

Javnozdravstveni pristopi k preprečevanju nasilja in uživanja mamil si z obravnavanjem osnovnih dejavnikov, ki povečujejo verjetnost, da bodo mladoletniki postali žrtve ali storilci kaznivih dejanj na področju nasilja ali prometa z mamili, prizadevajo izboljšati zdravje in varnost mladoletnikov.

Priporočamo, da se dodatno prouči in premisli taktika policijskega dela v nekaterih delih države ter pri tem po možnosti opazovanje nekaterih skupin mladoletnikov nadomesti z javnozdravstvenim pristopom k nasilnim kaznivim dejanjem in kaznivim dejanjem, povezanim z mamili.

- **Vključevanje**

Priporočamo, da se več pozornosti nameni boljšemu vključevanju mladoletnikov iz marginaliziranih okolij v šole in druge institucije, da se jim zagotovijo družbeno sprejemljivi viri priznanja, dostojanstva in spoštovanja, da bi se tako preprečilo, da mladoletniško prestopništvo postane dejavnost za vrstniško sprejemanje.

- **Sodelovanje organov socialnega varstva in individualne ocene**

Priporočamo oblikovanje novih in učinkovitejših načinov, na katere lahko organi socialnega varstva uspešno sodelujejo z državnimi tožilci in sodišči ter jim priskrbijo informacije o otrokovih osebnih in družinskih okoliščinah, da se tako okrepi individualizacija ukrepov in sankcij.

³⁴ Upoštevati je treba, da so priporočila, navedena v modrih okvirih tega oddelka, enaka tistim iz glavnega dela besedila. Ugotovitve (ki niso navedene v modrih okvirih) pa so povzete in predstavljene nekoliko drugače, vendar z nespremenjeno vsebino.

Podatki o pravnomočnih odločitvah

- **Odvračanje kazenskega pregona**

Priporočamo nadaljnje spodbujanje odvratanja kazenskega pregona in dajanje prednosti odvratanju kazenskega pregona na tožilski ravni. Hkrati priporočamo sistematično evidentiranje podatkov o povratništvu, da se omogočita raziskovanje in vrednotenje uspešnosti ukrepov odvratanja kazenskega pregona.

- **Poravnavanje**

Priporočamo, da so poravnalci, ki obravnavajo mladoletniške kazenske zadeve, specializirani in da razumejo namen kazenskega postopka proti otrokom ter da se razmisli o prostovoljni in nepoklicni naravi vloge poravnalca.

- **Odložen kazenski pregon**

Priporočamo, da je pri naložitvi **oprave dela v splošno korist** v okviru odložitve kazenskega pregona poudarek na enakosti praks glede dolžine dobe tovrstnega dela in števila delovnih ur.

Priporočamo, da se pri naložitvi posameznih **nalog** v okviru odložitve kazenskega pregona podaljšajo roki v zakonodaji in praksi, da se mladoletnikom da dovolj časa, da izpolnijo nalogo, ter da se organom socialnega varstva omogoči, da ustrezno organizirajo svoje delo.

Priporočamo, da se izberejo **ukrepi**, ki bodo najverjetneje omogočili mladoletnikovo prevzgojo in ponovno socializacijo, pri čemer je treba upoštevati mladoletnikove konkretne individualne okoliščine in potrebe.

Priporočamo, da se pri naložitvi **denarnih nalog**, kot sta plačilo škode in prispevanje v korist javne ustanove ali na namensko proračunsko postavko v okviru ukrepa odvratanja kazenskega pregona, več pozornosti nameni mladoletnikovemu dohodku ali štipendiji ter otrokovemu socialno-ekonomskemu ozadju.

- **Utemeljevanje ukrepov in sankcij ter izboljševanje individualiziranih odločitev**

Državno tožilstvo včasih v pravnomočni odločitvi o zadevi ni ustrezno pojasnilo razlogov za odvratanje kazenskega pregona. Zlasti bi lahko bile pravnomočne tožilske odločitve o odvratanju kazenskega pregona temeljitejše pri sklicevanju na namene odvratanja kazenskega pregona v primerjavi s kazenskim postopkom, največjo koristjo otroka in drugimi načeli mednarodnega prava o otrokom prijaznem pravosodju.

Poleg tega so potrebne nadaljnje raziskave organizacije državnega tožilstva v mladoletniških kazenskih zadevah in delovanja organov socialnega varstva v Sloveniji, da se predlagajo jasni načini, na katere lahko državni tožilci zahtevajo informacije o mladoletniku od njegovih staršev ali organov socialnega varstva ali pokličejo družino in

socialne delavce na sestanek. Še vedno ni jasno, ali bi bile zakonske zahteve za državno tožilstvo glede postopka pred odločitvijo o zavrženju zadeve (npr. obvezno poročilo organa socialnega varstva, „zaslišanje“, na katero bi državni tožilec povabil otroka, njegove starše, socialne delavce in druge pomembne osebe v otrokovem življenju, kjer bi se zadeva obravnavala pred zavrženjem) koristne.

Priporočamo, da se vse odločitve in ukrepi, izrečeni mladoletnikom, ustrezno utemeljijo in da se v vseh zadevah na področju mladoletniškega pravosodja navedejo ustrezni razlogi za neko odločitev. Zlasti priporočamo, da državni tožilci in sodniki v svojih pravnomočnih odločitvah razlikujejo med zavrženji na podlagi načela smotrnosti in zavrženji, ker izvrševanje vzgojnega ukrepa že poteka.

Priporočamo, da se v primerih, kadar obstaja mnenje, da je to najugodnejša pot do mladoletnikove prevzgoje in ponovne socializacije, ukrepi, kot so poravnavanje, odložitev kazenskega pregona in zavrženje na podlagi načela smotrnosti, razširijo na nekatera kazniva dejanja, za katera je v KZ predpisana kazen zapora vsaj petih let.

Poleg tega priporočamo, da se veljavni ukrepi navodil in prepovedi razširijo in postanejo podrobnejši, da se omogoči boljša individualizacija sankcij proti mladoletnikom in ustrezno upošteva največja korist otroka.

- **Vloga organov socialnega varstva**

Priporočamo, da se temeljito premisli o vlogi organov socialnega varstva pri svetovanju sodstvu glede najustreznejšega vzgojnega ukrepa za posameznega mladoletnika ob upoštevanju organizacijskih težav, ki trenutno pestijo slovenske organe socialnega varstva, in da se namenijo zadostni viri, da se bodo lahko organi socialnega varstva specializirali in opravljali pomembno svetovalno vlogo v zadevah na področju mladoletniškega pravosodja.

- **Zbiranje podatkov za preglednost, spremljanje in vrednotenje**

Priporočamo, da državna tožilstva in okrožna sodišča zbirajo podatke o različnih kategorijah zavrženj. Te podatke bi bilo treba zbirati tudi na državni ravni.

Podatki v zvezi s storilci kaznivih dejanj

- **Zgodnje ukrepanje**

Priporočamo, da se premislijo in poiščejo načini krepitve ukrepov za zgodnje ukrepanje, da se prepreči stopnjevanje socialnih in družinskih težav, ki lahko privede do pojava prestopniškega vedenja pri mladoletnikih.

- **Podatki o prestopništvu in povratništvu**

Priporočamo, da državna tožilstva in sodišča vodijo dosledne in ažurne podatke o preteklem prestopniškem vedenju in/ali povratništvu mladoletnikov na način, ki je skladen s predpisi o varstvu podatkov.

Podatki o postopku

- **Specializacija in zbiranje informacij**

Postopki v okviru mladoletniškega kazenskopravnega sistema so zdaj praviloma dolgotrajni in pogosto trajajo veliko dlje, kot je razumno za največjo korist otroka. S temeljito, vendar hitro enkratno strokovno oceno otroka v hitreje izvedenem sodnem postopku bi se morda bolje uveljavljale otrokove pravice do hitrega odgovora in prednostno upoštevala njegova največja korist. Vendar je to izvedljivo le, če so ustrezni strokovnjaki pri organih socialnega varstva, državnih tožilstvih in sodiščih specializirani in lahko obravnavajo izključno mladoletniške kazenske zadeve.

Povezavo med strokovnim ocenjevanjem otroka in pravnim utemeljevanjem ustreznosti kazenskih sankcij proti njemu glede na cilje kazenskega postopka proti mladoletniku bi bilo treba pojasniti. Sodišča lahko imenujejo drugega izvedenca, če jih prvo izvedensko mnenje ne prepriča.

Za dobro pravosodje in mladoletniški kazenskopravni sistem, ki spoštuje otrokove pravice, je priporočljivo, da se omogoči specializacija strokovnjakov v socialnih službah, na državnih tožilstvih in sodiščih ter se jim omogoči, da se ukvarjajo izključno s kazenskimi zadevami proti mladoletnikom.

Da bi zagotovili otrokovo pravico do hitrega odgovora in upoštevali njegovo korist, se priporoča, da se prizadeva za pospešitev kazenskih postopkov proti mladoletnikom in da se na začetku vsakega mladoletniškega kazenskega primera zagotovi strokovna ocena otrokove osebnosti in razvoja ter njegov socialni in družinski položaj.

Priporoča se tudi, da se od sodišč zahteva, da pojasnijo vsako odločitev, ki odstopa od priporočil iz strokovne ocene, in ustrezno utemeljijo izbiro drugačnega ukrepa ali sankcije.

- **Sodelovanje centrov za socialno delo**

Potrebne so dodatne raziskave za proučitev in razumevanje aktivne ali pasivne vloge centrov za socialno delo pri sodnih postopkih proti mladoletnim prestopnikom, saj bi morali biti aktivni v skladu s 458. členom ZKP ali 43. členom predloga ZOMSKD. Izdelati je treba priporočila in protokole za opredelitev števila, strukture in kakovosti poročil centrov za socialno delo v posameznem kazenskem postopku, da bi ta postala boljša

podlaga za individualizacijo sankcij sodišč. Vloga socialnih delavcev pri sodišču bi morala biti premišljena tako, da njihovi pogovori z mladoletnikovimi starši dodatno prispevajo k poročilom organov socialnega varstva, ne pa da jih podvajajo.

Drugi odstavek 72. člena predloga ZOMSKD, ki omogoča sodišču, da se odloči, da ne bo zaslišalo staršev otroka (ali pridobilo novega poročila centrov za socialno delo), če so centri za socialno delo z njimi že opravili razgovor in če sodišče meni, da razgovori niso potrebni, saj ima dovolj informacij iz prejšnjih postopkov, bi bilo treba izvajati premišljeno. Čeprav člen sam po sebi ni problematičen, bi lahko bil v nasprotju z otrokovo koristjo glede na trajanje sodnih postopkov.

Priporoča se, da se pripravijo protokoli za opredelitev sodelovanja centrov za socialno delo v kazenskih postopkih proti mladoletnikom, zlasti s pojasnitvijo strukture in vsebine njihovih poročil ter z vzpostavitvijo standardov kakovosti za individualne ocene, na podlagi katerih lahko sodišče individualizira ukrepe in sankcije.

Priporoča se, da se drugi odstavek 72. člena predloga ZOMSKD, ki omogoča sodišču, da se odloči, da ne bo zaslišalo staršev otroka (ali pridobilo novega poročila centrov za socialno delo), če so centri za socialno delo z njimi že opravili razgovor in če sodišče meni, da razgovori niso potrebni, saj ima dovolj informacij iz prejšnjih postopkov, podrobneje opredeli z dodatkom, da take odločitve ni mogoče sprejeti, če to pomeni tveganje, da se pridobi poročilo centra za socialno delo, ki je bilo pripravljeno že davno v prejšnjem kazenskem postopku in ne vsebuje najnovejših informacij o otroku in njegovih razmerah.

- **Začasna namestitev med postopkom**

Prvi odstavek 64. člena predloga ZOMSKD določa, da je otroka mogoče začasno izločiti iz domačega okolja in ga postaviti pod nadzorstvo centra za socialno delo, nastaniti pri drugi družini ali namestiti v vzgojni zavod. Vendar ta možnost s pravnega in razvojnega vidika morda ni v otrokovo največjo korist.

Peti odstavek 64. člena predloga ZOMSKD omenja diagnostični center kot ustanovo, v katero lahko sodišče mladoletnika namesti za največ trideset dni, če potrebuje podrobno oceno v okviru izvedenskega mnenja. Vendar v Sloveniji diagnostični center še ne obstaja.

Priporoča se, da se pred sprejetjem in izvajanjem prvega odstavka 64. člena predloga ZOMSKD temeljito prouči, ali bi morala sodišča imeti možnost, da otroke, ki jih bo morda treba odstraniti iz domačega okolja, vendar jim še ni bila izrečena sankcija na podlagi pravnomočne sodne odločbe, namestijo v vzgojni zavod ali prevzgojni dom.

Priporoča se tudi, da odgovorni organi ustanovijo diagnostični center ter vnovič skrbno razmislijo o njegovi natančni vlogi in odgovornostih. Pojasniti bi bilo treba tudi razmerje med strokovnimi centri v ZOOMTVI in bodočim diagnostičnim centrom, kot ga predvidevata ZKP in predlog ZOMSKD.

- **Pripor**

Predlog ZOMSKD poskuša zagotoviti, da se bo pripor v kazenskih postopkih proti mladoletnikom uporabljal kot skrajno sredstvo. Šesti odstavek 65. člena predloga ZOMSKD sodiščem omogoča, da mladoletnikom odredijo pripor za največ šest mesecev in ne za dve leti, kot je dovoljeno po veljavnem ZKP.

V skladu s prvim odstavkom 432. člena ZKP so mladoletniki v primerjavi z odraslimi storilci kaznivih dejanj v slabšem položaju, kar zadeva pogoje za pripor pri težjih in lažjih kaznivih dejanjih. Predlog ZOMSKD v 65. členu prinaša prepotrebno spremembo v smislu razlike med razlogi za pripor glede na težo kaznivega dejanja: v prvem odstavku 65. člena so navedeni pogoji za pripor za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen zapora nad tri leta, medtem ko so v drugem odstavku 65. člena navedeni pogoji za pripor za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen zapora do treh let.

Analizirani podatki kažejo, da so sodišča za 64 % mladoletnikov odredila pripor s polnoletnimi in le za 18 % z drugimi mladoletniki. V 18 % zadev informacije o namestitvi mladoletnika niso bile znane. Potreba, da sodnik po pridobitvi mnenja uprave zavoda za prestajanje kazni zapora izda pisni sklep o priporu mladoletnika z odraslimi, je zdaj del 473. člena ZKP-O in 67. člena predloga ZOMSKD. Gre za dobrodošlo in nujno normativno spremembo. Kljub temu bi se moralo število priporov, ki jih odredijo sodišča, dolgoročno zmanjšati, pri čemer bi se bilo treba izogibati priporu otrok skupaj s polnoletnimi.

Predlog ZOMSKD v 66. členu ponuja več alternativ za pripor kot veljavni ZKP, kar je še ena dobrodošla normativna sprememba. Tretji odstavek 66. člena predloga ZOMSKD izrecno določa, da lahko sodišče, kadar je pripor nepotreben, mladoletnika alternativno namesti tudi v vzgojni zavod.

Priporoča se ustanovitev pripornega centra ali enote samo za mladoletnike, ki bo upoštevala mednarodne standarde glede odvzema prostosti otrok in zagotovila, da otroci ne bodo več pridržani skupaj z odraslimi.

Priporoča se tudi, da se pred sprejetjem in izvajanjem tretjega odstavka 66. člena predloga ZOMSKD skrbno preveri, ali so vzgojni zavodi v Sloveniji ustrezno opremljeni, da bi se lahko uporabljali kot primerna alternativa priporu v predkazenskem postopku, in razmisli, katere so morda druge možnosti, ki ne vključujejo odvzema prostosti mladoletnika.

- **Redni sodni nadzor med priporom**

Priporoča se, da se v predlog ZOMSKD vnese določba, da mora sodnik redno obiskovati mladoletnika v priporu.

- **Pravica do pravnega zastopanja**

Dobrodošlo spremembo prinašata peti odstavek 478. člena ZKP-O in prvi odstavek 78. člena predloga ZOMSKD, po katerih mora sodišče na sejo senata ali glavno obravnavo povabiti državnega tožilca, mladoletnika in njegovega zagovornika, ne pa jih zgolj obvestiti. Sodišče v skladu z ZKP-O ne more opraviti seje senata ali glavne obravnave brez otrokovega odvetnika.

Če je obramba obvezna, mora sodišče zagotoviti pravno zastopanje za celoten kazenski postopek od začetka pripravljalnega postopka (ali celo prej za nekatera preiskovalna dejanja) (454. člen ZKP- in 41. člen predloga ZOMSKD).

Predlog ZOMSKD v 41. členu določa, da mora imeti mladoletnik, ki je vključen v več postopkov, istega odvetnika, po možnosti specializiranega. Če bo sprejet, bo to dobrodošla normativna sprememba, sodišča različnih okrožij pa bi se morala med seboj dosledno obveščati o kazenskih postopkih proti isti mladoletni osebi. Specializacija zagovornikov mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, kot jo predvidevata 452.b člen ZKP-O in 41. člen predloga ZOMSKD, je ključna za spoštovanje pravic mladoletnikov do zakonitega postopka in za prispevek k njihovem razvoju in rehabilitaciji.

Priporočata se sprejetje in izvajanje prvega odstavka 78. člena in 41. člena predloga ZOMSKD ter zagotovitev, da sodišča spoštujejo te nove pravne zahteve in otrokom pravno zastopanje zagotovijo na samem začetku postopka in vse do konca.

Priporoča se tudi ustrezna specializacija zagovornikov mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, da se v celoti spoštujejo otrokovi pravici do ustreznega pravnega postopka in pravnega zastopanja.

Če je mladoletnik vpleten v več kot eno zadevo, se priporoča, da se omogoči, da isti zagovornik zastopa mladoletnika v vseh sodnih postopkih, v katere je vpleten, tudi če ti postopki potekajo v različnih okrožjih.

- **Pravica do obveščeni in spremstva**

V skladu z drugim odstavkom 452.c člena ZKP-O in tretjim odstavkom 7. člena predloga ZOMSKD mora vsak pristojni organ, vključno s policijo in državnim tožilstvom, otroka obvestiti o obtožbah proti njemu. Prav tako bi morali mladoletnika seznaniti z njegovimi pravicami do spremstva staršev ali skrbnikov, do odvetnika in do zasebnosti. Organi bi morali o kaznivem dejanju, za katero sumijo, da ga je mladoletnik storil, obvestiti tudi otrokove starše ali skrbnika.

V prvem odstavku 452.c člena ZKP-O in prvem odstavku 7. člena ZOMSKD je mladoletnikom izrecno zagotovljena pravica do prisotnosti staršev ali skrbnikov v kateri koli fazi kazenskega postopka proti njim. Če prisotnost staršev ali skrbnikov ni v otrokovo korist ali pristojni organi ne morejo stopiti v stik z njimi, lahko otroci za svoje spremstvo

imenujejo drugo osebo, ki ji zaupajo (npr. mladinskega ali socialnega delavca, učitelja, starejšega sorojenca). Če organi menijo, da oseba, ki jo je imenoval otrok, ne bo delovala v njegovo korist, za otroka po uradni dolžnosti imenujejo zaupanja vredno osebo. Ta dobrodošla normativna sprememba bo po možnosti prispevala k temu, da bo državno tožilstvo spoštovalo otrokovo pravico do zaslišanja in navzočnosti staršev ali osebe, ki ji otrok zaupa, v vseh postopkih proti otroku, vključno s tistimi, v katerih zavrže ovadbo.

Peti odstavek 452.c člena ZKP-O in tretji odstavek 7. člena predloga ZOMSKD nalagata policiji, državnemu tožilstvu in sodišču, da otroka, njegove starše ali skrbnika obvestijo o njihovih pravicah v skladu z ZKP-O ali ZOMSKD.

Priporoča se, da ustrezni organi v zvezi z otrokovo pravico do obveščeni mladoletnika ustno in pisno obvestijo o njegovih pravicah v jeziku in na način, ki ustreza mladoletnikovi starosti ter stopnji zrelosti in razvoja, ter to navedejo v policijskih, tožilskih in sodnih spisih.

Prav tako se priporoča, da ustrezni organi mladoletniku in njegovim staršem ali skrbnikom omogočijo učinkovito uveljavljanje pravic, opredeljenih v zakonodaji – vključno z otrokovo pravico do zaslišanja in starševskega spremstva.

- **Razlikovanje med pripravljalnimi postopki in glavnimi obravnavami**

V 44. členu predloga ZOMSKD je navedeno, da mora pripravjalni postopek voditi sodnik. Ta normativna sprememba koristi mladoletnikom, saj jim omogoča redne stike z isto uradno osebo ves čas sodnega postopka proti njim.

Priporoča se, da sodniki vodijo pripravjalne postopke in sodišča ustrezno razlikujejo med okoliščinami, v katerih morajo opraviti glavno obravnavo, in okoliščinami, v katerih zadostuje seja senata. Glavno obravnavo je treba opraviti vsakič, ko sodišče neposredno proučuje dokaze o kaznivem dejanju ali mladoletnikovih okoliščinah.

- **En sodnik na mladoletnega storilca kaznivih dejanj**

Šesti odstavek 43. člena predloga ZOMSKD določa, da mora isti sodnik za mladoletnike voditi vse kazenske postopke proti mladoletniku na istem okrožnem sodišču, kar je prav tako koristno.

Priporoča se, da se določba, ki je trenutno izražena v šestem odstavku 43. člena predloga ZOMSKD, sprejme in nato učinkovito izvaja v praksi.

- **Zaključne seje**

Priporoča se, da sodišča pred ustavitvijo izvrševanja vzgojnega ukrepa vedno opravijo zaključno sejo in izdajo pravnomočno odločbo o uradnem zaključku izvrševanja vzgojnega ukrepa.

- **Pritožbeni postopki**

V 83. členu predlog ZOMSKD, če bo sprejet, prinaša dobrodošlo normativno spremembo, saj določa nova pravila glede vabljenja mladih na pritožbeno obravnavo. Ko prvostopenjsko sodišče izreče zavodski vzgojni ukrep, varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v psihiatrični ustanovi ali kazen mladoletniškega zapora, mora pritožbeno sodišče otroka povabiti na sejo.

Priporoča se, da se določba, ki je trenutno izražena v 83. členu predloga ZOMSKD, sprejme in nato učinkovito izvaja v praksi.

- **Specializacija sodišč**

Priporoča se sprememba Zakona o sodiščih, da se omogočijo specializirani kazenski oddelki in sodniki za mladoletnike. Specializirana kazenska sodišča za mladoletnike bi lahko dolgoročno zagotovila uspešnejši mladoletniški kazenskopravni sistem in učinkovito izvajanje uveljavljenih mednarodnih standardov mladoletniškega kazenskopravnega sistema.

Podatki o individualizaciji in izvrševanju kazenskih sankcij

- **Sankcioniranje več kaznivih dejanj**

Če različna okrožna sodišča ali različni sodniki z istega okrožnega sodišča vodijo ločene postopke, včasih proti istemu mladoletniku sočasno izrečejo dva ali več vzgojnih ukrepov.

Priporočamo, naj sodišče, kadar v istem postopku odloča o dveh kaznivih dejanjih in mladoletniku izreče vzgojni ukrep, uporabi pravila o izreku sankcij „v steku“, ki so prilagojena vzgojnim ukrepom.

Prav tako priporočamo, naj se, kadar se ločeni postopki vodijo pred različnimi sodniki ali sodišči, od sodnika/sodišča, ki izreče najstrožji vzgojni ukrep ali ki zadnje oziroma zadnji izreče enako strogo sankcijo, zahteva, da izreče enoten vzgojni ukrep. Poleg tega bi to sodišče moralo spremljati izvrševanje izrečenega enotnega vzgojnega ukrepa.

- **Pobeg**

Mladoletniki včasih pobegnejo iz vzgojnih zavodov ali prevzgojnih domov, v katere so nameščeni. Če otrok pobegne iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, ga policija lahko privede nazaj.

Vzgojni zavod, prevzgojni dom ali organi socialnega varstva bi morali sodišče in policijo obvestiti o pobegu mladoletnika v primeru zavodskega vzgojnega ukrepa ali o nesodelovanju v primeru zunajzavodskega vzgojnega ukrepa. Sodišče lahko odredi prisilno

privedbo mladoletnika nazaj v zavod ali izda za njim tiralico v primeru zunajzavodskih vzgojnih ukrepov.

Preden sodišče odredi prisilno privedbo ali za njim izda tiralico in odredi mladoletnikovo vrnitev v zavod, bi morali sodnik in socialni delavci pri sodišču ali drugi specializirani strokovnjaki zaslišati otroka, da ugotovijo razloge za njegov pobeg. Poleg tega bi otrok moral biti ustrezno obveščen o svoji pravici do pritožbe v primeru kršitve njegovih pravic. Čas, ko je mladoletnik na begu iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, bi se moral všteti v dobo ukrepa.

Priporočamo, da preden sodišče odredi prisilno privedbo ali izda tiralico in odredi mladoletnikovo vrnitev v zavod, sodnik in socialni delavci, ki jih postavi sodišče, ali drugi specializirani strokovnjaki zaslišijo otroka, da ugotovijo razloge za njegov pobeg.

Priporočamo, da se vzpostavijo pritožbeni mehanizmi in da se otroka ustrezno obvesti o njegovih pravicah, da vloži tako pritožbo.

Poleg tega priporočamo, da se čas, ko je otrok na begu iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, všteje v dobo ukrepa.

- Sprememba zunajzavodskih ukrepov

Sodišča redko nadomestijo zunajzavodske vzgojne ukrepe zaradi mladoletnikovega nesodelovanja. V takih primerih pogosto ne skličejo obravnave, na kateri bi obravnavala nesodelovanje mladoletnika in po potrebi nadomestila izrečeni vzgojni ukrep. Spremljanje izvrševanja vzgojnih ukrepov je zahtevno zaradi števila zadev, ki jih sodniki obravnavajo, in poteka zakonsko dovoljene najdaljše dobe vzgojnega ukrepa pred možnostjo sklica obravnave. Če bi se sodniki ukvarjali le z mladoletniškimi kazenskimi zadevami, bi se lahko pogosteje posvetovali s centrom za socialno delo in tako začeli nadomestitev vzgojnega ukrepa takoj, ko bi izvedeli za mladoletnikovo kršitev vzgojnega ukrepa ali njegove spremenjene okoliščine. To sodelovanje bi bilo lahko uspešnejše, če bi se nekateri socialni delavci ukvarjali le z mladoletniškimi kazenskimi zadevami in če bi bili z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj ter njihovimi družinami v rednih stikih, v okviru katerih bi spremljali izvrševanje vzgojnih ukrepov.

Kadar sodišča vzgojni ukrep nadomestijo, je treba spet razmisliti, ali naj se trajanje vzgojnega ukrepa, ki je bil izrečen najprej, ne upošteva pri nadomeščnem ukrepu. Čas, ki ga je otrok preстал v okviru izvrševanja (zunajzavodskega ali zavodskega) sodnega ukrepa, bi moral biti upoštevan, če in ko se ta ukrep spremeni, zlasti pri vzgojnih ukrepih, da se prepreči dolga institucionalizacija otrok.

Priporočamo, da se specializiranim sodnikom in socialnim delavcem dovoli, da se osredotočijo izključno na mladoletniške kazenskopravne zadeve, da se zagotovita tesnejši stik z mladoletnikom in boljše spremljanje izvrševanja zunajzavodskih ukrepov ter omogoči sprememba ukrepov, če se ugotovi, da mladoletnik ne more izvršiti izrečenega ukrepa.

Priporočamo, da sodišča čim prej spremenijo izrečeni vzgojni ukrep, če je neučinkovit ali neustrezen za mladoletnika. Ob spremembi vzgojnega ukrepa bi morala sodišča upoštevati morebiten čas, v katerem je mladoletnik že izvršil del prvotnega ukrepa, in ustrezno spremeniti predvideno trajanje novega ukrepa.

- Spremljanje vzgojnih ukrepov

Priporočamo, da sodišča redno in temeljito spremljajo izvrševanje vzgojnih ukrepov.

Priporočamo tudi, da sodnik, ki je mladoletniku izrekel zavodski vzgojni ukrep, vsaj enkrat letno, po možnosti pa pogosteje, odvisno od trajanja izrečenega ukrepa, obišče zadevnega mladoletnika v vzgojnem zavodu in z njim opravi razgovor. Sodniki bi morali biti v rednih stikih tudi z mladoletniki, ki jim je bil izrečen zunajzavodski vzgojni ukrep.

- Prenehanje ukrepov

Kadar sodišča izdajo pravnomočno odločbo o ustavitvi izvrševanja vzgojnega ukrepa, kot razlog za ustavitev pogosto navedejo uspešnost vzgojnega ukrepa, namesto da bi navedla, da se je izvrševanje ukrepa ustavilo zaradi poteka zakonsko dovoljenega časa.

Priporočamo, da sodišča z izvedbo seje in sprejetjem odločbe uradno ustavijo vsak zavodski ali zunajzavodski vzgojni ukrep, katerega zakonsko dovoljena doba je potekla, in jasno navedejo razlog za zaustavitev ukrepa.

Priporočamo tudi, da se organi socialnega varstva in po potrebi vzgojni zavod ali prevzgojni dom, v katerega je bil nameščen mladoletnik, po odločitvi o ustavitvi ukrepa o tem nemudoma obvestijo ter ustavijo izvrševanje ukrepa in po potrebi odpustijo mladoletnika.

Priporočamo tudi, da sodišče vzgojni ukrep uradno ustavi, če mladoletnik zaradi spremenjenih okoliščin, razvoja ali potreb ne potrebuje zdravljenja ali pomoči, ki jo prejema, oziroma je ne potrebuje več.

- Zdravljenje odvisnosti od alkohola in drog

Poleg navodil in prepovedi iz KZ bi predlog ZOMSKD, če bo sprejet, omogočil izrek zdravljenja odvisnosti od alkohola in drog, prepovedi približevanja ter prepovedi druženja z določenimi osebami in dostopa na določene kraje. Ta širši razpon navodil in prepovedi bi lahko omogočil boljšo individualizacijo vzgojnih ukrepov. Vendar pa obvezno zdravljenje odvisnosti od drog in alkohola brez mladoletnikove motivacije morda ne bo tako uspešno, kot se pričakuje, prepoved približevanja pa lahko pri mladih le včasih deluje.

Priporočamo, da sodišča, ki morajo izbirati med različnimi ukrepi iz predloga ZOMSKD, za vsak primer posebej temeljito proučijo, katera navodila in prepovedi bi bila najprimernejša glede na osebnost in posebne okoliščine mladoletnika.

Priporočamo, da sodišča upoštevajo tudi strokovne ocene in informacije, ki jih zberejo organi socialnega varstva, vključno z lastnim mnenjem mladoletnika, da izrečejo ukrepe, ki bodo najverjetneje pozitivno vplivali na mladoletnika in izpolnili cilje mladoletniškega kazenskega pravosodja.

- **Izvajanje ukrepov s strani organov socialnega varstva**

Organi socialnega varstva začnejo pogosto izvrševati vzgojni ukrep dolgo po tem, ko sodna odločba o izreku takega ukrepa postane pravnomočna. Četrty odstavek 90. člena predloga ZOMSKD določa, da morajo centri za socialno delo začeti izvajati izrečene zunajzavodske vzgojne ukrepe najpozneje v tridesetih dneh od prejema odločbe sodišča. Če bo ta odločba sprejeta, bi jo bilo treba ob upoštevanju trenutnih organizacijskih težav organov socialnega varstva previdno izvajati.

Ukrep nadzorstva centra za socialno delo ni vedno dovolj individualiziran glede na okoliščine in potrebe posameznega mladoletnika. Navodila in prepovedi se trenutno pogosto izvršujejo zgolj kot nadzorstvo centra za socialno delo.

Včasih so srečanja socialnih delavcev z mladoletniki v okviru nadzorstva centra za socialno delo redka in opravljena na hitro, odvisna pa predvsem od (ne)pripravljenosti in motivacije posameznega socialnega delavca. Medtem ko nekateri socialni delavci spremljajo mladoletnika in poskušajo vzpostaviti odnos, da bi pozitivno vplivali na mladoletnikov razvoj, so drugi z otrokom v stiku zgolj po telefonu. Take nedosledne prakse niso zadovoljive.

Priporočamo, da sodniki proučijo možnost izreka navodil in prepovedi skupaj z nadzorstvom centra za socialno delo za zagotovitev boljše individualizacije teh vzgojnih ukrepov.

Priporočamo, da se med izvrševanjem sankcij ohranja osebni in redni stik med socialnimi delavci in mladoletniki, da se zagotovi pozitiven vpliv na njihov razvoj in zmanjšajo tveganja povratništva.

- **Specifični vzgojni zavodi in institucionalni ukrepi**

Priporočamo, da se dodatno prouči, ali bi morala sodišča pred namestitvijo mladoletnika v vzgojni zavod in po pridobitvi mnenja organov socialnega varstva določiti specifični vzgojni zavod, v katerega bi bilo treba namestiti mladoletnika.

V ta namen priporočamo tudi, da se pojasni, ali bodo vzgojni zavodi vselej lahko izvršili tako pravnomočno odločbo sodišča in ali bodo organom socialnega varstva zagotovljeni potrebni viri za opravljanje dodatne naloge priprave mnenj za sodišča o primernosti vzgojnih zavodov.

Priporočamo, da se dodatna pozornost nameni nekaterim normativnim rešitvam iz ZOOMTVI (npr. disciplinskim postopkom, obravnavi internih preizkusov prisotnosti

drog in alkohola v telesu, odločanju o pritožbah mladoletnikov glede kršitev njihovih pravic itd.) in zlasti načinu, kako vzgojni zavodi izvajajo take rešitve.

Tudi če vzgojni zavodi domnevno izvajajo take postopke v korist otroka, priporočamo, da se opravi raziskava, da se ugotovi, kako jih mladoletniki razumejo in doživljajo.

Priporočamo tudi, da se temeljito prouči, ali so sistemi nagrajevanja v vzgojnih zavodih pravični in pregledni ter ali je pristop ničelne tolerance do drog v institucionalnih okoljih, kjer imajo mladoletniki dostop do mamil in se lahko z njimi zasvojijo, smiselno oziroma ali mladoletniki bolje sprejmejo restorativne programe, ki spodbujajo postopno opuščanje uporabe drog in alkohola ter dopuščajo vrnitev k uporabi brez kaznovanja.

- **Pokazenska podpora**

Priporočamo, da se mladoletnikom po njihovem odpustu iz vzgojnih zavodov in prevzgojnega doma da na voljo ustrezna pokazenska podpora, vključno s pravico do namestitve v skupnosti po odpustu.

- **Otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, otroci s psihičnimi težavami**

V Sloveniji trenutno ni institucije za mladoletne prestopnike s pridruženimi osebnostnimi motnjami, zasvojenostmi itd., ki bi združevala zagotavljanje vzgoje, socialnega varstva, psihološke in psihiatrične pomoči ter varnosti mladoletnikom, pri katerih obstaja nevarnost samopoškodovanja ali poškodovanja drugih.

Priporočamo, da se opravi raziskava za proučitev, ali lahko obstoječi vzgojni zavodi sprejemajo osebe s pridruženimi čustvenimi in vedenjskimi težavami, osebnostnimi motnjami, odvisnostjo in/ali psihiatričnimi diagnozami ter jih zdravijo v intenzivnih skupinah iz 13. člena ZOOMTVI.

Podatki v zvezi s težavami s telesnim in duševnim zdravjem, duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami

Priporočamo, da se opravijo dodatne raziskave za proučitev, kako bi se lahko izobraževalne institucije, socialne institucije, institucije za kazensko pravosodje in institucije za duševno zdravje bolje povezale, da se zagotovi učinkovito zgornje ukrepanje za mladoletnike s težavami z duševnim zdravjem in duševnim razvojem ter čustvenimi in vedenjskimi težavami.

Poleg tega priporočamo, da pristojne institucije ustanovijo diagnostični center in pojasnijo odnos med predlogom ZOMSKD ali drugimi zakoni, s katerimi se ureja obravnava mladoletnih prestopnikov, in ZOOMTVI.

- **Opredelitev**

Priporočamo, da državno tožilstvo in sodstvo določita jasne smernice za opredelitev kriminalne preteklosti in načina, kako obravnavati povratništvo pri tožilskih odločitvah glede ovadbe otroka ali zavrženja zadeve in pri odločitvah sodišč glede vzgojnega ukrepa ali kazni, ki se izreče.

Poleg tega priporočamo, da se povratništvo jasno opredeli in celostno prouči, pri čemer je treba proučiti, koliko otrok, ki niso dosegli praga starosti za kazensko odgovornost, izvrši kazniva dejanja in se vključi v mladoletniški kazenskopravni sistem, ter koliko mladih prestopnikov še naprej izvaja kazniva dejanja, ko dosežejo polnoletnost. V okviru tega bi bilo treba pri kriminoloških študijah proučiti tudi učinkovitost specifičnih kazenskih sankcij, izrečenih mladoletnikom.

Viri

Arnež, J. (2022), *Negotiating Class in Youth Justice: Professional Practice and Interactions*, London in New York: Routledge.

Arnež, J. in Condry, R. (2021), Criminological Perspectives on School Exclusion and Youth Offending, *Emotional and Behavioural Difficulties*, 26(1), str. 87–100.

Balažic, M., Ramuš Cvetkovič, I., Skočir, M., Mihelj Plesničar, M., Arnež, J. in Filipčič, K. (2022), *Final Draft Research and Gap Analysis (Lot 1) Report*, Strasbourg: Svet Evrope.

Billingham, L. in Irwin-Rogers, K. (2022), *Against Youth Violence: A Social Harm Perspective*, Bristol: Bristol University Press.

Briggs, D. (2010), The World Is Out to Get Me, 'Bruv': Life after School Exclusion, *Safer Communities*, 9(2), str. 9–19.

Carlen, P., Gleeson, D. in Wardhaugh, J. (1992), *Truancy: The Politics of Compulsory Schooling*, Buckingham: Open University Press.

Zakon o prekrških (ZP-1) 2016.

Cohen, A. C. (1955), *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, London: Routledge & Kegan Paul.

Ustava Republike Slovenije (URS) 1991.

Svet Evrope (2021), *Inception Report Component I: 21SI10 – Improving the Juvenile Justice System and Strengthening the Education and Training of Penitentiary Staff*. Strasbourg: Svet Evrope – Sektor za otrokove pravice.

Zakon o sodiščih (ZS) 1994.

Kazenski zakonik (KZ) 1995.

Zakon o kazenskem postopku (ZKP) 1995.

Zakon o kazenskem postopku (ZKP-O) 2019.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1) 2000.

Filipčič, K. (2013), 'Juvenile Criminal Law', v Bavcon, L., Šelih, A., Korošec, D., Ambrož, M. in Filipčič, K. (ur.), *Criminal Law*, Ljubljana: Uradni list, str. 495–544.

Firmin, C. (2020), *Contextual Safeguarding and Child Protection*, London: Routledge.

Halsey, M. in De Vel-Palumbo (2020), *Generations through Prison: Experiences of Intergenerational Incarceration*, London in New York: Routledge.

Heidensohn, F. (1989), *Crime and Society*, Hampshire in London: Macmillan Education.

- Horvat, Š. (2004), *Zakon o kazenskem postopku s komentarjem*. Ljubljana: GV založba.
- Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI) 2021.
- Zakon o obravnavanju mladoletnih storilcev kaznivih dejanj (ZOMSKD).
- Lloyd, A. (1995), *Doubly Deviant, Doubly Damned: Society's Treatment of Violent Women*, London: Penguin Books.
- McAra, L. in McVie, S. (2005), The Usual Suspects?: Street-life, Young People and the Police, *Criminal Justice*, 5(1), str. 5–36.
- McAra, L. in McVie, S. (2007), Youth Justice? The Impact of System Contact on Patterns of Desistance from Offending, *European Journal of Criminology*, 4(3), str. 315–345.
- McAra, S. in McVie, L. (2010), Youth Crime and Justice: Key Messages from the Edinburgh Study of Youth Transitions and Crime, *Criminology & Criminal Justice*, 10(2), str. 179–209.
- McAra, L. in McVie, S. (2012), Negotiated Order: The Groundwork for a Theory of Offending Pathways, *Criminology and Criminal Justice*, 12(4), str. 347–375.
- McCluskey, G., Cole, T., Daniels, H., Thomson, I. in Tawell, A. (2019), Exclusion from School in Scotland and across the UK: Contrasts and Questions, *British Educational Research Journal*, 45(6), str. 1140–1159.
- Meiners, J. (2013), Schooling the Carceral State: Challenging the School-to-Prison Pipeline, v: D. Scott (ur.), *Why Prison?*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 261–267.
- Sanders, J., Liebenberg, L. in Munford, R. (2020), The Impact of School Exclusion on Later Justice System Involvement: Investigating the Experiences of Male and Female Students, *Educational Review*, 77(3), str. 386–403.
- Skalar, M. (2020), *Poročilo civilne družbe spremljanja izvajanja nacionalne strategije vključevanja Romov v Sloveniji: Prepoznavanje vrzeli v politiki vključevanja Romov*, Budimpešta: Center for Policy Studies (Central European University).
- Smart, C. (1977), *Women, Crime, and Criminology: A Feminist Critique*, London: Routledge.
- Šircelj, M. (2003), *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: Popisi 1921–2002*, Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (KZNOP) 1989.
- Willis, P. E., *Learning to Labour: How Working Class Kids get Working Class Jobs* (1977), Farnborough, Ang.: Saxon House.
- Wolf, K. C. in Kupchik, A. (2017), School Suspensions and Adverse Experiences in Adulthood, *Justice Quarterly*, 34(3), str. 407–430.

Wroe, L. E. (2021), Young People and 'County Lines': A Contextual and Social Account, *Journal of Children's Services* 16(1), str. 39–55.